VALERIU FLORIN DOBRINESCU

Relații româno-engleze (1914-1933)

P-129

Universitatea „Al. I. Cuza" Iași
1986

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL"
BIBLIOTECA
Nr. inv. 1419

ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ANUARUL
INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
„A. D. XENOPOL"
(SUPLIMENT VIII)

VALERIU FLORIN DOBRINESCU

RELAȚII ROMÂNO-ENGLEZE
(1914–1933)

UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA"
IAȘI, 1986

P. 124

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

THE ROMANIAN-ENGLISH RELATIONS (1914—1933)
by
VALERIU FLORIN DOBRINESCU

Lucrarea a fost realizată
în cadrul colectivului de istorie a celui de-al doilea război mondial

Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol"
al
Universității „Al. I. Cuza" din Iași
Supracoperta executată de Waltraud Delibaș

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

INTRODUCERE

Istoria raporturilor României cu Anglia între anii 1914 şi 1933 nu a fost tratată, cel puţin pînă în momentul de faţă, într-o lucrare cu caracter monografic. Este adevărat, mai demult [1] sau în vremea din urmă [2], au apărut nu-

---

[1] • • • *Politica externă a României*, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român, cu o anexă de documente, Bucureşti, [1925]; V. V. Tilea, *Acţiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 — martie 1920*, Sibiu, 1925; D. Cutcutache, *Un mare conflict internaţional: optanţii unguri ai Transilvaniei şi reforma agrară din România*, Cu o prefaţă de N. Titulescu, Bucureşti, 1931; Ion Lăzărescu, *Revizuirea tratatelor. Societatea Naţiunilor şi afacerea optanţilor*, Bucureşti, 1933; I. M. Nonu, *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucureşti, 1935; Gheorghe Brătianu, *Problemele politicii noastre externe*, Bucureşti, 1934; idem, *Problemele politicii noastre de stat*, Bucureşti, 1937; idem, *La Roumanie et la crise du système politique européen*, Bucarest, 1936; idem, *La politique extérieure de la Roumanie*, Bucarest, 1937; idem, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I. I. C. Brătianu*, ediţia I, Bucureşti, 1939, ediţia II, 1940; George Sofronie, *Problema păcii internaţionale şi organizarea ei juridică*, Cluj, 1934; idem, *Determinarea agresorului. Consideraţiuni asupra convenţiilor de la Londra din 3 iulie 1933* în „Pandectele Române", 1, 1934; idem, *Principiul naţionalităţilor în Tratatele de Pace din 1919—1920*, Bucureşti, 1936; idem, *La position internationale de la Roumanie, Étude juridique et diplomatique de ses engagements internationaux*, Bucarest, 1938; N. Daşcovici, *Interesele şi drepturile României în texte de drept internaţional public*, Iaşi, 1936; Mihai Antonescu, *Ce este şi ce poate fi revizuirea tratatelor internaţionale*, Bucureşti, 1937; idem, *Problemele păcii europene*, Bucureşti, 1937; Ştefan Şt. Graur, *Les relations entre la Roumanie et l'URSS, 1917—1936*, Paris, 1937.

[2] I. M. Oprea, *O etapă rodnică, Din istoria relaţiilor diplomatice româno-sovietice (1928—1936)*, Bucureşti, 1967; *Studii privind politica externă a României (1919—1939)*, Bucureşti, 1969; Virgil Cândea, C. I. Turcu, *România şi America Latină. Tradiţii şi actualitate*, Bucureşti, 1970; Mircea Maliţa, *La Diplomatie roumanie. Aperçu historique*, Bucureşti, 1970; idem, *Diplomaţia românească în perioada interbelică* în vol. *Reprezentanţele diplomatice ale României*, II, *1919—1939*, Bucureşti, 1971, pp. 5—25; Viorica Moisuc, *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938 — mai 1940*, Bucureşti, 1971; idem (coordonator), *Probleme de politică externă a României 1919—1939*, Bucureşti, 1971; *1918—1940*, Bucureşti, 1977; N. Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicaţiile lui politice în România, 1932—1933*, Bucureşti, 1973; idem, *Mari crize ale vieţii internaţionale interbelice. Războiul italo-etiopian (1935—1936)*, Bucureşti, 1981; C. Botoran, *Relaţiile româno-egiptene în epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, 1974; Boris Ranghet, *Relaţiile româno-americane în anii primului război mondial (1916—1918)*, Cluj-Napoca, 1975; Vasile Vesa, *România şi Franţa la începutul secolului al XX-lea 1900—1916*, Cluj-Napoca, 1975; Eliza Campus, *Politica externă a României în perioada interbelică (1919—1939)*, Bucureşti, 1975; idem, *România în sud-estul Europei (1912—1945)*, în vol. *România în sud-estul Europei*, Bucureşti, 1979, p. 149—197; idem, *Din politica externă a României (1913—1947)*, Bucureşti, 1980; Gheorghe N. Cazan, E. Nastovici, N. Z. Lupu, Z. Zorin, *Relaţii internaţionale în perioada interbelică*, Bucureşti, 1980; Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919—1932). Activitatea diplomaţiei române în problema reparaţiilor de război*, Iaşi, 1976; Ion Bulei, *1916. Zile de vară*, Bucureşti, 1978; idem, *Arcul aşteptării 1914—1915—1916*, Bucureşti,

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

meroase studii și articole care analizează cîteva probleme internaționale ale României interbelice, tangențiale cu acest subiect. De asemenea, vin în ajutorul cercetătorului raporturilor româno-britanice lucrări monografice, mai vechi [3] sau mai noi [4], consacrate activității unor personalități [5] care s-au ilustrat în lupta pentru *apărarea intereselor naționale* în perioada primei conflagrații mondiale și a lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris din anii 1919 și 1920 sau de mai tîrziu.

Unele studii, semnate de istorici români, sînt dedicate recunoașterii pe plan internațional a *Marii Uniri din anul 1918* [6]. Alte lucrări studiază activitatea diplomației Bucureștilor la forumul genevez [7] sau sistemul de alianțe [8] pe care România avea să-și bazeze întreaga sa activitate externă.

1981 ; I. Agrigoroaiei, Em. Bold, J. Benditer, ș.a., *România în relațiile internaționale 1699—1939*, Iași, 1980, p. 315—518 ; I. Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei 1938—1940*, București, 1980 ; Gh. Zaharia, C. Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic, 1919—1939*, București, 1981.

[3] R. Șeișanu, *Take Ionescu. Viața și opera sa*, București, 1930 ; N. Bănescu, *Ion I. C. Brătianu*, Craiova, 1931 ; C. Xeni, *Take Ionescu, 1858—1922*, București, 1932 ; Constant Georgescu, *Vintilă Brătianu, om de stat, economist și financiar. Concepțiunile și înfăptuirile sale*, București, 1936.

[4] I. M. Oprea, *N. Titulescu*, București, 1966 ; George Macovescu, *Opera diplomatică a lui N. Titulescu*, în vol. *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, București, 1967, p. 7—67 ; Vasile Netea, *N. Titulescu*, Bucarest, Ed. I, 1969 ; Ed. II, 1981 ; idem, *Take Ionescu*, Bucarest, 1971 ; Ion Grecescu, *N. Titulescu*, București, 1980 ; idem, *N. Titulescu, concepție juridică și diplomatică*, Craiova, 1982 ; idem (coordonator), *In Memoriam N. Titulescu*, București, 1982 ; Gh. Buzatu (coordonator), *Titulescu și strategia păcii*, Iași, 1982 ; Andrei Ștefan, Ministre des Affaires Etrangères de la République Socialiste de Roumanie, *Titulescu notre contemporain*, Avant-propos de..., Édition soignée par Valentin Lipatti, George C. Potra, C. I. Turcu, Paris, 1982.

[5] Gh. I. Florescu, *Generația Marii Uniri (I)*, în *RdI*, 10, 1983, p. 959—976 ; idem, *II*, 12, 1983, p. 1189—1208.

[6] F. Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvîrșirii unității naționale a României*, în *Studii*, 2, 1968, p. 1165—1183 ; M. Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, în *AdI*, 2, 1976, p. 60—72 ; idem, *Marea Unire din 1918 și confirmarea ei pe plan internațional*, în *AdI*, 1, 1977, p. 144—159 ; idem, *Unirea din 1918. Un deziderat și un drept istoric al poporului român. Recunoașterea internațională a Unirii*, în *RRSI*, 4 (42), 1978, p. 487—500 ; N. Fotino, I. Calafeteanu, *La consécration internationale de la Grande Union*, în *RRH*, 4, 1978, p. 631—649 ; I. Ardeleanu, M. Mușat, *Confirmarea internațională a Marii Uniri din 1918*, în *RdI*, 8, 1981, p. 1423—1444 ; C. Botoran, *România și statele succesorale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de Pace de la Paris (1919—1920)*, în *RdI*, 11, 1983, p. 1120—1135 ; C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918—1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, 1983 ; M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 657—700.

[7] P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Le débuts de l'activité de la Roumanie à la Ligue de Nations*, în *RRH*, 1, 1970, p. 107—123 ; P. Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor. 1929—1939*, București, 1975 ; idem, *Societatea Națiunilor de la principii la realitate (1919—1939)*, în *RRSI*, 2 (28), 1975, p. 161—172 ; idem, *La Société des Nations — une grande expérience pour l'humanité*, în *RREI*, 1, 1981, p. 55—67 ; Angara Niri, *Din contribuția diplomației românești la apărarea și perfecționarea Pactului Societății Națiunilor*, în *RRSI*, 2 (12), 1971, p. 153—172 ; Em. Bold, *Activitatea României la Societatea Națiunilor, 1920—1933*, în *AIIAI*, XVIII, 1981, p. 333—352 ; V. Moisuc, *La Petite Entente et l'Entente Balkanique par rapport au Pacte de la Société de Nations*, în *RRSI*, 5, 1981, p. 477—483 ; E. Campus, *Tentative de consolidare a Societății Națiunilor (1922—1925)*, în *RdI*, 3, 1981, p. 487—505.

[8] Dintre realizările dinainte de 1944 amintim : Florin Codrescu, *La Petite Entente*, Paris, tom. I—II, 1937 ; Aurel Cosma Jr., *La Petite Entente*, Paris, 1926 ; Ovide Vlădescu, *L'Entente Balkanique*, Bucarest, 1939. În ultimii 15 ani istoriografia noastră s-a îmbogățit cu lucrări de valoare, ce au avut în vedere analiza obiectivă a activității Micii Înțelegeri și a În-

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Istoriografia românească a surprins și alte aspecte generale ale politicii externe a Bucureștilor sau avînd o strînsă legătură cu aceasta : dezarmarea [9], semnificația raporturilor economice internaționale [10], problema Dunării [11] și cea a strîmtorilor [12]. Orientarea externă avea în vedere, în primul rînd, apărarea integrității teritoriale și a independenței noastre naționale [13].

țelegerii Balcanice, precum : E. Campus, *Mica Înțelegere*, București, 1968 ; idem, *Înțelegerea Balcanică*, București, 1972 ; idem, *The Little Entente and the Balkan Alliance*, București, 1978 ; Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Ed. I, București, 1968, Ed. II, 1971 ; C. Iordan-Sima, *La création de la Petite Entente dans la conception de la Roumanie : projet et réalisation*, în *RESEE*, 4, 1976, p. 665—678 ; N. Iordache, *La Petite Entente et l'Europe*, Genève, 1977.

[9] Gh. Matei, *La Roumanie et les problèmes du desarmement (1919—1934)*, Bucarest, 1970 ; idem, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, București, 1971.

[10] A. Niri, *Istoricul unui tratat înrobitor (Tratatul economic româno-german din martie 1939)*, București, 1965 ; I. Puia, *Relațiile comerciale externe ale României între 1932—1939*, în *Studii*, 3, 1972, p. 551—571 ; idem, *Relațiile economice externe ale României în perioada interbelică*, București, 1982 ; Costin Murgescu, *N. Titulescu and the questions of economic relations between states*, în *RRH*, 3, 1966, p. 401—410 ; Ioan Saizu, *Cu privire la relațiile economice ale României între anii 1922 și 1928*, în *AIIAI*, X, 1973, p. 309—333 ; idem, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, București, 1981, p. 7—21.

[11] Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, 1970 ; Dan Boțescu, *România și problema Dunării în preajma izbucnirii celui de al doilea război mondial*, în *AȘUI*, XVI, 1970, p. 199—215 ; idem, *Problema Dunării în cadrul relațiilor româno-germane în anii celui de al doilea război mondial*, în *AȘUI*, XXI, 1975, p. 45—50 ; Iulian Cârțînă, Ilie Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, București, 1972 ; ediția în limba germană, București, 1980.

[12] Paul Gogeanu, *Strîmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, București, 1975 ; I. Seftiuc, I. Cârțînă, *România și problema strîmtorilor*, București, 1974 ; Robert Deutsch, *Conferința de la Montreux*, București, 1975 ; ediția în limba germană, București, 1971.

[13] N. Iordache, *Regionalismul în diplomația europeană în prima etapă a perioadei interbelice*, în *RRSI*, 3—4 (9—10), 1970, p. 139—162 ; Dumitru Tuțu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919—1933*, în *AMN*, X, 1973, p. 351—371 ; idem, *Aspects de la politique etrangère de la Roumanie dans le Sud-Est Européen entre les deux guerres*, în *RESEE*, 1, 1981, p. 3—16 ; Gh. Matei, *Les problèmes de la securité et du désarmement international dans la période d'entre les deux guerres mondiales*, în *RRH*, 2, 1975, p. 341—356 ; E. Campus, *Securitatea europeană în perioada dintre cele două războaie mondiale (1919—1939)*, în *RRSI*, 4 (30), 1975, p. 385—395 ; V. Moisuc, Gh. Zaharia, *Politica externă a României de respectare a dreptului internațional, a existenței independente și suverane a popoarelor*, în *AdI*, 2, 1977, p. 80—91 ; V. Moisuc, *Trăsături ale politicii externe a României în perioada interbelică*, în *RRSI*, 4 (42), 1978, p. 501—510 ; V. F. Dobrinescu, *Considerații privind politica externă a României (1919—1940)*, în „Hierasus", Anuar '79, Botoșani, p. 13—26 ; idem, *Betrachtungen über die Aussenpolitik Rumäniens (1919—1940)*, în *AIIAI*, XVII, 1980, p. 91—104. În afară de autorii citați, prezenți de altfel și cu alte lucrări referitoare la politica externă a României dintre anii 1919 și 1940, au mai publicat studii și articole pe aceeași problematică : Marin Badea, Gh. Bodea, L. Brașoveanu, E. Cernea, I. Ciupercă, Alex. Cernatoni, Florin Constantiniu, I. Chiper, Miron Constantinescu, P. Constantinescu-Iași, N. Dascălu, Grigore Geamănu, Dinu Giurescu, Titus Georgescu, Anastasie Iordache, Mihai Ionescu, Vasile Liveanu, Florea Nedelcu, C. Gheorghe Marinescu, Olimpiu Matichescu, Dumitru Mazilu, M. Popa, Marin Florea, George Oprescu, Gabriel Petric, Ștefan Pascu, Ion Popescu-Puțuri, Valter Roman, Mihai Rusenescu, S. Rădulescu, I. Stanciu, A. Simion, I. Suciu, M. C. Stănescu, D. Șandru, Traian Udrea. Alte lucrări consacrate, în general, analizei vieții social-politice a României din perioada 1914 și 1939, conțin capitole sau paragrafe speciale dedicate activității externe a statului nostru : Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, București, 1970, p. 81—97, 197—231, 275—339, 407—431 ; Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Cluj-Napoca, 1973, p. 192—221 ; idem, *De la restaurare la dictatura regală*, Cluj-Napoca, 1981, p. 113—134 ; Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România*, București, 1973 ; Emilia și Gavrilă Sonea, *Viața economico-politică a României (1933—1938)*, București, 1978, p. 173—201 ; Gh. T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin*, Cluj-Napoca, 1978, p. 74—89 ; Ion Bitoleanu, *Din istoria*

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Dintre studiile publicate înainte de a doua conflagrație mondială privitoare la contactele româno-engleze în veacul XX ne reținem atenția acele semnate de Nicolae Iorga, George Moroianu, Marcu Beza, Titus Cristureanu și Petre Constantinescu.

N. Iorga are meritul de a fi publicat, încă în anul 1913, la o editură pariziană, *Les premières relations entre l'Angleterre et les pays roumains du Danube*. Patru ani mai tîrziu, el tipărea, la Iași, *Histoire des relations anglo-roumaines*, care, în anul 1931, a apărut și în versiune engleză. Marele istoric a deschis șirul studiilor asupra raporturilor anglo-române, dar seria, din nefericire s-a oprit la cîteva lucrări mai importante.

George Moroianu, fost consul al țării noastre în capitala Marii Britanii, a publicat, după 1918, două lucrări [14] care punctează momente din istoria legăturilor româno-britanice, cu referire specială la poziția cercurilor oficiale engleze și a opiniei publice din această țară față de *revendicările naționale ale României*. Marcu Beza, diplomat de carieră, care a fost acreditat mai mulți ani în capitala Angliei, ne-a lăsat mărturii importante asupra interferențelor culturale româno-engleze [15].

Natura legăturilor economico-financiare dintre Anglia și România, între anii 1918 și 1939, a fost caracterizată judicios în studiile lui Titus Cristureanu [16] și P. Constantinescu [17].

După 1944, istoria relațiilor anglo-române politico-diplomatice, economice și culturale a constituit preocuparea mai multor cercetători din țara noastră. Să amintim în acest sens tezele de doctorat [18], dintre care unele au fost total sau parțial publicate, susținute de Paul Cernovodeanu [19], Ludovic Demeny [20], Beatrice Marinescu [21] și Gheorghe Pașcalău [22]. La rîndul lor, cercetă-

---

României moderne (1922—1926), București, 1981, p. 172—231 ; Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. 1926—1947. Studiu critic privind istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1983, p. 176—187, 208—212, 219—223, 239—243, 308—312, 419—432, 458—460, 463—464, 469—477, 486—489, 492—494, 519—523.

[14] *Legăturile noastre cu Anglia. Scurtă privire asupra legăturilor anglo-române și asupra propagandei noastre în Englitera din trecutul îndepărtat pînă astăzi*, Cluj, 1923 ; *Les luttes des Roumaines transylvains pour la liberté et l'opinion européene. Episodes et souvenirs*, Paris, 1933.

[15] *Din Anglia. Însemnările unui literat*, Iași, 1923 ; *Din alte țări. Studii și impresii*, București, 1933 ; *Vechi legături cu Anglia*, București, 1938.

[16] *Anglia și România. Relațiile lor economice. 1929—1934*, București, 1934.

[17] *L'Accord avec la Grande Bretagne et les relations économiques anglo-roumaines*, în *A.D.*, 7, 1940, p. 21—36.

[18] Paul Cernovodeanu, *Relațiile Angliei cu țările române în cadrul politicii sale orientale din perioada 1660—1714*, Teză, Rezumat, București, 1969 ; Beatrice Marinescu, *Relațiile româno-engleze între anii 1848—1877*, Teză, Rezumat, București, 1976 ; Gh. Pașcalău, *Relațiile dintre România și Marea Britanie. 1933—1939*, Teză, Rezumat, București, 1979.

[19] *England's Trade Policy in the Levant and her Exchange of Goods with the Romanian Countries under the latter Stuarts (1660—1714)*, București, 1972.

[20] Vezi lucrarea publicată în colaborare cu Paul Cernovodeanu, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI—XVIII*, București, 1974.

[21] *Londra*, în vol. *Reprezentanțele diplomatice ale României*, I, *1859—1917*, București, 1967, p. 301—324 ; *Economic relations between the Roumania Principalities and Great Britain (1848—1859)*, în *RRH*, 2, 1969, p. 271—281 ; *La position des diplomates et émisaires britaniques envers le mouvement unionist des Principautés*, în *RRH*, 2, 1972, p. 265—279 ; *Romanian-British Political Relations, 1848—1877*, Bucharest, 1983, 239 p.

[22] *Relații economice româno-engleze (1933—1935)*, în *RdI*, 8, 1976, p. 1175—1197 ; *România și Anglia. Problema securității colective și revizuirii tratatelor*, în *RdI*, 6, 1980, p. 1143—1159.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

tori englezi ca Eric Tappe [23], Joseph Trevor Hope [24] sau Dov Lungu se remarcă printr-o activitate constantă în vederea cunoașterii legăturilor dintre cele două țări în decursul veacurilor.

Istoricul Gheorghe Buzatu a publicat, în ultimii ani, studii revelatoare în ceea ce privește conținutul rapoarturilor româno-britanice. Dintre acestea, ne reținem atenția contribuțiile referitoare la problema petrolului în cadrul relațiilor dintre cele două state [25], precum și volumul *Dosare ale războiului mondial (1939—1945)*, Iași, Editura „Junimea", 1978, cu interpretări valoroase ale unor chestiuni controversate din literatura istorică universală.

Activitatea diplomatică desfășurată la Londra de Nicolae Titulescu, unul din cei mai cunoscuți oameni politici români, a fost amplu analizată de Ion M. Oprea [26].

Istoriografia străină a fost și ea preocupată de cercetarea raporturilor româno-britanice, îndeobște într-un context mai larg, cu referiri la relațiile externe din perioada interbelică, sau din anii celui de al doilea război mondial și următori. Între autorii cu contribuții remarcabile citățm pe Ž. Avramovski, S. Mikulicz, Miroslav Tejchman, Milan Vanku, cercetători din țările socialiste [27], Sidney Aster [28], Elisabeth Barker [29], Walter Bacon, Jr. [30], Ozer Carmi [31], Z. R. Rittrich [32], R. Govender [33], Vitto Grasso [34], A. P. van Goudoever,

---

[23] *Documents Concerning Rumanian History (1427—1601)*. Collected from British Archives by E. D. Tappe, with an Introduction by C. Marinescu, London, 1964.

[24] Istoricul englez și-a susținut, în 1979, în România, teza de doctorat intitulată: *Interesele britanice în Europa de sud-est și în regiunea Dunării de Jos la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.*

[25] *The Place of the Oil Problem within the Evolution of the Romanian — English Relations (1880—1929)*, în *AIIAI*, XV, 1978, p. 59—78; *Le problème du petrole dans les négociations financières de la Roumanie pour la conclusions de l'emprunt exterieur de stabilisation de 1929*, în *RRH*, 2, 1973, p. 303—323; idem, *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929*, Iași, 1981, p. 100—169, 210—231.

[26] *L'activité de N. Titulescu durant sa mission diplomatique à Londres*, în *RRH*, 3, 1966, p. 425—439; vol. *N. Titulescu*, p. 130—167; 175—190; *Nicolae Titulescu's. Diplomatic Activity*, Bucharest, 1968, p. 40—59.

[27] Ž. Avramovski, *Pitanje sovjetsko-rumunskogo pakta pad Tituleska i posledice za rumunsku spoljno-politicky orijentacijn*, în *Istorija XX veka*, Beograd, 1965, p. 5—77; idem, *Le gouvernement yougoslav, les négociations du traité soviéto-roumain d'aide mutuelle et la chute de Titulescu*, în *RSSEE*, Nos. 3—4, 1966, p. 491—512; S. Mikulicz, *Wpływ diplomacji Sanacyiny na obalenie Titulescu*, în *Sprawy Miedzynarodowe*, nr. 7—8, 1959, p. 104—123; M. Tejchman, *Titulescu a rumunska zabranične politika, 1933—1936*, în *Cescoslovensky Casopis Historicky*, 5, 1966, p. 667—684; M. Vanku, *Mala Antanta, 1920—1938*, Beograd, 1969; idem, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei. 1920—1938, Momente și semnificații*, București, 1979.

[28] *1939: The Making of the Second World War*, London, 1973.

[29] *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976.

[30] *N. Titulescu and Rumanian Foreign Policy 1933—1934*, Ann Arbor (Michigan) — London, University Microfilms International, 1977; *Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negociations, 1931—1932*, Stanford University, Hoover Institution Press, 1979.

[31] *La Grande Bretagne et le Petite Entente*, Genève, 1972.

[32] Lucrare scrisă în colaborare cu A. P. van Goudoever, *Onafhankeliykheid als wensdroom. De buitenlandse politiek van Roemenië*, Nederlands Institut voor Vredesvraagstukken, Staatsuitgeverij's Grevenhage, 1980.

[33] *The Diplomacy of Nicolae Titulescu*, London, 1982.

[34] *N. Titulescu e le permanenze della politica estera Romena*, în *RRH*, 1, 1982 p. 43—50.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Jacques de Launay [35], Philippe Marguerat [36], Paul Quinlan [37], Maurice Pearton [38], Sherman David Spector [39], Martin Gilbert, Richard Gott [40] şi alţii.

Cercurile politice din ţara noastră au acordat o atenţie deosebită relaţiilor cu Anglia, aşa explicîndu-se faptul că perioadele de vîrf din istoria raporturilor româno-britanice [41] coincid cu prezenţa la conducerea Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti a trei dintre cei mai cunoscuţi şi capabili diplomaţi ai României moderne : Take Ionescu, N. Titulescu şi Grigore Gafencu.

În volumul de faţă, bazat pe numeroase documente provenind din arhivele româneşti [42] şi străine [43], ne propunem să analizăm raporturile anglo-române dintre anii 1914 şi 1933, atenţia noastră fiind îndreptată asupra elucidării aspectelor politico-diplomatice şi economice, ca şi a poziţiei celor două state faţă de principalele evenimente ale vieţii internaţionale. De mare utilitate în acest sens sînt marile colecţii oficiale diplomatice acoperind perioada interbelică şi publicate după al doilea război mondial în unele state occidentale ; de o valoare deosebită, evident, este colecţia *Documents on British Foreign Policy* [44], cu cele trei serii.

Ne propunem să discernem, dincolo de evoluţia evenimentelor externe, semnificaţiile profunde ale relaţiilor dintre România, socotit în perioada interbelică un stat mijlociu, preocupat de problemele independenţei sale politico-economice, şi Anglia, mare putere a lumii capitaliste contemporane.

Opţiunea noastră asupra perioadei 1914—1933 este justificată de mai mulţi factori. În primul rînd, literatura istorică consacrată acestei etape din

---

[35] *Titulesco et l'Europe*, Nyon, 1976.

[36] *Le III-e Reich et le pétrole roumain, 1938—1940*, Genève-Leiden, 1977.

[37] *Clash over Romania, British and American Policies towards Romania, 1938—1947*, Los Angeles, 1977.

[38] *Oil and the Romanian State*, Oxford, 1971.

[39] *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I. C. Brătianu*, New York, (1962).

[40] *Conciliatorii*, Bucureşti, 1966, pp. 303—320.

[41] V. F. Dobrinescu, *Anglia şi România în timpul Conferinţei de Pace de la Paris (1919—1920)*, în *AMM*, 1980, p. 353—374 ; idem, *Some Considerations on the Roumanian — English Relations (1919—1940)*, în *AIIAI*, XVIII, 1981, p. 69—86 ; V. F. Dobrinescu, V. Vesa, *Relaţiile româno-engleze în perioada primului război mondial*, în *SUBB*, XXVII, 1982, p. 44—56.

[42] Au fost consultate documente provenind din arhive civile şi militare : Arh. Ministerului Afacerilor Externe al R. S. România (în continuare se va cita Arh. M.A.E....), fondurile : Anglia (General, Relaţii cu România, Relaţii cu alte state, Telegrame, Chestiuni economice, militare, culturale), Londra, Conferinţa de Pace 1919—1920, România, Convenţii, Dosare speciale, Locarno, Germania, Franţa, Polonia, S.U.A., U.R.S.S. ; Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (în continuare se va cita Arh. M.A.N....), fondurile : 5416, 5417, 5418, 5451, 876, 3831, 950 ; Biblioteca Centrală de Stat, fond Al. St. Georges (în continuare se va cita B.C.S., fond Al. St. Georges, Arhiva...) — Arhivele : V. Antonescu, M. Boerescu, Familia Brătianu, Prinţesa Martha Bibescu, Theodor Emandi, N. Filodor, general Iliescu, Take Ionescu, Simion Mândrescu, N. Titulescu şi altele ; Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscrise şi corespondenţe (în continuare se va cita B.A.R., Msse...) — Arhivele : dr. C. Angelescu, Familia Brătianu, I. I. C. Brătianu, George şi I. G. Duca, Nicolae Docan, N. Iorga, Gh. Kirileanu, Palat, General Rudeanu şi altele.

[43] Great Britain, London-Kew Gardens, Public Record Office, Foreign Office 371 (în continuare se va cita P.R.O.F.O. 371/...). Vom mai folosi documente provenind din acelaşi fond sau din alte state (Franţa îndeosebi), care se află în microfilmele depozitate la Arhivele Statului Bucureşti.

[44] Se va cita *DBFP* ; vom mai folosi documente americane publicate sub titlul *Foreign Relations of the United States (FRUS)*, *Documents Diplomatiques Francais (DDF)*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

istoria raporturilor bilaterale anglo-române este relativ săracă. Exceptînd studiile consacrate raporturilor politico-diplomatice și economico-financiare, citate deja, ca și recenta lucrare monografică aparținînd lui David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938—1940). Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1983 — cu unele referiri și la etapa anterioară [45] — nu avem încă o sinteză care să abordeze totalitatea aspectelor din anii 1914—1933. Aici se cuvine să amintim că în ultimii ani istoricii români și britanici s-au întîlnit în cadrul a trei colocvii de istorie (Căciulați — București, Londra și Iași) *, prilej cu care au abordat și unele probleme din perioadă. Comunicările și intervențiile colocviului de la Iași (iulie 1981), apărute într-un excelent volum coordonat de Gh. Buzatu — *Anglo-Romanian Relations After 1821*, Iași, 1983, 302 pagini — au îmbogățit literatura consacrată acestei chestiuni cu cîteva noi contribuții [46].

După 1918, relațiile țării noastre cu Marile Puteri, între care și Anglia, au intrat într-o nouă fază a evoluției lor. Fundamentul acestor noi raporturi s-a stabilit la sfîrșitul primei conflagrații mondiale și, mai ales, în anii Conferinței Păcii din capitala Franței cînd au avut loc cele mai numeroase contacte oficiale româno-engleze din întreaga perioadă interbelică. Take Ionescu, dar mai ales N. Titulescu, au căutat să dea raporturilor dintre Anglia și România stabilitate și analiza, sub raport documentar, oferă suficiente dovezi că eforturile lor au mers în această direcție. Este adevărat că în primul deceniu postbelic au primat în raporturile dintre Londra și București chestiunile economico-financiare. Numirea lui N. Titulescu ca reprezentant al României pe lîngă curtea de la St. James și eforturile acestuia pe lîngă cercurile *Foreign Office*-ului în angajamentul Angliei la păstrarea frontierelor României Mari au caracterizat această perioadă. S-a spus, și pe bună dreptate, că pînă în 1933, *vreme de 15 ani, raporturile dintre România și Anglia au fost, în general, corecte.* Titulescu a găsit la unii diplomați britanici, îndeosebi Austin Chamberlain, hotărîrea de colaborare, mai ales la Liga Națiunilor, unde a căutat să impună forța dreptului în relațiile externe.

Situația internațională de la sfîrșitul anului 1932 și începutul celui următor și, mai ales, instaurarea hitlerismului în Germania a schimbat multe din datele sistemului relațiilor internaționale. Din aceste motive, excursul nostru se oprește la sfîrșitul anului 1932, noi considerînd că perioada următoare (1933—1941), din punct de vedere al raporturilor anglo-române, poate constitui subiectul unui alt viitor studiu amplu.

Nu încheiem înainte de a mulțumi instituțiilor românești — Ministerul Afacerilor Externe (Direcția Arhivă), Arhivele Statului București, Biblioteca Academiei R.S.R., Biblioteca Centrală de Stat, Ministerul Apărării Naționale (Arhivă) — și străine *British Library* și *Public Record Office* (London, Kew Gardens) prin bunăvoința cărora am putut consulta numeroase documente, fără

---

[45] D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 13—60.

* În perioada 26 septembrie — 3 octombrie 1984, în capitala Angliei, a avut loc al IV-lea colocviu româno-englez. O parte din comunicări au fost tipărite în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol"* din Iași, XXII, partea I, 1985, p. 117—179.

[46] Vezi, îndeosebi, studiile semnate de M. Pearton, V. Vesa, V. F. Dobrinescu, H. Hanak, Gh. Buzatu, R. Clogg, I. Saizu, D. Șandru și Al. Pascu, pp. 111—125, 127—132, 133—165, 167—181, 215—236, 237—242, 243—250, 271—274, 275—281.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

de care împlinirea acestui demers ştiinţific nu ar fi fost posibilă. Mulţumim, totodată, conducerii Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a R. S. România, prof. univ. dr. Mihai Todosia, prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmboviţa şi cercet. şt. pr. dr. Gh. Buzatu pentru sprijinul acordat în vederea efectuării, la începutul anului 1981, a unei călătorii de documentare în Anglia. Parte din materialele depistate cu acel prilej le folosim în lucrarea de faţă. Colegilor dr. Gh. Buzatu şi dr. Ioan Saizu le mulţumim pentru sfaturile competente şi răbdarea cu care s-au aplecat asupra manuscrisului acestei lucrări. În fine, un cuvînt de gratitudine conducerii Universităţii „Al. I. Cuza", Rectorului, prof. univ. dr. Viorel Barbu, şi prof. univ. dr. Ioan Agrigoroaiei, Decanul Facultăţii de istorie-filosofie, pentru tot sprijinul acordat în vederea editării acestei lucrări.

25 mai 1984

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CAPITOLUL I

RAPORTURI POLITICO-DIPLOMATICE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

La începutul primului război mondial România se afla încă dependentă de alianța cu *Puterile Centrale*, deși nu era nici un secret că majoritatea poporului și a oamenilor politici simpatizau puternic cu Franța și se opuneau dorinței regelui Carol I de a participa la conflagrație alături de Germania și Austro-Ungaria.

Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914 a respins dorința suveranului, hotărît pentru o alianță cu *Puterile Centrale*, și s-a pronunțat, în majoritate, pentru o politică de neutralitate armată cu apărarea granițelor.

Dezangajarea de politica *Triplicei*, previzibilă încă din timpul războaielor balcanice, s-a întărit odată cu încheierea, la 18 septembrie/1 octombrie 1914, a convenției secrete româno-ruse, act prin care diplomația țaristă se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială, în schimbul unei neutralități binevoitoare, recunoscînd drepturile României asupra ținuturilor sale istorice.

Înclinînd, încă de la începutul conflictului, pentru alianța cu *Antanta*, care recunoștea dezideratele unității național-statale, România a inițiat, în primăvara anului 1915, negocieri secrete cu Rusia, Franța și Anglia. Tratativele cu *Antanta* au fost complicate, pe de o parte, faptul datorîndu-se nu nehotărîrii guvernului de la București, ci dorinței sale de a obține acordul pentru reincluderea în granițele istorice a tuturor teritoriilor locuite de români, iar pe de alta, de a asigura condiții favorabile din punct de vedere militar.

Angajamentul politic al României, precizat încă din august 1915, s-a transformat într-unul militar la 4/17 august 1916. Între condițiile intrării României în război de partea *Antantei* două erau esențiale : recunoașterea deziderateului unității național-statale și a egalității de tratament a țării noastre la viitoarea Conferință a Păcii.

Nesusținută de Aliați și slab pregătită din punct de vedere militar, România, după o serie de succese inițiale obținute în Transilvania în fața trupelor austro-ungare, va trebui să se retragă în toamna anului 1916, abandonînd vremelnic majoritatea teritoriului național, astfel că, din decembrie 1916, țara noastră se limita la o parte a Moldovei. În primele zile ale lui ianuarie 1917, frontul se stabiliza în sudul Moldovei, pe linia Siretului, de-a lungul Dunării și al brațului Sfîntul Gheorghe.

După o iarnă grea, armata română s-a refăcut, un rol deosebit revenind Misiunii militare franceze condusă de generalul Berthelot ; s-au primit arme noi și muniții din Apus. Drept urmare, la 11/24 iulie 1917, Armata a II-a,

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

condusă de generalul Al. Averescu a spart frontul german la Mărăşti, izbutind să elibereze un teritoriu de aproximativ 500 de kilometri. Dar ofensiva de pe Siret, care trebuia să însoţească victoria de la Mărăşti, nu s-a produs deoarece soldaţii ruşi, preocupaţi de evenimentele din propria ţară, nu vroiau să mai lupte. S-a realizat, în schimb, un contraatac al trupelor germane aflate sub comanda lui Mackensen. După un şir de lupte grele, inamicul a fost respins la Mărăşeşti şi Oituz. Victoriile obţinute de armatele române în vara anului 1917 au evidenţiat valoarea, vitejia şi spiritul ei de sacrificiu, însuşiri apreciate deosebit de Aliaţi.

În Rusia, căderea ţarismului a fost succedată în octombrie 1917 de victoria Marii Revoluţii Socialiste.

Evenimentele din ultimele luni ale anului 1917 au dus la încetarea luptelor pe frontul est-european. În urma armistiţiului încheiat de ruşi, la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, cu *Puterile Centrale*, s-a ajuns la ocuparea Ucrainei, pînă la Odessa, de trupele germane şi austro-ungare. Drept urmare, înconjurată din toate părţile şi neavînd nici un sprijin din afară, autorităţile noastre au trebuit să încheie, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917, armistiţiul la Focşani, care avea un caracter pur militar, excluzînd orice chestiuni politice. Armistiţiul a fost urmat de Tratatul de la Bucureşti dintre România, pe de o parte, şi Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia, pe de alta. Ţara noastră era nevoită să cedeze Dobrogea, să accepte rectificări de frontieră în zona Carpaţilor şi să încheie înrobitoare convenţii economice (agricolă, a petrolului, a pădurilor etc.). Armistiţiul şi pacea separată erau rezultatul nu numai al unei pregătiri militare insuficiente a României, al abandonării sale de către Aliaţi ci şi, mai ales, rezultatul răsturnării de fronturi care s-a produs în răsăritul Europei la sfîrşitul anului 1917. Tratatul de la Bucureşti nu a fost ratificat de Parlament şi Rege, nici nu s-a aplicat deoarece, pe celelalte fronturi de luptă, sorţii războiului au fost de partea Aliaţilor României.

Guvernul nostru, la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, a adresat trupelor de ocupaţie un ultimatum, prin care le cerea să părăsească teritoriul României. Mobilizate, pentru a doua oară, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, armatele române trec din nou în Transilvania la 24 noiembrie. Ele însă nu au depăşit iniţial linia de pe izvorul Mureşului, pentru a da posibilitatea libertăţii de decizie a Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia.

Sfîrşitul primului război mondial găseşte România alături de *Antantă* şi el va consemna realizarea statului naţional unitar.

•

Relaţiile româno-engleze au intrat, la începutul primului război mondial, într-o nouă fază a evoluţiei lor. Au contribuit la aceasta mai mulţi factori între care, în primul rînd, poziţia adoptată de diplomaţia României în timpul Conferinţei de la Bucureşti din 1913. Apreciată favorabil la Londra[1], ea a generat în cercurile *Foreign Office*-ului convingerea reorientării politicii noastre externe prin dezangajarea de sub incidenţa *Puterilor Centrale*. Apoi, oficiile diplomatice britanice de la Bucureşti informau permanent Ministerul de Ex-

[1] Arh. M.A.E., fond 70, Londra, dosar 8, 1910—1914, f. 221—222 (telegramă nr. 1329, 1/14 august 1913, de la Londra, către preşedintele Consiliului, semnată Mişu); vezi, pe larg, V. F. Dobrinescu, V. Vesa, *op. cit.*, pp. 44—56.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

terne de la Londra asupra atitudinii pro-antantiste a majorității oamenilor politici din România, ca și asupra rolului *esențial* al opiniei noastre publice în deciziile de politică externă[2]. În fine, neutralitatea proclamată de guvernul de la București a întărit considerabil opinia diplomației engleze potrivit căreia, aceasta, cel puțin în prima fază a conflictului, reprezenta *un avantaj* pentru *Antantă*. Discuțiile din 21 iulie 1914, de la Londra, angajate de șeful *Foreign Office*-ului, Sir Edward Grey, cu Take Ionescu[3] au relieiat ideea că între altele, cea mai bună politică pentru România era a „instinctului național". A reieșit, de asemenea, că Anglia se va abține cu greu să rămînă neutră față de un eventual conflict.

Dorința sinceră a poporului român a fost de a nu-și realiza statul național unitar pe calea războiului. Această poziție a fost exprimată de mulți oameni politici, inclusiv I. I. C. Brătianu, ceea ce nu însemna însă că România nu trebuia să beneficieze de șansele oferite de conjunctura internațională. Cu alte cuvinte, în perspectiva istorică, primul război mondial trebuia să constituie nu cauza ci prilejul realizării idealului secular al unității naționale a tuturor românilor.

Realizarea *Marii Uniri* de la 1918 nu a fost, desigur, opera unui singur om și nici a unei singure generații. Năzuința fierbinte a poporului român s-a înfăptuit prin dreptatea istorică și prin ceea ce veacurile au adunat ca putere de voință a tuturor generațiilor[4]. Dar declanșarea unor acțiuni, care au precedat realizarea idealului secular, ca și deciziile privind politica României, în timpul primului război mondial, au aparținut acelei generații, în rîndul căreia s-au impus o serie de personalități marcante, precum : I. I. C. Brătianu, N. Iorga, Take Ionescu, I. G. Duca, N. Titulescu, Eremia Grigorescu, Al. Averescu, Nicolae Filipescu și alții.

Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a decis neutralitatea României, cu apărarea granițelor[5] — rezoluția fiind expresia întregii politici a lui I. I. C. Brătianu de realizare a unității național-statale care coincidea cu aspirațiile de veacuri ale poporului. Cu acel prilej, șeful guvernului român declara că „*Puterile Centrale* nu ne pot impune o decizie cînd nu ne-au consultat înainte" deoarece „conștiința națională se îndreaptă împotriva unui război alături de Germania și Austro-Ungaria". Mai mult, continua Brătianu, „exemplul Italiei, care rămîne neutră, ne întărește decizia noastră"[6]. Votul Consiliului de Coroană punea, aprecia în însemnările sale I. G. Duca, *„piatra fundamentală* a unității naționale a tuturor românilor" (*s. ns.*)[7], el fiind rezultatul unei aprecieri obiective a situației țării noastre.

Începînd din august 1914, cele două tabere beligerante au exercitat presiuni pentru implicarea României, datorită poziției strategice și resurselor sale

---

[2] P.R.O., *F. O.*, 371/4 705, f. 17—18.

[3] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 ; V. Netea, *Un militant pour l'unité nationale roumaine : Take Ionescu*, în *RRH*, 4, 1981, p. 747 ; Ion Bulei, *Arcul...*, p. 50 ; C. Xeni, *op. cit.*, p. 292.

[4] Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I—II, București, 1983 ; A. P. Samson, *Memoriile unui gazetar* ; București, 1979, p. 14.

[5] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Victor Antonescu, PC/4—2, nepag. ; B.A.R., Arh. Titu Maiorescu, III, Msse, ff. 3—6.

[6] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Victor Antonescu, PC/4—2, nepag.

[7] I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, München,1981, p. 63.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

economice, în conflictul mondial [8]. Spre deosebire de acțiunile contradictorii ale *Ballplatz*-ului în tentativa de a cîștiga țara noastră de partea *Triplicei*, activitatea diplomatică a *Antantei*, prin abilul Sazonov, și aceea a Italiei, au avut ecou favorabil atît în opinia publică, cît și în rîndul guvernului [9]. Deși opțiunea României era clară, I. I. C. Brătianu se arăta „rezervat" și „prudent", nepronunțîndu-se hotărît asupra țelurilor noastre externe. Atunci diplomația sa decurgea din temeinice raționamente care coincideau cu interesele naționale. Îndemna la această politică și neîncrederea față de poziția tuturor Marilor Puteri. Astfel, cu numai cîteva luni mai înainte, Bulgaria ridicase, în fața opiniei publice europene, problema revizuirii Tratatului de la București, față de care guvernul Majestății Sale Britanice afirmase că „nu s-ar împotrivi unor rectificări pe care le socotea necesare". Ministrul României la Londra, Nicolae Mișu, nu a reușit, în timpul întrevederii din martie 1914, să-l determine pe conducătorul *Foreign Office*-ului să-și modifice opiniile [10]. Ca atmosfera să devină mai calmă a fost nevoie de intervențiile diplomatice ale Parisului și Petersburgului pe lîngă Ministerul de Externe Britanic.

Anglia și Franța proiectau, în august 1914, constituirea în zona Balcanilor a unei federații de state neutre, care urma să cuprindă România, Bulgaria, Muntenegru și Grecia [11]. În acel context, Marea Britanie a trimis în Balcani pe diplomatul Noël Buxton, cu misiunea de a cîștiga statele respective în numele „principiului naționalităților". *Tripla Înțelegere* atrăgea astfel natural simpatia tuturor popoarelor și țărilor care aspirau la unitatea lor de stat [12]. Buxton, care era președintele Comitetului Balcanic din Londra, a purtat la Sofia convorbiri cu președintele Consiliului, Radoslavov, cu miniștrii și șefii opoziției, cu care prilej a evidențiat necesitatea ameliorării raporturilor bulgaro-sîrbe în contextul îmbunătățirii climatului balcanic [13]. Într-o conferință publică, rostită în fața membrilor *Ligii anglo-bulgare*, diplomatul englez sublinia importanța atitudinii Sofiei față de *Antantă* și afirma cu convingere că popoarele din sud-estul Europei trebuiau să se așeze în „granițele etnografice" [14], ceea ce ar fi garantat pacea în zonă. Misiunea lui Buxton nu a trecut neobservată în rîndul *Puterilor Centrale*. Astfel, un ziar german, apărînd punctul de vedere al *Wilhelmstrasse-ului*, o califica drept „neserioasă". Von Moch, într-o telegramă expediată de la Sofia la 27 august 1914, aprecia că *Antanta* a reușit să atragă România prin „asigurarea integrității sale teritoriale" și promisiuni asupra Transilvaniei. După același comentator, Rusia și Franța „fuseseră convinse de acest lucru", dar Anglia avea „oarecare rezerve cu privire la integritatea teritorială a României", chestiunea fiind legată de „eventualele revendicări ale Bulgariei" [15]. Ziarul bulgar „Dnevnic", în același spirit, opina că Anglia *„a răspuns negativ"* și a dat să se înțeleagă că este neapărat necesar ca România „să cedeze Dobrogea Bulgariei", în felul acesta toate diferendele dintre cele

---

[8] V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I. M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*, București, 1979 ; Mircea M. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, București, 1980.

[9] C. Nuțu, *România în anii neutralității 1914—1916*, București, 1972, p. 150.

[10] *Ibidem*, p. 84.

[11] R. Poincaré, *Au service de la France*, t. V, *L'Invasion*, Paris, 1928, p. 97.

[12] C. Nuțu, *op. cit.*, p. 140.

[13] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 62/113, 1914, Poziția 263, f. 388.

[14] Idem, dosar 99/42, 1914, Poziția 276, f. 66.

[15] Idem, dosar 62/113, 1914, Poziția 263, f. 168.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

două țări fiind „tranșate definitiv" (*s. ns.*) [16]. Pe o poziție asemănătoare cu cea a *Foreign Office*-ului se afla și diplomația țaristă. Ministrul de externe rus, Sazonov, transmitea la 3/16 decembrie 1916, la București, lui Poklewski-Koziell, că „noul bloc balcanic trebuie să fie scopul eforturilor noastre [...] *dar formarea blocului este imposibilă fără compensații teritoriale în folosul Bulgariei*" (*s.ns*) [17].

Concomitent cu misiunea Buxton, diplomația engleză a efectuat o serie de sondaje la București prin Sir George Barclay căruia Edward Grey, șeful *Foreign Office*-ului, i-a transmis, la 22 august 1914, instrucțiuni prin care era autorizat, dacă considera oportun, să lase să se înțeleagă că guvernul român se putea aștepta la un sprijin financiar din partea Angliei, dacă avea nevoie pentru a ușura operațiunile pe care le-ar putea întreprinde contra Germaniei și Austriei. Firește, atenționa ministrul de externe britanic, „nu trebuie să se lase impresia că se făceau presiuni asupra României" [18]. Două săptămîni mai tîrziu, Legația României de la Londra era informată despre decizia guvernelor *Antantei* „de a nu încheia pace separată și de a nu intra în negocieri separate fără consimțămîntul Aliaților ei" [19] — hotărîrea venea în sprijinul creării unui sentiment de încredere față de diplomația *Triplei Înțelegeri*.

Politica de *neutralitate binevoitoare* a României față de *Antantă* era urmărită cu interes și în Italia. În septembrie 1914, cotidianul „Corriere della Sera" sublinia că „politica așezată a lui Brătianu cucerește, din ce în ce mai mult, națiunea încrezătoare", neutralitatea Italiei „contribuind la întărirea acestor stări de lucruri" [20]. În primele luni ale conflictului, printr-un complicat joc diplomatic, șeful guvernului I. I. C. Brătianu a reușit să obțină, în schimbul adoptării neutralității țării, din partea Parisului și a Petersburgului, sprijinul pentru recunoașterea unirii Transilvaniei cu România [21]. Franța a lăsat mînă liberă Rusiei în negocierile cu România urmînd fără abateri, cel puțin în această etapă, linia diplomației țariste. Anglia — considerată la Atena ca avînd idei politice mai largi [22] — n-a confirmat. Astfel, Grey a telegrafiat la Petersburg și București anunțînd că „acceptă declarația privitoare la concesiile teritoriale". Cît privește garanția integrității statale, *Foreign Office*-ul a aprobat-o, dar a considerat că după război aceasta „nu va comporta decît sprijinul diplomatic" [23]. Paul Cambon, pe atunci ambasadorul Franței la Londra, aprecia această rezervă ca „inutilă", deoarece „nu poți veni cu rezerve atunci cînd soliciți concursul militar al unei țări" [24].

Cercurile diplomatice londoneze erau de părere că tratatele de pace care ar fi succedat victoriei *Antantei* trebuiau să ofere garanțiile respective și să stabilească angajamente definitive.

---

[16] Idem, dosar 97/20, 1914, Poziția 274, f. 17.

[17] *Documents Diplomatiques Secrets Russes, 1914—1917*, Paris, 1928, (telegramă secretă nr. 4302, 3/16 decembrie 1914, Sazonov către S. Poklewski-Koziell, pp. 184—185).

[18] I. G. Duca, *op. cit.*, vol. I, p. 149 ; Ion Bulei, *Arcul...*, p. 102.

[19] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 62/113, 1914, Poziția 263, f. 23, 26.

[20] Idem, dosar 99/22, 1914, Poziția 276, f. 230.

[21] Gheorghe N. Cazan, Ș. Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță, 1878—1914*, București, 1979, p. 414.

[22] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, LXII/4, f. 10.

[23] *Ibidem* (telegramă din 3 octombrie 1914).

[24] Arh. St. București, Microfilme Franța, Rola 101, C. 11—12 ; I. Bulei, *Arcul...*, p. 99.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Pentru informarea guvernului britanic cu privire la opțiunile României, cabinetul I. I. C. Brătianu a decis să-l trimită la Londra pe Take Ionescu, în misiune semioficială, încă din toamna anului 1914 [25]. Din motive pe care nu le cunoaștem, diplomatul nu s-a deplasat atunci în capitala Angliei.

Sir George Barclay a primit instrucțiuni clare de la *Foreign Office* să păstreze, față de România, „le même language" [26] cu cel al ambasadorilor țarist și francez la București, ceea ce ne face să susținem că în primele luni ale războiului politica Angliei față de România a fost în linii generale asemănătoare cu cea a Franței și Rusiei.

La sfîrșitul anului 1914 se observa o vizibilă apropiere a țării față de puterile *Antantei,* manifestată, între altele, în frecventul flux diplomatic între București, pe de o parte, Londra, Paris și Petersburg, pe de altă parte. În același timp, bucureștii și-au adîncit relațiile cu Italia, primul ministru I. I. C. Brătianu considerînd că apropierea de *Antantă* s-ar face mai rapid dacă negocierile s-ar purta de grupul italo-român și nu de România singură [27]. Reprezentanții *Triplei Înțelegeri* acreditați la București au intervenit, în noiembrie 1914, pe lîngă guvernul român arătînd „interesul ce-l are România ca Serbia să nu fie strivită" [28]. Primul ministru I. I. C. Brătianu a subliniat că noi „nu sîntem destul de pregătiți pentru a intra în război" și că România nu este interesată în începerea unui conflict cu Bulgaria.

Bucureștii deveniseră, la începutul anului 1915, un loc unde Marile Puteri depuneau eforturi deosebite în atragerea României de partea unei sau celeilalte dintre taberele beligerante [29]. Dacă demersurile *Triplicei* înregistrau insuccese [30], *Antanta* cunoștea un progres lent. În aceste condiții, Londra a consimțit ca România să continue tratativele începute cu Rusia [31], deși oficialitățile noastre apreciau că sînt necesare discuții și cu anglo-francezii. Acest mod de a vedea lucrurile nu a convenit însă Petersburgului, care gîndea că, pentru România, cea mai bună soluție era *menținerea neutralității* și nu abandonarea ei.

În ianuarie 1915, guvernul român, în urma ofertei avansate în septembrie 1914 de Barclay lui Costinescu, a trimis la Londra pe George Danielopol și Aristide Blank pentru contractarea unui împrumut de 150 milioane de lei. Tratativele au fost întîrziate de atitudinea Băncii Angliei dar, în final, aranjamentul s-a încheiat în termeni nu numai financiari ci și de obligativitate morală față de *Antantă.* Anglia nu a cerut guvernului român să-i declare formal că va merge în război alături de ea, dar o condiție s-a pus : banii nu vor fi întrebuințați pentru cumpărarea de arme și muniții contra ei și a Aliaților săi. Reliefînd semnificațiile largi ale acestui împrumut, I. G. Duca scria : „În realitate, din acest moment, datează alianța noastră cu Puterile *Triplei Înțelegeri,* de atunci înainte nu mai putea fi vorba de o adevărată neutralitate a României" [32].

---

[25] I. Bulei, *Arcul...*, p. 143.
[26] *Ibidem*, p. 106.
[27] E. Campus, *Din politica...*, p. 65 ; C. Nuțu, *op. cit.*, p. 191.
[28] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 (telegramă din 9/22 noiembrie 1914, I. I. C. Brătianu către N. Mișu).
[29] C. B. Thomson, *Old Europe's Suicide or the Building of a Pyramid of Errors*, Manchester, The National Labour Press Ltd., f. a., p. 88.
[30] E. Nastovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914—1916*, București, 1979.
[31] I. Bulei, *Arcul...*, p. 194.
[32] I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 149.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Urmează o perioadă în care devine esențial rolul lui I. I. C. Brătianu, „omul acțiunii de fiecare moment", în discuțiile cu reprezentanții *Antantei*. Primul ministru român intervine pe lîngă Mișu, reprezentantul nostru la Londra, pentru a prelua, cu sprijinul oficialităților britanice, conducerea contactelor cu Italia, care nu mai reprezenta atunci „un reazim diplomatic serios și sigur" [33] pentru Berlin și Viena. El considera, de asemenea, că nu trebuie tratat direct cu Rusia, fără a căuta asigurări de înțelegere a situației României la Londra și la Paris, ceea ce ar influența favorabil tratativele cu Sazonov. În această direcție, bucureștii apreciau că trebuie intervenit pe lîngă Grey și P. Cambon, ambasadorul Franței la Londra. Mai era ținut la curent, oarecum, cu intențiile României, în afară de Mișu, Constantin Diamandi, ministrul nostru la Petersburg.

Neliniștea României s-a amplificat, de îndată ce au sosit știri despre încheierea unui acord al Aliaților în problema Strîmtorilor Mării Negre [34].

Rusia a aflat despre intențiile lui I. I. C. Brătianu, așa că Sazonov a telegrafiat la 23 aprilie 1915 reprezentanților săi de la Londra și Paris comunicîndu-le că Petersburgul nu vede cu ochi buni încercările României de a purta tratative cu cabinetul britanic, „chiar și numai asupra viitoarelor frontiere vestice" [35].

Șeful guvernului român a continuat, totuși, să insiste, la Londra, mai ales asupra revendicărilor noastre naționale. El l-a rugat pe N. Mișu să-i vorbească „deslușit", încă o dată, lui Grey „în interesul viitoarelor noastre relații cu Anglia" [36]. Diplomatul român l-a întîlnit, de asemenea, pe Asquith, față de care a subliniat „importanța pentru România a cooperării cu Italia". Primul ministru englez i-a mărturisit că va examina „în spirit amical" chestiunea frontierelor vestice viitoare ale României [37] și s-a oprit în detaliu asupra pregătirii noastre militare.

Secretarul de stat al *Foreign Office*-ului, Sir Ed. Grey, nu s-a angajat prea mult în chestiunea frontierelor viitoare ale României ; el a sperat într-o înțelegere la Petersburg, adăugînd că „teritoriile locuite de români ne sînt deja asigurate" prin înțelegerea ruso-română din 1914 și că „detaliile vor putea fi fixate la pacea definitivă" [38].

Concomitent cu activitatea desfășurată de Mișu la Londra, I. I. C. Brătianu a purtat discuții cu reprezentanții *Antantei* acreditați la București. Așa cum reiese dintr-o telegramă expediată de Sir G. Barclay la Londra, la 22 aprilie/5 mai 1915, omul politic român observa o răceală „în privința atitudinii guvernului englez în chestiunea fruntariilor noastre" [39], deoarece nu le

---

[33] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/4, (I. I. C. Brătianu către N. Mișu, 22 februarie/6 martie 1915).

[34] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, 1914—1924 (telegramă nr. 213, 4/17 martie 1915, de la Londra, M. Boerescu către Externe, f. 34—35).

[35] Arh. St. București, fond Microfilme Franța, Rola 101, C. 134 ; Ion Bulei, *Arcul...*, p. 181.

[36] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXXCVI/8 (telegramă din 20 martie/2 aprilie 1915, I. I. C. Brătianu către N. Mișu).

[37] *Ibidem* (telegramă nr. 292, N. Mișu către I. I. C. Brătianu, 21 martie/3 aprilie 1915).

[38] *Ibidem* (telegramă nr. 493, 21 aprilie/4 mai 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu, de la Londra).

[39] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

îmbrățișa cu aceeași căldură ca la început. El amintea faptul că ministrul englez la Petrograd, Buchnan, a vorbit în defavoarea „revendicărilor României". I. I. C. Brătianu și-a arătat neliniștea față de o atare situație și a subliniat importanța „de a nu lăsa România să negocieze singură", fără să se „înțeleagă cu Franța și Rusia" [40]. N. Mișu era încredințat că politica *Foreign Office*-ului „nu vrea să indispună Rusia" [41].

Diplomația României s-a arătat, în cursul acestei perioade, interesată de politica Italiei a cărei intrare în război, fără încunoștiințarea Bucureștilor, a constituit o surpriză. Reprezentanții Italiei, acreditați la Paris și la Londra, erau la curent cu conținutul discuțiilor dintre România și *Antantă*. Astfel, ambasadorul Italiei la Paris denunța „intransigența Rusiei" față de revendicările noastre, sfătuindu-ne, totuși, să fim „mai moderați" în doleanțe. După opinia sa, Anglia, „vrînd să menajaze Rusia, nu intervine" dar, afirma el, Italia, împreună cu Franța, „vor face eforturi la Petrograd în favoarea noastră" [42]. Regele Italiei a intervenit personal pe lîngă țarul Rusiei în sprijinul revendicărilor românești [43], dar gestul său nu a modificat prea mult atitudinea Franței și a Angliei.

Imediat după intrarea Italiei în război, guvernul englez a solicitat, printr-o telegramă, ca România „să accelereze" preparativele sale militare. Primul ministru român, în discuțiile cu Barclay, a vorbit de „condițiunile speciale" [44] ale angajării noastre militare, motivațiile Bucureștilor fiind expuse și mai înainte. De altfel, șeful guvernului avusese frecvente discuții, pe această temă, cu reprezentanții *Antantei* acreditați la București. Prin instrucțiuni precise, N. Mișu, Lahovary și C. Diamandi făcuseră cunoscut punctul de vedere românesc. Răspunsurile se dovediseră a fi, pînă în acel moment, nesatisfăcătoare. I. I. C. Brătianu solicita recunoașterea formală și sub garanția tuturor Aliaților a revendicărilor noastre naționale, fără de care nu putea fi vorba de intervenția României în război. Apoi, integralitatea revendicărilor românești, garanții militare pentru lămurirea situației cu Bulgaria și ajutorarea cu armament și muniții erau condițiile puse de România pentru alăturarea la *Antantă*.

De la Paris, Lahovary transmitea că replica lui Poincaré fusese „evazivă" [45], iar la Petrograd se considera că revendicările lui I. I. C. Brătianu sînt de o „intransigență casantă" [46]. Față de o atare situație, primul ministru român îi declara lui Blondel: „Ne abandonați și lăsați Rusiei să reglementeze singură o problemă care interesează *Tripla Înțelegere* și viitorul situației Dv. în România" [47]. Omul politic român solicita „frontiere naționale" în toate punctele unde putem să le cerem „fără a aduce atingere drepturilor deja acquis" și fără a supăra „susceptibilitățile naționale" [48]. Același lucru îi spunea I. I. C. Brătianu, la 6 mai 1915, lui Barclay.

---

[40] *Ibidem* (telegramă nr. 472, 16/29 aprilie 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu, de la Londra).
[41] *Ibidem*.
[42] *Ibidem* (telegramă nr. 1907, 21 aprilie/4 mai 1915).
[43] *Ibidem* (telegramă nr. 548, 26 aprilie/8 mai 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu, de la Londra).
[44] *Ibidem*; I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 153.
[45] I. Bulei, *Arcul...*, p. 193.
[46] *Ibidem*, p. 194.
[47] *Ibidem*, p. 182—183.
[48] *Ibidem*, p. 193.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

De la Londra, Grey asigura pe Brătianu că Anglia „nu este indiferentă la revendicările românilor, dar se miră de extensiunea lor" ; el anunța că a intervenit la Petrograd „ca să se facă toate concesiile posibile", Anglia va admite „toate concesiile făcute de ruși" [49].

Rezervele guvernului britanic aveau în vedere frontierele Banatului și ale Tisei. Brătianu a răspuns lui Grey în aceeași zi. Respingînd cuvîntul „ultimat" folosit de șeful *Foreign Office*-ului, el l-a asigurat pe interlocutorul britanic că „a mers încet în cererile lui, dar nu s-a contrazis niciodată". Domnul Brătianu, afirma Barclay, „n-a vrut să se puie pe terenul unui tîrg", România intrînd, „prin folosirea unui procedeu amical, în faza pretențiunilor necesare pentru cooperare" [50].

Paralel cu discuțiile oficiale angajate cu România, Franța a susținut, prin ministrul Blondel, demonstrații de stradă pentru alinierea țării noastre la *Antantă*. Aceste acțiuni au fost dezaprobate de ministrul Angliei, Barclay, care comunica la Londra că „nu se putea cîștiga nimic cu asemenea agitații" [51]. Atitudinea diplomatului britanic a provocat resentimentele lui Take Ionescu. Dar la *Foreign Office* s-a apreciat că poziția lui Barclay era „îndreptățită", eforturile cabinetului englez fiind canalizate, mai ales, spre I. I. C. Brătianu, singurul — după părerea unor diplomați britanici — „care ar fi putut face ca România să participe la război de partea *Antantei*" [52].

Schimbul de vederi între România și Puterile *Antantei* a continuat. Grey s-a menținut pe linia mai veche, înaintînd obiecții îndeosebi la configurația viitoarei granițe româno-sîrbe [54], el considerînd cererile noastre ca „extreme". Primul ministru român i-a replicat că revendicările României „nu sînt extreme, ci reductibile" [54].

Oamenii politici francezi nu erau nici ei unanimi în ceea ce privește poziția față de România. Într-o scrisoare adresată lui Deschanel, I. I. C. Brătianu atenționa că șeful *Quai d'Orsay*-ului, Delcassé, nu aproba în totalitate revendicările României și dădea exagerat de mult credit principiului egalității statelor mari și mici [55]. Lahovary, ministrul României la Paris, constata că opinia publică din Franța găsea politica *Quai d'Orsay*-ului „prea docilă față de Rusia", care reprezenta principalul obstacol în aprobarea de către *Antantă* a revendicărilor României [56].

Reprezentantul Franței în România, Blondel, părea să înțeleagă opțiunea noastră. La 18 mai, el scria Ministerului de Externe de la Paris următoarele : „contrar așteptărilor mele, ofertele lui Sazonov sînt atît de departe de cererile României încît am ezitat un moment să cred în autenticitatea veștilor pe care mi le-a dat colegul meu rus" [57]. În același sens avea să telegrafieze la Londra și Barclay.

---

[49] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 (28 aprilie/11 mai 1915).

[50] *Ibidem.*

[51] P.R.O., *F.O.*, 371/4705, f. 13.

[52] *Ibidem.*

[53] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 (telegramă nr. 173, 29 aprilie/12 mai 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu).

[54] *Ibidem* (telegramă din 1/14 mai 1915, I. I. C. Brătianu către N. Mișu).

[55] *Ibidem.*

[56] *Ibidem* (telegramă nr. 1046, din 3/16 mai 1915, de la Paris).

[57] I. Bulei, *Arcul...*, p. 196.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

I. I. C. Brătianu a pus mare preț pe discuțiile purtate la București cu Blondel și Barclay în vederea influențării poziției Petrogradului. Ministrul englez a ajuns la concluzia că Brătianu este de bună credință și că cererile sale sînt *necesități naționale*. Din păcate, lipsa sa de audiență la *Foreign Office*, unde s-a dat puțin credit rapoartelor sale și ca rezultat al opoziției române, s-a repercutat asupra atitudinii Londrei față de București [58].

Declarația primului ministru, la 20 mai 1915, în prezența lui Blondel, reprezintă o explicație clară a atitudinii României față de războiul mondial, a dorinței sale de a desăvîrși statul național. „Ferma mea voință — spunea Brătianu — a fost de la începutul războiului să ies din neutralitate în favoarea *Triplei Înțelegeri*. Dacă am întîrziat să mă pronunț deschis am făcut-o pentru a completa pregătirea militară fără a fi expus la cele mai vii reclamații din partea dușmanilor noștri și dacă am lăsat pentru ultimul moment discuția de astăzi asupra frontierelor noastre a fost pentru că nu puteam să cer precizări fără a oferi totodată o cooperare imediată. Cînd momentul mi s-a părut prielnic am angajat discuțiile. Am formulat cererile pe care le cunoașteți după ce am reflectat îndelung. Ele răspund nu numai *aspirațiilor naționale* pe care România le-a revendicat în toate vremurile, dar, încă, necesităților de a preveni eficient, prin stabilirea unor frontiere naturale și serioase, conflicte între naționalități [...]. Voi regreta foarte mult că refuzul Rusiei, sprijinit de Franța și Anglia, mă obligă să mă abțin acum de la orice acțiune militară. *Consider că nu pot să-mi angajez țara în luptă fără a-i garanta dinainte viitorul*" (*s.ns.*) [59]. Se părea, după aceste cuvinte, că problema participării României la război intrase într-un punct mort.

Contactele României cu Puterile *Antantei* au continuat totuși. La Paris, Viviani a intervenit pe lîngă șeful diplomației britanice pentru ca, împreună cu Italia, Franța să se adreseze Petrogradului [60].

În discuțiile pe care le-a purtat cu Mișu, Grey a insistat ca diplomația română să admită concesii în problema Banatului [61] și s-a arătat lezat de faptul că țara noastră nu a intrat în acțiune la data fixată [62]. Secretarul de stat al *Foreign Office*-ului și-a expus obiecțiunile și în fața colonelului Rudeanu aflat în vizită la Londra [63]. În vederea depășirii impasului negocierilor dintre România și *Antantă*, regina Maria a telegrafiat suveranului englez pentru a exprima „caracterul serios al revendicărilor noastre" [64].

Cu toate dificultățile existente, diplomația britanică a contat pe bunele intenții ale bucureștilor. La sugestiile ministrului Barclay [65], cabinetul britanic, prin Grey, s-a arătat interesat de achiziționarea unei mari cantități de cereale. Se sconta că prin încheierea unui contract s-ar fi întărit poziția politică a

---

[58] I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 158.

[59] I. Bulei, *Arcul...*, p. 197.

[60] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/4 (telegramă nr. 11, din 1/14 mai 1915, Lahovary către Externe, de la Paris).

[61] *Ibidem*, (telegramă nr. 603, din 8/12 mai 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu, de la Londra).

[62] *Ibidem* (telegramă din 18/30 mai 1915).

[63] *Ibidem* (telegramă nr. 663, din 23 mai/5 iunie 1915).

[64] *Ibidem* (telegramă din 16/29 mai 1915, I. I. C. Brătianu către N. Mișu).

[65] P.R.O., *F.O.*, 371/4705, f. 13, B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 (telegramă nr. 964 din 28 iunie/10 iulie 1915, N. Mișu către I. I. C. Brătianu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

guvernului I. I. C. Brătianu, intens atacat de partizanii intrării rapide a României în război alături de *Antantă*. Drept urmare a insistențelor diplomației române, la 7 iulie, Anglia, sub impulsul depeșelor lui Delcassé, a comunicat consimțămîntul său de principiu la revendicările României [66]. A doua zi, Italia a anunțat acceptul său, iar la 9 iulie Sazonov își da și el acordul, cu condiția ca România să intre în acțiune peste cinci săptămîni.

Țara noastră a cîștigat, din toate aceste acțiuni și contacte, două lucruri esențiale : 1) recunoașterea drepturilor sale de realizare a unității naționale ; 2) intrarea în război la momentul dorit de ea [67]. În ce privește a doua chestiune, existau însă deosebiri în concepțiile membrilor *Antantei ;* Rusia, bunăoară, dorind intrarea noastră în acțiune cît mai curînd posibil.

La 16 iulie 1915, I. I. C. Brătianu l-a însărcinat pe colonelul Thomson, ataşatul militar britanic la București, să mijlocească la Londra un împrumut de șapte milioane lire sterline (175 milioane franci) pentru cumpărarea de muniții și furnituri. Guvernul britanic căzuse de acord, dar cu condiția să se facă cumpărături numai în Anglia [68]. Mișu și colonelul Rudeanu au aflat, cu prilejul discuțiilor pe care le-au purtat la *Foreign Office*, că problema aprovizionării noastre militare „nu poate fi tranșată decît atunci cînd se va face aranjamentul politic" [69]. Trei zile mai tîrziu, ministrul român la Londra a fost împuternicit să declare lui Grey că România se va alătura *Antantei* nu mai înainte de luna mai a anului următor. Autoritățile de la București sperau că Anglia și Franța vor sprijini guvernul român pe lîngă Petrograd [70], mai ales că Barclay și Blondel comunicaseră, la Londra și la Paris, că „România nu trebuie lăsată să discute singură cu Rusia" [71]. Cei doi miniștri aliați erau convinși că de *atitudinea Rusiei* poate depinde colaborarea cu armata română sau abținerea ei.

Situația militară a *Antantei* la mijlocul anului 1915 a determinat Rusia și Anglia să fie mai concesive față de revendicările României [72], așa că sfaturile lui Sonnino de a face opoziție la cererile României nu au putut reprezenta un obstacol insurmontabil.

Diplomația română își punea adeseori întrebarea : cît preț trebuie pus pe promisiunile *Antantei ?* Ministrul României la Petrograd, C. Diamandi, într-un Raport către Președintele Consiliului de miniștri, din august 1915, era circumspect în ce privește planurile *Triplei Înțelegeri* față de România. El transmitea că această grupare dorește „mai ales concursul armatelor noastre [...] fără a purta vreun interes deosebit creării României Mari". Diplomatul român nota mai departe că Sir Buchnan, ministrul Angliei la Petrograd, găsea „exagerate" revendicările noastre, considerînd că este în interesul Angliei „a se conserva o Ungarie în putere. Franța, la rîndul ei, urmărind Alsacia

---

[66] I. Bulei, *Arcul...*, f. 232.
[67] *Ibidem*, p. 237.
[68] *Ibidem*, p. 212.
[69] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/8 (Telegramă nr. 1079, din 11/24 iulie 1915, de la Londra, N. Mișu către I. I. C. Brătianu).
[70] I. Bulei, *Arcul...*, p. 179—180.
[71] *Ibidem*, p. 180.
[72] *Ibidem*, p. 218.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

și Lorena, nu era imediat interesată de crearea unei Românii Mari. Numai Italia punea preț pe formarea „unei Românii puternice în regiunea Balcanilor" [73].

Situația de pe front, nesiguranța angajamentelor *Antantei*, ca și insuficienta pregătire militară a țării îl determinau pe I. I. C. Brătianu să fie circumspect în angajarea României în conflict [74]. Adept al postulatului că „noi sîntem cei mai buni judecători ai intereselor noastre", Brătianu ținea cont și de unele opinii favorabile poziției României, exprimate mai ales în Franța. Astfel, într-o telegramă din 7 octombrie 1915, Lahovary informa pe primul ministru că Delcassé și Poincaré considerau că nu este bine ca România să se îmbarce într-o aventură, înainte ca Aliații să depună un efort serios în Orient, altminteri am avea deziluzii [75]. Venirea lui Briand la conducerea *Quai d'Orsay*-ului părea să pună capăt inconsecvențelor din politica externă a țării sale, atît de mult îndatorată pînă atunci inițiativelor Petrogradului și Londrei.

La 13 octombrie 1915, Grey a expediat o telegramă ministrului de la București prin care promitea o armată de 200 000 de oameni dacă astfel poate fi asigurat concursul României — propunere ce fusese decisă la reuniunea Comitetului Apărării. Brătianu a răspuns, la 15 octombrie, că cei 200 000 de soldați nu sînt suficienți pentru a permite României să se aventureze în conflict [76].

În toată această perioadă, Bucureștii au manifestat o atitudine fermă față de *Puterile Centrale*, nici un fel de tratative, doar rezistență la presiuni.

Barclay ne-a propus, la sfîrșitul anului 1915, să vindem grîne Angliei. Englezii ridicau pretenția să fie autorizați să cumpere disponibilitățile noastre, dar statul să nu aibă nici un amestec în aceste cumpărături, să fie liber a cumpăra de la cine, cît și cu ce preț doresc. Brătianu a răspuns că nu poate accepta o atare propunere întrucît Anglia nu a înțeles că „asemenea proceduri nu pot decît să o discrediteze" [77] la București. Guvernul englez a revenit, la începutul anului 1916, asupra procedeului său. Contractul s-a încheiat în ianuarie pentru 80 000 vagoane de cereale, la prețul de 3 200 lei vagonul. Barclay a concesionat totul lui Chrisovelloni, care era cumnat cu Bennet, ajutorul atașatului comercial la București, motiv pentru care, mai tîrziu, în 1919, a fost înlăturat din cadrele active ale *Foreign Office*-ului [78]. În aceeași lună, la 22 ianuarie [79], Anglia a acordat României un ajutor de 22 milioane lire sterline.

Raporturile româno-engleze reținеau atenția membrilor Camerei Comunelor. În decembrie 1915, Sir Philippe Magnus, profesor la Londra, a formulat în Parlament o întrebare referitor la subiectul relațiilor Angliei cu România. Lordul Cecil, subsecretar de stat parlamentar la *Foreign Office*, a comunicat că aceste relații „au un caracter perfect amical" [80]. Într-adevăr, în cursul anului 1915, Anglia a privit cu bunăvoință revendicările naționale ale României [81].

---

[73] Arh. St. București, fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 30, 1915, ff. 1—5 (radiogramă nr. 1433, din 5/18 august 1915).

[74] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. N. Filodor, CCCXCVI/4, (instrucțiuni transmise de I. I. C. Brătianu lui Lahovary la Paris).

[75] *Ibidem* (telegramă nr. 2845, din 7 octombrie 1915, de la Paris).

[76] I. Bulei, *Arcul...*, p. 250.

[77] I. G. Duca, *op.cit.*, I, p. 203.

[78] *Ibidem*, p. 204.

[79] L. A. Magnus, *Romania's Cause and Ideals*, London, 1917, p. 111.

[80] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, 1914—1924, f. 139 (telegramă nr. 2433, din 4/17 decembrie 1915, N. Mișu către Externe).

[81] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 64.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Presiunile *Antantei* asupra României au slăbit la începutul anului 1916. Rusia, îndeosebi, nu era receptivă la concursul țării noastre. Cît despre Anglia, nota în însemnările sale I. G. Duca, „ea se dezinteresa de noi [...] nu avea la București, ca și în Balcani, nici o politică" [82]. Într-adevăr, reprezentanții britanici din capitala României aveau instrucțiuni ca în cazuri importante *să susțină* poziția Legației rusești.

Au fost trimise la Londra, încă din 1915, mai multe memorii care prezentau revendicările noastre legitime și subliniau necesitatea *unității naționale integrale a României*. Prin aceste memorii, de care aveau cunoștință cercurile conducătoare din țară, se explicau cauzele întîrzierii intrării noastre în conflagrație, precum și greutățile de tot felul pe care le întîmpinam [83]. Deși neutră, România a găsit înțelegere la autoritățile britanice în furnizarea de material militar sau de altă natură [84]. În Suedia, o lege interzicea tranzitul materialului de război. Cu toate acestea, ministrul acestei țări la Londra a promis lui Mișu că Suedia va facilita tranzitul „cu condiția obținerii garanțiilor că materialul nu va fi reținut în Rusia" [85].

Legația României, mai ales prin ministrul Mișu și însărcinatul cu afaceri Mihail Boerescu, încerca să apere punctul de vedere românesc în fața oficialităților britanice. De altfel, la 5/18 aprilie 1916, Brătianu declarase unui ministru aliat : „Eu sînt cu voi și sînt convins de victoria voastră [...]. Dacă credeți că trebuia să mă declar pentru Germania n-aș fi făcut-o pînă acum ? Cer deci încrederea dumneavoastră. Aștept de la dumneavoastră o înțelegere exactă a faptelor bazată pe sinceritate. Contradicția care apare între unele dintre faptele mele și unele din cuvintele mele (era după încheierea convenției comerciale cu Germania) *e lucru voit și necesar*. Trebuie să derutez partea cealaltă pînă în ziua cînd împrejurările îmi vor permite să-mi realizez intențiile" (*s. ns.*) [86]. Cu alt prilej, la 26 aprilie/17 mai 1916, el afirma că „în ce privește intrarea României în conflictul european principiile mele directoare sînt mereu acelea pe care le-am expus deja Quadruplei Alianțe : 1) Nu vreau să fac război pe teritoriul meu ; 2) Nu vreau să fac război contra bulgarilor ; 3) Nu vreau să fac război înainte de a vedea cu ochii mei ceea ce mi s-a promis, de a avea munițiile care îmi sînt necesare și trupele ruse care îmi sînt indispensabile în Dobrogea pentru a mă proteja contra unei agresiuni bulgare, în timp ce eu voi fi ocupat în altă parte. *Voi intra în război atunci cînd voi avea 75% șanse de a nu fi zdrobit*" [87] (*s. ns.*). Îi impunea această atitudine o anumită nesincronizare între diplomațiile Quadruplei Alianțe și efectele negative posibile ale înțelegerii anglo-ruse în chestiunile orientale [88]. Mai mult chiar, partea rusă punea piedici transportului munițiilor cu destinația România, în

[82] I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 237.
[83] G. Moroianu, *Legăturile...*, p. 86—87.
[84] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, 1914—1924, f. 104 (telegramă nr. 1900, din 3/16 octombrie 1915, N. Mișu către Externe).
[85] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar f.n., Poziția 92, 1916—1917, f. 145 (telegramă nr. 961, de la Londra, semnată Arion).
[86] I. Bulei, *1916...*, p. 27—28.
[87] *Ibidem*, p. 28.
[88] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, 1914—1924, (telegramă nr. 1257, din 28 aprilie/11 mai 1916, N. Mișu către Externe).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

pofida insistenţelor lui Mişu pe lîngă Preşedintele Comisiei Ruse de la Londra [89]. Diplomatul român era convins că totul depinde de Petrograd. Guvernul ţarist, de altfel, a comunicat lui Mişu că pentru alte materiale, în afară de cel de război, singura cale liberă ar fi prin Marea de Kara şi fluviul Obi [90].

Ezitarea României de a intra în război mai devreme avea o triplă cauză : materială, strategică şi morală [91]. I. I. C. Brătianu accepta angajarea ţării în conflagraţie, dar pretindea garanţii pe care un stat mic, cu o dureroasă experienţă istorică, nu putea să nu le ceară.

După ofensiva lui Brusilov din mai—iunie 1916, presiunile *Antantei* devin ultimative. Jocul diplomatic al propunerilor şi contrapropunerilor reîncepe. Franţa, dorind să slăbească presiunea germană la Verdun şi rezistenţa pe Somme, este cea mai interesată în angajarea României. Rusia, victorioasă în Galiţia, nu se grăbeşte. Cît priveşte Anglia şi Italia, acestea se mulţumesc să urmeze linia *Quai d'Orsay*-ului [92]. La Londra, îşi aminteşte Matyla Costiescu Ghika, intrarea în război a României era aşteptată de la o zi la alta [93].

Tratativele cu Aliaţii continuau. Graţie eforturilor diplomaţiei franceze, ele înaintaseră cu toată împotrivirea Rusiei la condiţiile lui Brătianu ; la 17/30 iulie 1916 guvernul britanic a cerut Petrogradului să nu mai insiste pentru a impune României atacarea Bulgariei [94]. Tratativele colonelului Rudeanu la Chantilly, pentru încheierea unei convenţii militare, au evidenţiat lipsa de coordonare în operaţiunile de pe front, ca şi cele diplomatice ale Quadruplei Alianţe.

Convenţia cu *Antanta* s-a semnat la 4 august 1916 ; I. I. C. Brătianu a declarat că el acordă o importanţă enormă la ceea ce va veni, nu numai pentru că spera că ar facilita realizarea dorinţelor naţiunii române, ci pentru că o înţelegere semnată între Rusia şi România inaugura pentru cele două ţări o nouă eră de prietenie şi de încredere [95]. Convenţia secretă din 4/17 august 1916 a fost însoţită de una militară [96]. Aproape toate punctele de vedere româneşti erau acceptate. Guvernul nostru obţinea astfel *un mare succes diplomatic*, care însemna, înainte de toate, recunoaşterea dreptului la unitate deplină a românilor. Dar, aşa cum se va vedea mai tîrziu, punctele convenţiei militare nu vor fi respectate, iar cele ale convenţiei politice nu vor fi luate integral în considerare la Conferinţa Păcii.

Declaraţia de război a României — după convingerea lui I. G. Duca — era „o expunere a revendicărilor noastre naţionale, formulată cu hotărîre şi scrisă cu toată măsura şi demnitatea cerută de protocolul internaţional" [97]. Premierul român avea să afirme, la 14 august 1916, în Consiliul de Coroană de la Cotroceni că s-a obţinut „garantarea intereselor româneşti" [98], a desă-

[89] *Ibidem*, f. 256 (telegramă nr. 1330, din 4/17 mai 1916, N. Mişu, către Externe).
[90] *Ibidem*, p. 266 (telegramă nr. 1301, din 12/23 mai 1916, N. Mişu către Externe).
[91] L. Claretié, *Nos frères Roumains*, Paris, 1919, p. 25.
[92] I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 241.
[93] M. Costiescu-Ghika, *Couleur du monde, Paris*, tom. I, 1955, p. 265.
[94] I. Bulei, *1916...*, p. 160.
[95] *DDSR, 1914—1917*, p. 210 (telegramă secretă nr. 605, Legaţia Bucureşti, Ungheni, 5/18 august, 1916, semnată Poklewski-Koziell).
[96] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 20, 1916, ff. 2—6 ; idem, fond Preşed. Cons. de Min., Miscelanee, dosar 9, 1916, f. 11—12.
[97] I. G. Duca, *op. cit.*, I, p. 263.
[98] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PC/4—2 ; Arh. Familia Brătianu, V, Msse. 1, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

vîrșirii unității noastre național-statale. Semnarea convențiilor cu România era primul succes diplomatic al *Antantei* în sud-estul Europei, un rol important în perfectarea acestor documente jucîndu-l *Foreign Office*-ul. Din perspectiva relațiilor anglo-române era primul acord politic și militar semnat de România cu Anglia avînd consecințe extrem de importante în evoluția ascendentă a acestora în viitorul imediat și îndepărtat. Convențiile deschideau perioada colaborărilor româno-engleze în ducerea războiului, oficialitățile noastre punîndu-și speranțe reale în sprijinul de care se va bucura România din partea Angliei pentru obținerea unor sancțiuni internaționale a clauzelor stipulate în convenția politică [99].

Londra a primit cu satisfacție decizia României de a intra în război. Suveranul englez George al V-lea a telegrafiat, la 30 august 1916, regelui Ferdinand pentru a-și exprima satisfacția în legătură cu gestul țării noastre [100].

Prin convenția militară din august 1916 acțiunea României trebuia să facă parte dintr-un ansamblu de operațiuni bine coordonate în timp și spațiu. A doua zi chiar, România a rămas sub raport militar complet izolată și nesusținută [101]. În septembrie 1916 armatele țariste nu se deplasau în Dobrogea, iar muniția care urma să sosească din Rusia, furnizată de anglo-francezi, întîrzia *sine die* [102]. Oficialitățile engleze depuneau, totuși, eforturi pentru a ne ajuta cu arme. Căpitanul Arion anunța, în noiembrie 1916, că guvernul de la Londra ne-a cedat 100 000 de puști, calibru englez, din comanda sa din America, cîte 3 000 pe lună [103].

Semnificația intrării României în război va fi amplu comentată în Camera Deputaților de marele istoric N. Iorga : „Vom fi iarăși ce am fost și mai mult decît atît" [104]. Fostul șef de stat major al Misiunii militare franceze de la Iași avea să afirme, mai tîrziu, că „România a intrat în război, alături de noi, atunci cînd războiul era departe de a fi cîștigat" [105].

Modul în care România a acționat militar, începînd cu august 1916, s-a datorat neîncrederii în sinceritatea finală a Rusiei [106], a angajamentelor asumate de guvernul țarist prin tratatele încheiate. Conducătorii români nu ignorau, de altfel, deloc ipoteza ca Aliații să nu-și onoreze integral angajamentele luate în august 1916. Revelatoare în acest sens este discuția purtată de I. I. C. Brătianu cu marchizul St. Aulaire în ajunul semnării Convențiilor. Respingînd acuzațiile ce i se aduceau că a așteptat „cel de al 11-lea ceas", pentru a intra în război, premierul român preciza : „Am socotit că a sosit momentul ca România să ia armele alături de voi, pentru că, după judecata mea, noi vom intra în faza decisivă a războiului, dar prin *fază decisivă*, eu nu înțeleg *faza finală*. Faza este decisivă pentru că de acum înainte victoria Aliaților nu mai este îndoielnică. Dar această victorie se poate lăsa așteptată mult timp

[99] V. F. Dobrinescu, V. Vesa, *op. cit.*, p. 50.
[100] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. I. I. C. Brătianu, IX, 9—30.
[101] Lt. col. Ion Antonescu, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919, p. 25.
[102] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar f.n., 1916—1917, Poziția 720, f. 31 (telegramă nr. 970, din 10 septembrie 1916, generalul Iliescu către general de divizie adj.).
[103] *Ibidem*, p. 145 (telegramă nr. 961, 11/24 noiembrie 1916, de la Londra, căpitan Arion către I. I. C. Brătianu).
[104] Idem, fond 5418, dosar 502/16, 1916, Poziția 463.
[105] Idem, fond 5417, dosar 9, 1932, Poziția 704.
[106] P.R.O., *F.O.*, 371/4705, f. 13—14.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

și poate costa încă mult sînge. Vom lupta alături de voi, săptămîni, luni, ani dacă va fi nevoie. Am amînat decizia pînă în momentul cînd ea nu mai comporta nici un risc pentru România. Dar astăzi odată decizia luată, accept toate sacrificiile". Dreptatea judecății lui I. I. C. Brătianu avea să fie confirmată de toate evenimentele ce s-au derulat pînă la victoria finală [106 bis].

Participarea armatelor române la campania din toamna anului 1916 a fost urmărită cu deosebită atenție de atașatul militar englez la noi, colonelul Thomson. Acesta se arăta optimist față de evoluția generală a războiului și găsea poziția noastră „excelentă" [107]. În timpul vizitei la Cartierul Armatei de Nord ofițerul englez a fost însoțit de ziaristul american Stanley Washburn, care semna comentarii și pentru cotidianul The „Times". Ziaristul american era impresionat de modul cum lupta artileria noastră pe front și gîndea, împreună cu Thomson, că era necesară organizarea unei propagande românești în țările *Antantei*. La sugestia lui Washburn, ministrul Barclay a telegrafiat lui Grey, la *Foreign Office*, rugîndu-l să discute în Parlament responsabilitatea Aliaților față de România [108].

La începutul anului 1917, Anglia, cu consimțămîntul celorlalți Aliați, a oferit României un credit de 40 de milioane £ [109].

Nesusținută îndeajuns din punct de vedere militar și nefiind pregătită suficient, România va suferi, după cum se știe, înfrîngeri vremelnice în prima fază a războiului, și va fi, în consecință, constrînsă la mari sacrificii. Noul prim ministru englez, David Lloyd George, era de părere că România trebuia să se întregească din punct de vedere teritorial. În ianuarie 1917 el îi declara lui Mișu că țara sa consideră România „un aliat important" și „va face toate eforturile pentru a-l ajuta eficace, mai ales prin mijloacele de a primi muniții". Șeful cabinetului britanic își exprima convingerea că „românii vor redeveni stăpîni pe țara lor și își vor realiza *idealul național*", Anglia rămînînd „protectoarea sinceră a micilor țări" (*s. ns.*) [110].

Problemele românești reținеau și atenția altor oficialități britanice, precum și a opiniei publice. Dar era nevoie de organizarea unui serviciu de propagandă la Londra care să înlăture și reținerile care afectau bunul mers al raporturilor bilaterale. De necesitatea unui astfel de serviciu era convins, în primul rînd, Take Ionescu, care la 18 aprilie/1 mai 1918, scria : „Trebuie să trimitem oameni care să facă propagandă în Franța, *Anglia*, în Italia, în America și, după revoluție, în Rusia" (*s. ns.*) [111]. Cunoscutul om politic român proiecta un voiaj în străinătate convins fiind că, odată ajuns la Londra, ar „putea aduce încă mari servicii cauzei noastre" [112].

Ministrul Mișu comunica, în aprilie 1917, că „prin concesii în problema evreiască noi ne-am putea cuceri sprijin, în chestiunile principale, din S.U.A.

[106 bis] C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 93—94.

[107] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 2A, 1916, Poziția 472, f. 122—123.

[108] I. Stanciu, *Stanley Washburn, An American War Correspondent on the Romanian Front. September-November 1916*, în *RRH*, 2, 1976, p. 299.

[109] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, f. 370 (telegrama nr. 173, din 15 ianuarie 1917, de la Londra, N. Mișu către Externe).

[110] *Ibidem*, f. 374 (telegrama nr. 74, din 8/21 ianuarie 1917, de la Londra, N. Mișu către Take Ionescu).

[111] „Flacăra" nr. 5/5 februarie 1982, p. 10.

[112] I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

și Anglia, unde elementul evreiesc joacă un rol preponderent" [113]. De altfel, deputatul King a chestionat guvernul în această direcție, la 9 mai 1917, în Camera Comunelor. Lordul Cecil i-a răspuns că problema ocupa „atenția regelui și guvernului României și că nu e de dorit de a face în acest moment declarații la acest subiect". După interpelare, Mișu l-a întîlnit pe Lordul Cecil de la care a aflat că „guvernul Majestății Sale Britanice dorește ca această chestiune să fie reglementată" [114].

Greutățile pe care le întîmpina armata română nu au rămas fără ecou la Londra. Lordul Cecil a vorbit în Camera Comunelor despre evacuarea teritoriului nostru național, despre reparații și despre eliberarea românilor de sub dominația străină. El a declarat formal că *„Anglia a angajat onoarea sa și că ea ține să-și îndeplinească angajamentele sale față de toți aliații"* (*s. ns.*) [115].

La începutul anului 1917, au ieșit în evidență dificultățile colaborării Armatei române cu cele ruse [116]. Numeroase furnituri și materiale de război, circa 43 000 de tone [117], expediate în perioada ianuarie-septembrie 1917 prin Kola și Arhanghelsk, nu au putut ajunge în România.

Cu toate aceste lipsuri și greutăți, dînd dovadă de calități remarcabile și de dragoste pentru pămîntul strămoșesc, armatele române au obținut, în vara anului 1917, strălucite victorii asupra trupelor germane, bătălia de la Mărășești fiind apreciată drept „cea mai strălucită pagină din analele militare românești" [118].

Victoriile obținute de armatele române în vara anului 1917 au primit o înaltă apreciere în ziarele engleze, precum și din partea a numeroși oameni politici din această țară. Lorzii Roberts și Cecil subliniau, în declarațiile lor, „serviciile splendide ale guvernului și armatei române", „Daily Graphic", „L'Enock Telegraph", „Liverpool Daily", „The Teachers World", „Morning Post" comentau serviciile aduse de armata română taberei aliaților și atenționau, totodată, asupra necesității ajutorării imediate materiale și militare a României" [119]. La rîndul său, David Lloyd George, într-un discurs din 12 noiembrie 1917, rostit la Paris, evidenția lipsa de coordonare a concepției și execuției strategice a Aliaților, intuind parcă viitorul situației militare a României [120].

Ofițeri superiori britanici și-au exprimat și ei admirația față de eroismul ostașilor români. Între aceștia, colonelul Lozecok și generalul de Candolle care îi mărturisea lui Take Ionescu : „Dumneavoastră aveți dreptul de a fi mîndri.

---

[113] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29 (telegramă nr. 1293, din 29 aprilie 1917, de la Londra, N. Mișu către Externe).

[114] *Ibidem*, f. 432 (telegramă nr. 1440, din 10 mai 1917, de la Londra, N. Mișu către M.A.S.—Iași).

[115] *Ibidem*, f. 433 (telegramă nr. 1486, din 15 mai 1917, de la Londra, N. Mișu către M.A.S.—Iași).

[116] *B.A.R.*, Arh. general Rudeanu, I, Msse, 1, vol. III, p. 636—637.

[117] *Ibidem*, p. 697.

[118] P.R.O., *F.O.*, 371/4705, f. 18.

[119] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, 1914, vol. 90, f. 10 (telegramă nr. 240/61, 3 noiembrie 1917, de la Londra, maior Arion către I. I. C. Brătianu) ; vezi și C. Botoran, Olimpiu Matichescu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar*, Cluj-Napoca, 1980.

[120] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, 1914, vol. 90, f. 5 (telegramă nr. 234/111, din 2 noiembrie 1917, de la Londra, maior Arion către I. I. C. Brătianu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Soldaţii Dv. sînt admirabili" [121]. Aceleaşi aprecieri găsim şi într-o scrisoare, din 20 august 1917, expediată de Charles Calwell colonelului Rudeanu şi conţinînd felicitări la adresa armatelor române pentru modul „cum au fost conduse şi s-au bătut" [122].

Aniversarea unui an de la intrarea României în război a prilejuit trimiterea unei telegrame lui I. I. C. Brătianu din partea şefului cabinetului britanic, David Lloyd George. Se exprima admiraţia sinceră pentru „suferinţa şi curajul eroic de care a dat dovadă poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără precedent" ; la Londra se aprecia că „reconstituirea armatei, rezistenţa îndîrjită şi de nepreţuit pe care o opune în prezent inamicului, în condiţii de excepţională dificultate, constituia un exemplu măreţ de tărie pe care libertatea o inspiră unui popor liber" [123]. Rezistenţa trupelor noastre în iulie-august 1917 a determinat oficialităţile engleze să devină mai binevoitoare faţă de România [124].

Între timp nu a rămas fără ecou în Anglia propaganda desfăşurată de unii oameni politici şi de cultură, îndeosebi de către cei încadraţi în „Asociaţiunea profesorilor universitari din România" [125]. Nici una din revendicările naţionale nu a fost trecută cu vederea ; ele au fost apărate cu căldură şi prin solide argumente ştiinţifice. S-au publicat cărţi, broşuri, hărţi, care au fost trimise personalităţilor politice britanice şi s-au organizat numeroase conferinţe. Ca rezultat al acestor eforturi, s-a creat la Londra, în august 1917, *The Anglo-Roumanian Society* [126], care a jucat un rol important în promovarea raporturilor bilaterale, în cunoaşterea de către naţiunea engleză a *aspiraţiilor spre unitate ale românilor*. Din societate făceau parte personalităţi din lumea ecleziastică, politică, literară şi economică, precum : arhiepiscopul de Canterbury, vicontele Bryce, lordul Hugh Cecil, lordul Dunedin, fost ministru, episcopii de Londra, Oxford şi Vinchester, cancelarii universităţilor din Londra şi Oxford, lord Gladstone, lord Bessborough, W. Steed, R. W. Seton Watson, A. W. Leeper (primul secretar al societăţii), dr. Madge, profesorul Murray şi alţii. Societatea a popularizat prin presă revendicările noastre şi a organizat numeroase mitinguri în care a apărat dreptul legitim al românilor la unitate naţională deplină. La mitingul din 7 decembrie 1917, din *The Manson House*, condus de Hugh Cecil, Edward Carson asigura naţiunea română de sprijinul Angliei : „our war is their war" [127]. Sub patronajul reginelor Alexandra şi Maria s-a constituit *The National Romanian Relief Fund a British Movement to help Roumania*, pusă sub conducerea contelui de Rosebery. Generalul Iliescu a organizat, împreună cu Mişu, un serviciu de presă şi informaţii, care era sprijinit în mod special de Lordul Derby, şeful *War Office*-ului.

Opinia publică britanică a fost informată despre revendicările naţionale ale românilor şi printr-o serie de lucrări ale căror autori, englezi şi români,

---

[121] „Flacăra" nr. 9/5 martie 1982, p. 10 ; idem, nr. 13/2, aprilie 1982, p. 21.

[122] *B.A.R.*, Msse., Arh. general Rudeanu, I, Msse, 1, vol. III, p. 668.

[123] P.R.O., *F.O.*, 371/2892, f. 175 (telegramă nr. 319, de la *F.O.*, 26 august 1917, orele 11.45 p.m., către Sir G. Barclay).

[124] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 199/122, 1917, Poziţia 488 (raport nr. 19, 3 mai 1917, semnat lt. col. Ion Trailescu).

[125] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XCVIII/8/4 (raport către Ministerul Finanţelor, f. 104—105).

[126] "The New Europe", No. 41, 4 octombrie 1917, p. 383—384.

[127] Idem, vol. V, 13 decembrie 1917, p. 288.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

atrăgeau atenția asupra luptelor seculare pentru unitate. În această direcție, se solicita sprijinul diplomatic al Angliei care trebuia să recompenseze eforturile de război ale României și marile sale sacrificii umane și materiale. Încă din anii 1916—1917, la Librăria *Hodder and Stoughton* din Londra, au apărut lucrările lui A. Herșcovici Hurst [128], A. W. A. Leeper [129] și David Mitrany [130]; tot în anul 1917 L. A. Magnus a publicat la Londra *Romania's Case and Ideals* [131], iar Lady Dorothy Kennard a prezentat, într-un jurnal [132], amintiri și reflecții despre poporul pe care-l cunoscuse în perioada 1915 și 1917. În anul terminării primei mari conflagrații, *Societatea Anglo-Română* a tipărit lucrarea *Rumania and the Rumanians* a lui Agnes Murgoci, născută în Australia; Yvonne Fitzroy și-a tipărit amintirile la o editură londoneză [133].

Dintre aceste lucrări, cele semnate de Leeper și Mitrany au beneficiat de o audiență mai largă, atît în Europa cît și în America. Faptul este cu atît mai important cu cît A. W. A. Leeper lucra la *Intelligence Department* din cadrul *Foreign Office*-ului și, ulterior, a fost folosit de diplomația britanică ca expert la Conferința Păcii de la Paris. Primul, dealtfel, a mai tipărit *Rights and Wrays of Romanian Race*, unde sublinia că România a ales „calea justiției" și, drept argument, consacra majoritatea paginilor luptei transilvănenilor pentru unitate națională. Mitrany afirma, în lucrarea amintită, că mai mult de jumătate din numărul total al românilor se află sub stăpînire străină, Transilvania fiind „o sursă permanentă a vitalității naționale a României" [134].

Două personalități engleze s-au impus în mod deosebit, în anii primului război mondial, prin acțiunile de apărare a drepturilor noastre naționale. Cea dintîi a fost cunoscutul istoric și publicist R. W. Seton Watson care a stabilit, încă din primii ani ai secolului al XX-lea, strînse legături cu exponenții luptei naționale din Transilvania [135]. În timpul vizitelor întreprinse în Imperiul austro-ungar, R. W. Seton Watson a dezvăluit racilele monarhiei dualiste și a apărat lupta naționalităților, îndeosebi a românilor transilvăneni [136]. Cea de a doua personalitate a fost H. Wickham Steed, proprietar al revistei The „Review of Reviews" și director al cunoscutului ziar conservator The „Times". Cei doi publiciști au informat exact opinia publică engleză despre lupta naționalităților asuprite din monarhia dualistă, datele furnizate de ei fiind de un mare ajutor experților englezi la Conferința Păcii de la Paris.

Dintre revistele apărute la Londra în perioada primului război mondial s-a impus, prin apărarea permanentă a drepturilor istorice ale poporului român, „The New Europe", în paginile căreia găsim, alături de articolele lui

---

[128] *Roumania and Great Britain*, London, 1916, Prefața cărții a fost scrisă de Sir Thomas Dunlop, Lordul Prevost din Glasgow.

[129] *The Justice of Roumania's Cause*, London, New York, Toronto, 1917.

[130] *Great Rumania: A Study in National Ideals*, London, Toronto, 1917.

[131] London, Kegan Paul.

[132] *A Roumanian Diary, 1915, 1916, 1917*, London, W. Heinemann, 1917.

[133] *With the Scottish Nurses in Roumania*, London, John Murray.

[134] D. Mitrany, *op. cit.*, p. 5.

[135] *B.A.R.*, Msse, fond O. Goga, S $\frac{73}{CDXC}$

[136] Șt. Pascu, C. G. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, p. 178—180.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

R. W. Seton Watson [137] şi W. Steed, cîteva contribuţii datorate unor personalităţi din ţara noastră care s-au ilustrat în lupta pentru realizarea *idealului naţional integral*. Astfel, N. Iorga [138], Take Ionescu [139], Octavian Goga [140], N. Lupu [141], D. Drăghicescu [142], Ion Pelivan [143]. Alte articole, semnate de Bessie Take Ionescu [144], D. N. Ciotori [145], Al. Severus [146], Belisarius (A. Leeper) [147], L. M. Magnus [148], G. Herron [149], au în vedere aceeaşi problematică. Revista mai cuprindea numeroase comentarii referitoare la situaţia politică şi militară a României [150], raporturile ţării noastre cu Marile Puteri [151], semnificaţia apariţiei Micii Înţelegeri [152] în viaţa diplomatică europeană.

Comitetul pentru studierea ţelurilor războiului a organizat la Leeds un miting la care a luat cuvîntul Asquith, şeful Partidului Liberal. El a declarat că pacea viitoare „trebuie să recunoască tradiţiile istorice, aspiraţiile şi liber-

---

[137] H. Hanak, *R. W. Seton Watson. The New Europe and The Roumanians* în *Anglo-Romanian Relations After 1821*, p. 167—181 ; din articolele lui Scotus Viator amintim *The Roumanians of Hungary* (vol. I, No. 1, 19 octombrie 1916, p. 20—27) ; *A Prophet of Defeat* (vol. I, No. 8, 7 decembrie 1916, p. 255—256) ; *Magyar Forgeres in England* (vol. II, No. 14, 18 ianuarie 1917, p. 16—23) ; *Mr. Seton Watson's Reply* (vol. II, Suplement, 1 februarie 1917) ; *The Treaty with Austria* (vol. XII, No. 153, 18 septembrie 1919, p. 225—229) ; *Four Treaties and a Conference* (vol. XV, No. 183, 22 aprilie 1920, p. 32—39) ; *The Little Entente* (vol. XVII, No. 209, 14 octombrie 1920, p. 2—9).

[138] *Roumania and the West* (vol. I, No. 13, 11 ianuarie 1917, p. 387—394) ; *Thoughts on Roumanian Policy* (vol. XIII, No. 157, 16 octombrie 1919, p. 10—14) ; *The Problem of the Danube. A Roumanian View* (vol. No. 206, 15 iulie 1920, p. 230—233).

[139] *Greatest Danger* (vol. III, No. 31, 17 mai 1917, p. 129—131).

[140] *The Achievement of Roumanian Unity* (vol. IX, 9 ianuarie 1919, p. 290—295).

[141] *Roumania Iredenta* (vol. V, No. 61, 13 decembrie 1917, p. 274—278).

[142] *Hungary and the Non Magyar Peoples* (vol. VII, No. 80, 25 aprilie 1918, p. 38—41) ; *Is Britain at War with Austria?* (vol. IV, No. 41, 11 octombrie 1917, p. 403—407).

[143] *Situation in Bessarabia* (vol. XIII, No. 165, 11 decembrie 1919, p. 262—266).

[144] *Roumania's Choice* (vol. III. No. 39, 12 iulie 1917, p. 398—403).

[145] *Bessarabia* (vol. III, No. 82, 9 mai 1918, p. 82—84).

[146] *The Building of Greater Roumania, I* (vol. IV, No. 41, 26 iulie 1917, p. 45—51) ; idem, *II* (No. 42, 2 august 1917, p. 76—83).

[147] *The Bessarabian Question* (vol. V, 10 ianuarie 1918, p. 405—411) ; *A New Russo-Roumanian Alliance* (vol. VI, No. 74, 14 martie 1918) ; *Roumania in Extremis* (vol. VI, No. 70, 14 februarie 1918) ; *The Romanians'Peace Treaty* (vol. VII, No. 87, 13 iunie 1918, p. 203—207).

[148] *Roumania's Cause and Ideal* (vol. V, 10 ianuarie 1918, p. 93).

[149] *The New Roumania* (vol. XII, No. 155, 2 octombrie 1919, p. 282—284).

[150] *The Question of the Banat* (vol. X, No. 122, 13 februarie 1919, p. 97—103) ; *The New Roumania* (vol. X—XI, No. 129, 3 aprilie 1919, p. 291—293) ; *A New Explanation of Roumania's Defeat* (vol. II, No. 26, 12 aprilie 1917, p. 407—409) ; idem, No. 28, 26 aprilie 1917, p. 62—64) ; *Further Light on Roumania's Defeat* (vol. II, No. 29, 3 mai 1917) ; *Roumania's War Anniversary* (vol. IV, No. 41, 26 iulie 1917, p. 171—173) ; *The Annexation of the Dobrodgea* (vol. VI, No. 10, 28 martie 1918, p. 327—333) ; *Protest of Roumanians in Exile against the Treaty of Bucharest* (vol. VII, No. 88, 20 iunie 1918, p. 227—229) ; *Roumania, Yesterday and Today* (vol. VIII, No. 100, 12 septembrie 1918, p. 215) ; *The Situation in Roumania* (vol. I, No. 4, 9 noiembrie 1916, p. 125) ; *A National Ministry in Roumania* (vol. I, No. 12, 4 ianuarie 1917, p. 384) ; *Roumania's Doons. A Voice from Budapest* (vol. III, No. 37, 28 iunie 1917, p. 342—343) ; *Transylvania and Macedonia* (vol. VI, No. 73, 7 martie 1918, p. 254—256) ; *Religious Persecutions in Transylvania* (vol. XI, No. 139, 12 iunie 1919, p. 200—205) ; *Magyar Propaganda against Roumania* (vol. XI, No. 133, 1 mai 1919, p. 68—69) ; *Roumanian Party Politics* (vol. XII, No. 150, 28 august 1919, p. 168) ; *The Roumanians of Hungary* (vol. IX, No. 112, 5 decembrie 1918, p. 186—187) ; *Declaraţia de la Alba Iulia* (idem, 19 decembrie 1918, p. 235—236).

[151] *Russian Policy towards Romania* (vol. V, Supplement, 27 decembrie 1917, p. i—ii).

[152] *A „Little" Entente* (vol. XVI, No. 203, 2 septembrie 1920, p. 192).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

tatea popoarelor" și s-a pronunțat pentru un sistem internațional care să „garanteze un fundament stabil și o dezvoltare independentă a marilor și micilor state" ; în acel context, el a vorbit de *„justele revendicări ale României"* (*s. ns.*) [153].

Dezideratele naționale românești au stat, de asemenea, în centrul preocupărilor unei misiuni diplomatice britanice care s-a deplasat pe continentul nord-american. În timpul vizitei, Misiunea Balfour a încunoștiințat diplomația americană asupra intențiilor Angliei în legătură cu viitorul României care, după opinia *Foreign Office*-ului, trebuia „să intre în posesiunea unei minime părți din teritoriile rusești și de pe zona de frontieră ungară, care sînt de o parte și de alta locuite de români" [154]. Reîntors la Londra, Arthur James Balfour a rostit, la 6 noiembrie, un interesant discurs în Camera Comunelor, care a fost reprodus în marile cotidiene americane. Discursul a reținut atenția românilor americani care, la 14 noiembrie 1917, i-au adresat autorului o scrisoare, exprimîndu-și însă nemulțumirea față de faptul că ministrul de externe britanic nu acordase suficient spațiu problemelor românești într-un context ce menționa și alte popoare aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Arătînd că țara noastră a intrat în război „pentru eliberarea celor oprimați", scrisoarea dădea glas dorinței transilvănenilor nord-americani de a se alătura la patria mamă, ca „România să fie cum a fost" [155]. Ulterior, *Memoriul Balfour*, intitulat *Reglementarea Păcii în Europa*, prevedea constituirea unei Românii mari în sud-estul continentului [156], ceea ce îndrituia speranțele legitime a milioane de români aflați în afara granițelor statului național.

Situația militară a României la sfîrșitul anului 1917, în care aprovizionarea cu material de război [157] și cooperarea cu armata rusă au reprezentat factori esențiali, au dus în final la angajarea negocierilor cu Comandamentul *Puterilor Centrale* în vederea încheierii unui armistițiu. Un tablou similar prezenta, la 7 decembrie 1917, la Paris, Victor Antonescu șefului *Quai d'Orsay*-ului. „Ministrul Antonescu, care a venit să mă vadă — nota în însemnările sale Aristide Briand —, se plînge că de șase luni nu s-a făcut nimic pentru a ajuta armata ceea ce era posibil din partea Comandamentului Rus" [158].

Față de încheierea armistițiului pe frontul oriental, guvernul englez s-a arătat, la început, oarecum nedumerit. Totuși, la 21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați, Sir George Barclay, Charles Vopicka, marchizul St. Aulaire și baronul Fasciotti, recunoșteau „extrema gravitate a situației în care se afla România". Cîteva luni mai tîrziu, la 1/14 mai 1918, Puterile Aliate și Asociate, prin reprezentanții diplomatici acreditați la Iași, declarau că „încă de pe acum ei consideră ca nule și neavenite toate clauzele acestei păci care sînt contrare cu principiile a căror violare a constrîns *Antanta* de-a lua armele" [159].

---

[153] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, vol. 29, 1914—1924, f. 488 (telegramă nr. 3287, din 14 septembrie 1917, N. Mișu către M.A.S.—Iași).

[154] Col. House, *Papières intimes*, tom. III, Publiés par Ch. Seymour, Paris, 1930, p. 58.

[155] P.R.O., *F.O.* 371/2895, f. 216—217 ; vezi și V. F. Dobrinescu, Sorin Pârvu, *Some Contributions the Romanian National Mission in the United States of America (1917—1918)*, în *AIIAI*, tom. XIX, 1982, p. 141—152.

[156] David Lloyd George, *Mémoires de guerre*, tom. II, Paris, 1935, p. 329.

[157] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, 1914, vol. 90, f. 5.

[158] G. Suarez, *Briand Sa vie — Son Oeuvre avec Son Journal et de nombreux Documents inédits*, tom IV, *1916—1918*, Paris, 1940, p. 334.

[159] Gh. Brătianu, *Acțiunea...*, p. 27 ; C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *op. cit.*, p. 178.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Desigur, exista o diferență de nuanță între armistițiu și pacea separată, dar, în situația revoluției rusești și în neputința vădită de a primi ajutor din altă parte, cea de a doua era consecința fatală a celei dintîi [159]. Într-un document de epocă se scria: „o situație asemănătoare cu aceea a României s-ar găsi dificil în istorie. Ea nu poate fi judecată după noțiuni ordinare. Teritoriul nostru fiind ocupat și forțele militare anihilate prin ruși singura noastră șansă de salvare este *victoria Aliaților* [...] aceste reflecții sînt impuse prin ceea ce s-a petrecut atunci cînd am luat decizia semnării armistițiului, ca și în numeroasele cazuri în care bunăvoința Aliaților nu a reușit să se transforme din timp în efecte utile" [161].

Națiunea română, nota în comentariul său corespondentul ziarului The „Times", Brown, „este dornică să continue lupta. În special armata de pe front nu crede în posibilitatea unei păci nevictorioase cu inamicul după îngrozitorul sacrificiu de la Mărăști și Oituz". El considera că, după încheierea armistițiului de către ruși, nu mai rămînea altceva românilor decît să facă același lucru și opina că oamenii noștri politici apreciau începerea tratativelor cu *Puterile Centrale „ca o măsură pur militară, dictată de împrejurări și lipsită de vreo importanță politică. România intenționează și este hotărîtă să fie credincioasă Aliaților"* (*s. ns.*) [162]. De la Londra, ministrul Mișu transmitea că unele cercuri *politice engleze erau convinse că România nu putuse rezista* [163]. La 19 mai/1 iunie 1918, deputatul Runciman l-a interpelat în parlament pe Robert Cecil în legătură cu condițiile militare ale tratatului de pace impus României de *Puterile Centrale*. Lordul Cecil, după ce a subliniat că acest tratat supune România unei dominații totale — militare, economice și politice — a *Puterilor Centrale*, a reconfirmat declarația din 11 martie a guvernului său afirmînd că Londra „manifestă o profundă simpatie față de România în situația grea în care a fost pusă, iar prietenilor și foștilor ei Aliați le revine să facă tot posibilul la o eventuală Conferință de Pace pentru a obține o revizuire a condițiilor dure care i-au fost impuse" [164].

Armistițiul de la Focșani încheiat de România a avut un caracter pur militar, excluzînd orice chestiuni politice [165] — el intra în vigoare de la 26 noiembrie 1917 [166]. Acesta a fost urmat de tratatul de la București încheiat cu Germania și aliații ei care era rezultatul nu numai al unei pregătiri insuficiente a României, ci reprezenta îndeosebi consecința răsturnării de fronturi care s-a produs în sud-estul și răsăritul Europei, începînd cu sfîrșitul anului 1917 [167].

Inițial, Cabinetul de Război britanic a confirmat, pur și simplu, că nu putea accepta o pace separată cu germanii și a căzut de acord că românii ar

---

[160] Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 29.
[161] Arh. St. București, fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 44, 1919, f. 1—2.
[162] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 357, 1916—1918, Poziția 228, f. 43.
[163] C. Xeni, *op. cit.*, p. 32.
[164] *1918 la Români. Desăvîrșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe, 1916—1918*, vol. II, București, 1983, p. 1120—1121.
[165] Arh. St. București, fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 77, 1918, f. 1, idem, dosar 91, 1918, f. 6—11.
[166] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 200/123, 1917, Poziția 508, f. 558. (J.C.M. nr. 237, din 22 noiembrie 1917).
[167] Idem, fond 3831, dosar 19, 1917, Poziția 871, f. 1 (telegramă nr. 5310, din 27 noiembrie 1917, către Armatele I și II, semnată Prezan).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

trebui să contacteze cît mai curînd posibil pe unii lideri ruși care erau pregătiți să continue lupta [168]. Balfour s-a interesat, apoi, în ceea ce privește politica britanică față de România. Pînă atunci, guvernul de la Londra încercase să țină armata română în „ostilitate activă" față de dușman, dar a fost forțat să se alăture armistițiului acceptat de ruși [169]. Față de evoluția evenimentelor, guvernul britanic a trebuit să-și reconsidere poziția. Armata română, au apreciat membrii Cabinetului de Război la 10 decembrie 1917, este atît de „neajutorată" încît guvernului de la Iași ar trebui să i se permită să încheie o pace separată [170]. Cu toate acestea, ambasadorul englez la Paris, Lordul Derby, mărturisea ministrului nostru în capitala Franței că Anglia era „puterea care se opunea" față de situația intervenită „la recunoașterea calității de *țară aliată a României*" (*s. ns.*) [171]. Existau în Marea Britanie numeroși oameni politici care înțelegeau situația fără ieșire în care se găsise țara noastră la sfîrșitul anului 1917. Astfel, Departamentul de Propagandă [172], creat la începutul anului 1918 și condus de Lordul Northcliff, a sprijinit pînă la capăt lupta pentru unirea politică a tuturor românilor.

Pe cale oficială, ministrul N. Mișu [173] și membrii Legației Române s-au remarcat prin intervenții pe lîngă cercurile politice engleze, în vederea informării lor exacte asupra cauzelor care au dus la încheierea păcii de la București. Ei au făcut cunoscută opiniei publice britanice justețea *revendicărilor naționale ale românilor*.

Take Ionescu a fost omul politic român care a angajat, în această perioadă, cele mai multe contacte cu reprezentanții *Foreign Office*-ului și ai presei britanice. La Londra, el a înțeles că România va dobîndi Transilvania, dar nu în baza tratatului din august 1916. Ministrul de externe, Balfour, i-a atras atenția asupra problemei minoritare care, după opinia sa, ne putea crea o atmosferă defavorabilă, îndeosebi la Conferința de Pace [174]. Însoțit de N. Titulescu [175], Take Ionescu s-a deplasat în august, octombrie și noiembrie 1918 în Anglia, unde a avut convorbiri cu David Lloyd George (6 august, 15 octombrie) Balfour (5 august, 8 și 10 octombrie, 20 noiembrie), Winston Churchill (5 august), Bonar Law (9 august) și Lordul Curzon (2 noiembrie). „Cu toate că noi am fi preferat, îi spunea Churchill, ca politica Dv. de rezistență să triumfe în România, nu este mai puțin adevărat că noi cunoaștem și apreciem sacrificiile făcute de România. Dumneavoastră care ați denunțat pacea de la București vă veți reîntoarce în țara Dv. și lumea vă va fi recunoscătoare pentru opera care ați realizat-o pentru România" [176].

Conferința Aliaților de la Londra din 19 martie 1918 a adoptat o declarație plină de speranță pentru poporul român. Se afirma că România căzuse victimă torentului de dominație exercitat de Germania și că „toate păcile de

---

[168] Kettle Michael, *The Allies and the Russian Collapse, March 1917—March 1918*, London, 1981, p. 122.
[169] *Ibidem*, p. 183—184.
[170] *Ibidem*.
[171] Gh. Brătianu, *Acțiunea...*, p. 32.
[172] G. Moroianu, *Legăturile...*, p. 72—73.
[173] N. Petrescu-Comnen, *Amintiri*, în „Noul Album Macedo-Român", vol. II, Freiburg, 1965, p. 178.
[174] V. F. Dobrinescu, *Anglia și România...*, p. 369—370.
[175] V. Netea, *Un militant...*, p. 750.
[176] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

acest fel noi nu putem să le recunoaştem căci noi ne propunem să lichidăm politica de spoliere dusă de Imperiile Centrale pentru a face loc unui regim de pace durabilă, prin organizarea dreptului" [177]. La 1/14 mai 1918 cei patru miniştri aliaţi, în răspunsul lor la comunicatul guvernului român, declarau că apreciau drept nule şi neavenite toate clauzele acestei păci contrară cu principiile pentru care *Antanta* a militat. Aceeaşi situaţie a confirmat-o, la 11 martie, după reîntoarcerea sa la Londra, şeful diplomaţiei engleze cînd a trimis ministrului nostru din Anglia o notă în care se spunea : „Eu doresc să vă asigur că guvernul Majestăţii Sale Regelui are cea mai profundă simpatie pentru guvernul român în prezenta situaţie şi că el urmăreşte cu o atenţie neliniştită cursul evenimentelor de la Bucureşti" [178]. Cu prilejul banchetului oferit de Lordul primar, Balfour menţiona că România fusese forţată să încheie pacea cu *Puterile Centrale* [179]. Mai apoi, la 10 aprilie, interpelat în Camera Comunelor, el aprecia că „România este încă un stat aliat" [180].

Cu toate acestea, după semnarea păcii de la Bucureşti, se observă o răceală în raporturile Angliei cu România, ca şi o anume reticenţă în îndeplinirea de către partea britanică a obligaţiilor financiare asumate mai înainte [181]. Însărcinatul cu afaceri român la Londra, Boerescu, era convins că guvernul englez „nu va fi dispus să dea urmare la unele angajamente pe care le-a luat faţă de România ca ţară aliată" [182].

Ministerul de Externe britanic fusese informat despre situaţia şi revendicările României şi printr-un memoriu, alcătuit de profesorul George Moroianu la 24 septembrie 1918. Se subliniau aici eforturile în război ale ţării noastre, precum şi voinţa tuturor românilor ca, după conflagraţie, să se alipească pentru totdeauna la patria mamă. Totodată, guvernul englez era înştiinţat şi despre modalităţile cum urmau să fie tratate naţionalităţile conlocuitoare după *Unire*. Corespondenţa, care a urmat depunerii de către Moroianu a memoriului solicitat de *Foreign Office*, reliefa semnificaţia acestui document şi interesul cercurilor politice britanice pentru cunoaşterea problemelor naţionale ale românilor transilvăneni, precum şi a contribuţiei reale a poporului nostru la lupta împotriva *Puterilor Centrale* în primul război mondial. A. W. A. Leeper şi R. B. C. Sheridan, înalt funcţionar al Ministerului Informaţiilor, au apreciat memoriul ca „extrem de bine făcut" şi „excepţional de util" [183], accentuînd îndreptăţita dorinţă a României de a-şi vedea împlinit idealul de unitate naţională. Reprezentantul nostru a menţinut, în această perioadă, legături strînse cu W. Steed şi R. W. Seton Watson, susţinători ai cauzei naţionale a românilor şi a publicat, în coloanele ziarului The "Times", diferite

---

[177] E. Campus, *L'activité diplomatique de la Roumanie entre les années 1914 et 1918*, în *RRH*, 6, 1968, p. 1124 ; Emil Răcilă, *Contribuţii privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial 1916—1918*, Bucureşti, 1981.

[178] Arh. M.A.E., fond 71, Londra, 1914—1924, vol. 29, f. 509 (radiogramă nr. 639 din 3/16 martie 1918, de la Londra, N. Boerescu către generalul Averescu).

[179] *Ibidem*, f. 518 (telegramă nr. 802, 8 aprilie 1918, Boerescu către Externe).

[180] *Ibidem*, f. 519 (telegramă nr. 826, 11 aprilie 1918, de la Londra, Boerescu către Externe).

[181] *Ibidem*, f. 512 (telegramă nr. 788, 23 martie 1918, Boerescu către Externe).

[182] *Ibidem*, f. 510 (telegramă nr. 747, 22 martie/4 aprilie 1918, de la Londra, Boerescu către Externe).

[183] G. Moroianu, *Les Luttes...*, p. 242—259, p. 202—203 ; vezi şi *Corespondenţa...*, vol. *I*, p. 250, 272, 274, 324—327.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

informații și articole. Vizita sa a fost urmată de cea a altor exponenți ai luptei naționale a românilor : Oct. Goga, Sever Bocu [184], Avram Imbroane, I. Sîrbu.

Reuniunea aliată din capitala Marii Britanii, din 2 și 3 decembrie 1918, s-a ocupat de unele probleme ale Conferinței de Pace : delegații și personalul, data conferinței, tratamentul de aplicat Kaiserului și altor oameni politici germani, indemnizații și reparații de cerut agresorului, atribuțiile comitetului general și a celui special. Discuțiile de la Londra, deși nu au dus la un acord deplin asupra tuturor punctelor, au fixat totuși unele prevederi care interesau și România. Germania, de pildă, trebuia să recunoască, în aceleași condiții ca și Aliații, statele constituite în vechile teritorii austro-ungare și ruse. Tratatul de la București și convențiile anterioare româno-germane erau abrogate. M. Boerescu aprecia că „în mare, discuțiile și hotărîrile au urmat liniile proiectului supus guvernului englez și Conferinței Ambasadorilor" [185].

O reuniune preliminară, convocată la Paris, avea să fixeze problemele reprezentării statelor interesate, procedura de urmat, instituirea comisiilor speciale și a subcomisiilor și fixarea atribuțiilor acestora [186]. Reținem, din radiograma lui Boerescu, faptul că *Foreign Office*-ul, împreună cu ministrul Franței și Consiliul Ambasadorilor redactaseră un proiect care avea două puncte de interes capital : 1) Conferința de la Paris va fixa, în principiu, reglementări ulterioare cînd toate dificultățile vor fi aplanate între marile și micile state, mai ales în ceea ce privește frontierele noi ; 2) Interesul esențial de a ne desemna plenipotențiarii, unul sau doi delegați principali, avînd depline puteri [187].

În afară de Take Ionescu, un rol important în propagarea cauzei românești în Anglia l-au jucat G. G. Mironescu, N. Lupu, Oct. Goga, N. Titulescu și alții [188]. În această atmosferă favorabilă României este explicabil faptul că Anglia a fost una din primele țări europene care a recunoscut oficial rolul *Consiliului Național al Unității Române* de a coordona activitatea emigrației noastre din străinătate. În noiembrie 1918, răspunzînd la scrisoarea lui Take Ionescu, șeful diplomației engleze sublinia, din nou, că la Congresul Păcii, Anglia „va acorda simpatia sa și tot ajutorul său principiului general de *unitate română*" (*s.ns.*) [189]. Mai mult, ea a recunoscut *Consiliul Național al Unității Române*, la 11 noiembrie 1918, prin scrisoarea trimisă de A. J. Balfour lui Take Ionescu în care era specificat că guvernul britanic se pronunță pentru dezvoltarea relațiilor cu țara noastră, ale cărei eforturi „sînt atît de profund apreciate la Londra" [190].

O problemă de care depindea reușita revendicărilor noastre la Conferința Păcii era compoziția delegației române. Alături de primul ministru, căruia

---

[184] P.R.O., *F.O.*, 371/3133, f. 89—103 (Memorandum on Conversations with two Transylvanians Leaders, 21 September 1918, Octavian Goga and Sever Bocu).

[185] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 58, f. 16 (radiogramă de la Paris, 5 decembrie 1918, către Președ. Cons. de Min., semnată Boerescu, Cretzianu).

[186] *Ibidem*, f. 5.

[187] *Ibidem*.

[188] Șt. Pascu, C. G. Marinescu, *Răsunetul...*, p. 263.

[189] G. Moroianu, *Les Luttes...*, p. 224.

[190] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PCLXXIV/7—25 (telegramă de la Paris, către Președ. Cons. de Min., 18 noiembrie 1918, semnată Cretzianu) ; P.R.O., *F.O.*, 371/3141, f. 391.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

automat îi revenea calitatea de şef al delegaţiei, aşa cum se stabilise prin convorbirile anterioare franco-britanice, trebuiau cooptaţi diplomaţi cu experienţă politică, cunoscuţi şi apreciaţi la Paris şi la Londra. Acest lucru era sesizat şi de M. Boerescu care, printr-o radiogramă din 15/28 noiembrie 1918, atrăgea atenţia asupra importanţei pentru interesele noastre naţionale de a ne desemna delegaţii principali la Conferinţă. „La Londra şi la Paris — comunica el — numele miniştrilor N. Mişu şi Take Ionescu sînt unanim pronunţate, ca fiind oameni care posedă orice încredere a guvernelor" [191]. Concluzia diplomatului român se baza şi pe faptul că la *Foreign Office* i se spusese textual : „Dumneavoastră nu ştiţi de a avea cel mai bun reprezentant prin ministrul Mişu a cărui autoritate este unanim recunoscută şi care posedă toată încrederea noastră" [192]. Aceleaşi lucruri i se repetaseră şi la Ambasada Franţei din capitala Angliei.

Ţinînd cont de acest adevăr şi avînd în vedere ca interesele naţionale să fie apărate de diplomaţi care se bucurau de prestigiu în capitalele principalelor puteri ale *Antantei,* regele Ferdinand, sfătuit de colaboratorii săi apropiaţi, a recomandat ca din delegaţia română la Conferinţa Păcii să facă parte I. I. C. Brătianu, Take Ionescu şi N. Mişu, personalităţi care se ilustraseră în lupta pentru apărarea drepturilor noastre. În acest scop, la 3 decembrie 1918, printr-o telegramă expediată ministrului român la Paris, I. I. C. Brătianu îl chema pe Take Ionescu în ţară pentru „a stabili împreună, sub preşedinţia regelui, *instrucţiuni precise asupra atitudinii în faţa Congresului* [...] lăsînd de o parte atitudinea de partid care nu trebuia să compromită unitatea de acţiune politică necesară atunci mai mult ca niciodată" (*s.ns.*) [193]. Take Ionescu a refuzat să se reîntoarcă în ţară, între el şi primul ministru existînd mari deosebiri de păreri în ceea ce priveşte raporturile cu Aliaţii şi conţinutul tratatelor încheiate cu *Antanta.* Pentru Take Ionescu politica era „arta tuturor posibilităţilor" [194], motiv pentru care el credea că se impune o examinare atentă a situaţiei României. De aceea, concepţiile celor doi oameni politici români erau ireconciliabile. Devenea evident că, după angajamentele pe care Take Ionescu le luase înainte de armistiţiu faţă de Paşici şi Venizelos, între el şi Brătianu o colaborare la Conferinţă era imposibilă. Şeful guvernului nostru avea asupră-i decretul iscălit de rege pentru eventuala numire a lui Take Ionescu ca al doilea delegat al României la Conferinţa Păcii. Oficialii britanici au insistat pentru ca Take Ionescu să facă parte din delegaţia română prezentă la Paris [195].

Diplomaţia Bucureştilor depunea eforturi pentru a se sancţiona drepturile recunoscute prin tratatul din 1916. Balfour declara, la 18 noiembrie 1918, în Camera Comunelor, „că de la încheierea păcii între România şi puterile inamice, guvernele aliate au considerat şi tratat România ca neutră" [196]. Victor Antonescu anunţa de la Paris pe I. I. C. Brătianu că Georges Clemenceau nu

[191] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Boerescu, PXLVII, nepag.
[192] *Ibidem.*
[193] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 1 (telegramă din 3/16 decembrie 1918, I. I. C. Brătianu către Cretzianu).
[194] C. Xeni, *op. cit.,* p. 385.
[195] S. D. Spector, *op. cit.,* p. 73.
[196] I. Calafeteanu, *Recunoaşterea statutului de aliat al României de către Marile Puteri în ajunul Conferinţei de Pace de la Paris,* în *RA,* 3, 1978, p. 279.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

vrea să ne primească la Conferință sub motivul că am încheiat cu *Puterile Centrale* pacea de la București. În decembrie, *Foreign Office*-ul i-a adresat lui Barclay o telegramă din care reieșea poziția Angliei față de dezideratele României la Conferința Păcii. Ministerul de Externe britanic aprecia că România va participa la forumul păcii „ca guvern Asociat și nu Aliat, iar foștii ei Aliați nu vor mai avea nici o obligație contractuală față de ea" [197]. Londra considera că principiile care vor sta la baza atitudinii sale față de revendicările naționale ale României sînt cel etnic și al autodeterminării naționale.

Ambasada Angliei la Paris a înaintat, la 25 decembrie 1918, o notă *Quai d'Orsay*-ului prin care se interesa de punctul de vedere al Franței față de problema reprezentării României la Conferința de Pace. Totodată, documentul făcea cunoscut guvernului francez „speranțele cele mai serioase", pe care le nutrea Barclay, că aceasta „va fi reprezentată la Congresul de Pace ca aliată". La Paris, nota engleză a fost considerată ca un semnal de alarmă. Posibilitatea pierderii influenței franceze în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernamentale din capitala Franței. Ca urmare, prin nota *Quai d'Orsay*-ului, din 30 decembrie 1918, România era considerată drept aliată.

Guvernul britanic, în general, era de acord cu cel francez, dar a propus să fie amînată declarația referitoare la nevalabilitatea tratatului din 1916. Deși în această perioadă Anglia s-a mulțumit să urmeze punctul de vedere al Parisului, iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele de fond, *o atitudine mai favorabilă* decît Franța, guvernul și opinia publică românească înclinau să considere că „vina" privind nevalabilitatea tratatului din 1916 ar cădea asupra Cabinetului Majestății Sale [198]. *Foreign Office*-ul a transmis lui Barclay instrucțiuni din care reieșea că propunerea „nu emană de la Londra" și solicita să se infirme cabinetului român „părerea că guvernul Majestății Sale ar fi mai puțin prietenos față de el decît guvernul francez". La Paris, în convorbirea din 25 ianuarie 1919 cu I. I. C. Brătianu, un membru al delegației engleze l-a asigurat că simpatia britanică față de România era „la fel de mare cum fusese întotdeauna" și că Anglia „n-a denunțat niciodată tratatul, în nici un fel și, deși există anumiți oameni care pretind să știe mai bine și care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaștem validitatea tratatului, o astfel de afirmație a fost cu desăvîrșire neadevărată" [199].

Stăruitoarele demersuri ale lui V. Antonescu au învins rezistențele lui Clemenceau. Aliații și-au dat seama că nu aveau dreptul să trateze în acest chip o țară care jertfise 800 000 de oameni pentru cauza comună și a cărei intervenție în ceasurile grele ale războiului le fusese nu numai din punctul de vedere moral, dar și din punctul de vedere strict militar, de un real folos.

La începutul anului 1919 și guvernul american a recunoscut statutul de aliat al României [200]. Astfel, toate Marile Puteri acceptau formal dreptul României de a participa, alături de ceilalți învingători, la Conferința de Pace. Aceasta nu a însemnat, însă, în mod automat, tratarea ei ca stat aliat cu drepturi depline în comparație cu marii învingători, României recunoscîndu-i-se „interese limitate", precum celorlalte țări mici și mijlocii aflate la Conferință.

197 *1918 la Români...*, vol. II, p. 1310.
198 I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 284.
199 *Ibidem*, p. 285.
200 S. D. Spector, *op. cit.*, p. 75.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Înainte de a pleca spre Paris, primul ministru I. I. C. Brătianu spunea colaboratorului sau I. G. Duca : „Să ştiţi că voi lupta la Paris pentru aplicarea integrală a Tratatului. Sînt aproape sigur că Aliaţii nu-mi vor da tot Banatul. Dar puţin îmi pasă, nu mă duc acolo pentru succese vremelnice, vreau, oricare ar fi hotărîrile de azi, să menţin pentru viitor neştirbită, măcar pe cale de solemnă protestare, integralitatea drepturilor noastre etnice. Ceea ce a făcut tatăl meu cu Basarabia la Berlin, voi face eu acum la Paris cu revendicările noastre spre Apus. Chiar dacă ţara nu mă va înţelege şi nu mă va aproba azi, am credinţa că odată va da dreptate atitudinii mele“ [201].

Contactele româno-engleze s-au întărit, deducem, după intrarea noastră în război. *Foreign Office*-ul a urmărit cu atenţie eforturile României şi a avansat, pe plan politico-diplomatic, proiecte privind reorganizarea postbelică a Europei, în care un loc important era rezervat şi statutului viitor al României Mari. Dar evenimentele de la sfîrşitul anului 1917 şi încheierea păcii de la Bucureşti au avut, pe planul raporturilor bilaterale însemnate repercusiuni asupra relaţiilor României cu Marile Puteri, îndeosebi în timpul lucrărilor Conferinţei de Pace. La Paris, puternicele interese economice şi financiare ale Angliei vor influenţa serios conduita reprezentanţilor *Foreign Office*-ului faţă de revendicările legitime ale României. În anii primului război mondial, ministrul Angliei la Bucureşti, Sir George Barclay, ca şi ataşatul militar, colonelul Thomson, au informat exact Cabinetul de Război de la Londra asupra politicii României condusă de I. I. C. Brătianu. Bine intenţionaţi, cei doi au înţeles, ca şi contele St. Aulaire, situaţia grea în care s-a aflat ţara noastră, mai ales la sfîrşitul anului 1917 şi a celui următor. *Foreign Office*-ul a dat însă mai puţin credit telegramelor lui Barclay, iar din instrucţiunile primite de acesta la Bucureşti reieşea necunoaşterea şi neînţelegerea situaţiei României.

Propaganda românească în Anglia, deşi mai puţin activă decît în Franţa, a reuşit să formeze o opinie britanică faţă de revendicările naţionale ale României. În acest sens, trebuie menţionat rolul lui R. W. Seton Watson şi W. Steed în sprijinul cauzei româneşti, ca şi al lui A. W. Leeper şi David Mitrany, penultimul, de altfel, fiind expert al delegaţiei engleze la Conferinţa Păcii de la Paris.

[201] I. G. Duca, *op. cit.*, III, p. 158.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CAPITOLUL II

MAREA BRITANIE ŞI ROMÂNIA LA CONFERINŢA PĂCII DE LA PARIS (1919—1920)

După terminarea primei conflagraţii mondiale, delegaţii ţării noastre s-au deplasat la Paris pentru a prezenta, spre confirmare şi recunoaştere internaţională, în faţa Marilor Puteri şi a forumului păcii din capitala Franţei, *Hotărîrile plebiscitare de Unire* din 27 martie/9 aprilie, 15/28 noiembrie şi 1 decembrie 1918. Recunoaşterea, în mai multe rînduri, de către diplomaţi ai puterilor *Antantei*, a principiului autodeterminării popoarelor şi a dreptului legitim al României la *unitatea ei naţională* [1], afirmarea unor norme noi de conduită internaţională ce urmau să fundamenteze relaţiile interstatale postbelice, erau de natură să sporească încrederea României, ca şi a altor ţări mici sau mijlocii, în opera ce urma să o înfăptuiască Conferinţa de Pace.

România venea la Paris conştientă că îşi îndeplinise obligaţiile internaţionale asumate în anii războiului şi că făcuse enorme sacrificii umane şi materiale. Astfel, ea a pierdut în anii 1916—1918 circa 10% din întreaga populaţie, care număra atunci 7,5 milioane locuitori [2]. Pentru a participa la război, ţara noastră contractase împrumuturi de peste 2,5 miliarde lei aur, totalul datoriei publice, atît interne, cît şi externe, rezultată din aceasta, ridicîndu-se la 72 643 191 077 lei aur [3]. De asemenea, aportul militar românesc la victoria aliată din 1918 a fost considerabil [4]. Cu toate acestea — aprecia istoricul american Sherman David Spector — România a trebuit să combată atît pe cîmpul de luptă, cît şi sălile Conferinţei [5].

Consiliul Suprem de Război preconizase, încă din noiembrie 1918, la sugestia lui David Lloyd George, să invite toate statele care s-au sacrificat din plin, dar intenţiona să limiteze participarea puterilor mici numai la discuţii care priveau interesele lor permanente. Această regulă a permis României să fie reprezentată, fără ca în problema deciziilor care urmau să fie adoptate să i se fi recunoscut un statut egal cu Aliaţii. Demersurile întreprinse (la 12

---

[1] Arh. St. Bucureşti, Microfilme S.U.A., Xerografii, Records of the Department of State Relating to World War I and its termination (1914—1929), Microcopy 367, Rola 62, vol. 59; *Ibidem*, Rola 633, c. 747; The Library of Congress, Presidential Papers, Microfilm Woodrow Wilson Papers, 1915, 1921, Rola 346, f. 3 183; Idem, Anglia, Rola 390, c. 757.

[2] Mircea M. Popa, *op. cit.*, p. 470.

[3] Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice şi financiare a României. Împrumuturile contractate 1823—1933*, Bucureşti, 1933, p. 477.

[4] P.R.O., *F.O.*, 371/4705, f. 13—14.

[5] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ianuarie 1919) de șeful *Quai d'Orsay*-ului, Pichon, ca România, datorită eforturilor sale umane și materiale, să fie tratată mai favorabil decît celelalte puteri mai mici nu s-au bucurat de audiență. Balfour nu s-a opus la tratarea României ca aliată, dar el nu a dorit să se sancționeze toate clauzele tratatului din august 1916 [6].

În aceste circumstanțe, la începutul anului 1919, Marile Puteri recunoșteau țării noastre calitatea de aliat „pe picior de egalitate cu Serbia, Belgia și Grecia". Ambasadorul Angliei la Paris, Lordul Derby, informa la 10 ianuarie 1919 pe șeful *Foreign Office*-ului, Curzon, despre nemulțumirile lui I. I. C. Brătianu în legătură cu tratamentul României la Conferința de Pace comparativ cu Belgia și Serbia [7]. Victor Antonescu, ministrul român la Paris, sesiza că stabilirea unei distincții, în favoarea Belgiei și a Serbiei și în dezavantajul României, era de „*origine engleză*" [8] și spera, totuși, că Franța va combate o asemenea soluție. Într-adevăr, ideea împărțirii arbitrare a statelor aparținea primului ministru englez David Lloyd George. Conform acestei hotărîri, adoptată ulterior și de celelalte Mari Puteri, fiecare țară semnifica înaintea Conferinței Păcii atît cît reprezenta puterea sa militară, instituindu-se astfel o categorie discriminatorie de „state cu interese limitate", practică împotriva căreia nu numai șeful delegației române avea să-și exprime, în repetate rînduri, nemulțumirea. Această situație l-a determinat pe fostul atașat militar englez în România, C. B. Thomson, să constate că „neutralitatea pe care o posedau, poate inconștient, așa-zisele guverne democratice, nu era prea departe de cea a imperiilor autocratice în concepția cărora state mici și popoare nevoiașe erau factori neglijabili" [9].

Delegația română a fost primită nefavorabil la Paris, unde a trebuit să suporte nedreptăți și jigniri. Pe drept cuvînt, un contemporan aprecia că, pentru noi, Conferința a fost un adevărat „calvar al păcii". Nemulțumirea delegației noastre față de tratamentul oficialilor s-a amplificat la 4 ianuarie 1919. României i se aducea acuzația că a semnat pacea cu *Puterile Centrale* și, în consecință, nu avea dreptul la toate revendicările formulate în preajma deschiderii Conferinței. Harold Nicolson, expert britanic pentru Balcani, i-a mărturisit lui I. I. C. Brătianu că ar fi o greșeală ca reprezentanții noștri să insiste asupra valabilității alianței din 1916, deoarece aceasta fusese anulată prin pacea separată de la București [10].

Delegația română a mai aflat cu surprindere că nu avea reprezentanți în unele comisii (teritorială, a minorităților, a Ligii Națiunilor, a Căilor Navigabile și a Porturilor), de o mare importanță pentru viitorul statut internațional al României. În final, s-a admis prezența împuterniciților ei în șapte comisii, între ele și aceea care urma să stabilească statutul navigației și a traficului pe Dunăre și din care, inițial, făcuseră parte unele țări latino-americane, nu și România ca stat riveran.

Sosit în capitala Franței, I. I. C. Brătianu a căutat să ia legătura cu Take Ionescu, dar i-a fost imposibil. Primul ministru român comunica în țară, la

---

[6] *Ibidem*, p. 74.

[7] Arh. St. București, Microfilme Anglia, Rola 446, c. 178—179.

[8] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 223, f. 5 (radiogramă 47/6, 19 ianuarie 1919, de la Paris, V. Antonescu către I. I. C. Brătianu).

[9] Boris Ranghеț, *op. cit.*, p. 168.

[10] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 74, 83.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

22 ianuarie 1919, că presa franceză comenta neînțelegerile dintre el și Take Ionescu și că acțiunea acestuia din urmă „a agravat dacă nu și compromis revendicările noastre“ [11]. Nu cunoaștem exact, pînă în momentul de față, caracterul concesiilor făcute de Take Ionescu față de Puterile *Antantei*. Ceea ce știm sigur este că omul politic român a dat unele asigurări formale Angliei și Franței în legătură cu acceptarea problemei minorităților și a chestiunii Banatului. A doua chestiune a jucat un rol important în poziția de rezistență pe care România a adoptat-o în prima fază a Conferinței de Pace ; ea a atras îndeosebi atenția lui I. I. C. Brătianu care, în drum spre Paris, a aranjat o întîlnire la Belgrad cu prințul regent Alexandru [12]. Primul ministru român a prezentat interlocutorului său motivele pentru care diplomația Bucureștilor va insista în chestiunea Banatului, soluționarea acesteia fiind impusă de convingerea că Dunărea era singura frontieră capabilă să evite un eventual „proces între noi și sîrbi“. După întrevedere, Alexandru a confirmat corespondentului ziarului „Le Temps“, Tavernier, înțelegerea survenită între Take Ionescu și Pașici, prin care primul recunoștea Serbiei drepturile asupra părții de vest a Banatului [13]. Harold Nicolson sublinia într-o însemnare, din 6 ianuarie 1919, că Take Ionescu căzuse de acord și cu Trumbici asupra împărțirii „amicale“ a Banatului [14]. Diplomatul englez considera că, în situația în care nu s-ar ajunge aici la o soluție rezonabilă, „*trebuie ca noi* (englezii — *n. ns.*) să o impunem“ (*s. ns.*) [15]. I. I. C. Brătianu comunica, la 14 ianuarie 1919, că atitudinea lui Take Ionescu a compromis interesele românești în Banat, iar intervenția americană, caracterizată ca „ignorantă“ în chestiunile europene, a complicat-o și mai mult [16]. La 29 ianuarie 1919, conducătorul delegației noastre a prezentat un expozeu în problema Banatului de Timișoara [17] ; în timp ce citea, Balfour i-a solicitat lui Nicolson harta executată de experții britanici, arătîndu-i-o lui Sonnino cu „o indiferență ușor de observat“ [18]. Două zile mai tîrziu, șeful guvernului britanic, David Lloyd George, care adeseori îl acuzase pe fostul ministru de externe Grey pentru ignoranță în problemele continentale, întreba : „unde dracu este Banatul ?“ [19].

România și Regatul Sîrbo-croato-sloven erau convinse, în iunie 1919, de necesitatea „unor relații strînse“ [20]. Surse diplomatice britanice vorbesc de rolul Italiei care a făcut tot ce a putut ca să învrăjbească cele două state în chestiunea Banatului [21].

---

[11] Arh. M. A. E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 181, f. 27 (radiogramă nr. 114, de la Paris, 22 ianuarie/4 februarie 1919, I. I. C. Brătianu către Mihai Pherekyde) ; Arh. St. București, Microfilme Anglia, Rola 446, c. 197.

[12] *1918 la Români...*, vol. 1, p. 1312—1313 (informarea lui St. Protić către N. Pașici despre discuția cu I. I. C. Brătianu) ; I. G. Duca, *op. cit.*, 3, p. 151.

[13] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 75 (telegramă, de la Belgrad, 31 decembrie/13 ianuarie 1919).

[14] H. Nicolson, *Quand on faisait la Paix*, Paris, 1936, p. 6—7.

[15] *Ibidem*, p. 8, 15, 17.

[16] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 223, f. 16 (radiogramă din 14/27 ianuarie 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

[17] Idem, vol. 57, 1919, f. 15—16.

[18] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 86.

[19] *Ibidem*, p. 84.

[20] *D.B.F.P.*, First Series, vol. 6, p. 63 (Rattigan către Curzon, 9 iulie 1919).

[21] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

La Paris, Anglia, prin primul său ministru David Lloyd George, a manifestat, încă din primele zile ale Conferinței, o atitudine care ținea cont de necesitățile tradiționale „de echilibru" ale politicii externe britanice. Anglia, care solicita o pace „cu reparații", deși era aliatul politic al Franței, dorea să-și apere interesele economice cu Germania. Așa se explică faptul că, în capitala Franței, *Foreign Office*-ul a urmărit constant diminuarea totalului îndemnizațiilor germane, fără a scădea procentajul acordat britanicilor într-o a doua evaluare. Franța și Anglia s-au opus în Europa Centrală și de sud-est din rațiuni politice și comerciale. În tot ceea ce a avut de hotărît, *Foreign Office*-ul a simțit direct reacția Statelor Unite, ceea ce și-a pus amprenta asupra poziției față de micile state. Pe de alta, cercurile guvernante engleze vor încerca, în timpul Conferinței de Pace, ca și în perioada următoare, să contracareze tendința Franței de a-și asigura hegemonia politică în Europa. David Lloyd George și Winston Churchill, neliniștiți de rolul pe care dorea să și-l asume Franța, nu vor ezita să meargă pînă într-acolo încît să vină în ajutorul fostului inamic și să creeze astfel un echilibru de forțe capabil să prevină hegemonia unei singure puteri pe continent [22].

În acest context, Secretariatul general al Conferinței de Pace a invitat, la 30 ianuarie 1919, pe oficialii români, pentru a doua zi, la reuniunea șefilor de guvern și a miniștrilor de externe [23]. I. I. C. Brătianu, conducătorul delegației, a prezentat, la 1 februarie, o expunere verbală în problema Banatului și a remis memoriul *România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale*, redactat în limbile franceză și engleză. El s-a arătat surprins de faptul că tratatul încheiat la 4/17 august 1916 cu Puterile *Antantei* nu era respectat și a subliniat că vorbește „în numele dreptului la unitate națională a României" [24].

După ce a explicat obiectiv rațiunea încheierii păcii cu *Puterile Centrale*, care, în acel moment, a fost folosită de Aliați împotriva României, I. I. C. Brătianu a subliniat necesitatea pentru noi de a avea frontiere care să asigure libertarea existenței administrative, politice și economice, precum și dezvoltarea în *sensul conștiinței naționale* [25]. David Lloyd George l-a interpelat pe șeful delegației române în privința naturii adunărilor naționale, el personal dovedindu-și neîncrederea în plebiscitul spontan și considerînd cererile noastre „exorbitante" [26]. După retragerea lui I. I. C. Brătianu, premierul englez a propus ca revendicările României să fie analizate de o comisie teritorială, care să examineze faptele istorice, etnografice, geografice, economice, strategice, dar nu și pe cele politice. Din comisia respectivă au făcut parte : Day, Seymour (Statele Unite), E. Crowe, A. W. A. Leeper (Anglia), Tardieu, Laroche (Franța), de Martino și Vanutelli (Italia). Vii discuții a provocat pacea separată încheiată cu *Puterile Centrale*, ceea ce, după opinia lui Clemenceau, anula

---

[22] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 222, f. 79.

[23] E. Bold, *Unele probleme privind participarea delegației române la Conferința Păcii de la Paris (1919—1920)*, în *AȘUI*, tom. XIV, 1968, p. 27—45 ; I. M. Oprea, *Les rapports entre les grandes puissances et la Roumanie à la Conférence de la Paix de Paris (1919—1920)*, în *RRH*, 2, 1981, p. 314 ; idem, *Apărarea suveranității naționale a României la Conferința Păcii de la Paris (1919—1920)*, în *RdI*, 12, 1981, p. 2 177—2 198.

[24] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii 1919, vol. 222, f. 82—83 ; S. D. Spector, *op. cit.*, p. 83.

[25] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 222, f. 89.

[26] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 90—97.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

valoarea tratatului din august 1916. La această părere s-a asociat și David Lloyd George [27]. Singur Orlando, șeful guvernului italian, a subliniat că România a fost forțată să semneze pacea de la București.

În acele zile, I. I. C. Brătianu a înțeles că atitudinea Angliei față de România continua să fie *„rezervată"* și *„puțin simpatică"* [28]. Ceea ce caracteriza politica britanică, aprecia primul ministru român, într-un raport trimis prin curier lui Mihai Pherekyde, era „ignoranța chestiunilor continentale grefate pe faptul că pentru ea marile rezultate ale războiului sînt deja obținute prin anexarea coloniilor și distrugerea flotei germane" [29]. Din aceste motive, el considera ca „foarte ingrată" o intervenție a noastră pe lîngă David Lloyd George, dar opina că se putea conta pe Churchill, Curzon și Bonar Law, discuțiile cu aceștia nefiind „fără efect" [30].

Anglia și Statele Unite manifestau în principiu o atitudine identică [31] față de revendicările noastre, dar în alte chestiuni apăruseră deja divergențe de păreri. Conduita *Foreign Office*-ului față de România era dictată, într-o oarecare măsură, de implicațiile problemei sovietice care îl obseda pe David Lloyd George [32]. Un anume dezinteres al primului ministru englez față de politica internațională [33] era numai aparent.

După o scurtă vizită efectuată în capitala Angliei, I. I. C. Brătianu constatase că nemulțumirea contra americanilor era așa de sensibilă încît „Parisul chiar are sentimentul că întîrzierile și amînările păcii în general dau loc la *mari neliniști în ce ne privește"* (*s. ns.*) [34]. La Londra se afla și regina Maria. Primul ministru român a participat, la palatul Buckingham, la un dejun oferit de suveranul englez. „Regele s-a arătat foarte binevoitor, comunica I. I. C. Brătianu lui M. Pherekyde la 21 martie. A înțeles foarte bine situația noastră și, atît cît rolul constituțional i-o va permite, putem conta pe el". O atitudine prietenească au manifestat, cu prilejul discuțiilor angajate, W. Churchill, Lordul Curzon, Bonar Law și arhiepiscopul de Canterbury [35].

Reîntors la Paris, primul ministru al României a insistat, din nou, în Comisia pentru studierea problemelor teritoriale, asupra satisfacerii revendicărilor noastre din punct de vedere etnografic, politic și economic [36]. Eforturile sale vizau și o schimbare de atitudine a șefului executivului american, W. Wilson, mai ales că acesta, cu puțin timp înainte de a pleca la Washington, într-o scrisoare, adresată lui I. I. C. Brătianu, își exprima regretul de a nu fi putut discuta „mai îndelung, importante chestiuni interesînd România" [37].

Situația dificilă în care se afla România la Conferință a fost expusă în scrisoarea adresată de I. I. C. Brătianu lui Wilson, la 22 aprilie 1919, în care

---

[27] Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c. 526.

[28] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 121, f. 28 (radiogramă nr. 1080, 1 februarie 1919, V. Antonescu către I. I. C. Brătianu).

[29] Idem, vol. 22, f. 118 (radiogramă, 25 martie 1919, de la Paris, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

[30] *Ibidem.*

[31] H. Nicolson, *op. cit.*, p. 46.

[32] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 222, f. 118.

[33] Idem, vol. 181, f. 124 (telegramă nr. 233, de la Paris, 21 martie 1919, semnată I. I. C. Brătianu).

[34] *Ibidem.*

[35] E. Campus, *Din politica...*, p. 198.

[36] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, f. 94.

[37] *Ibidem*, f. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

se arăta că „*Marile Puteri fac compromisuri în detrimentul micilor state*" (*s. ns.*) [38]. Se solicitau frontiere „nete și sigure", care să condiționeze „viitorul de securitate națională" [39], socotindu-se că integritatea noilor provincii unite cu România nu poate fi pusă în discuție fără a atenta la „condițiile esențiale" [40] ale dezvoltării națiunii noastre.

Cu toate eforturile depuse de delegații oficiali, situația creată statelor mici la Conferință era caracterizată de I. I. C. Brătianu ca fiind „din ce în ce mai monstruoasă [41]. Ședința „revoltătoare" din 6 mai 1919 a fost urmată a doua zi de una „dramatică" [42]. N. Titulescu, aflat și el la Paris, se arătase sceptic în ceea ce privește poziția noastră internațională, considerînd ca posibil să pierdem și simbolul material al situației din 1913 — punctul culminant de pînă atunci al politicii externe a României [43].

Un prim moment care a dus la încordarea raporturilor României cu Marile Puteri a fost semnarea Tratatului de la Versailles cu Germania. Documentul — care nesocotea interesele României în problema reparațiilor [44] — a fost remis delegației noastre numai cu cinci minute înainte de intrarea în sala Conferinței, ceea ce a pus-o în imposibilitatea de a-l studia cu atenție. I. I. C. Brătianu a semnat documentul „ca să nu strice armonia" și întrucît România „nu prea era interesată în problema Germaniei" [45].

Într-o asemenea atmosferă politică s-a adoptat propunerea lui David Lloyd George de a include în Tratatul de la Versailles o clauză care anula tratatele de la Brest-Litovsk și de la București și care suprima, în același timp, unul din principalele puncte „adversare" ale României la Conferința de Pace [46]. Tratatul de la Versailles avea, în problema reparațiilor față de România, doar două dispoziții, restul prevederilor decurgînd din alte capitole cu caracter general. Prima dispoziție era cuprinsă în articolul 244 și în anexa sa nr. VII cu privire la încetarea tuturor drepturilor, a titlurilor și a privilegiilor de orice natură a Germaniei asupra cablului Constanța—Constantinopol, preconizat să aparțină României. Cea de a doua era înscrisă în articolul 259, aliniatul 6, prin care Germania era obligată să renunțe la stipulațiile prevăzute în tratatul de la București [47].

Cu toate acestea, delegația română a formulat observații în legătură cu problema reparațiilor, dar demersurile nu au fost luate în considerare. Situația s-a pus cu acuitate și în perioada discutării Tratatului de la St. Germain. Rezervele lui I. I. C. Brătianu la clauzele financiare aveau în vedere faptul că nu era just și conform cu normele de drept internațional ca statele succesorale sau formate în urma desmembrării monarhiei Austro-Ungariei [48] să plătească

[38] Idem, vol. 222, f. 133—134.
[39] *Ibidem*, ff. 138—146.
[40] *Ibidem*, f. 145 (telegramă din 2 mai 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).
[41] *Ibidem*, f. 152.
[42] *Ibidem*, f. 153 (telegramă de la Paris, 14 mai 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).
[43] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV (scrisoare din 15 februarie 1919 a lui Titulescu către Take Ionescu, de la Londra).
[44] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 152—153.
[45] E. Bold, *Unele probleme*,..., p. 31.
[46] I. M. Oprea, *Les rapports*..., p. 323.
[47] E. Bold, *De la Versailles* la..., p. 19.
[48] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 177.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

valoarea bunurilor și a proprietăților dobîndite ; în legătură cu sarcinile financiare ale tratatului cu Austria, România, împreună cu Polonia, Regatul Sîrbo-croato-sloven și Cehoslovacia au protestat, considerîndu-le ca „injuste". Danielopol, delegatul României în Comisia Reparațiilor, comunica președintelui Conferinței că țara noastră își rezervă dreptul de a face observații suplimentare de îndată ce proiectul definitiv ne va fi comunicat [49].

Intervențiile lui I. I. C. Brătianu nu au fost luate în seamă dacă avem în vedere sarcinile financiare impuse României (cota de eliberare, valoarea bunurilor cedate și altele). Problema reparațiilor urma să fie soluționată după semnarea tratatelor de pace, deși marca negativ situația generală a statelor, atît învingătoare, cît și învinse.

Tratatele de pace n-au precizat (afară de cel de la Neuilly sur Seine) sumele datorate de foștii inamici, recunoscînd doar că resursele Germaniei și Austro-Ungariei nu erau îndestulătoare nici pentru a asigura repartizarea completă a tuturor pierderilor și a pagubelor față de guvernele Aliate și Asociate — articolul 232 din tratatul de la Versailles ; pe de altă parte, s-a lăsat Comisiei reparațiilor sarcina de a studia resursele de plată ale Germaniei (respectiv Austriei, Ungariei — articolul 234 din Tratatul de la Versailles). La Conferința de la Spa — iulie 1920 — reparațiile germane au fost fixate după cum urmează : Franța — 52%, Belgia — 10%, Japonia — 8%, Portugalia — 0,75% ; restul de 6,50% s-a împărțit între Serbia, România, Grecia și alte state în proporțiile următoare : Regatul Sîrbo-croato-sloven — 5%, România — 1%, Grecia — 0,40%. Țara noastră a refuzat să primească cota de la Spa ca fiind „derizorie" [50]. Plata cotei de 1% din reparația germană acordată României a devenit însă problematică din cauza acțiunii izolate franco-belgiene.

În ceea ce privește reparațiile datorate de Austria, Ungaria și Bulgaria, s-a stabilit ca suma globală să fie divizată în două : prima jumătate urma a fi împărțită între Anglia, Franța, Belgia, Italia, Japonia, Portugalia, Serbia, România, Grecia etc., în cote identice cu reparațiile germane ; a doua jumătate era repartizată astfel : 40% Italiei, iar restul de 60% Greciei, Serbiei, României și altor state. În acest fel, țării noastre i se oferea 12,5% din suma globală a reparațiilor austro-ungare și bulgare ; Austria a obținut suspendarea pe timp de 20 de ani a plății reparațiilor, Puterile Aliate și Asociate renunțînd la gajul și la privilegiile acordate prin Tratatul de la St. Germain. România și-a dat consimțămîntul la această amînare, cu condiția să-i fie păsuite obligațiile decurgînd din acel tratat. Ungaria, invocînd precedentul și incapacitatea ei de plată, a lansat o amplă acțiune pentru a obține avantaje similare. Cît privește Bulgaria, ea a obținut o reducere substanțială a sumei prevăzute, care a fost eșalonată pe 60 de ani. Ulterior, datorită intervențiilor repetate ale delegaților români, îndeosebi N. Titulescu, cota atribuită României la reparațiile germane a fost ridicată la 1,1% (Paris, ianuarie 1925) și respectiv 1,6% (Haga, august 1929) [51]. Cu toate că acest coeficient s-a majorat, sumele care au revenit României prin Planul Young au fost diminuate față de cele prevăzute în Planul Dawes. Comisia Reparațiilor a hotărît deci să recunoască

[49] V. F. Dobrinescu, *Anglia...*, p. 362.
[50] Arh. M.A.N., fond 950, dosar 4, vol. 1, 1923, Poziția 70, f. 553—554.
[51] „La Roumanie économique", VI-ème, Année, Nos. 11—12, Novembre-Decembre 1931, p. 134—135.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

dreptul României la reparaţiuni în contextul stabilirii unui bilanţ echilibrat între creanţele şi datoriile noastre izvorîte din Tratatele de Pace.

Pentru a preîntîmpina o situaţie similară cu aceea creată în momentul semnării tratatului cu Germania, reprezentanţii micilor state au hotărît să acţioneze concertat. Şeful delegaţiei române era decis să nu mai tolereze un asemenea tratament. I. I. C. Brătianu şi-a manifestat nemulţumirea în faţa ministrului de externe al Franţei, St. Pichon, şi a reprezentantului Italiei, cel din urmă promiţînd sprijinul guvernului său [52]. Oameni politici francezi ca Albert Thomas, Leon Bourgeois, Aristide Briand, Theodulo Ribot, Paul Painlevé au considerat juste argumentele premierului român.

A fost întreprins un demers comun pentru ca prevederile tratatelor cu Austria, Bulgaria şi Turcia să nu mai fie stabilite fără participarea ţărilor interesate [53]. Răspunsul la nota înaintată de delegaţiile României, Greciei, Poloniei, Regatului Sîrbo-croato-sloven şi Cehoslovaciei a fost însă cu totul „vag şi dilatoriu" [54], după care s-a hotărît alcătuirea unei a doua note. I. I. C. Brătianu a încercat din nou [55], la 29 mai 1919, în sala 3 de la *Quai d'Orsay* să reconstituie blocul ţărilor mici. Dar tentativa sa n-a avut cîştig de cauză, deoarece conducătorii celorlalte delegaţii au considerat că s-ar indispune astfel Conferinţa. Primul ministru român a demonstrat şefilor de delegaţii ai celorlalte state mici că problema care se punea cu acuitate în acel moment era apărarea suveranităţii lor de stat.

Poziţia delegaţiei române faţă de tratatul cu Austria a ieşit în evidenţă în timpul şedinţei plenare din 31 mai 1919. După ce a vorbit primul ministru al Franţei, Clemenceau, s-a dat cuvîntul reprezentantului român. Acesta şi-a arătat mulţumirea faţă de recunoaşterea unirii Bucovinei cu România şi a făcut propuneri privind modificarea unor articole [56]. Arătînd că guvernul nostru a acordat tuturor minorităţilor, care locuiesc în interiorul noilor frontiere, drepturi egale cu acelea ale tuturor cetăţenilor români, I. I. C. Brătianu a respins un control al Marilor Puteri asupra micilor state, dar nu şi unul al Ligii Naţiunilor.

Situaţia României la Conferinţa de Pace a făcut obiectul discuţiilor purtate la Bucureşti, în ziua de 3 iulie 1919, de Frank Rattigan cu regele Ferdinand. Diplomatul englez a expediat a doua zi o scrisoare şefului *Foreign Office*-ului, Curzon, unde semnala, între altele, că monarhul român i-a comunicat că la Paris clauza minorităţii „va fi, fie omisă", fie „va fi modificată considerabil", deoarece ea contravine „drepturilor suverane ale României". El credea că nici un guvern român nu o va accepta, întrucît „nu era necesară" [57] aîta vreme cît drepturile tuturor minorităţilor au fost garantate prin lege.

În textul Tratatului de la St. Germain, România nu figura decît pentru a-şi vedea impuse condiţii care îi afectau independenţa politică şi libertatea economică [58]. Poziţia adoptată de I. I. C. Brătianu — de neacceptare a unor

---

[52] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 222, f. 153 (telegramă de la Paris, 14 mai 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

[53] *Ibidem*, f. 167 (telegramă de la Paris, 29 mai 1919).

[54] *Ibidem*, f. 160 (raport al lui I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde, 30 mai 1919).

[55] *Ibidem*, f. 161.

[56] Idem, vol. 57, f. 67.

[57] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VI, p. 20 (Rattingan către Curzon, 4 iulie 1919).

[58] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 181—182 (telegramă de la Paris, 2 iunie 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

condiții care puneau în pericol neatîrnarea țării — a fost aprobată de conducătorii delegațiilor celorlalte state mici, precum și de o serie de personalități din Franța, Italia și Statele Unite. În ziua următoare, printr-un memoriu, reprezentanții noștri comunicau Conferinței că problema minorităților a fost rezolvată de guvernul român în maniera „cea mai completă și în spiritul cel mai larg", așa că intervenția celor mari era „inutilă și periculoasă" deoarece era „impusă" [59].

În cadrul ședinței din 5 iunie 1919, I. I. C. Brătianu a reafirmat cît de greșită era, pentru țările mici, judecata că ele ar avea „interese limitate". Statele mici, aprecia primul ministru român, „nu au interese limitate, dar influențele lor sînt limitate. Puterea militară a unei țări trebuie concepută în raport cu fruntariile și vecinătățile sale" [60]. Reprezentantul român a solicitat ca stabilirea forțelor militare ale unui stat să se facă după *cunoașterea frontierelor*, argument reținut și de primul ministru al Italiei, Orlando.

Consiliul Suprem l-a însărcinat pe șeful guvernului de la Roma să discute cu I. I. C. Brătianu asupra clauzei minorităților, sperîndu-se că acesta din urmă o va accepta rapid. Dar, după ce i-a reproșat că nu sprijină țara noastră în justețea revendicărilor sale, I. I. C. Brătianu a subliniat că nu va accepta niciodată clauza *limitării suveranității*.

Cu toate că oficialitățile române considerau clauza minorităților contrară „drepturilor suverane", era anevoie de schimbat ceva, deoarece toate tratatele pe care Marile Puteri trebuiau să le semneze cu micile state, inclusiv România, fuseseră deja redactate [61]. Față de noile proteste ale Bucureștilor, Conferința a admis o mică schimbare a articolului 68, ceea ce reprezenta foarte puțin în comparație cu obiecțiunile justificate ale țării noastre [62]. Unii delegați, ca de exemplu ministrul de externe englez Balfour, sugerau să se atragă atenția României asupra atitudinii sale, în sensul că va fi suficient să i se spună că nu va primi teritoriul în discuție pînă ce nu va accepta clauza minorității și nu va semna tratatul [63]. Opinia era împărtășită și de reprezentanții Statelor Unite [64]. Șeful diplomației franceze, Pichon, declara ministrului român la Paris că „Wilson și Lloyd țin ca acest tratat să nu fie modificat, iar Franța nu este singura, din nefericire, care a determinat politica Conferinței în fața României" [65].

Față de atitudinea negativă a Conferinței în problema tratatului cu Austria, I. I. C. Brătianu a decis să plece din Paris, apreciind că țara noastră era „un stat suveran, căruia nimeni nu i-a contestat independența" [66]. Poziția României în problema tratatului de la St. Germain a fost privită favorabil de presa franceză și de unii deputați din această țară, Statele Unite și Anglia fiind considerate „ca autori ai politicii agresive a Conferinței contra Româ-

---

[59] *Ibidem*, f. 186.
[60] Paul Mantoux, *Les Délibérations du Conseil des Quatres (24 mars — 28 juin 1919)*, Paris, 1955, vol. 2, p. 315, 190, 321.
[61] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, f. 115 (telegramă de la Paris, 20 iulie 1919, V. Antonescu către I. I. C. Brătianu).
[62] *Ibidem*, ff. 118—121.
[63] *D.B.F.P.*, First Series, vol. I, 28 iulie 1919, p. 279.
[64] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 58, f. 264.
[65] Idem, vol. 224, f. 216—217 (radiogramă din 21 august 1919).
[66] V. F. Dobrinescu, *Anglia...*, p. 362.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

niei" [67]. Diplomația americană propunea excluderea țării noastre de la Conferință și adoptarea unei blocade economice și financiare [68].

În septembrie 1919, situația internațională a României se menținea nefavorabilă. Așa cum scria Derussi lui Take Ionescu, „francezii oftează cu noi, dar votează cu Anglia și, mai ales, cu America" [69]. La Londra exista o stare de spirit contrară intereselor românești, delegații englezi avînd, în privința noastră, „instrucțiuni speciale și categorice" [70].

Marile Puteri și-au păstrat atitudinea negativă față de România, iar la 10 septembrie 1919 a fost semnat Tratatul de la St. Germain, fără iscăliturile delegatului nostru și ale celui sîrb. Consiliul Suprem a căutat să impună țării noastre condiții incompatibile cu demnitatea, neatîrnarea și interesele sale politice și economice. În acest context, Bucureștii au respins încercările de șantaj făcute de Marile Puteri cu ocazia discuțiilor referitoare la unele probleme teritoriale din cadrul tratatului cu Austria.

După demisia, la 12 septembrie 1919, a lui I. I. C. Brătianu, România a continuat să adopte aceeași linie de intransigență față de hotărîrile Conferinței. Deciziile Consiliului Suprem, din 12 octombrie, 3 și 7 noiembrie și misiunea lui George Clark [71] la București au avut drept scop să determine o schimbare de atitudine a României față de forumul păcii de la Paris. O nouă notă ultimativă a fost trimisă bucureștilor la 15 noiembrie 1919. În răspunsul său, guvernul român se socotea dureros impresionat de fondul acesteia și de faptul că nu se ținea cont de „egalitatea drepturilor tuturor națiunilor mari și mici". România atrăgea atenția că „drepturile sale sînt nesocotite, iar enormele sacrificii puse sub tăcere" [72] și se arăta gata să semneze tratatul cu Austria dacă Consiliul Suprem va lua act că țara noastră „nu înțelege să adere la stipulații care să atingă suveranitatea statului și a independenței sale" [73]. Astfel, ca urmare a „politicii de rezistență" promovată de I. I. C. Brătianu, raporturile dintre guvernul de la București și Consiliul Suprem au ajuns extrem de încordate. Conflictul cu forumul păcii atinsese maximum de acuitate tocmai în preajma formării în țară a „Blocului parlamentar" [74]. România refuzase să semneze tratatul de pace de la St. Germain, ca și tratatul minorităților.

După surse engleze, în urma unei întrevederi pe care a avut-o cu regina Maria, însărcinatul britanic cu afaceri la București i-a subliniat acesteia „pericolele pe care România le va atrage asupra sa refuzînd să semneze tratatul cu Austria" [75].

Între 1 și 3 decembrie 1919, diverși reprezentanți ai „Blocului" au angajat discuții cu delegații *Antantei*, prilej cu care Al. Vaida-Voievod le-a declarat

---

[67] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PCXXIV, dosar 5, telegramă nr. 147 ; Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 224, f. 243.

[68] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 224, f. 238 (telegramă nr. 250, de la Paris, 5 septembrie 1919, V. Antonescu către I. I. C. Brătianu).

[69] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, PVIII, dosar 7, (scrisoare din 6 septembrie 1919).

[70] *Ibidem.*

[71] *D.B.F.P.*, First Series, vol. I, p. 884.

[72] B.A.R., Arh. Gh. Kirileanu, Palat, XXXII, Varia$_2$, ff. 15—20.

[73] *Ibidem.*

[74] Gh. Buzatu, *Un capitol de istorie politică — constituirea, guvernarea și dispariția „Blocului Parlamentar" (1919—1920)*, în *AIIAI*, XII, 1976, p. 135.

[75] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

că viitorul guvern avea de gînd să primească ultimatumul (al 12-lea), însă nu fără condiții. Desemnat premier în locul generalului Văitoianu, care a demisionat la 28 noiembrie, Al. Vaida-Voievod a făcut cunoscut miniștrilor aliați la București că va refuza mandatul dacă Consiliul Suprem nu avea să renunțe la preambulul „rușinos" din „convenția specială" a tratatului de la St. Germain și dacă nu va modifica unele articole ale ei [76]. Cambon și Rattigan, reprezentanții francez și englez la București, i-au promis tot sprijinul în această direcție. Mulțumită eforturilor lui Victor Antonescu s-a obținut amînarea termenului de expirare a ultimatumului de la 2 la 8 decembrie 1919 și modificarea literei și spiritului tratatului minorităților. Reprezentanții aliați au comunicat acceptul lor în ce privește schimbarea tratatului minorităților, dar au condiționat actul lor de acceptarea ultimatului.

În urma unor noi presiuni ale Aliaților [77], România a luat hotărîrea să semneze, la 9 decembrie 1919, Tratatul de la St. Germain, reglementările financiare și tratatul cu Bulgaria [78]. Datorită eforturilor diplomației bucureștilor [79] fusese înlăturat preambulul, ca și articolele 10 și 11 din tratatul minorităților. Drept urmare, la 22 decembrie 1919, Consiliul Suprem autoriza reluarea relațiilor economice cu România [80].

•

Evoluția raporturilor româno-britanice între anii 1918 și 1920 implică, fără îndoială, o chestiune considerată atunci, ca și mai tîrziu, drept hotărîtoare pentru păstrarea unei atmosfere de destindere în răsăritul Europei, și anume aceea legată de relațiile dintre Rusia Sovietică și România [81].

Evenimentele petrecute în ținutul dintre Prut și Nistru au determinat noul guvern al Rusiei Sovietice să rupă la 13/26 ianuarie 1918 raporturile diplomatice cu România [82], act interpretat de Moscova ca un casus belli cu țara noastră. După știri provenite la Conferința Aliaților, Anglia a decis să păstreze neutralitatea [83] față de diferendul intervenit între Consiliul Comisarilor Poporului și România.

Schimbul de contacte dintre cele două țări s-a menținut, dar el nu a avut darul să limpezească o situație care avea să se mențină aproape 17 ani, deși eforturile făcute, de o parte și de cealaltă, meritorii, puteau duce, atunci, la o serie de rezultate cu eficiență, atît pentru România, cît și pentru Rusia Sovietică [84].

Republica Independentă Sovietică Ucraineană a adresat la 15 februarie un ultimatum României, urmat de o serie de alte note (16 martie, 12 aprilie, 5 mai), documente a căror idee fundamentală era nerecunoașterea actului Unirii

---

[76] V. V. Tilea, *op. cit.*, p. 21.
[77] *D.B.F.P.*, First Series, vol. 2, p. 379.
[78] *Ibidem*, p. 480—481.
[79] *Ibidem*, p. 562; *F.R.U.S.*, 1919, vol. I, Washington, 1934, p. 28 (Lansing către Walace, 8 decembrie 1919).
[80] *D.B.F.P.*, First Series, vol. 2, p. 589.
[81] P.R.O., *F.O.* 371/4705, f. 21.
[82] Arh. M.A.N., fond 3831, Poziția 228, dosar 357, 1916—1918, f. 91.
[83] Arh. St. București, Microfilme Franța, Rola 39, c. 422—423.
[84] Pentru detalii, vezi: I. M. Oprea, *O etapă rodnică. Din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice. 1928—1936*, București, 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

din 27 martie 1918. Prin ultimatumul dat de Rusia Sovietică la 1 mai 1919, semnat de Cicerin şi Rakovski, se cerea României abandonarea Basarabiei [85]. În răspunsul din 19 iunie 1918, guvernul român îşi exprima încrederea în posibilitatea stabilirii unor raporturi normale de colaborare între cele două state, apreciind că „nici o ţară n-ar putea trăi o viaţă normală fără să se întreţină relaţii permanente cu celelalte ţări şi cu atît mai mult relaţii strînse, cordiale şi de bună vecinătate cu ţările de care o separă frontierele" [86].

România nu a intervenit, nici diplomatic, nici militar, împotriva revoluţiei ruse, lucru remarcat şi de V. I. Lenin care spunea : „au rămas însă state ca România, care n-a încercat să lupte împotriva Rusiei" [87]. Acest fapt a creat premise pentru viitor, cînd din partea ambelor părţi s-a manifestat intenţia începerii unor tratative bilaterale pentru aşezarea relaţiilor în cadre juridice normale. Însăşi angajarea de discuţii, într-un moment cînd marile puteri occidentale nici nu se gîndeau să recunoască statul sovietic şi duceau tratative cu reprezentanţii emigraţiei ruse şi cu „guvernele" fantomă ale contrarevoluţionarilor, cărora le promiteau satisfacerea unor revendicări teritoriale [88], ilustra luciditatea cercurilor conducătoare româneşti, care considerau ca absolut vitale existenţa unor relaţii bune cu toţi vecinii, indiferent de regimul lor politic intern. România preciza că „nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvîrşi nici un act de agresiune împotriva acesteia, dar îşi va apăra graniţele cu toate forţele sale" [89].

Problema raporturilor româno-sovietice s-a pus, din nou, în timpul şedinţelor Consiliului Suprem din 1 şi 2 iulie 1919 [90], cînd s-a discutat configuraţia frontierelor României. Delegaţia noastră cuprindea pe I. I. C. Brătianu, N. Mişu, C. Diamandi şi I. Pelivan, iar cea britanică, avînd în frunte pe David Lloyd George, mai cuprindea pe A. J. Balfour, H. Nicolson, A. W. A. Leeper şi H. Temperley. Reprezentantul Franţei, A. Tardieu, a dat citire raportului Comitetului pentru probleme teritoriale, care, conform principiului autodeterminării naţionale a popoarelor, recunoştea desăvîrşirea statală a României [91] şi garantarea de către aceasta a drepturilor minorităţilor, în conformitate cu prevederile Pactului Ligii Naţiunilor. Comitetul — se scria în raport — „după ce a luat în consideraţie aspiraţiile generale ale populaţiei din Basarabia şi caracterul moldovenesc al acelei regiuni din punct de vedere geografic şi etnic, ca şi argumentele istorice şi economice, se pronunţă în favoarea alăturării Basarabiei la România" [92]. Au fost audiaţi, separat, Maklakoff şi I. I. C. Brătianu. Primul ministru român, în cuvîntul său, a subliniat că actele de unire din martie, noiembrie şi decembrie 1918 au exprimat voinţa naţiunii române, într-un mod asemănător cu „consiliile şi în Polonia, Ceho-

[85] *Documenti vneşnei politiki SSSR*, Moskva, 1968, vol. II, pp. 148—151.
[86] M. Muşat, *Unirea din 1918...*, p. 497.
[87] *Ibidem ;* V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, Bucureşti, 1956, pp. 99—102.
[88] Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., 1940, vol. 90, f. 126 (extras din raportul înaintat de Titulescu regelui Carol al II-lea).
[89] V. V. Tilea, *op. cit.*, pp. 92—113.

[90] *D.B.F.P.*, First Series, vol. III, 1919, pp. 4—11 ; Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, f. 84
[91] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 227, f. 225 ; *D.B.F.P.*, First Series, vol. III, 1919, p. 6—7.
[92] *D.B.F.P.*, First Series, vol. III, 1919, p. 7, 10.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

slovacia și în alte părți". Delegatul englez A. W. A. Leeper, din Intelligence Political al *Foreign Office*-ului, s-a remarcat în Comitetul teritorial pentru activitatea sa susținută în apărarea drepturilor naționale ale poporului român și a colaborat permanent cu reprezentanții țării noastre. Împreună cu E. Crowe și Harold Nicolson nu au fost convinși de „argumentele" unor delegați americani privind un eventual compromis prin cedarea Cadrilaterului Bulgariei în schimbul recunoașterii unirii Basarabiei cu România [93].

Diplomația română nu a reținut cererile repetate ale Angliei, făcute prin reprezentanții săi la București, de a nu mai adopta *o poziție ostilă* față de generalul Denikin. „I-am cerut domnului Brătianu în mod serios — îi scria Rattigan, însărcinatul cu afaceri englez la București, la Curzon — să ia în considerație recomandarea de a schimba politica și l-am sfătuit să-l ajute pe Denikin spre binele său" [94]. *War Office*-ul, între alte obligații, însărcinase Misiunea militară britanică din România, condusă de generalul Greenley, și cu rolul de a ne îndemna „să nu deranjăm pe Denikin". Printr-o telegramă din 19 septembrie 1919, trimisă generalului Greenley, acesta era sfătuit să aibă în vedere „linia finală a politicii noastre", prima grijă a *War Office*-ului fiind „interesele lui Denikin" [95]. În aceeași direcție, i-a vorbit W. Churchill, într-o audiență, atașatului militar român la Londra, lucruri pe care le-a repetat și, mai tîrziu, la 10 noiembrie 1919, cînd a primit doi deputați din țara noastră, comunicîndu-le că dorința guvernului său era *„să ne înțelegem cu Denikin (s.ns.)"* [96].

Nici Rattigan și nici Makinder sau generalul Keyes [97], care a sosit, la 21 decembrie 1919, la București nu au reușit să obțină o schimbare de atitudine a guvernului român față de Denikin și anturajul său. I. I. C. Brătianu, ca și generalul Văitoianu și Al. Vaida-Voievod, care i-au succedat la conducerea guvernului, au avut aceeași poziție clară față de insistențele *Foreign Office*-ului. Rattigan, ca și Greenley, au fost însă dezamăgiți în eforturile lor de a provoca o schimbare în poziția Bucureștilor. Al doilea raporta, la 6 octombrie 1919, *War Office*-ului că „situația nu este prea mulțumitoare în relațiile dintre Denikin și România" și semnala că tonul presei noastre era „vădit ostil", toate eforturile fiind făcute aici „de către noi și ministrul plenipotențiar" [98].

Semnarea tratatelor de pace de la St. Germain și Neuilly sur Seine a lăsat pendinte încă alte probleme privind mai cu seamă configurația granițelor României. Șeful guvernului de la București, Al. Vaida-Voievod, s-a hotărît să plece personal în Apus pentru a încerca să convingă Consiliul Suprem să tranșeze chestiunile în suspensie conform intereselor țării. Atmosfera la Paris și la Londra în ajunul sosirii premierului român, în a doua jumătate a lunii ianuarie 1920, continua să fie defavorabilă țării noastre, Aliații punînd la îndoială bunele intenții ale cabinetului de la București. În prima etapă a misiunii sale, Al. Vaida-Voievod s-a oprit la Paris (16—27 ianuarie 1920),

---

[93] Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c. 420.

[94] *D.B.F.P.*, First Series, vol. III, 1919, p. 585—586 (scrisoarea lui Rattingan către Curzon, 8 octombrie 1919).

[95] Arh. M.A.N., fond 3831, Poziția 2894, dosar 128, 1919, f. 20.

[96] Arh. St. București, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 55, 1919, ff. 1—3.

[97] *D.B.F.P.*, First Series, vol. III, 1919, p. 740 (Rattigan către Curzon, 24 decembrie, 1919).

[98] Arh. M.A.N., fond 3831, Poziția 2894, dosar 128, 1919, f. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

unde a fost ascultat de doi dintre reprezentanții Consiliului, Clemenceau și David Lloyd George [99]. La 20 ianuarie 1920, Al. Vaida-Voievod a ridicat în fața Consiliului Suprem problema recunoașterii hotarelor orientale ale României. Deși în timpul discuțiilor Clemenceau și David Lloyd George au condiționat satisfacerea dorinței guvernului român de evacuarea teritoriului Ungariei, forumul păcii a luat notă de opinia Comisiei pentru afacerile române potrivit căreia teritoriul dintre Nistru și Prut „trebuie să aparțină României". Șeful guvernului britanic a subliniat că „aceasta este poziția reală" [100]. În final, Consiliul Suprem, deși a luat act de decizia pozitivă a Comisiei pentru afacerile române, a hotărît, datorită situației internaționale, amînarea chestiunii pentru altă dată. Concluziile la care a ajuns în urma discuțiilor purtate la Paris se refereau la efectuarea unei vizite la Londra și la posibilitatea încheierii unui acord cu unele țări vecine pe baza recunoașterii integrității teritoriale a României [101].

Între 28 ianuarie și 3 februarie 1920, Al. Vaida-Voievod s-a deplasat la Londra. Prezența lui în capitala Angliei, unde a fost primit din nou de către David Lloyd George, a stîrnit în presa britanică ecouri din cele mai favorabile României [102]. Acest fapt a influențat pozitiv negocierile de la *Downing Street*, David Lloyd George arătîndu-se mai binevoitor decît în capitala Franței. La 4 februarie 1920, Al. Vaida-Voievod a revenit la Paris, iar după 22 februarie a plecat din nou la Londra, unde a rămas pînă la 13 martie 1920.

Să menționăm, de asemenea, că el a fost primul șef de guvern care a inițiat, după victoria Marii Revoluții din Octombrie, negocieri directe cu reprezentanții statului sovietic pentru rezolvarea problemelor de interes comun, dorind „cu toată sinceritatea și bunăvoința a cădea de acord cu Sovietele" [103].

Pe linia bunelor raporturi cu Rusia, de neamestec în treburile sale interne, oficialitățile noastre nu au permis să se facă recrutări de oameni, pe teritoriul României, pentru a fi trimiși în armata lui Denikin [104]. Acest fapt a permis mai multe contacte între guvernele sovietic și român. Cicerin, comisarul sovietic al afacerilor externe, prin telegrama din 14 februarie 1920, adresată lui Al. Vaida-Voievod, arăta necesitatea „urgentă pentru Rusia și România de a intra în tratative pentru a statornici între ele raporturi pașnice, utile și profitabile". Guvernul sovietic era de părere că toate diferendele pot fi aplanate pe calea negocierilor directe, iar toate chestiunile teritoriale rezolvate prin bună înțelegere și făcea o propunere formală de a se iniția tratative de pace [105], deși între cele două țări nu exista o stare de război. În ceea ce privește problema teritoriului dintre Prut și Nistru, România o considera ca fiind definitiv rezolvată prin voința liber exprimată în 1918 a maselor populare din această provincie.

Discuții au avut loc, între 9 și 14 februarie 1920, la Copenhaga între D. N. Ciotori și M. M. Litvinov. Diplomatul român a avut, apoi, la Londra contacte semioficiale cu Krasin și Klisko, discuțiile purtînd un caracter absolut

[99] Gh. Buzatu, *Constituirea...*, p. 142.
[100] *D.B.F.P.*, First Series, vol. II, 1920, p. 936.
[101] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 142—143.
[102] *Ibidem*, p. 143.
[103] *Ibidem*.
[104] Arh. I.S.I.S.P., fond 28, dosar 760.
[105] Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 451, c. 73.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

particular, deoarece, afirma el, „n-am primit nici un fel de instrucțiuni". D. N. Ciotori a subliniat celor doi interlocutori că România a adoptat o atitudine de „perfectă neutralitate" și că țara noastră „nu se crede în drept să impună poporului rus o altă formă de guvernămînt și ar reacționa cu cea mai mare îndîrjire — ori de unde ar veni — de amestec în afacerile sale interne". Reprezentanții sovietici au apreciat că țara noastră a păstrat o „atitudine corectă față de Moscova" și că guvernul lor *va recunoaște desăvîrșirea unității naționale a României*, alte chestiuni pendinte între cele două state urmînd să fie discutate de Litvinov [106].

Reîntors la Londra, la 26 februarie 1920, Al. Vaida-Voievod, însoțit de însărcinatul cu afaceri Mihai Boerescu, a participat la Conferința Puterilor Aliate, prilej cu care a reafirmat dorința României de a i se fixa hotarele orientale. În lipsa lui David Lloyd George, reținut de lucrările din Camera Comunelor, Lordul Curzon a declarat că această problemă nu poate fi discutată acum de către Consiliu [107]. În aceeași zi, la București, Consiliul de Miniștri, șeful Marelui Stat Major, generalul Prezan, președinții corpurilor legiuitoare, N. Iorga și Paul Bujor, ca și Iuliu Maniu, s-au pronunțat pentru normalizarea relațiilor cu Rusia [108]. Al. Vaida-Voievod comunica, la 3 martie 1920, de la Londra, că primea „propunerea de a intra în negocieri de pace și a stabili, printr-o aplanare amicală a diferendelor, relații pașnice și raporturi avantajoase și binefăcătoare pentru ambele părți" [109]. Cu o zi mai înainte, Al. Vaida-Voievod transmitea lui Ștefan Cicio-Pop, prim ministru ad-interim, că „în problema raporturilor cu Rusia trebuie să avem în vedere, în primul rînd, *calea pașnică*", apreciind că „noi nu ne vom amesteca niciodată în treburile interne ale acestei țări" (*s.ns.*) [110]. Chestiunea a preocupat Conferința Puterilor Aliate și Asociate de la Londra din 3 martie 1920. Cu acel prilej, David Lloyd George ne-a sugerat să alegem un loc de întîlnire" „pentru a ajunge la o înțelegere" cu Rusia Sovietică, guvernul englez dorind pacea. Premierul britanic a prezentat poziția București-lor în problema relațiilor cu Rusia Sovietică. Participînd la discuții, șeful *Foreign Office*-ului a observat că Puterile Aliate întotdeauna au fost de acord cu Unirea Basarabiei cu România, „argumentele etnice, geografice și politice îndreptîndu-se în aceeași direcție". Rezoluția întîlnirii consemna acceptul Puterilor Aliate și Asociate la dorința României, subliniindu-se declarația reprezentanților Sfatului Țării, și făcea cunoscut faptul că recunoașterea acesteia se va face printr-un tratat de îndată ce condițiile vor fi prielnice [111]. Astfel, acțiunile întreprinse de Al. Vaida-Voievod pe linia restabilirii legăturilor noastre cu Rusia Sovietică au avut ecou favorabil nu numai în rîndul opiniei publice democratice, ci și la numeroși oameni politici și militari. Demiterea de către rege, la 13 martie 1920, a cabinetului Al. Vaida-Voievod a însemnat într-un fel întreruperea tratativelor începute sub bune auspicii cu Rusia Sovietică.

---

[106] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar 6, 1920, Poziția 618, f. 184.
[107] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VII, p. 265.
[108] N. Iorga, *Memorii*, vol. 2, p. 345—346.
[109] M. Mușat, *Unirea din 1918...*, p. 498.
[110] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu România, vol. 39, 1924—1937, f. 43 (telegramă nr. 409, de la Londra, 2 martie 1920).
[111] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VI, p. 379—380.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Conferința de la San Remo, din 24—25 aprilie 1920, a reluat discuția asupra unor probleme teritoriale ale României. Reprezentantul Angliei, Curzon, a declarat că în timpul reuniunii de la Londra din martie 1920 a fost definitivat, de către experți, un tratat, el urmînd să fie prezentat părților în discuție și comunicat Conferinței Ambasadorilor [112]. În virtutea hotărîrii luate la San Remo, *din inițiativă engleză*, Aliații au decis să deschidă convorbiri cu delegația sovietică condusă de Krasin [113].

Propunerea Franței făcută României de a intra în război, alături de polonezi, împotriva Sovietelor, nu a fost acceptată de guvernul de la București, primul ministru Al. Averescu fiind, așa cum aprecia postul de radio Moscova, la 14 iunie 1920, „destul de prevăzător și prudent pentru a se amesteca în această aventură" [114]. În iulie [115], august [116] și septembrie 1920 [117] a avut loc un schimb de note între România și Rusia Sovietică.

După războiul polono-sovietic, țara noastră a urmărit cu atenție discuțiile privind încheierea unui tratat de pace între cele două state. Polonezii au invitat la Varșovia delegați ai satelor baltice și României, pentru discuții preliminare în vederea stabilirii unor puncte de vedere comune privind negocierea păcii cu Sovietele. Circumspect, guvernul de la București nu a trimis delegați speciali tocmai pentru a nu da loc la suspiciuni din partea sovieticilor, ministrul Florescu fiind numit la aceste discuții „ad referendum" [118], ceea ce a nemulțumit oarecum Varșovia.

În acest timp, lui Filality, ministru plenipotențiar, i s-au dat instrucțiuni să discute, la Reval, cu Litvinov, „programul unei viitoare conferințe sovieto-române", intențiile guvernului de la București fiind „să se înțeleagă cu Rusia Sovietică". Guvernul României comunica, totodată, că „nu acceptă, în nici un caz și sub nici o formă" [119], de a pune în discuție hotărîrea de desăvîrșire a unității sale național-statale.

Situația geografică nu permitea României să aibă față de Rusia Sovietică o altă politică. Astfel, într-un raport secret, din 10 iulie 1920, adresat șefului guvernului, ministrul de război, generalul Rășcanu, aprecia că „ultimele evenimente ce se desfășoară la frontiera noastră sînt de importanță capitală pentru România". El propunea să se facă un demers grabnic către Aliați pentru o acțiune diplomatică comună „în vederea ajungerii la un aranjament cu Rusia" [120]. Simultan, ofițerul român propunea să se întreprindă direct de către statul nostru o acțiune pentru stabilirea unui acord cu Rusia și să se ia în studiu modalitatea începerii negocierilor, „întrucît ipoteza unui război al nostru este exclusă" [121].

---

[112] Idem, vol. VIII, 1920, p. 89.

[113] P. Apostol, A. Michelson, *Questions d'ordre international. La dette publique de la Russie*, 1922, p. 65.

[114] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziția 618, dosar 6, 1920, f. 184.

[115] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, PXCII, vol. I, f. 48.

[116] *Ibidem*, f. 54, 60.

[117] *Ibidem*, p. 48.

[118] Arh. M.A.N., fond 876, dosar 78, 1919, f. 140 (raport nr. 842, 10 martie 1920, Colonelul Bădulescu către generalul Prezan); *D.B.F.P.* First Series, vol. XI, p. 33 (colonelul Ward, Kovno, către Curzon, 27 februarie 1920).

[119] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XLII/3, f. 230—231.

[120] Arh. M.A.N., fond 5418, Poziția 997, dosar 4/1, 1920, f. 78 (raport nr. 6447 din 10 iulie 1920).

[121] *Ibidem*, f. 79.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Față de inițiativa *Foreign Office*-ului, care a propus ducerea unor negocieri la care urmau să participe statele limitrofe Rusiei, Cicerin, prin scrisoarea din 29 august 1920, adresată lui Take Ionescu, arăta că singura cale pentru cele două țări era „aceea a negocierilor directe" [122]. În răspunsul său, România afirma dorința „de a vedea relații de bună vecinătate" și de a cunoaște modalitățile în scopul „ajungerii la acest rezultat" [123]. Intenții identice au fost subliniate și cu prilejul discuțiilor purtate de Al. Averescu cu ministrul Poloniei la București [124].

De la Londra, în septembrie 1920, Boerescu informa centrala Ministerului de Externe că a avut discuții cu oficialitățile britanice asupra raporturilor cu Rusia. Bonar Law i-a declarat că țara sa era de acord cu discuțiile româno-sovietice „dacă ofertele rusești erau acceptabile", că „nu trebuie să le refuzăm" [125]. La rîndul său, primul ministru, David Lloyd George, declarîndu-se de acord cu contactele româno-sovietice, credea că prin ele „noi vom obține cert, de la regimul rusesc actual, condiții mai favorabile decît de la un alt guvern imperialist Vranghel sau altele". Ideea unei conferințe cu sovieticii și toți aliații la Londra fiind abandonată, el ne sfătuia, mai curînd, la „a trata direct cu sovieticii", David Lloyd George părînd să țină foarte mult la „pacea României cu Sovietele și la alianța noastră cu vecinii" [126].

Șeful guvernului român, generalul Al. Averescu, îi comunica, la 13 septembrie 1920, lui Take Ionescu că noua propunere sovietică, din 29 august, „este interesantă" și că dorește să telegrafieze la Londra și la Paris, „pentru a cunoaște exact poziția adoptată de cele două cabinete, în scopul de a avea deplină comuniune de vederi cu marii Aliați" [127]. Între Marile Puteri — Anglia, Franța și Statele Unite — existau deosebiri de păreri asupra poziției față de Rusia Sovietică. Aflat la Paris, șeful diplomației române, Take Ionescu, a înțeles de la Giolitti, noul prim-ministru al Italiei, că Franța „nu va accepta, în nici un caz, de a trata cu Sovietele" și ne sfătuia „să mergem lent" [128] în discuțiile cu Moscova. În schimb, Al. Millerand nu dorea decît stabilirea de relații economice normale cu vecinii noștri. Ministrul român la Paris transmitea că *Quai d'Orsay*-ul „niciodată nu a văzut cu ochi buni convorbirile noastre cu Sovietele". Un dialog public între Moscova și București, concluziona el, „nu va fi aprobat" [129].

Anglia, deși nu avea nici o intenție de a recunoaște Rusia Sovietică, se dovedea mai flexibilă, în a doua jumătate a anului 1920, în raporturile cu această țară. Fracțiunea liberală a partidului laburist se pronunța pentru încheierea unei păci grabnice cu Moscova, opinie care, neoficial, era împărtășită de David Lloyd George și de membrii cabinetului său [130]. Atît primul

---

[122] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, PXCII, vol. I, f. 60.
[123] *Ibidem*, f. 54.
[124] *Ibidem*.
[125] *Ibidem*, f. 62 (t. c 2159, 11 septembrie 1920, semnată Boerescu).
[126] *Ibidem*.
[127] *Ibidem*, f. 70 (t. nr. 948, 13 septembrie 1920).
[128] *Ibidem*, f. 75 (t. nr. 946, 15 septembrie 1920).
[129] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 128/119, Poziția 2894, f. 14.
[130] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, PXCII, dosar 1, f. 51.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ministru, cît şi alţi diplomaţi englezi se gîndeau, îndeosebi, la reluarea schimburilor economice cu Rusia Sovietică.

În ceea ce priveşte poziţia Statelor Unite, acestea se arătau foarte energice pentru menţinerea integrităţii teritoriale a Rusiei şi erau gata să discute problemele pendinte dintre cele două ţări. Al. Averescu, în scrisoarea adresată ministrului român la Varşovia, la 23 septembrie 1920, spunea : „este *necesar* a se examina în comun condiţiile tuturor statelor, intenţii pe baza cărora *s-ar putea ajunge la relaţii pacinice cu deţinătorii de azi ai autorităţii politice în Rusia (s.ns.)*“ [131].

Un rol deosebit în fixarea clauzelor Tratatului Basarabiei l-a jucat Titulescu, care s-a deplasat în acest scop în capitala Angliei [131bis].

Cu ocazia semnării, de către Marile Puteri, a Protocolului de la Paris, din octombrie 1920, Rusia Sovietică a protestat împotriva acestui act internaţional [132]. Anglia a venit cea dintîi în sprijinul recunoaşterii Unirii Basarabiei cu România. Relaţiile cordiale dintre Al. Vaida-Voievod şi David Lloyd George au grăbit decizia *Foreign Office*-ului de a recunoaşte hotărîrea Sfatului Ţării de la Chişinău, dar Londra nu şi-a pus semnătura pe acest tratat pînă cînd România nu a ratificat Tratatul minorităţilor şi nu a dat asigurări privitoare la proprietatea şi la situaţia cetăţenilor britanici din Basarabia [133]. Importanţa tratatului semnat la 28 octombrie 1920 pentru politica engleză era dată de însuşi faptul că el includea „singura obligaţie“ [...] asumată de Marea Britanie în Balcani „în afara obligaţiilor tratatelor de pace şi a înţelegerilor convenite prin rezoluţia Conferinţei Ambasadorilor cu privire la Albania“ [134]. Tratatul din octombrie 1920 recunoştea „suveranitatea României asupra Basarabiei“ şi includea obligaţia implicită de a acorda asistenţă României „în cazul unei încercări ruseşti de a redobîndi Basarabia“ [135]. Deoarece ratificarea tratatului s-a produs în 1922, recunoaşterea britanică a constituit o problemă majoră a relaţiilor anglo-române la începutul deceniului respectiv.

Bucureştii au manifestat aceeaşi grijă faţă de raporturile cu Rusia, care se considera în stare de război cu ţara noastră, şi au apreciat că „nu şi-au depăşit drepturile şi obligaţiile de stat neutru“ [136]. Statul nostru a reafirmat, în mai multe rînduri, intenţiile sale paşnice, socotind că „schimbările survenite în Rusia n-au avut nici o repercusiune asupra legăturilor de alianţă dintre cele două ţări“, România păstrînd „atitudinea de perfectă şi absolută neintervenţie“ [137].

Diplomaţia engleză a urmărit cu atenţie raporturile româno-sovietice dintre anii 1918 şi 1920. Într-o primă fază, cînd cercurile britanice au crezut în victoria albgardiştilor, s-au făcut presiuni asupra României de a sprijini forţele contrarevoluţionare din Rusia, îndeosebi pe acelea ale generalului Denikin. România nu a intervenit, în nici un fel, în desfăşurarea revoluţiei ruse şi nu a dat nici un fel de credit solicitărilor *War Office*-ului. Mai mult chiar,

[131] *Ibidem*, f. 75.
[131 bis] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8083, ff. 15—20.
[132] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziţia 633, dosar f.n., f. 125.
[133] P.R.O., *F.O.* 371/4663, f. 58.
[134] D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 25.
[135] *D.B.F.P.*, Series I A, vol. III, p. 794.
[136] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relaţii cu România, vol. 39, 1920—1934 (t. nr.3812, de la Londra, 17 noiembrie 1920, semnată Boerescu).
[137] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziţia 633, 1920, f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

țara noastră a angajat discuții cu Rusia Sovietică care avea în vedere așezarea în cadre juridice normale a raporturilor dintre cele două state.

După războiul polono-sovietic, *Foreign Office*-ul se arată el însuși adeptul negocierilor bilaterale româno-sovietice. Anglia, deși nu avea de gînd să recunoască prea rapid regimul sovietic, se pronunța totuși pentru relații economice normale cu Moscova.

Diplomația română, pronunțîndu-se pentru relații politico-diplomatice normale cu Rusia Sovietică, a pus de la bun început ca o condiție *sine qua non* a discuțiilor recunoașterea Unirii din 1918, celorlalte probleme (tezaurul, chestiunea localului legației, a minorităților), acordîndu-le un loc secundar. România are meritul de a fi pus, într-un moment cînd Marile Puteri se gîndeau cum să intervină în treburile interne ale Rusiei Sovietice, problema abordării raporturilor cu această țară în cadrul principiilor de drept internațional. Într-un anume sens, diplomația Bucureștilor a trebuit să țină cont de conduita Angliei și a Franței, dar aceasta nu a avut în vedere negarea normelor internaționale — neamestecul în treburile interne și recunoașterea integrității teritoriale ale statului vecin.

*

Odată cu terminarea primei conflagrații mondiale, Ungaria, prin numeroși emisari, a desfășurat, în străinătate, o puternică propagandă pentru a-și apăra teza „integrității teritoriale" antebelice și a cîștiga numeroși prozeliți îndeosebi în Statele Unite ale Americii, ea căutînd, prin răspîndirea a numeroase știri false, să cîștige opinia publică internațională [138].

După încheierea armistițiului cu monarhia dualistă, împotriva populației românești pașnice din Transilvania au fost comise, din partea autorităților maghiare, numeroase excese și fărădelegi [139], ceea ce a complicat raporturile dintre România și Ungaria. Mai mult chiar, după instaurarea Republicii Ungare a Sfaturilor, noile autorități, în pofida prevederilor armistițiului de la Belgrad la care România n-a fost consultată, au întărit armata, au decretat mobilizarea și au atacat în două rînduri țara noastră [140]. În timp ce puterile *Antantei* pregăteau intervenția contra Republicii Ungare a Sovietelor, la 20 iulie 1919 trupele maghiare au întreprins primul atac asupra armatelor române aflate la est de Tisa [141]. „Linia de demarcație" între România și Ungaria, deși nu însemna o frontieră, lăsa sub ocupație maghiară o mare parte a Transilvaniei. Astfel, s-a creat o situație din care au decurs o serie de dificultăți de ordin politic, militar, diplomatic, economic care au îngreuiat activitatea delegației României la Conferința Păcii de la Paris care solicita recunoașterea *de jure* a hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

---

[138] Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., vol. 36, 1922—1927, Relații cu România, ff. 1—2, 79.

[139] Arh. M.A.N., fond 876, dosar 9, 1919, f. 155 ; idem, fond 3831, dosar 128, 1919, Poziția 2894, f. 3.

[140] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, ff. 33—36 (telegramă de la București, 25 ianuarie/7 februarie 1919).

[141] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar f.n., 1919, f. 16 (radiogramă din 10 octombrie 1919, semnată colonel Toma Dumitrescu. Ofițerul român reproducea concluziile referatului lui Sir George Clark, trimis în misiune la Budapesta de Consiliul Suprem).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În acest context, s-a produs ofensiva trupelor române în Ungaria, care s-a făcut cu consimțământul și la sugestia Aliaților [142], eveniment ce a influențat situația internațională din zonă. Sesizînd acest fapt, H. Nicolson, expert al delegației britanice la Conferința de Pace, nota, la 23 martie 1919, că „revoluția ungară este rea și poate ne va conduce să abandonăm România pentru a doua oară" [143].

Chestiunea ungară a devenit în acea perioadă una din problemele cele mai discutate la forumul păcii din capitala Franței. De la început, s-a văzut că *Foreign Office*-ul nu împărtășea întru totul inițiativele franceze în această direcție dar, se considera, prin generalul Bridges, membru al Misiunii militare britanice din România, că „aceasta este singura soluție satisfăcătoare a problemei, care poate fi aplicată aici și a cărei acceptare trebuie adusă cît mai curînd" [144].

Consiliul Suprem a trimis la început la Budapesta pe generalul Smuts, care, pe lîngă calitatea de observator, avea „dreptul să negocieze cu ungurii problema liniei de armistițiu" [145], misiune care, în final, s-a soldat cu un eșec [146].

Ungaria nu intenționa să recunoască frontierele stabilite de forumul păcii de la Paris, lucru ce reieșea limpede și din analiza unei cuvîntări ținute de Béla Kun la o întrunire socialistă. Acesta, după ce informa pe participanți că țara sa a fost invitată la Conferința Păcii de Clemenceau, spunea : „Se pomenește de stabilirea granițelor. Tovarăși / Răspunsul nostru nu poate fi decît acesta : *pentru noi nu există fruntarii.* Patria proletariatului este lumea întreagă (*s. ns.*)" [147].

Intențiile României față de Budapesta au fost clar exprimate, în două rînduri, de primul ministru I. I. C. Brătianu. Mai întîi, la 22 mai 1919, șeful guvernului nostru îl informa pe M. Pherekyde că, „date fiind circumstanțele actuale din punct de vedere politic, el nu consideră oportun avansarea armatei române spre Budapesta. Noi nu avem nici un interes de a consolida nici un guvern maghiar înainte ca el să nu-și fi luat angajamentul *să recunoască revendicările noastre*" și să colaboreze la „dezvoltarea relațiilor amicale cu noi (*s. ns.*)" [148]. La 9 iunie, I. I. C. Brătianu îi comunica, din nou, primului ministru ad-interim, că „este în interesul nostru politic ca operațiile militare contra Ungariei să aibă un caracter defensiv", țara trebuind să-și păstreze propria „securitate" pe limitele actuale [149]. Din analiza celor două documente reiese că, dacă guvernul Béla Kun ar fi adoptat o politică mai realistă, prin recunoașterea hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, probabil că alta ar fi fost situația.

---

[142] Idem, dosar 7, 1919, Poziția 2688, f. 5 (Hotărîrea a fost luată în urma unei discuții la care au participat : regele Ferdinand I, generalii Prezan, Franchet d'Esperay, Berthelot și mareșalul Mitchici).

[143] H. Nicolson, *op. cit.*, p. 108.

[144] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 7, 1919, Poziția 2688, f. 5.

[145] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, f. 70 (telegramă de la Paris, 8 aprilie 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

[146] *Ibidem*, f. 71 (telegramă de la Paris, 10 aprilie 1919, I. I. C. Brătianu, către M. Pherekyde).

[147] F. Aderca, *Moartea unei Republici Roșii*, București (1919), p. 150.

[148] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, f. 125 (telegramă nr. 383, de la Paris, 22 mai 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

[149] *Ibidem*, f. 127 (telegramă nr. 414, 9 iunie 1919, I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Șeful delegației române la Conferința Păcii a respins, în timpul discuțiilor din 11 iunie 1919, ca nefondate „acuzațiile" ce i s-au adus din partea lui W. Wilson și David Lloyd George, după care România ar fi contribuit, „prin acțiunea sa, la instituirea bolșevismului în Ungaria" și a subliniat că noi nu ne putem lua răspunderea unei retrageri a trupelor de pe Tisa *„pînă nu se cunosc granițele"*, pentru a evita pe viitor complicații cu ei [150]. Consiliul miniștrilor de externe, luînd act de observația lui I. I. C. Brătianu, a făcut cunoscută linia de frontieră între România și Ungaria, față de care omul nostru politic a constatat că sînt „diferențe foarte mari, mai ales la extremități", motiv pentru care el nu-și putea asuma singur o hotărîre definitivă. Totodată, șeful delegației române constata, cu regret, că *„stabilirea frontierei s-a făcut fără participarea noastră (s. ns.)"* [151]. În cadrul aceleiași reuniuni, Balfour aprecia că „frontierele stabilite sînt bune în timp de pace, ele nu sînt tot așa de bune din punct de vedere strategic". Diplomatului englez nu i se părea posibil a se cere românilor să se retragă „înainte ca ungurii să evacueze teritoriul cehoslovac" [152], opinie față de care Wilson a avut rezerve. Șeful executivului american era de părere că „noi am putea să spunem românilor: dacă nu vă conformați deciziilor noastre, *noi vom înceta să vă sprijinim revendicările* și veți rămîne în afara tratatului de pace (*s. ns.*)" [153]. Replica șefului *Foreign Office*-ului nu s-a lăsat așteptată: veți putea proceda așa, dar, în fapt, *veți pune, din nou, populații românești sub dominația ungară*", el exprimîndu-și temerea că, odată amînate (stabilirea granițelor — n. a.) pot interveni „mari inconveniente". „Eu nu cred — a subliniat Balfour, în încheierea intervenției sale — să revizuim ceea ce e decis. Președintele va hotărî" [154]. Conducătorul diplomației engleze, așa cum reiese dintr-o notă întocmită de Kerr în urma unei conversații purtate cu N. Mișu, fusese impresionat de argumentele lui I. I. C. Brătianu în problema granitei româno-ungare [155].

Guvernul român, răspunzînd la nota ultimativă din 15 iunie 1919, sublinia că nu are intenția de a prelungi „ocuparea unor regiuni nerevendicate de ea decît pe durata strict impusă prin securitatea sa și cît amenințarea de agresiune militară trebuie să fie înfățișată" [156]. Acest punct de vedere era susținut cu hotărîre și de mareșalul Foch care considera că, „dacă nu se aprobă cererile juste ale României, siguranța ei este compromisă" [157]. O zi mai tîrziu, Balfour l-a trimis pe Kerr la N. Mișu cu o notă conținînd decizia Conferinței în problema retragerii trupelor române din Ungaria care, după părerea emisarului britanic, „rămînea încă deschisă" [158]. Consiliul Suprem, în ședința din 21 iunie 1919, a fixat frontierele dintre România și Ungaria.

Urmează o perioadă în care raporturile Bucureștilor cu Consiliul Suprem devin tot mai încordate, acesta din urmă trimițînd mai multe telegrame ulti-

---

[150] Idem, vol. 222, f. 207.
[151] *Ibidem.*
[152] *Les Deliberations...*, vol. 2, p. 415—416.
[153] *Ibidem.*
[154] *Ibidem*, p. 416.
[155] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VI, p. 83 (notă din 16 iulie 1919).
[156] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 222, f. 226.
[157] Idem, vol. 58, f. 87 (telegramă din 4 iulie 1919, colonel Toma Dumitrescu către I. I. C. Brătianu).
[158] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VI, p. 82—83.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

mative guvernului român [159]. Multe din acestea, alcătuite într-un ton de crescendo ostilitate şi de violenţă [160], aveau la bază informaţiile denaturate ale agenţilor lui Hoover de la Viena. Este interesant de precizat că în problema raporturilor României cu forumul păcii de la Paris, presa franceză şi cea britanică, cu excepţia ziarelor de stînga, erau favorabile ţării noastre şi „ironizau atitudinea Conferinţei faţă de România" [161].

La Budapesta a fost trimisă o misiune militară aliată care a intrat în conflict cu Comandamentul Militar Român, îndeosebi atunci cînd a fost abordată problema bunurilor ungare, considerate de Consiliul Suprem „gajul comun al Puterilor Aliate" [162].

Nici Aliaţii nu aveau o linie comună faţă de România. Astfel, la 14 august 1919, Balfour, după ce aprecia că raportul guvernului român este „satisfăcător", sublinia că România „avusese numeroase argumente care necesitau o discuţie şi, poate, un răspuns" [163]. Cu acelaşi prilej, reprezentantul Italiei, Tittoni, aprecia că „atacul armatei ungare era o violare categorică a armistiţiului" [164].

Conferinţa, impulsionată mai ales de delegaţii americani [165], a trecut la represaliii faţă de ţara noastră, şi a hotărît, începînd cu 25 august 1919, oprirea expedierii oricărui material de război cu destinaţia România, măsura fiind apreciată de N. Mişu ca avînd „consecinţe grave pentru securitatea noastră" [166]. În septembrie 1919, a fost trimis la Bucureşti un emisar, în persoana englezului George Clark, care avea misiunea să modifice atitudinea României faţă de forumul păcii. Din raportul lui Clark [167], ajuns pe masa Conferinţei, rezulta că acţiunea României a fost provocată de ostilitatea crescîndă a Ungariei care nu respectase termenii armistiţiului de la Belgrad. Între timp, patru comisii de experţi — engleză, franceză, italiană şi americană — au trasat frontierele noastre cu Ungaria, cea mai apropiată de prevederile tratatului din august 1916, fiind aceea stabilită de britanici. În final, s-au examinat cele patru linii şi pe baza unor formule de compromis s-a stabilit frontiera definitivă, hotărîre care a fost adusă la cunoştinţa Bucureştilor la 12 octombrie 1919. În esenţă, ea corespundea principiului etnic ceea ce a determinat acceptarea ei de către guvernul de la Bucureşti. Aceasta nu era cea specificată în tratatul din august 1916 şi se deosebea în multe locuri de precizările făcute de Hotărîrea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia. Delegatul ungar Apponyi a mers la primul ministru englez, cu o hartă întocmită de Pál Teleky, pentru a obţine modificarea liniilor de frontieră trasate de comisia de experţi, ceea ce David Lloyd George nu a acceptat [168].

---

159 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, ff. 138, 160, 149—150, 152.
160 *Ibidem*, f. 163.
161 *Ibidem*, f. 175.
162 *Ibidem*, f. 180 (telegramă din 14 august 1919, semnată Pichon).
163 *D.B.F.P.*, First Series, vol. I, p. 409.
164 *Ibidem*, p. 410.
165 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii 1919, vol. 58, f. 235 (telegramă din 2 septembrie 1919).
166 *Ibidem*, f. 221 (telegramă din 28 august 1919, M. Mişu către I. I. C. Brătianu). p. 13.
167 Arh. M.A.N., fond 3831, dosar f.n., 1919, Poziţia 2587, f. 16; Arh. St. Bucureşti, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c. 535—538.
168 R. Şeişanu, *Frontierele noastre*, în „Familia", Seria a III-a, anul 7, 3—4, martie-aprilie 1940, p. 15—16.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În țară, schimbarea guvernului I. I. C. Brătianu avea în vedere și o modificare de atitudine a României în fața forumului păcii din capitala Franței. Iuliu Maniu și transilvănenii care făceau parte din delegația română de la Paris erau convinși că, renunțînd la „politica de rezistență", Consiliul Suprem va face concesii României [169]. Cei mai mulți dintre membrii marcanți ai „Blocului parlamentar" (Iorga, Maniu, Vaida-Voievod, Mihalache), deși insistau pentru acceptarea condițiilor puse de Aliați, nu s-au gîndit nici un moment că putea fi vorba de o cedare necondiționată. În fond, așa cum observă istoricul american Spector acceptarea ultimatumului nu a însemnat o îngenunchiere a României, ci a evidențiat slăbiciunea Consiliului Suprem care a fost nevoit să ajungă la un „compromis" [170] cu Bucureștii în 1919. Noul șef de guvern, Al. Vaida-Voievod, a fost numit la 10 ianuarie 1920 prim delegat al României la Conferința Păcii, cu depline puteri, mandatul său semnificînd importanța pe care guvernul român o acorda raporturilor cu Aliații [171]. Misiunea lui Vaida-Voievod a început într-un moment în care Budapesta desfășura o propagandă activă în problema Transilvaniei.

După discuțiile purtate cu Clemenceau și David Lloyd George la Paris, de la care nu a obținut nici o asigurare, Al. Vaida-Voievod a participat la ședința Consiliului Suprem din 20 ianuarie 1920 care a avut în centrul discuțiilor evacuarea trupelor române din Ungaria. Primul ministru român a dat asigurări Conferinței că trupele noastre vor fi retrase „cît mai curînd posibil" și a atenționat reuniunea de revizionismul de care era animat guvernul amiralului Horthy [172].

La sfîrșitul lui ianuarie 1920, Al. Vaida-Voievod s-a deplasat la Londra, oraș considerat de N. Titulescu „un post de observație de prim ordin" [173] pentru înțelegerea raporturilor internaționale. În preajma vizitei în capitala Angliei a șefului guvernului român, presa engleză era preocupată de problemele noastre. Așa cum reieșea din raportul Biroului de Presă de la Londra, din 20 februarie 1920, spre deosebire de ziare cu un tiraj redus care erau „îndreptate împotriva noastră", marile cotidiene arătau *„interes și înțelegere cauzei românești (s. ns.)"* [174]. De exemplu, ziarul conservator The „Times", din 14 februarie 1920, ataca, într-un articol, „perfida propagandă maghiară" și sublinia faptul că în capitala Marii Britanii „s-a tolerat, sub pretexte neînsemnate, prezența unor notorii agenți maghiari". Totodată, cotidianul conservator evidențiа faptul că Balfour „a luat atitudine față de propaganda ungară" [175].

The "Times" și The "Daily Telegraph" au publicat numeroase articole pe tema raporturilor româno-ungare. Primul ziar protesta împotriva propagandei maghiare ce se făcea în Anglia și prin care se urmărea compromiterea *„cauzei drepte a României*, Serbiei și Cehoslovaciei, aliații Marii Britanii, care au contribuit enorm la deznodămîntul fericit al marelui război" [176]. Cel

[169] Gh. Buzatu, *Constituirea...*, p. 135.
[170] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 197.
[171] Gh. Buzatu, *Constituirea...*, p. 142.
[172] V. F. Dobrinescu, *Anglia...*, p. 365.
[173] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV/14 (scrisoare din 10 ianuarie 1920, Titulescu către Take Ionescu).
[174] Arh. M.A.N., fond 3831, Poziția 2894, dosar 128, 1919, f. 12.
[175] *Ibidem*, f. 16.
[176] Idem, fond 5416, dosar 20, Poziția 661, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

de-al doilea, într-un articol intitulat *Politica României. Minoritățile confesionale. Chestiunea evreiască* [177], scotea în evidență modul în care țara noastră trata minoritățile din Transilvania, care se bucurau de absolută libertate ca și evreii. Maghiarii cereau plebiscitul pentru toate teritoriile românești și, în subsidiar, dacă provincia se alipea, fosta unitate „economică" a vechii Ungarii. „Restul, scria C. Antoniade, sînt numai fraze, obrăznicii și statistici falsificate [178]. Propaganda maghiară în Anglia nu se mărginea numai la cercurile parlamentare și presă. Mai mulți emisari unguri întreprindeau un turneu la universitățile din Oxford, Cambridge și Birmingham [179].

În legătură cu problemele românești, la interpelările a doi deputați, primul ministru al Angliei a considerat ca nefondate „acuzațiile" aduse de aceștia politicii României. Un alt deputat, Maclean, a cerut revizuirea hotarelor în favoarea Ungariei, la care Balfour a ripostat: „granițele sînt cele mai bune posibile și ale au fost stabilite ținînd cont de considerente economice, etnice și militare" [180], delimitate de Comisia Experților, în urma unor cercetări amănunțite.

Al. Vaida-Voievod, care a fost bine primit la Londra, a luat parte la Conferința Puterilor Aliate, el fiind însoțit la discuții de însărcinatul cu afaceri român M. Boerescu. Șeful guvernului român a găsit în capitala Angliei o atmosferă internațională destul de încordată. Așa cum reieșea dintr-o telegramă, pe care o adresa în țară primului ministru ad-interim, Ștefan Cicio-Pop, și președintelui Camerei, N. Iorga, trei erau chestiunile aflate pe agenda de lucru a Conferinței din capitala Marii Britanii: Constantinopolul, Ungaria și Rusia Sovietică [181]. În acest context, omul politic român își exprima speranța că revendicările naționale ale țării noastre vor fi recunoscute, în sfîrșit, de Aliați și arăta ca un cuvînt de ordine pentru diplomația Bucureștilor „combaterea oricărei tendințe pentru crearea unei Confederații a Dunării", adăugînd că eforturile Ungariei, „care lucrează cu toate forțele ei, pot fi paralizate cu succes". Țara noastră — sublinia Al. Vaida-Voievod — „nu aparține nici unui bloc. Numai astfel, vom apăra interesele și existența sa" [182].

La Londra, Al. Vaida-Voievod a participat, la 26 februarie și 3 martie 1920, la Conferința Puterilor Aliate. În timpul primei reuniuni, după ce Curzon a urat bun venit delegatului nostru, s-a dat cuvîntul lui Al. Vaida-Voievod care a comunicat că România a făcut tot ce depindea de ea pentru a se conforma angajamentelor luate la Paris. Șeful guvernului de la București a arătat dificultățile care existau pentru România din cauză că unele acte de unire din 1918 [183] nu erau încă sancționate de Puterile Aliate. În cadrul întîlnirii, de la 3 martie 1920, Al. Vaida-Voievod s-a arătat gata să încheie pacea cu Sovietele, dacă se recunoaște desăvîrșirea unității naționale a României, opțiune împărtășită și de David Lloyd George [184]. Omul politic român

[177] Idem, fond 3831, dosar 128, 1919, Poziția 2894, f. 9—10.
[178] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, PXCII, dosar 6—91 (scrisoare din 18 februarie 1920, către V. Antonescu).
[179] Arh. M.A.N., fond 3831, Poziția 2894, dosar 128, 1919, f. 12.
[180] *Ibidem*, ff. 9—10, 55.
[181] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu România, vol. 39, 1920—1937, f. 49 (telegramă nr. 293/203, 24 februarie 1920, Al. Vaida-Voievod către Șt. Cicio-Pop).
[182] *Ibidem*.
[183] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VII, 1920, pp. 263—265.
[184] *Ibidem*, p. 379.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

a mai purtat discuții cu Balfour, precum și cu șefii guvernelor francez și italian [185].

Discuțiile de la Londra privind încheierea Tratatului cu Ungaria au fost extrem de interesante, mai ales în urma unei telegrame a lui Nitti care insista asupra revizuirii frontierelor în favoarea acestei țări. Reluată în Consiliu, problema, după surse engleze și franceze, a suscitat vii discuții. Lordul Curzon a prezentat un *memorandum* ale cărui concluzii s-au redactat cu avizul Parisului, care a exprimat că nu este posibil de a reveni asupra acestei chestiuni pe care ar considera-o „definitiv reglementată și că ar fi tot mai puțin posibil de a admite ușoare modificări locale de făcut în momentul operațiunilor de delimitare" [186]. La *Foreign Office*, Boerescu a primit asigurări că noi putem considera această chestiune ca „închisă și hotărîtă în favoarea noastră", iar, în ce privește clauzele economice, „acestea nu vor suferi decît ușoare modificări" [187]. Rezultatele obținute de Al. Vaida-Voievod au corespuns intereselor naționale, Consiliul Suprem refuzînd să mai asculte contrapropunerile lui Apponyi în chestiunea Transilvaniei [188].

Conferința miniștrilor de externe și ambasadorilor, prezidată de Lordul Curzon, a hotărît, la 8 martie 1920, că proiectul de Tratat cu Ungaria rămînea definitiv în ceea ce privește clauzele teritoriale, militare, financiare și de tranzit. Problemele care au mai rămas în dezbaterea comisiilor de experți, după această dată, nu erau de natură a prejudicia interesele fundamentale ale României [189]. Cererea delegației maghiare de a avea loc „consultări populare" (plebiscite) a fost respinsă ca nefondată. Autorii Tratatului de pace cu Ungaria acceptau, de fapt, valoarea indubitabilă a hotărîrilor plebiscitare din 1918. Tratatul de la Trianon a fost încheiat la 4 iunie 1920, din partea țării noastre el fiind semnat de dr. I. Cantacuzino și N. Titulescu și ratificat de forurile legislative românești (Cameră și Senat) la 17 și respectiv, 26 august același an [190].

Chestiunea ratificării acestui tratat de forurile legiuitoare din Marea Britanie a fost un prilej de noi încercări din partea unor cercuri reacționare britanice de a torpila hotărîrile Conferinței de Pace. În pofida acestora, în Camera Comunelor s-au exprimat opinii lucide, potrivit realităților istorice. Astfel, prezentînd proiectul de lege pentru ratificarea Tratatului de la Trianon, secretarul de stat Harmsworth preciza cu dreptate că, de fapt, „regatul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente înainte de începerea lucrărilor Conferinței de Pace", căci această țară spunea el, „nu a fost decît un conglomerat artificial și forțat de rase neasemănătoare și în unele cazuri ostile". Într-un mod asemănător s-au exprimat Sir Samuel Hoare și Lordul Curzon [191].

Politica de pace promovată de România în raporturile internaționale a fost, din nou, precizată cu prilejul vizitei, din octombrie 1920, a șefului di-

---

185 Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu România, vol. 39, 1920—1937, f. 43 (telegramă nr. 409, 2 martie 1920, Al. Vaida-Voievod către Șt. Cicio-Pop și N. Iorga).

186 *Ibidem* (telegramă nr. 609, 22 martie 1920, de la Londra, semnată M. Boerescu).

187 *Ibidem*.

188 Gh. Buzatu, *Constituirea...*, p. 142.

189 V. Moisuc, *Tratatul de la Trianon — consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România*, în *AdI*, 3, 1976, p. 35.

190 „Monitorul Oficial", partea I, nr. 136, 21 septembrie 1920, p. 4710 și urm.

191 V. Moisuc, *op. cit.*, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

plomației Bucureștilor, Take Ionescu, la Londra. Acesta a arătat conducătorilor britanici că alianțele la care se gîndește țara noastră aveau în vedere apărarea *statu quo*-ului teritorial și că România nu se va pronunța niciodată pentru o politică agresivă [192]. Cu acel prilej, au fost discutate cu oficialitățile britanice și alte chestiuni ce interesau cele două țări, îndeosebi probleme economico-financiare [193]. Concluzionînd rezultatul vizitelor sale, la Paris și la Londra, Take Ionescu scria, la 21 octombrie 1920, că „noi am recucerit situația în străinătate și încă în avantaj" [194].

Față de propaganda pro-ungară, deosebit de bine organizată, se impunea o acțiune colectivă a statelor vecine care avuseseră înainte de terminarea războiului teritorii în cadrul monarhiei dualiste. Exista pericolul ca în urma acțiunilor propagandistice, prin impunerea unor concesii economice statelor limitrofe Ungariei, să se anuleze aproape rezultatele geografice ale păcii. Ministrul ceh la Londra, în concordanță cu vederile însărcinatului român, M. Boerescu, și ale ambasadorului sîrb au stabilit un plan comun de acțiune propagandistică pentru contracararea rezultatelor Ungariei în această direcție [195]. La acțiune participau, încă din anii războiului, istoricul R. W. Seton Watson și directorul cunoscutului cotidian britanic The "Times", Wickham Steed.

Ungaria trebuia să fie, după părerea unor cercuri politice din această țară, stîlpul apărător al Occidentului împotriva bolșevismului [196]. Amiralul Horthy intenționa să reintroneze familia de Habsburg și, numai în caz de eșec, să se proclame regent al Ungariei [197].

După evacuarea Budapestei de către trupele române, diplomații maghiari au căutat, în continuare, să creeze țării lor amiciții durabile și folositoare. Primele tentative au fost îndreptate către sîrbi, însă nu au ajuns la nici un rezultat. Atunci s-au adresat italienilor, adversarii iugoslavilor și s-a ajuns la o apropiere italo-maghiară. În situația politică internațională de atunci s-au gîndit că o alianță militară cu Polonia contra cehilor ar servi intereselor Ungariei. În acest scop, s-au adresat polonezilor, chemați să apere împreună cultura apuseană de „pericolul" bolșevic apelînd și la sentimentele catolice. Horthy a căutat să obțină aprobarea Marilor Puteri pentru a întreține o armată mai puternică decît cea fixată prin tratatele de pace în scopul, spunea el, al „stîrpirii bolșevismului" [198].

Ungaria, deși a semnat Tratatul de la Trianon, nu a renunțat la politica revizionistă. Din documentul din 15 iulie 1920 reiese că pentru Budapesta existau „numeroase probe de simpatie din partea Angliei" [199]. Biroul de spionaj de la Budapesta, condus de căpitanul Deak, avea în vedere crearea de formațiuni clandestine, toate urmărind revenirea Ungariei în „vechile hotare" [200].

Cu toate acțiunile Ungariei de subminare a clauzelor tratatelor de pace, România se pronunța pentru relații normale cu vecinul de la apus prin recu-

---

192 *D.B.F.P.*, First Series, vol. VIII, p. 795.
193 *Ibidem*, p. 799, 801.
194 B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XLII, 3, f. 118 (telegramă nr. 1099, de la Paris, 21 octombrie 1920, semnată Take Ionescu, D. I. Ghika).
195 Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 2, 1920—1921, Poziția 3550, f. 52.
196 Idem, dosar 1, 1920—1921, Poziția 264, f. 33.
197 Idem, dosar 2, 1920, Poziția 713, f. 12 (raport informativ din 21 aprilie 1920).
198 *Ibidem.*
199 Idem, dosar 1928, 1920, Poziția 264, f. 35.
200 B.A.R., Arh. N. Docan, VIII, Acte CED + Diplomatice, f. 368—369.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

noașterea integrității teritoriale. Acest lucru a fost confirmat și cu prilejul vizitei protocolare făcută de ministrul român la Paris, D. I. Ghika, șefului guvernului și diplomației franceze, Leygues, care i-a subliniat că Parisul consideră România „drept un factor de primă importanță pentru menținerea ordinei și păcii consacrate prin tratate" [201]. Leygues și-a exprimat satisfacția de a ne vedea căutînd „să realizăm o bună înțelegere cu statele moștenitoare ale Austro-Ungariei" și a insistat asupra necesității de a repune „pe picior normal, cît mai repede posibil, situația noastră economică prin schimburi între state" [202].

•

După încheierea armistițiului cu *Puterile Centrale* au devenit tot mai evidente tendințele de dominare a Dunării de către Marile Puteri occidentale [203], îndeosebi Anglia și Franța, ceea ce a neliniștit micile state riverane între care și România. Acest fapt era sezisat și de Ch. O'Neill, șeful misiunii navale franceze din România, care aprecia că „scopul Angliei e să pună mîna pe Dunăre a cărei dezvoltare rapidă ca mare cale fluvială de pătrundere din Occident spre Orient nu poate fi pusă la îndoială" [204].

Totodată, Marea Britanie a căutat să mărească importanța flotei maritime pe Dunăre și, profitînd de prezența amiralului Troubridge, i-a încredințat comanda unui căpitan de vas, Watson, care cumula funcțiile și cu cea de delegat englez la *Comisia Europeană a Dunării*, ca interimar al titularului, Baldwin. Pentru Anglia, regimul navigației pe Dunăre era legat de exploatarea zăcămintelor petrolifere din țara noastră [205], precum și din Orient, și era corelat cu acela al strîmtorilor. Acest lucru era bine subliniat de Duiliu Zamfirescu, care scria că, „fără posesiunea Strîmtorilor, Dunărea se găsea strangulată", veritabilele sale guri fiind nu „la Sulina, ci la Dardanele" [206].

Necesitatea pentru România de a-și crea o flotă, în raport cu noul rol pe care tindea să-l joace la Marea Neagră și pe marea arteră a Dunării, a fost un prilej pentru ca Anglia să se intereseze de reorganizarea marinei militare de la București. Amiralitatea britanică a căutat să se debaraseze de vasele de război devenite inutile și, în acest scop, a propus României să-i cedeze gratuit un monitor cu tunuri de cel mai mare calibru. O veritabilă misiune navală a fost trimisă la București, sub pretextul de a arăta cum să se utilizeze noul vas, lucru care nu a convenit Franței, interesată și ea în aceleași obiective [207].

La 21 iunie 1919, ca rezultat al dorinței Marilor Puteri, de a-și extinde dominația asupra fluviului, s-a creat *Comisia Interaliată a Dunării* țărilor mici, riverane, rezervîndu-li-se numai rolul de furnizoare de combustibil pentru vase [208]. Amiralul Troubridge, în perioada în care *Comisia Interaliată a Dunării* și-a avut sediul la Belgrad, a încercat, puțin cîte puțin, să acapareze secțiunea

---

[201] Arh. M.A.E., fond 71, Franța, vol. 63, 1920—1926, Relații cu România (telegramă nr. 1012, 30 septembrie 1920, D. I. Ghika către Al. Averescu).
[202] Idem, fond 71, Conf. Păcii, vol. 57, f. 51 (Comisia Reparațiilor, Anexa 12 B).
[203] I. Cârțână, I. Șeftiuc, *Dunărea...*, p. 127—176.
[204] B.A.R., Arh. N. Docan, mapa 11, III M-sse 25, f. 4.
[205] *Ibidem.*
[206] *Ibidem.*
[207] *Ibidem*, f. 3.
[208] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

iugoslavă a fluviului. Nereuşind, Troubridge şi-a transportat, în septembrie 1919, documentele la Budapesta (mai întîi a propus Viena şi chiar Praga) şi a venit în capitala Ungariei spre a-şi face „politica sa", care consta în a atrage această ţară sub influenţa britanică pe plan politic şi comercial. Eforturile desfăşurate de amiral şi „parţialitatea" de care a dat dovadă, în diferite circumstanţe, în defavoarea intereselor României [209], l-au îndepărtat de ţara noastră.

Tendinţa Marilor Puteri de a da regim permanent măsurilor provizorii, luate odată cu înaintarea armatelor aliate, nu putea să fie acceptată de România, deoarece acestea îi afectau suveranitatea naţională. Încă de la 5 iunie 1919, căpitanul de vas Beloy adresase amiralului Bălescu o notă prin care solicita stabilirea pe Dunăre a unui regim exclusivist [210], corespunzînd năzuinţei celor trei mari puteri — Anglia, Franţa şi Italia — de a-şi consolida şi aici supremaţia politică şi economică, în defavoarea statelor mici şi împotriva principiilor moderne de interes general. Trei zile mai tîrziu, ministrul Franţei în capitala României comunica primului ministru ad-interm, M. Pherekyde, că se crease o comisie franco-anglo-americană de navigaţie pe Dunăre [211], ţării noastre lăsîndu-i-se doar „datoria" de a furniza combustibil. În acest scop, amiralul Troubridge luase, în numele Aliaţilor, exploatarea Dunării de la Orşova în sus. Faţă de o atare situaţie, Bucureştii au reacţionat vehement. Mai întîi, a fost trimis, la 26 iunie 1919, un Memoriu Conferinţei de Pace în care era explicată situaţia ce se crease prin măsurile de administraţie ale Dunării. În document, alcătuit de inginerul Gh. Popescu, directorul Serviciului Hidrotehnic, se cerea ca statul român să reintre în „toate drepturile sale de dinaintea războiului" şi să se restaureze pe fluviu „regimul libertăţii comerţului", mai întîi pentru statele aliate, cu toate rezervele pe care le comporta starea de război şi situaţia impusă ţărilor inamice. Pronunţîndu-se pentru „adoptarea unui statut definitiv al Dunării", organele româneşti aveau în vedere „lichidarea atribuţiilor misiunilor militare americane, engleze şi franceze" ale fluviului [212] şi intrarea unui delegat al ţării noastre în această comisie. Totodată, România îşi lua obligaţia să dea concurs Aliaţilor „prin transporturi necesare nevoilor lor", dar respectîndu-se „drepturile libertăţii comerţului". În fine, autorităţile noastre propuneau măsuri privind coordonarea serviciului român de transporturi cu regimuri şi traficuri în apele altor state aflate sub ocupaţia Aliaţilor. Revendicările juste ale României nu au putut trece neobservate la unii reprezentanţi ai Marilor Puteri, ca de exemplu mareşalul Franchet d'Esperay. Acesta a insistat pe lîngă amiralul englez Troubridge ca în *Comisia Dunării* să intre reprezentanţii statelor riverane, România trebuind să-şi numească imediat delegatul ei. El considera că Anglia „trebuie să pună capăt tendinţei de acaparare a Dunării" [213].

La 23 august 1919, Conferinţa de Pace a răspuns la memoriul guvernului român printr-o notă alcătuită de către Secţia de comunicaţii a Consi-

---

209 Idem, Acte CED + Diplomatice, 1—115, 104 (Memoriu din 9 iunie 1919, alcătuit probabil de Vintilă Brătianu).

210 *Ibidem.*

211 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, vol. 181, f. 126 (telegramă nr. 285, 1 iunie 1919, semnată Pherekyde).

212 B.A.R., Arh. N. Docan, I, Acte, 1—188, 1902—1920, f. 8.

213 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 224, f. 254 (radiogramă din 14 septembrie 1919, V. Antonescu către I. I. C. Brătianu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

liului Economic Suprem. În document se arăta că prin articolele 346, 347, 348 ale Tratatului de la Versailles cu Germania s-a ajuns la un aranjament temporar în problemele navigației pe Dunăre și că, în acel moment, singurul regim posibil era „unul militar sub Comandamentul Suprem Aliat“ [214]. Conform articolului 346, *Comisia Europeană a Dunării* se compunea din Marea Britanie, Franța și România, iar în *Comisia Internațională a Dunării* urmau să intre cîte doi reprezentanți ai statelor germane riverane, cîte unul al riveranilor și unul al neriveranilor (articolul 347) [215]. Odată cu adoptarea unui statut definitiv al Dunării, *Comisia Interaliată* urma să-și înceteze activitatea.

Datorită continuării misiunii *Comisiei Interaliate*, navigația a avut de suferit, importurile fiind grevate substanțial [216]. Mai mult decît atît, reprezentanții României nu au fost invitați la ședințele din 29 noiembrie și 2 decembrie 1919, deși Franța, prin amiralul Tatou, solicitase presant prezența delegatului nostru. Parisul dorea să conlucreze cu România pentru a obține votul deliberativ și nu consultativ, așa cum îl solicita Anglia [217].

Comisia Interaliată a Dunării a luat la 29 noiembrie și 2 decembrie 1919 mai multe decizii: prima, serviciile de pilotaj la Porțile de Fier continuau să fie asigurate, în aceleași condiții ca și în trecut, prin grija *Comisiei Internaționale a Dunării*; a doua, începînd cu 1 ianuarie 1920, taxele, mai puțin la ordinul contrar al Consiliului Suprem, urmau să fie percepute de *Comisia Interaliată a Dunării* [218]. Printr-un memoriu [219], România a protestat și a considerat regimul taxelor de la Porțile de Fier ca ilegal. Acesta avea un caracter provizoriu, pînă la stabilirea statutului definitiv al Dunării și prevedea obligația României de a întreține navigația între Turnu Severin și Baziaș, în apele sale, și cu sîrbii, în apele comune, după cum o întreținea între Galați și Turnu Severin.

Delegația română la Conferința de Pace a exprimat, la 4 ianuarie 1920, din nou, un protest pe lîngă Consiliul Suprem arătînd gravul pericol pe care îl comporta continuarea activității *Comisiei Interaliate a Dunării* pentru suveranitatea țării noastre. Bucureștii înțelegeau să accepte principiul internaționalizării Dunării, prin deplina libertate de navigație pentru toate pavilioanele comerciale, dar nu putea admite ca alte puteri să se substituie ca stăpîne pe porțiunea sa de fluviu.

La Paris, delegația noastră a luptat pentru a obține modificarea situației existente la gurile fluviului și a reintra în plenitudinea drepturilor sale legitime de țară independentă și suverană pe întreaga porțiune a Dunării românești. Diplomația română, care își baza argumentarea pe principiile de drept internațional, nu a reușit, din cauza divergențelor care s-au manifestat în timpul lucrărilor Conferinței, să obțină o soluție definitivă și acceptabilă. Reprezentanții României s-au pronunțat pentru instituirea unui regim uni-

[214] *D.B.F.P.*, First Series, vol I, p. 502—504.

[215] H. W. V. Temperley (ed.), *A History of the Peace Conference of Paris*, London, 1921, vol. III, p. 299—300.

[216] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, f. 37 (telegramă din 8 februarie 1919, M. Pherekyde către I. I. C. Brătianu).

[217] B.A.R., Arh. N. Docan, Acte CED + Diplomatice, 1—115 (telegramă nr. 898, de la Belgrad, 28 noiembrie 1919, C. Langa-Rășcanu către N. Mișu).

[218] Idem, VIII, Acte CED + Diplomatice.

[219] Idem, Acte 1—115, CID, nepag.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

form pe întreaga porțiune navigabilă a Dunării, care să asigure libertatea de navigație pentru toate pavilioanele și să respecte, în același timp, drepturile riveranilor. România s-a opus propunerii britanice de a se extinde competența *Comisiei Europene* pînă la Brăila. În mai 1920 a fost desființată *Comisia Interaliată a Dunării* [220], ceea ce însă nu a eliminat total tendințele de imixtiune ale Marilor Puteri în organizarea navigației pe cel mai lung fluviu al Europei. Cu acel prilej, N. Titulescu scria că articolul privind trecerea brațului Chilia sub controlul *Comisiei Europene* este „nedrept". Englezii, sublinia diplomatul român, „se opun strașnic la modificare" [221].

O nouă încercare de lovire a suveranității României s-a produs în septembrie 1920, cînd s-a pus problema admiterii Greciei în *Comisia Europeană a Dunării*. Delegatul nostru Toma Stelian informa, de la Paris, pe șeful diplomației Bucureștilor că numai cu ajutorul reprezentanților Serbiei, Cehoslovaciei și Belgiei a reușit să îndepărteze „lanțul cu care reprezentanții francezi și englezi, secundați cu patimă de acela al Greciei, voiau să ne strangulеze din primele zile ale Conferinței [222]. Nici unul dintre Aliați nu a fost de acord cu intrarea Greciei în *Comisia Europeană*, ei solicitînd ca, în caz contrar, să fie admise și statele pe care le reprezintă.

Problema Dunării a intrat în discuția Conferinței de Pace ca o chestiune economică și politică. În aceste condiții, reprezentanții României s-au pronunțat nu atît împotriva *Comisiei Europene a Dunării*, ca organism internațional, ci mai ales împotriva atribuțiilor ei, care îi știrbeau drepturile de stat suveran [223].

*

Încă din august 1919, cînd s-a impus Turciei tratatul de la Sèvres, România a manifestat înțelegere față de interesele turcești. Acest lucru se datora, pe de o parte, faptului că regimul care urma să fie preconizat strîmtorilor Mării Negre interesa în foarte mare măsură țara noastră, iar, pe de altă parte, România fusese obligată de Marile Puteri Aliate să semneze tratatul de la Sèvres în condiții ce loveau interesele sale vitale. La 22 mai 1920, într-o notă confidențială expediată Legației din Paris, ministrul afacerilor străine dădea instrucțiuni cu privire la demersul pe care reprezentantul României urma să-l facă pe lîngă *Quai d'Orsay*. În esență, trebuia să se arate dezamăgirea produsă de faptul că tratatul de la Sèvres prevedea vot dublu în *Comisia Strîmtorilor* pentru Marile Puteri și vot simplu pentru aliații mai mici, ca România. Din punct de vedere al dreptului public, se sublinia în notă, această discriminare era inacceptabilă, făcîndu-se aceeași greșeală ca în 1883, cînd s-a negociat la Londra tratatul referitor la autoritatea *Comisiei Europene a Dunării*. Dardanelele însă, se sublinia în acel document, au o „importanță capitală pentru România", fiind „traheea-arteră" a țării. „Nu poți trăi fără să respiri" [224]. Franța și Anglia trebuiau să știe că României îi era absolut

---

[220] I. Cârțână, I. Seftiuc, *op. cit.*, p. 140.

[221] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, C 25 (11), ff. 44—46 (N. Titulescu către Take Ionescu, 10 mai 1920).

[222] Idem, XLII, 3, f. 238; idem, XCII, dosar 1, f. 66 (telegramă din 12 septembrie 1920, de la Paris, Toma Stelian către Take Ionescu).

[223] I. Cârțână, I. Seftiuc, *op. cit.*, p. 164.

[224] E. Campus, *Din politica...*, p. 238—239.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

necesară libertatea de navigație, nota aducînd argumentul că ea nu-și va putea juca rolul de grînar al Europei dacă nu va participa la *Comisia Internațională a Strîmtorilor* cu același titlu ca și Marile Puteri. În asemenea împrejurări, este explicabilă poziția favorabilă pe care România a adoptat-o față de Turcia imediat după încheierea tratatului de la Sèvres. De altfel, armistițiul de la Mudania, din 11 octombrie 1922, anula acest tratat.

România era interesată de rezolvarea pe cale pașnică a problemei strîmtorilor Mării Negre, țara noastră avînd în vedere și eventuale alianțe care se puteau încheia în preajma tratatului cu Turcia [225]. Obiectivele diplomației Bucureștilor vizau libertatea strîmtorilor, punerea lor sub control internațional și crearea unei zone neutre între Bulgaria și Turcia, evitîndu-se o mărire a teritoriului bulgar [226].

Unele cercuri politice britanice considerau oportun, în vara anului 1922, protestul României împotriva modificării principiilor de bază ale tratatului de la Sèvres [227]. Ministrul român la Londra, N. Titulescu, a fost convocat în septembrie 1922 în două rînduri la *Foreign Office* unde i s-a comunicat că ar fi în interesul României de a se opune unei ocupări a Constantinopolului de către forțele kemaliste [228]. Într-un mesaj adresat lui I. I. C. Brătianu, premierul britanic David Lloyd George îl întreba pe acesta care era atitudinea României față de strîmtori, deoarece Anglia era hotărîtă să bareze calea la orice tentativă kemalistă de a le traversa ; șeful cabinetului englez solicita, totodată, o cooperare militară, în cadrul aliat, a țării noastre [229]. Poziția Bucureștilor față de chestiunea strîmtorilor era determinată de mai mulți factori. Primul avea în vedere întronarea unei păci trainice în sud-estul Europei prin apărarea intereselor internaționale [230] și întărirea legăturilor cu noul stat turc. Diplomația română ținea cont în atitudinea sa de deosebirile de păreri existente între *Quai d'Orsay* și *Foreign Office* în această chestiune [231] ; la Londra, Amiralitatea și *Foreign Office*-ul se pronunțau pentru izgonirea turcilor din Europa, iar *War Office* și Ministerul Indiilor erau pentru menținerea sultanului la Constantinopol [232]. Încă un element de care diplomația României trebuia să țină cont era acela al apropierii tot mai evidente a statelor învinse în primul război mondial ; în urmau nor discuții se încheiaseră acorduri între Berlin, Budapesta, Moscova și Sofia [233].

Cînd delegații au plecat la Lausanne, trei erau obiectivele pe care ei le urmăreau : 1) să se ajungă la stabilirea unei păci trainice în Orientul Apropiat ; 2) să se creeze o zonă demilitarizată între Turcia și Bulgaria ; 3) să se stabilească un regim al strîmtorilor Mării Negre care să asigure, pe cît posibil, libertatea navigației și nestingherita dezvoltare pe viitor a intereselor noastre

---

225 Arh. St. București, fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 19, 1922, f. 3.

226 B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PCCCLXVIII, dosar 15 (telegramă nr. 253, 23 septembrie 1922, I. C. Duca către V. Antonescu).

227 *D.D.N.T.*, p. 78—80 (telegramă cifrată nr. 2226, 16 iulie 1920, Titulescu către I. G. Duca ; idem, telegramă cifrată nr. 2587, 5 august 1922, Titulescu către I. G. Duca).

228 *Ibidem*, p. 84 (telegramă nr. 3102, Titulescu către I. G. Duca).

229 Arh. St. București, fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 15, 1932, f. 1.

230 B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PXCII, dosar 6—22 (telegramă nr. 234, 19 septembrie 1922, semnată I. I. C. Brătianu).

231 *Ibidem* (telegramă nr. 236, din 19 septembrie 1922).

232 Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 128, 1919, Poziția 2894, f. 15.

233 Idem, fond 5417, dosar 13, 1923, Poziția 649, f. 10.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

politice şi economice [234]. La Lausanne [235], învingătorii din 1918 încercau să impună voinţa lor unei Turcii care la 1923 nu mai era învinsă [236]. Punctul de vedere românesc a fost recunoscut just şi înscris în tratat. Delegaţiile aliate au intenţionat să profite de reglementarea chestiunii strîmtorilor pentru a-şi asigura pe Dunăre un drept pe care nu-l aveau. Faţă de acest lucru, reprezentanţii români au protestat considerînd intenţiile ca jignitoare, ceea ce a indispus pe experţii militari şi juriştii Marilor Puteri [237]. Acolo, I. G. Duca, scria Nicolae Iorga, a repurtat un frumos succes făcînd să se impună punctul de vedere românesc [238].

Asupra prevederilor convenţiei de la Lausanne şi-a pus puternic amprenta poziţia delegaţiei engleze [239]. Lordul Curzon a transmis felicitări şi mulţumiri scrise pentru serviciile aduse de România Marilor Puteri în vederea întronării unei păci trainice în Orientul Europei. La rîndul său, regele Angliei, cu ocazia primirii în 1924 a suveranului român la Londra, consemna în discurs „mulţumiri pentru concursul elocvent şi priceput pe care delegaţia română l-a adus Marii Britanii la Lausanne" [240]. România, susţinîndu-şi interesele proprii, a contribuit şi la elaborarea Convenţiei Strîmtorilor Mării Negre în care, ţinîndu-se seama de libertatea navigaţiei, se avea în vedere şi drepturile Turciei. S-au creat astfel premise pentru dezvoltarea ulterioară a raporturilor româno-turce [241]. La Lausanne, unde s-au manifestat de altfel divergenţe între punctele de vedere ale Marilor Puteri, diplomaţia Bucureştilor a urmărit ca în hotărîrile finale să fie „perfect întărite interesele româneşti" [242].

•

Încă de la sfîrşitul anului 1918, Anglia se arăta interesată de soarta petrolului românesc [243]. Astfel, printr-o scrisoare adresată lui I. I. C. Brătianu, la 22 decembrie 1918, Sir George Barclay protesta în numele Legaţiei britanice din Bucureşti faţă de punerea sub sechestru a societăţii „Astra română", amintindu-ne că „ două sau trei companii engleze sînt foarte interesate de soarta acesteia şi că, „în fapt, *Schell* Co. deţine o mare cantitate de acţiuni" [244].

La forumul păcii problema petrolului românesc a preocupat intens pe marii învingători [245], ea jucînd un loc bine precizat. Conferinţa a venit să

[234] Idem, fond 5418, dosar f.n., 1923, Poziţia 1151, f. 8.

[235] I. Seftiuc, I. Cârţână, *România şi problema...*, p. 137—188; E. Campus, *Din politica...*, p. 237—243.

[236] B.A.R., Arh. George şi I. G. Duca, I. Msse. 1, Note Duca — Lausanne.

[237] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală — Ferdinand, dosar 14, 1923, f. 4.

[238] N. Iorga, *Memorii*, vol. 4, p. 43.

[239] R. Deutsch, *Conferinţa de la Montreux...*, p. 19.

[240] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1/C III.

[241] Popa Mircea, *Quelques aspects des relations roumano-turques durant la période comprise entre les deux guerres mondiales*, în *RRH*, 4, 1981, p. 753—760.

[242] *D.D.N.T.*, p. 87—91 (scrisoare din 4 octombrie 1922, de la Londra, Titulescu către I. G. Duca).

[243] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, f. 13 (radiogramă din 5 decembrie 1918, de la Paris, semnată Boerescu-Cretzeanu).

[244] *Ibidem*, f. 67 (telegramă nr. 22, decembrie 1918, de la Legaţia Angliei, semnată George Barclay).

[245] Gh. Buzatu, *România şi trusturile petroliere internaţionale pînă la 1929*, Iaşi, Ed. Junimea, 1981; idem, *Problema petrolului românesc şi naţionalizarea subsolului minier în 1923*, în *AIIAI*, 4, 1968, p. 148—167.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

consacre definitiv termenul de *diplomație a petrolului* [246], ale cărei efecte s-au resimțit, cu pregnanță, mai ales în cadrul negocierilor din culise. Factori multipli și stringenți au impus, încă din anii 1919—1920, abordarea de către statul nostru a unui *program național* în materie de politică petrolieră, ea exprimînd interesele burgheziei autohtone și răspunzînd și unor comandamente superioare ale României.

La Paris, Anglia a fost preocupată de petrolul românesc, poziția sa față de problemele noastre la Conferința Păcii fiind dictată de asigurarea intereselor engleze în această industrie [247]. Primul ministru român, I. I. C. Brătianu, care a mers, în martie 1919, la Londra, și-a dat exact seama de intențiile britanice în problema petrolului. El transmitea lui Mihai Pherekyde că „petrolul interesează acolo ca și la Paris" [248].

În timpul discuțiilor cu unele oficialități franceze, I. I. C. Brătianu a avut marea surpriză, cînd s-a vorbit de împrumutul financiar solicitat de țara noastră, să i se ceară „o declarație relativă la petrol" [249], pe care primul ministru român a respins-o cu indignare. Șeful guvernului de la București a declarat lui Clotz și Sargent că chestiunea petrolului comportă o cooperare a francezilor și a românilor, dar „nu admite să luăm angajamente de această natură și anvergură" [250]. El concluziona că este în interesul comun de a amîna problema petrolului, căci România se găsește într-o situație politică „care stinghерește deciziile sale libere" și „trebuie să se teamă de interesele Angliei și Statelor Unite" [251]. Anglia, dealtfel, ne prevenise că înțelegerea să fie ținută la curent cu „intențiile noastre" în această chestiune [252]. I. I. C. Brătianu a intuit, în cursul acestor discuții, că guvernul englez era de acord cu cel francez și că, amîndouă, „credeau să vadă în rațiunile amînării", invocate de România, „pretexte care le decideau atitudinea mai puțin binevoitoare la Conferință" [253].

La 4 aprilie 1919, Marea Britanie și Franța, printr-o scrisoare adresată de însărcinații lor cu afaceri la București, H. Cambon și F. Rattigan, se arătau dispuse să coopereze la dezvoltarea industriei petroliere în România. Acest lucru a primit consimțămîntul lui I. I. C. Brătianu care a pus rezoluția „ne varietur" pentru guvernul de la București.

Discuțiile purtate de România cu Anglia și Franța în chestiunea petrolului au stîrnit nemulțumirea americanilor. Astfel, senatorul Baruch, unul din cei mai importanți colaboratori ai lui Wilson, i-a declarat lui I. I. C. Brătianu că țara sa „nu admite, ca prin înțelegeri ostile intereselor lor, noi dăm altor state concursul exclusiv al petrolului" [254], și a avertizat că Washington-ul nu va ține cont de ele. „Americanii, ca și alții — scria I. I. C. Brătianu lui Pherekyde voiau să profite de dificultățile noastre pentru a ne exploata" [255].

---

[246] Idem, *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris din 1919*, în *AIIAI*, 7, 1970, p. 228.
[247] S. D. Spector, *op. cit.*, p. 163.
[248] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 181, f. 123.
[249] *Ibidem*, f. 169.
[250] *Ibidem*.
[251] *Ibidem*.
[252] *Ibidem*.
[253] *Ibidem*, f. 175.
[254] *Ibidem* (scrisoare din 23 aprilie 1919 a lui I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).
[255] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Din discuţiile cu Sadler, premierul român a înţeles că englezii au avut discuţii cu americanii, care voiau să reducă procentajul statului nostru în industria petrolului, dar primii nu-l credeau admis din partea României [256]. Prin memorandumul, din 23 aprilie 1919, alcătuit pe un fond puţin amical şi semnat de Hoover, americanii au făcut cunoscut lui I. I. C. Brătianu că aprovizionarea României de către Statele Unite va înceta imediat dacă nu sînt satisfăcute condiţiile lor. Şeful guvernului de la Bucureşti le considera „inevitabile", atitudinea oamenilor politici americani faţă de România fiind dictată de *Standard Oil* [257]. Delegaţii Statelor Unite au continuat să afirme, în cursul discuţiilor cu englezii şi francezi, că ţara lor nu poate fi exclusă de la exploatarea petrolului românesc [258]. Ei apreciau că chestiunea are un caracter internaţional şi mizau, mai ales, pe aspectele financiare ale acesteia, care aveau să fie hotărîtoare în deciziile guvernului de la Bucureşti.

La rîndul lui, *Foreign Office*-ul se arăta tot mai interesat de încheierea unei înţelegeri în problema petrolului pentru ca aceasta să precizeze dacă e dispusă să o discute. În acest scop, *Compania de Petrol* promitea trimiterea unui reprezentant al ei la Bucureşti [259]. Se considera că prin plecarea lui I. I. C. Brătianu de la Conferinţă nu este posibil să se trateze „propuneri în detaliu", dar că chestiunea trebuie urmărită îndeaproape. Reprezentantul *Companiei de Petrol*, Long, se pronunţa pentru negocieri directe şi considera că „intereselor Angliei li se va aduce un serios prejudiciu dacă nu se vor lua măsuri din timp în vederea rezolvării acestei probleme, guvernul francez fiind gata să adopte o politică similară" [260]. Acordul anglo-franco-român în chestiunea petrolului s-a semnat, de-abia la 29 iulie 1919, în ciuda opoziţiei americanilor, şi el oferea garanţii de participare a capitaliştilor vest-europeni la lichidarea societăţilor petrolifere ex-inamice [261].

În urma noii intervenţii din 5 august 1919 [262] a reprezentanţilor Angliei şi Franţei, România a comunicat, la 8 august, că aranjamentul s-a întrerupt în urma intervenţiei Washington-ului, care a pus guvernul român în imposibilitate de a lua angajamente cu acest caracter pînă ce avansurile americane din timpul războiului nu erau rambursate [263].

Reprezentanţii diplomatici ai Angliei la Bucureşti au primit instrucţiuni să continue tratativele începute la Paris cu România în privinţa dezvoltării industriei petroliere [264]. Intenţiile Marilor Puteri erau nu numai de a intra în posesia acţiunilor societăţilor ex-inamice, dar şi de a se instala pe unele terenuri petrolifere aparţinînd statului român. Acest lucru reiese clar atît din memorandumul lui Weakley, care avea la bază o scrisoare trimisă de Béranger lui Clemenceau, cît şi din înţelegerea Hamar Greenwood, Bart, N. P. Béranger [265]. Anglia şi Franţa au obţinut asentimentul noului guvern Al. Averescu,

---

256 *Ibidem.*
257 *Ibidem*, f. 188 (scrisoare din 27 aprilie 1919 a lui I. I. C. Brătianu către M. Pherekyde).
258 *D.B.F.P.*, First Series, vol. IV, 1919, pp. 1095—1096, 1099.
259 *Ibidem*, p. 1102.
260 *Ibidem*, p. 1104.
261 Gh. Buzatu, *Problema petrolului...*, p. 240.
262 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, f. 143.
263 Idem, vol. 224, f. 29; *D.B.F.P.*, First Series, vol. IV, p. 1110.
264 *D.B.F.P.*, First Series, vol. IV, p. 1108.
265 *Ibidem*, p. 1111, 1114.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

asupra clauzelor relative la România din convenția petrolieră de la San-Remo, de-abia la 24—25 aprilie 1920 [266].

Așadar, în problema petrolului la Conferința de Pace a precumpănit punctul de vedere al lui I. I. C. Brătianu, care a fost constrîns să inițieze, în culise, negocieri îndeosebi cu reprezentanții Angliei și Franței. Aceștia urmăreau două chestiuni : prima, lichidarea societăților petroliere ex-inamice, care trebuia să constituie un prilej de a-și consolida pozițiile în industria petrolului românesc ; a doua, avea în vedere darea în exploatare a întinselor și bogatelor terenuri petrolifere. În ceea ce privește prima problemă, guvernul liberal nu s-a arătat ostil soluționării pe cale amiabilă, dar a fost mai greu de convins în cea de a doua [267].

Pe alte raporturi, întîiul război mondial a schimbat axa economică a lumii și din cauza concurenței Statelor Unite, Anglia a fost împinsă mai mult spre continentul european pentru desfacerea produselor ei și, drept urmare, pentru aprovizionarea sa. Prin trasarea noilor frontiere și preocupărilor extraeuropene ale unor mari puteri, între care și Marea Britanie, a avut loc o modificare a spațiului economic. După prima conflagrație mondială, doctrina autarhică, sprijinită pe un sever protecționism vamal, a devenit o preocupare constantă a majorității statelor lumii [268].

România nu putea rămîne străină de noile direcții economice și, după cum vom vedea, raporturile ei comerciale cu diferite state vor suferi modificări substanțiale. Numeroși oameni politici și economiști din țara noastră erau de părere că relațiile comerciale cu Anglia trebuie să reprezinte o preocupare *esențială* în cadrul politicii economice a Bucureștilor. Între aceștia se afla și Virgil Madgearu care, în anul 1919, scria că este „în interesul economic național românesc să obținem o cotă cît mai mare din creditul deschis de statul britanic pentru înlesnirea exportului" [269]. Atît Madgearu, cît și alți economiști aveau în vedere, în considerațiile lor, faptul că Anglia dispunea de însemnate posibilități financiare, toate operațiunile făcîndu-se prin mijlocirea băncilor. În felul acesta, exista și interesul ca importurile să se efectueze la prețurile cele mai reduse. Toți factorii răspunzători de comerțul nostru exterior erau de părere că, de acum înainte, el trebuie să aibă alt punct de plecare decît acela dinaintea războiului.

Raporturile economico-financiare anglo-române din anii 1918—1920 au avut de suportat consecințele războiului. Acestea s-au desfășurat în contextul luptei duse de marile puteri imperialiste pentru acapararea pieții românești și au dat naștere la o dispută acerbă cu consecințe nefaste pentru țara noastră. Spre deosebire de perioada anterioară, politica economică a burgheziei din România întregită a micșorat posibilitățile de expansiune financiară ale Marilor Puteri, doctrina acesteia răspunzînd intereselor proprii, dar și unor *comandamente superioare ale țării.* Din aceste motive, raporturile economice și financiare româno-engleze nu au străbătut un drum fără sinuozități, ci, dim-

[266] H. W. V. Temperley, *A History...*, vol. VI, London, 1924, p. 603.
[267] Gh. Buzatu, *The Place of Oil...*, p. 68—70.
[268] *Comerțul exterior al României, 1928—1937,* vol. I, Partea I, București, 1939 p. 222—224.
[269] „Independența economică", Anul II, nr. 17—18, 1 septembrie — 1 octombrie 1919, p 13.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

potrivă, au purtat pecetea interesului crescînd al burgheziei autohtone privind consolidarea țării după *Marea Unire* din 1918.

O primă problemă asupra căreia România și Anglia au avut discuții controversate a fost aceea a împrumuturilor contractate de țara noastră pe piețele engleze. M. Boerescu, însărcinatul cu afaceri român la Londra, solicita, la 7 decembrie 1918, Ministerului Finanțelor să-i autorizeze demersul în vederea reînnoirii împrumutului de cinci milioane £, scadent la 18 ianuarie 1919 [270]. Guvernul englez insista să se primească tratatele încheiate asupra Trezoreriei britanice și oferite României la sfîrșitul anului 1917 prin intermediul ministrului George Barclay. România acceptase tratatul pentru suma oferită de Trezoreria engleză, plătibilă în lire sterline, și recunoștea obligația de a rambursa împrumutul [271]. Ministerul de Finanțe român a cerut lui Boerescu să facă demersuri pe lîngă guvernul de la Londra pentru ca acesta să autorizeze diverse plăți, dar Trezoreria britanică nu a aprobat să dispună de creditul Băncii Angliei și a refuzat, implicit, să acorde plățile de care era vorba [272]. Discuțiile dintre cele două părți în problema acordării unui împrumut financiar României au continuat. La 13 septembrie 1919, Danielopol, care reprezenta România în Comisia Reparațiilor, era autorizat de Banca Națională să reînceapă convorbiri pentru obținerea unui nou împrumut de 8 milioane £, din care 2 milioane credit liber, în baza discuțiilor cu Norman Holden [273].

Bunul mers al raporturilor economice și financiare între România și Anglia depindea de rezolvarea chestiunilor pendinte din perioada anterioară, între care și reglementarea plății cuponului" [274]. Pentru soluționarea problemelor de atare gen a fost trimis la Londra N. Titulescu, care a purtat tratative cu reprezentanții marii finanțe și ai guvernului englez. El a furnizat deputaților britanici, care interpelau guvernul despre datoriile României, o serie de informații referitoare la situația ei financiară. În urma unor lungi tratative purtate cu ministrul de finanțe, Chamberlain, și cu reprezentanții *Foreign Office*-ului s-a încheiat o convenție prin care statul român a obținut amînarea datoriilor sale de război, precum și prelungirea termenului prin care trebuiau să fie lichidate bonurile de tezaur [275]. Diplomatul român și englezul Basil Blackett au semnat un acord prin care era stabilit principiul compensației prin indemnizațiile datorate de Franța și Anglia cu datoriile de război ale României către aceste state [276]. Față de o solicitare a guvernului englez, Titulescu a luat hotărîrea, aprobată ulterior de forurile conducătoare, de a folosi disponibilitățile diferitelor departamente ale țării noastre, pentru plata cupoanelor întîrziate din împrumutul pe care România îi contractase în Anglia încă îna-

---

[270] Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, vol. 58, f. 25 (radiogramă din 7 decembrie 1918, de la Paris, semnată Boerescu, Cretzeanu).

[271] *Ibidem*, f. 32 (radiogramă din 9 decembrie 1918, de la Paris, semnată Boerescu, V. Antonescu).

[272] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PCLXXIV, 6—103 (telegramă nr. 1144, 21 februarie 1919, de la Londra, semnată M. Boerescu).

[273] Idem, 6—134 (telegramă nr. 1391, 13 septembrie 1919, Kiriacescu, N. Docan către V. Antonescu).

[274] Idem, PXCII, dosar 6—66 (raport nr. 1352, 15 decembrie 1920, Titulescu către Take Ionescu).

[275] I. M. Oprea, *N. Titulescu*, p. 128—129.

[276] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PXCIV, dosar 13, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

inte de începerea războiului mondial [277]. Titulescu era de părere că „o convenție legalizînd achizițiile belgiene ca și pe cele din Anglia, ar putea ruina economia noastră și ar fi insuficientă" [278] pentru a pune capăt gravelor probleme financiare cu care se confrunta țara.

O chestiune cu ample implicații pentru relațiile bilaterale a fost aceea a rezervelor și a instalațiilor petroliere distruse în timpul războiului, acțiune a cărui punct de plecare îl găsim la 3 decembrie 1916, cînd Sir George Barclay, ministrul Angliei la București, s-a adresat guvernului nostru în acest sens. Din documentele existente rezultă că rolul de coordonator tehnic l-a avut colonelul englez Norton Griffiths, specialist în asemenea gen de operațiuni, secondat de atașatul militar, colonelul Cristopher Birdwood Thomson, ambii lucrînd sub deviza „Noi plătim totul". Ca solicitarea să aibă efect, Sir George Barclay a promis în numele Londrei că România va fi despăgubită de pagubele provocate ca urmare a acestei acțiuni [279]. Valoarea distrugerilor, calculate în franci francezi, se ridica la un total de 1 080 000 000 sau 600 milioane lei aur, pierdere uriașă pentru economia României. În anul 1919, pe lîngă Ministerul Industriei și Comerțului s-a creat o comisie mixtă anglo-franco-română. Părții engleze îi revenea sarcina de a constata pagubele aduse instalațiilor aliate și neutre, iar celei române să stabilească totalitatea pagubelor, fără a ține cont de originea capitalurilor. S-a stabilit și un acord în ceea ce privește tariful de prețuri, care era cel din 1916. Existau două rapoarte de evaluat, primul anglo-francez și celălalt englez. Evaluarea anglo-franceză se făcea în lire sterline și indica pentru pagube directe materiale, ca prețuri de refacere la instalațiile aliate și neutre, suma de 5 523 854 £. Raportul englez evalua pagubele la 1 140 537 £, deci un total de 6 664 391 £. Comisia nu era dispusă să recunoască pagubele conexe (instalații, redevențe).

În ceea ce privește evaluarea românească, care a mers într-o singură direcție — totalul pagubelor directe, inclusiv valoarea stocului — a fost stabilită la suma de 15 537 389 £. Față de suma prevăzută în raportul englez era o diferență de 8 872 998 £. Divergențele cele mai mari s-au produs însă la evaluarea prețului petrolului pentru care britanicii propuneau 48 lei/tonă șantier și 50 lei pentru cel de rafinărie, în timp ce România solicita 80 lei/tonă, respectiv 85. Valoarea pagubelor directe era astfel apreciată la circa 12 milioane £, aproximativ 6 miliarde de lei [280].

Guvernele englez și francez erau interesate în a despăgubi societățile de care erau legate, în timp ce România nu înțelegea să lege lichidarea despăgubirilor de aceea a bunurilor vrăjmașe. Datorită demersurilor lui Titulescu, guvernul englez a recunoscut formal despăgubirile pe care Anglia trebuia să le plătească României pentru daunele pe care țara noastră le-a suportat prin acordul special încheiat între cele două țări la 12 august 1920 [281]. O mare parte a plăților efectuate de englezi a constat în reparațiile făcute rafinăriilor de către secțiunea britanică a Cartelului Anglo-Franco-Român [282].

[277] I. M. Oprea, *N. Titulescu*, p. 129.

[278] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PXCII (telegramă din 13 decembrie 1920, Take Ionescu către Titulescu).

[279] C. Neagu, I. Marinescu, R. Georgescu, *Fapte din umbră*, vol. 2, București, 1977, p. 130—131.

[280] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, I, Varia 3, p. 29—31.

[281] I. M. Oprea, *N. Titulescu*, p. 129.

[282] *D.B.F.P.*, First Series, vol. XII, p. 466.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Atitudinea adoptată de delegația română la Conferința de Pace a influențat raporturile economico-financiare dintre cele două state. Cu toate că s-au încheiat unele aranjamente economice, despre care o să vorbim mai tîrziu, oameni de afaceri englezi, ca de exemplu Herbert Locke, „acuzau" România că se încăpățînează să aibă vreo legătură financiară cu Anglia. Rattigan atribuia acest lucru „unui dezgust constituțional pentru simplele metode financiare britanice", care nu erau „nici înțelese, nici admirate" de Al. Constantinescu și Vintilă Brătianu. Cel de al doilea era acuzat că vrea să pună „bazele unui vast monopol guvernamental". În realitate, politica economică promovată de Partidul Național Liberal preconiza o limitare a monopolului străin în economia românească, ceea ce, desigur, neliniștea cercurile de afaceri engleze. Printr-o scrisoare, din 9 iulie 1919, adresată lui Curzon, Rattigan sfătuia *Foreign Office*-ul să lase, deocamdată, lucrurile așa cum sînt „pînă la ieșirea din viața publică a acestor liberali" [283]. Diplomatul englez credea că Take Ionescu, Al. Averescu, ca și transilvănenii „doresc să coopereze cu Anglia din punct de vedere financiar și comercial, și ei vor adopta o atitudine mai rezonabilă și mai justă decît aceea manifestată de actualul guvern" [284].

Rezervele lui I. I. C. Brătianu față de oferta engleză privind acordarea unui ajutor financiar României [285] au ieșit în evidență și cu prilejul primirii, la 18 iulie 1919, a lui Rattigan de către șeful guvernului de la București. Din rapoartele trimise de Rattigan lui Curzon reiese că unul din motivele reținerii României în legătură cu ofertele britanice era atitudinea Aliaților față de țara noastră la Conferința Păcii, care produsese o „amară dezamăgire" [286] la București. În acest caz, după mărturiile maiorului Kennard, reprezentantul industriei britanice asociate, formate în urma discuțiilor cu unii oameni de afaceri români, țara noastră ar fi preferat stabilirea unor schimburi economice cu Germania [287]. Noi credem că atitudinea României era determinată de un complex de factori care aveau în vedere, în primul rînd, stabilirea unor *legături economice și financiare mai echitabile*, care să nu afecteze independența și suveranitatea statului.

Aceste deziderate au ieșit în evidență și atunci cînd a fost discutată situația societăților străine din România. Legația britanică din țara noastră, prin nota adresată la 11 noiembrie 1919 Ministerului Afacerilor Străine, solicita detalii în legătură cu o comunicare a Departamentului Industriei privind societățile străine. Centrala Externelor făcea cunoscut reprezentanței diplomatice engleze că societățile străine au fost mereu obligate să depună garanții, în virtutea aliniatului 5, articolul 245 din Codul Comercial. Legația britanică invoca, *în favoarea exceptării garanției*, Tratatul de comerț anglo-român, din 18 octombrie 1905, la care ministerul nostru de externe a venit cu exemplul Societății anglo-române „Mercantile Company Limited" de la Londra, care a fost obligată, în 1913, în scopul deschiderii unei sucursale, să depună o garanție de 100 000 lei [288].

---

283 Idem, vol. VI, p. 61—62.
284 *Ibidem*, p. 8.
285 *Ibidem*, p. 87—88.
286 *Ibidem*.
287 *Ibidem*, p. 89.
288 B.A.R., Arh. N. Docan, VIII, Acte CED + Diplomatice, nepag.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Vii discuții au avut loc între țara noastră și Aliații atunci cînd s-a pus problema sechestrării societăților străine. România urmărea prin această operațiune două obiective : 1) să asigure, printr-o intervenție judiciară, excluderea participațiilor străine ; 2) să asigure posibilități financiare care să permită vărsarea contravalorii pagubelor sinistraților de război, conform clauzelor tratatelor de pace. Anglo-francezii urmăreau ca prin lichidare să pună activul învinșilor în mîinile Aliaților și să-și vadă plătite îndemnizațiile relative la devastările germane. Prin lichidarea titlurilor inamice ale societăților sechestrate, acestea rămîneau, de fapt, în băncile străine [289].

O tranzacție a fost încheiată între Ministerul Industriei și Comerțului și lt. col. J. W. Boyle care conținea, cu foarte neînsemnate modificări, aceleași clauze ca și cele din contractul cu *Standard Oil Co.* Conform înțelegerii, urma să se vîndă o cantitate de 50 000 tone produse petroliere, dîndu-se și o opțiune pentru alte 20 000 tone. Plata se făcea prin depunerea unei sume de 400 000 £ la o Bancă din Londra și pusă, imediat după sosirea contractului, în creditul Ministerului Industriei și Comerțului. Avansul depus era considerat și ca plată anticipată a cantităților ce urmau să fie furnizate pînă la acoperirea sumei de 400 000 £ [290]. După terminarea avansului menționat, plățile pentru încărcăturile următoare trebuiau făcute în numerar la Londra, la Banca indicată de guvernul român, după prezentarea documentelor cumpărătorului. Prin contractul Boyle s-a predat și exportat 12 678 tone petrol distilat și 120 786 tone rafinat. Nu s-a predat și exportat nimic din cele 12 000 tone benzină ușoară și 50 000 tone benzină grea, motiv pentru care s-a intentat statului român un proces care, în urmă, s-a terminat printr-o nouă tranzacție [291].

Cerealele au constituit în cadrul schimburilor economice româno-engleze unul din principalele articole ce au interesat partea britanică. În ianuarie 1916 se încheiase la București o învoială privind cumpărarea de către Anglia a stocurilor de grîu românesc [292]. După terminarea războiului, la 22 ianuarie 1920, la București, a fost întocmit un aranjament [293] privitor la cesiunea asupra țării noastre a contractelor de cumpărare de grîu încheiate de Biroul britanic din capitala noastră cu diferiți agricultori români [294]. Semnat de ministrul industriei și comerțului Victor Bontescu și de însărcinatul cu afaceri englez, F. Rattigan, acordul dădea părții britanice 53 bonuri de tezaur în valoare de 5 248 985 £, 18 șilingi și 8 pence. În a doua jumătate a anului 1920 s-au făcut prin Spears o serie de propuneri prin care acesta se angaja să ne vîndă cerealele în cont și să plătească, în lire sterline, prețul pentru fiecare cantitate, în momentul în care ar fi fost încărcate pe vase în porturi românești. Take Ionescu și D. I. Ghika, care au purtat discuții cu Spears, i-au arătat acestuia că propunerea „nu era deschidere de credit, ci simplă organi-

[289] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XLII, 3.

[290] Gh. Christodorescu, *Politica noastră comercială. Regimul exportului României în timpul neutralității și după război*, vol. 2, p. 295—296.

[291] *Ibidem*, p. 301.

[292] F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României, 1854—1937*, vol. I, București, 1938, p. 263.

[293] *Recueil des Traités et des engagements internationaux enregistrés par le Sécretariat de la Societé des Nations*, vol. 1, nov. 1920, nr. 3, p. 258—261.

[294] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, VIII, 7 (telegramă nr. 3, 3 octombrie 1920, Take Ionescu, D. I. Ghika către Al. Averescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

zare de vînzare a cerealelor". Spears lega totul de obținerea la Paris a unui avans pentru vinderea cerealelor și, într-un caz favorabil, se angaja să ne facă o nouă propunere numai pentru 3—4 milioane £ [295]. De la Paris, A. Blank înștiința că studiase propunerea cu Spears și sublinia că „s-ar putea găsi un teren de înțelegere care să ne dea satisfacție întreagă, contînd, în același timp, pe grupa engleză" [296].

În anul 1919, Anglia a trimis în țara noastră 50 de locomotive (35 luate de Aliați și 15 americane, lucrate în Franța) [297], precum și materiale indispensabile armatei noastre, articole militare și alimente [298]. Acestea au fost expediate conform înțelegerii survenite între guvernul englez, Franța, Italia și Statele Unite. Anglia a mai acordat un credit de 500 000 £ pentru cumpărarea materialului feroviar, din care 270 tone au fost expediate la 21 aprilie 1919 cu vasul „Siret". Lt. col. Wolton, membru al misiunii militare engleze din România, avea obligația să discute cu reprezentanții noștri problema reparării căilor ferate [299].

Serioase îngrijorări asupra unor cercuri din București, ca și ale guvernelor de la Paris și Roma, au provocat cele două acorduri de împrumut încheiate de România și Anglia în 1920. Mai întîi, în aprilie, s-a promis un avans de 2,5 milioane £, din care 20% fără condiții, iar restul de 80% destinate achiziționării de locomotive. Garantarea sumelor se făcea „jumătate în grîu și material lemnos pe care Ministerul român al Comerțului garantează că sînt disponibile în România" [300]. De o valoare mai mare era împrumutul de 16 milioane £ pentru reconstrucție, inclusiv pentru refacerea podurilor, căilor ferate și a mijloacelor de transport [301]. Aceste împrumuturi au creat la București „un val de anglofobie", guvernul nostru neexcluzînd posibilitatea ca acestea să ducă la o dominație economică asupra României. Presa liberală, îndeosebi, a denunțat intențiile Angliei, iar această ostilitate a fost un prim exemplu al animozității ce aveau să o arate capitalului străin frații Brătianu și Partidul Liberal în anii următori [302].

Chestiunea raporturilor economico-financiare anglo-române și a așezării lor într-un cadru normal a fost dezbătută amplu în timpul vizitei efectuate la Londra de șeful diplomației Bucureștilor, Take Ionescu. Discuțiile au scos în relief că atît Anglia, cît și România au greutăți financiare, ceea ce, desigur, afecta bunul mers al raporturilor economice bilaterale. Omul politic român a propus lui David Lloyd George ca Anglia să cumpere cereale printr-un avans al plăților la o sumă de 5 milioane £. Take Ionescu a declarat interlocutorului său că România avea nevoie presantă de bani pentru plata cupoanelor și de avansuri pentru cumpărarea de locomotive. Premierul englez, găsind propunerea *importantă* din punct de vedere al schimbului, și-a luat obligația să o discute cu Ministerul de Finanțe. Celelalte chestiuni abordate au

[295] *Ibidem* (telegramă din 3 octombrie 1920, de la Paris, A. Blank către Take Ionescu).
[296] Arh. M.A.N., fond 3831, dosar 7, 1919, Poziția 2688, f. 12.
[297] *Ibidem*, f. 12—13.
[298] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, PCLXXIV, 7—29 (telegramă din 25 noiembrie 1919, Take Ionescu către generalul Coandă).
[299] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VIII, p. 799.
[300] Idem, vol. XII, p. 390.
[301] *Ibidem*, p. 391—393, 401—402; D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 28.
[302] D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

fost legate de reconstruirea căilor ferate din România, acțiune în care era interesat grupul financiar Pearson, oferta Amiralității britanice de a vinde cîteva vapoare României, ca și de problema uleiului nostru, în care erau interesați doi reprezentanți ai Băncii Angliei [303]. Un prim rezultat al vizitei lui Take Ionescu la Londra a fost acceptat de către partea engleză, prin scrisoarea lui Thomyre, subsecretar de stat la aprovizionare, a unei convenții privind cumpărarea de cereale din România [304].

Prezentăm mai jos date referitoare la exportul în Anglia, în mii lei hîrtie :

1913	1914	1915	1920
44 840	35 838	56	222 432

Pentru aceeași perioadă, procentul exportului din valoarea sa totală, se prezenta astfel :

7,79	7,36	—	6,49

Anglia a avut în 1919 cel mai redus import în România de 36 000 lei. În schimb, ea deține, în anii 1919—1921, procente mai ridicate din valoarea comerțului nostru, înregistrînd, în anul 1920, chiar 15,50% [305]. Pentru toată perioada balanța comerțului cu Marea Britanie a fost pasivă.

Observăm că în anii 1919—1920 schimburile comerciale cu Anglia nu au fost pe măsura disponibilităților celor două state. Consecințele războiului, situația nerezolvată a împrumuturilor contractate de țara noastră în această perioadă, problema instalațiilor petrolifere distruse, starea societăților ex-inamice, chestiunea petrolului și altele au împietat asupra schimburilor comerciale dintre Anglia și România. Situația concretă impunea încheierea unui nou tratat de comerț între cele două țări, convenție care să țină cont mai mult și de interesele României, stat ce își desăvîrșise unitatea teritorială. Unora dintre problemele enunțate de noi mai sus li se va găsi rezolvarea în anii care vor urma. Acest lucru era cu atît mai necesar cu cît, potrivit convențiilor pentru consolidarea și plata datoriilor de război încheiate cu Anglia, țara noastră fusese declarată datoare cu 18 448 200 £, iar totalul anuităților pe care trebuia să le plătească se ridica la 31 295 000 £ [306].

La Conferința de Pace, delegația britanică a sprijinit revendicările naționale ale României, dar în unele momente, a condiționat recunoașterea *Hotărîrilor de Unire*, din cursul anului 1918, de satisfacerea unor probleme economice, îndeosebi a petrolului, și de recunoașterea clauzei minorităților în Tratatul cu Austria. La Paris, s-a ținut prea puțin cont de enormele sacrificii umane și materiale ale României în timpul primului război mondial. Împărțirea arbitrară a statelor în funcție de grade de suveranitate diferite a afectat raporturile dintre Marile Puteri și micile state. Dificultățile au fost create îndeosebi de Wilson și David Lloyd George, care preconizau soluții nejuste

[303] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VIII. p. 800—801.

[304] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV, f. 73 (Titulescu către Take Ionescu, 24 decembrie 1920).

[305] Gh. Christodorescu, *op. cit.*, p. 553 ; *Comerțul exterior...*, vol. I, Partea I, p. 258—261.

[306] N. N. Constantinescu, I. Cupșa, *Efortul militar și material al României în primul război mondial*, în *AdI*, 3, 1977, p. 21 ; Mircea Popa, *Primul război...*, p. 470.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

pentru chestiunile românești legate de cunoașterea incompletă a situației României și a relațiilor sale cu statele europene, fie de unele principii abstracte inaplicabile realităților istorice ale țării noastre.

Micile țări, inclusiv România, se pronunțau pentru adoptarea în raporturile internaționale a unor noi norme care să țină cont de egalitatea juridică a tuturor statelor, indiferent de mărimea și forța lor economică și militară.

Delegația română, condusă în prima fază a Conferinței de primul ministru I. I. C. Brătianu, a adoptat o *poziție de intransigență* față de atitudinea Marilor Puteri, care prin modul cum înțelegeau să rezolve diferite probleme — politico-teritoriale, economice, financiare, navale etc. — afectau suveranitatea și independența statelor mici.

În timpul lucrărilor Conferinței, delegații României s-au pronunțat pentru principiul egalității statelor mari și mici și pentru respectarea independenței și suveranității naționale a acestora. Ei au respins categoric încercările făcute de reprezentanții Marilor Puteri, între care și acelea ale delegaților englezi, pe care le-au considerat ca incompatibile cu demnitatea, neatîrnarea și interesele României, atitudinea lor avînd în vedere, în primul rînd, comandamentele superioare ale țării: *Integritate teritorială, Independență, Neamestec în treburile interne, Egalitate în fața legilor internaționale.*

Aprobînd poziția delegației București lor la Conferința de Pace, Adunarea Deputaților, în ședința din decembrie 1919, arăta: „Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim [...] controlul vreunui alt stat. Nu poate să-l primească România pentru că nu există în concepțiunea noastră, în ce privește independența (state mari și state mici) iar noi înțelegem să avem la noi, relativ la legile interne și la relațiile statului nostru cu cetățenii săi în interiorul său, tot atîta libertate și independență ca oricare altă mare putere" [307]. Într-adevăr, la Paris, reprezentanții României au reușit să demonstreze că țara noastră nu mai putea să rămînă un permanent subiect de mașinațiune a Marilor Puteri.

Totuși, unii contemporani au condamnat politica denumită de „rezistență" urmată de I. I. C. Brătianu în fața Conferinței Păcii [308], făcîndu-l vinovat de deteriorarea raporturilor cu Marile Puteri. S-a pus în balanță atitudinea primului ministru român cu aceea a unei politici de „tranzacțiuni" care, după părerea noastră, atunci și oricînd trebuie numaidecît condamnată, deoarece în probleme de interes național nu pot fi făcute concesii. Ca o dovadă în sprijinul ideii noastre este un articol apărut la începutul anului 1922 în Anglia. Se știe că, în general, presa engleză a fost nemulțumită de atitudinea adoptată de I. I. C. Brătianu față de hotărîrile Conferinței de Pace. „I. I. C. Brătianu a avut — se scria în „Manchester Guardian", din 21 ianuarie 1922 — *o atitudine necompromițătoare.* El obiectează contra tutelei Marilor Puteri, pe cînd domnul Take Ionescu se preta, în general, la planurile diplomatice ce se făceau la Paris" (*s.ns.*) [309].

Considerăm că fără intransigența lui I. I. C. Brătianu și a celorlalți delegați români la Conferința de Pace *revendicările* României ar fi avut de suferit. Conferința, este adevărat, *a admis ca valabil principiul naționalităților,*

[307] M. Mușat, *Marea Unire...*, p. 157.
[308] N. Iorga, *O îndreptățire a „politicii de rezistență" din 1919*, București, 1940.
[309] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, f. 33.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

bazat pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele[310]. Aceasta este partea pozitivă a lucrărilor forumului păcii din capitala Franței. Pe lîngă acest principiu modern, Conferința a mai venit cu unele norme și noutăți în materie de drept internațional. Ceea ce trebuie reproșat Marilor Puteri a fost tendința lor de a se folosi de Conferință pentru a-și lărgi și menține sferele de influență economică și politice. Conferința Păcii nu a făcut altceva decît să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic al României, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale[311].

Tratatele de pace generală au consfințit principiul de dreptate și de libertate în numele căruia România luase armele, în 1916, alături de Marii Aliați. Într-adevăr, o serie de texte din Tratatele de Pace consemnau întregirea României, precum articolul 292 din Tratatul de la Versailles, articolele 59, 61, 89 din Tratatul de la St. Germain, articolele 27, 45, 47, 74 din Tratatul de la Trianon, articolele 29, 59 din Tratatul de la Neuilly sur Seine și Protocolul de la Paris, din 28 octombrie 1920, încheiat între principalele Puteri Aliate și țara noastră[312].

România se prezenta ca un stat ce constituia *un exemplu de aplicare a principiului naționalităților*. Frontierele țării noastre au fost fixate după criteriul *etnografic* și istoric. Rațiuni de ordin economic sau strategic au venit în considerație, cîteodată, spre a da o cît mai rațională și viabilă fizionomie noilor frontiere. Aceste principii au imprimat *caracterul de intangibilitate frontierelor statului român*. Conformația teritorială a României corespundea regulilor geografice și comandamentelor istorice decurgînd din firea și dezvoltarea neamului românesc.

În aprecierea generală a rezultatelor obținute prin eforturile diplomației Bucureștilor și, în mod special, a rolului pe care l-a jucat recunoașterea de către Anglia a principalelor drepturi istorice ale țării noastre și înscrierea lor în sistemul Tratatelor de Pace de la Paris, se impune constatarea că în măsura în care Marile Puteri au consimțit, în anumite limite, să sprijine aceste drepturi legitime ale României, ele n-au făcut decît să participe la sancționarea juridică a unei situații *de facto*, rezultantă a luptei poporului nostru pentru înfăptuirea idealului unității sale naționale.

Pentru a participa la război, România făcuse împrumuturi de peste 2,5 miliarde lei aur. Din aceste motive, delegația Bucureștilor a apreciat pe drept că „impunerea cotei de eliberare constituie o sarcină suplimentară, fără nici o justificare"[313]. Cu toate obiecțiunile justificate ale delegației române, Marile Puteri au impus țării noastre o povară financiară considerabilă rezultată, din cota de eliberare și a valorii bunurilor cedate, în valoare de 1 435 000 000 franci aur (146 000 000 000 lei), deși nu i s-a acordat cota din reparațiile orientale[314]. Cu toate protestele justificate, țării noastre nu i s-a acordat nici o înlesnire, ceea ce a reprezentat o mare nedreptate făcută poporului român.

---

[310] J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Cinquième edition, Paris, 1971, p. 10.

[311] Gh. I. Florescu, *Sistemul Tratatelor de pace de la Paris și realitățile politice românești (1919—1920)*, în „Carpica", Bacău, IX, 1977, p. 167—181.

[312] G. Sofronie, *Principiul naționalităților...*, p. 196—197.

[313] Mircea Popa, *Primul război...*, p. 453.

[314] E. Bold, *Aspecte...*, p. 221—222.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În urma participării țării noastre la prima conflagrație mondială și a exprimării libere, conform principiului autodeterminării naționale, a voinței românilor aflați sub dominație străină, visul de secole al românilor de a trăi în frontierele unui singur stat a devenit realitate. Tratatele de Pace încheiate în anii 1919—1920 aduceau recunoașterea internațională a făuririi statului național unitar român. La Paris, România nu a avut o poziție confortabilă. Îndemînarea extraordinară a diplomaților români — scrie David Britton Funderburk — a adus, în cele din urmă, satisfacerea celor mai multe dintre doleanțele țării lor [315].

Conferința de Pace a fost importantă pentru evoluția raporturilor anglo-române, deoarece în anii 1919—1920 au avut loc între oficialii celor două țări cele mai multe contacte de importanță majoră din întreaga perioadă interbelică.

Din punct de vedere politic, rolul *Foreign Office*-ului în definitivarea a două din tratatele care consfințeau realizarea României mari — Protocolul de la Paris din 28 octombrie și Trianon — ratificarea celui dintîi pentru prima oară, mai ales de Anglia, avea să constituie o problemă majoră a relațiilor anglo-române la începutul deceniului respectiv. În pofida recunoașterii Unirii Basarabiei cu România, relațiilor anglo-române le-a lipsit un suport militar și politic major, iar raporturile oficiale în perioada imediată au avut ca obiect în principal chestiunile economice și financiare.

În anii 1918—1920 au fost încheiate acorduri de reglementare a datoriilor românești în bonuri de tezaur prelungindu-se și termenul pentru lichidarea acestora. De asemenea, s-au acordat României împrumuturi comerciale, iar Anglia a recunoscut viitoarele sume de plată datorate țării noastre drept compensație pentru pagubele produse industriei petroliere în anii războiului.

Un rol deosebit în amplificarea relațiilor anglo-române din anii '20 l-a jucat Take Ionescu. Poziția lui I. I. C. Brătianu la Paris, care nu a convenit îndeosebi lui David Lloyd George, ca și atitudinea diplomației Bucureștilor din anii 1922—1928 față de problemele colaborării economice internaționale s-au răsfrînt asupra relațiilor politico-diplomatice anglo-române.

[315] D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CAPITOLUL III

RELAȚIILE ROMÂNO-ENGLEZE ÎNTRE ANII 1921 ȘI 1932. RETROSPECTIVE ȘI ORIENTĂRI

Între anii 1919—1920 nu mai subzistau, formal, legăturile pe care Tratatul din august 1916 le stabilise între puterile *Antantei,* inclusiv Anglia, și România. Regatul Unit, credincios politicii de izolare, nu mai înțelegea să-și mențină nici un angajament de asistență politică sau militară, față de statul nostru, diplomația britanică rezumîndu-se la clauzele conținute în Pactul Ligii Națiunilor, principii incomplete și legate de existența unui organism în curs de înjghebare.

Înconjurată de state revizioniste, România își punea foarte serios problema apărării fruntariilor cu greu cîștigate. De aici orientarea spre Franța, care dovedea atunci intransigență în această direcție și încheierea aliațelor cu Cehoslovacia, Regatul Sîrbo-croato-sloven și Polonia, politică care nu avea darul să trezească o simpatie deosebită la Londra. Imediat după încheierea tratatelor de pace, Anglia va începe să pună stavilă influenței Franței pe continentul european.

Din aceste motive, așa cum vom observa, propaganda revizionistă ungară va găsi teren favorabil în rîndurile unor oficialități politice engleze, ceea ce se va repercuta asupra raporturilor dintre Anglia și România.

Cu toate aceste dificultăți, cercurile politico-diplomatice din țara noastră au urmărit cu mare atenție evoluția raporturilor, pe diverse planuri, cu unul din marii învingători ai primului război mondial, căutînd să dea relațiilor nu numai stabilitate, dar și posibilitatea unor îmbunătățiri dincolo de ritmul corect în care ele aveau să evolueze. În acest cadru, activizarea raporturilor politico-diplomatice, economice și de altă natură cu Anglia a fost urmărită cu consecvență și mare atenție de doi dintre cei mai cunoscuți diplomați ai României moderne, Take Ionescu și Nicolae Titulescu, care se bucurau de influență și prețuire în cercurile politice și financiare londoneze. Îndeosebi N. Titulescu, cel mai european dintre diplomații români, și-a creat numeroase legături cu oficialități engleze de la *Foreign Office* și *City*, și anii care vor urma vor consemna o strînsă colaborare româno-britanică.

În cele ce urmează, atenția noastră se va opri asupra istoriei raporturilor româno-engleze dintre anii 1921 și 1932, perioadă în care străduaniile diplomației Bucureștilor în problema organizării și consolidării păcii în sud-estul Europei au fost considerabile.

Eforturile diplomaților români nu s-au bucurat însă, din nefericire, de concursul total al *Foreign Office*-ului într-o perioadă care promitea mult sub

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

raportul realizărilor pe plan internațional. A fost de ajuns un Locarno ca sentimentul de încredere în intangibilitatea și garantarea frontierelor să sufere.

Dificultățile din raporturile franco-britanice au afectat mult evoluția relațiile internaționale ale perioadei. Foștii învinși găseau, treptat, portițe prin care să nu respecte clauzele tratatelor de pace. Spiritul locarnian a creat o stare de neîncredere a micilor state în Marile Puteri. Evident, o atare situație nu putea să mulțumească țările care cu greu își desăvîrșiseră unitatea național-statală la sfîrșitul primei conflagrații mondiale.

Dorind pacea, diplomația britanică a căutat să ajungă la compromis în toate chestiunile asupra cărora existau conflicte sau se puteau ivi neînțelegeri. Din acest rol de mediator sau de mijlocitor, după împrejurări, a rezultat politica engleză care părea destul de șovăielnică, dar care, de fapt, era de o tenace consecvență. De la Conferința de la Prinkipo, *Foreign Office*-ul a urmărit încheierea unei păci cu Rusia Sovietică. La Boulogne, Hythe, San Remo, Spa, Marea Britanie a căutat cu aceeași tenactitate realizarea unui compromis între Franța și Germania asupra aplicării clauzelor Tratatului de la Versailles [1].

Un rol deosebit în definirea obiectivelor diplomației engleze l-a jucat opinia publică. Elementele conservatoare și moderate, precum și asociațiile feminine din Anglia se pronunțau pentru o înțelegere cu Franța, în timp ce alte cercuri politice considerau oportun sprijinirea pe germani sau slavi care, după opinia generală, vor merge împreună, căci, exceptînd Cehoslovacia și cu Regatul Sîrbo-croato-sloven, erau învinșii războiului. Stînga liberală și majoritatea membrilor influenți ai acestui partid susțineau principiul revizuirii tratatelor de pace, îndeosebi în privința Germaniei [2].

Un al doilea obiectiv al politicii externe britanice era legat de menținerea integrității politice și economice a imperiului colonial, nici un partid politic neadmițînd să se restituie vreodată colonii Germaniei. Vastul imperiu colonial al Marii Britanii, avea, în perioada care face obiectul cercetării noastre, o suprafață de 28 976 674 km p. pe care trăiau 372 666 517 locuitori [3].

În ceea ce privește poziția față de Liga Națiunilor, unii oameni politici englezi erau sceptici referitor la rațiunile și funcționalitatea sa. David Lloyd George, la 18 august 1919, în Parlament, și W. Churchill, la 8 noiembrie același an, considerau că firea omenească este în așa fel construită încît are nevoie de ceva mai real decît prescripțiile platonice ale Ligii Națiunilor spre a respecta bunul altuia [4].

Temperamentul anglo-saxon era ostil luării oricărui angajament față de alte state, istoria furnizînd numeroase exemple în această direcție. Niciodată Anglia nu a voit să se lege printr-un tratat de alianță, cu caracter general, ci, cel mult, a încheiat un acord pentru un scop definit, atunci cînd a fost nevoie. De aici rezultă primul punct stabil al politicii Londrei și anume acela de a refuza să facă parte din alianțe. Mulțumindu-se să rezolve fiecare chestiune după împrejurări, Anglia nu putea suporta ca vreun alt stat sau o altă națiune să-i poată amenința hegemonia [5].

[1] Arh. M.A.N., fond 5417, dosar f.n., Poziția 1315, 1944, f. 74.
[2] *Ibidem*, f. 22.
[3] *Ibidem*, f. 24.
[4] *Ibidem*, f. 22.
[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Activitatea internațională a României a avut în vedere în această perioadă trei direcții : întărirea legăturilor cu marile puteri aliate din timpul războiului, menținerea unor raporturi bune cu vecinii și dezvoltarea relațiilor cu toate țările, atît neutre, cît și fost inamice [6]. Dacă în perioada primei mari conflagrații, înainte și după intrarea României în război și, de asemenea, în timpul lucrărilor Conferinței Păcii de la Paris, diplomația noastră a urmărit recunoașterea dreptului la unitate național-statală, după realizarea acestui țel și semnarea tratatelor de pace politica externă a României a avut ca obiectiv impunerea principiului „egalității suverane" a țărilor și adoptarea în cadrul diferendelor rămase nesoluționate a principiilor dreptului internațional. Și, fără îndoială, în atingerea acestui postulat Legației României din capitala Angliei i-a revenit un loc special.

Politica externă promovată de România va avea ca obiectiv central *menținerea păcii prin conservarea integrală a tratatelor de pace* [7].

În același timp, datorită conjuncturii internaționale, România a adoptat regionalismul ca doctrină politică în relațiile externe. Această politică consta în favorizarea nașterii unor legături între diverse națiuni dintr-o anumită zonă geografică. Primul război mondial a dus la prăbușirea vechilor structuri europene. Problemele continentului cunosc noi coordonate, iar soluțiile avansate anterior în concertul internațional își pierd rațiunea de a mai fi [8].

Noua situație diplomatică europeană a impus o restructurare în procesul relațiilor internaționale, anii care au urmat primei conflagrații mondiale evidențiind afirmarea statelor mici și mijlocii, între care și România.

În anii 1919—1920, pentru prima dată în istorie, o reglementare generală de pace a fost elaborată de reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate, prin tratatele de la Paris principiul naționalităților devenind lege publică a Europei. „De fapt — scrie J.A.S. Grenville — Aliații și Statele Unite au venit la Paris ca să confirme statele noi, succesorale, ale Imperiului Austro-Ungar care s-a prăbușit în urma înfrîngerii" [9].

Cu toate aceste realități obiective, Marile Puteri au încercat, încă din perioada discutării clauzelor tratatelor de pace, să micșoreze eficacitatea practică a acestora. În atare context, și-a făcut apariția ideea unei confederații dunărene sprijinită de către Marea Britanie și Franța. Născut în timpul negocierii tratatului de la Trianon, planul, sub fațada unei organizări economice comune, ar fi putut primejdui suveranitatea națională a României, a Cehoslovaciei și a Regatului Sîrbo-croato-sloven. Anglia era interesată în realizarea confederației dunărene [10]. În Franța, de asemenea, guvernul era favorabil planului, căci un important grup de industriași, în frunte cu societatea *Creuzot*, căpătase de la Budapesta promisiunea că va primi spre exploatare rețeaua căilor ferate [11], ca și reglementarea cursului Dunării și a canalurilor Dunăre-Tisa.

---

[6] I. G. Duca, *La politique extérieure de la Roumanie*, București, 1924, p. 4.
[7] R. Șeișcanu. *op. cit.*, p. 341.
[8] N. Iordache, *Regionalismul...*, p. 139—140.
[9] J. A. S. Grenville, *The Major International Treaties 1914—1973. A History and Guide with Texts*. London, 1974, p. 45.
[10] E. Campus, *Politica externă...*, p. 11.
[11] J. B. Duroselle, *op. cit.*, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Poziția negativă adoptată de România, Regatul Sîrbo-croato-sloven și Cehoslovacia față de întregul plan era greu de susținut, deoarece *Quai d'Orsay*-ul, de exemplu, îl prezenta ca un mijloc deosebit de eficient pentru a apăra Austria de un eventual Anschluss, deci ca pe un instrument util în calea expansiunii Germaniei [12]. România a depus eforturi diplomatice pentru a împiedica realizarea Confederației dunărene, activitatea sa făcînd parte dintr-un complex de acțiuni ce aveau în vedere grăbirea semnării Tratatului cu Ungaria. De la Londra, Al. Vaida-Voievod transmitea ca un cuvînt de ordine pentru România „combaterea oricărei tendințe pentru crearea unei Confederații a Dunării" [13].

Realizarea acestui plan ar fi putut anula drepturile suverane ale României, Cehoslovaciei și Regatului Sîrbo-croato-sloven, recunoscute în tratatele semnate pînă atunci, ca și în cele ce urmau să fie încheiate. Memoriul comun prezentat la 25 februarie Conferinței de Pace [14], lămuririle și precizările date de guvernul român au dus, atît la *Foreign Office*, cît și la *Quai d'Orsay*, la convingerea că planul Confederației danubiene trebuia să fie abandonat. Regionalismul preconizat prin constituirea unei Gonferații dunărene ar fi însemnat un pas înapoi, deoarece această formulă politică nu corespundea tendințelor noi care-și făceau loc în relațiile internaționale și contravenea intereselor statelor recent constituite sau întregite.

Situația internațională precară a impus diplomației Bucureștilor, ca și a altor state din centrul și sud-estul Europei, necesitatea găsirii unor noi instrumente juridice, politice și teritoriale față de cele stabilite la Paris, căci România, Regatul Sîrbo-croato-sloven, ca și Cehoslovacia, au recunoscut destul de repede ca insuficiente garanțiile stipulate prin Tratatele de Pace. Condițiile create în legătură cu proiectul Confederației danubiene au determinat România și alte state din centrul și sud-estul Europei să caute o soluție eficientă pentru a impune respectarea clauzelor Tratatelor de Pace. Așa s-a ajuns la necesitatea apariției *Micii Antante*.

Diplomațiile statelor aliate au fost informate detaliat în legătură cu planul de creare a Micii Înțelegeri în cinci [15], în cursul vizitelor efectuate la Roma, Paris și Londra de ministrul de externe române Take Ionescu. Inițial, guvernul francez nu a manifestat nici o simpatie pentru ideea înființării alianței ci, dimpotrivă, s-a opus categoric și a reacționat, instrucțiunile secrete transmise, la 24 august 1920, de Al. Millerand miniștrilor Franței din țările Europei centrale și de sud-est fiind edificatoare în acest sens [16]. Atitudinea Parisului era influențată de interesele grupurilor financiare și economice care acordaseră o mare importanță proiectului Confederației danubiene și reconstituirii unui grup de state (tampon) între Răsărit și Apus. Poziția *Quai d'Orsay*-ului nu s-a modificat decît după eșecul proiectului sus menționat. *Mica Antantă* nu a fost o creație a Parisului și nu a devenit niciodată instru-

[12] Vezi detalii : E. Campus, *Mica Înțelegere*, pp. 40—44.

[13] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu România, vol. 39, 1920—1937. f. 49 (telegramă nr. 2931/203 din 24 februarie 1920, către Șt. Cicio-Pop și N. Iorga, semnată Al. Vaida-Voievod).

[14] E. Campus, *Politica externă...*, p. 12.

[15] C. Iordan-Sima. *op. cit.*, p. 665—678.

[16] V. Moisuc, *Principiul naționalităților în noua ordine internațională de după 1918 și chestiunea revizionismului*, în *RdI*, 2, 1980, p. 296.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

mentul Franței pe continent. Obiectivele ei au ieșit clar în evidență în timpul călătoriilor diplomatice efectuate de Take Ionescu în Italia, Franța și Anglia. La Roma, Giolitti, primul ministru, și contele Sforza, șeful *Consultei,* i-au mărturisit că realizarea proiectului servea și intereselor Italiei [17]. Ministrul de externe, contele Sforza, i-a declarat lui Take Ionescu că „Marea Britanie consideră (Mica Înțelegere) ca pe un for servind și interesele Italiei" [18].

Din discuțiile purtate cu oamenii politici francezi, Take Ionescu a înțeles că planul propus de el corespundea, în linii mari, și intereselor generale și speciale ale Franței, la Paris, considerîndu-se că realizarea *Micii Înțelegeri* în cinci este „adevărata, singura politică de urmat" [19]. Astfel, Roma și Parisul [20] dădeau girul asupra apariției unei alianțe care se realiza în cadrul și în spiritul pactului Societății Națiunilor.

În timpul călătoriei întreprinse la Londra, Take Ionescu — om de stat remarcabil după unele opinii engleze [21] — a purtat discuții cu primul ministru, David Lloyd George, și cu șeful *Foreign Office*-ului, Lordul Curzon. Diplomația britanică a fost informată în legătură cu planul de creare a *Micii Antante* în cinci, mai întîi, în timpul primirii, la *Downing Street,* a ministrului de externe Take Ionescu, care a subliniat interlocutorilor săi, că noua alianță diplomatică va contribui la „menținerea păcii". La discuții au participat, pe lîngă David Lloyd George și Take Ionescu, Maurice Hankey și M. Boerescu. Primul ministru britanic a fost de părere că prezența Poloniei în Alianță va aduce „anumite pericole" și „mari riscuri" [22]. Aceleași rezerve [23] i-au fost subliniate și de Lordul Curzon, atitudinea Angliei fiind determinată de relațiile ei cu Parisul. Diplomația engleză nu aproba, fără rezerve, orice acțiune politică care ei i s-ar fi părut a avea protecția Franței. Mai mult chiar, rezervele sale asupra prezenței Poloniei în grupare erau legate de neînțelegerile pe care le avea cu Parisul.

Observăm deci că, în octombrie 1920 [24], Anglia nu s-a împotrivit realizării *Micii Înțelegeri,* dar a exprimat unele rezerve, deoarece atenția îi era îndreptată spre Mediterana. Prin atitudinea rezervată, diplomația britanică rămînea fidelă politicii tradiționale, înțelegînd să nu-și asume nici o responsabilitate în regiune. Cu toate acestea, Harold Nicolson, într-o minută din 25 iunie 1921 asupra *Raportului Anual* pentru 1920 întocmit de H. Dering — sublinia că *Mica Antantă* „este singurul eveniment diplomatic important al anului în ce privește România" [25]. În măsura în care guvernul englez nu vedea cu ochi buni creșterea prestigiului politicii franceze în Europa de răsărit, rezervele vor căpăta un caracter ostil [26]. Regionalismul promovat de

[17] E. Campus, *Mica Înțelegere,* p. 51.
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem.*
[20] *Documents diplomatiques relatifs aux Conventions d'alliance conclues par la République Tchécoslovaque avec le Royame de Roumanie Decémbre 1919—août 1921,* Prague, 1923, p. 77.
[21] P.R.O., *F.O.* 371/6215, f. 128 (telegramă nr. 532, 20 septembrie 1921, de la București).
[22] *D.B.F.P.,* First Series, vol. VIII, p. 796—797.
[23] E. Campus, *Mica Înțelegere,* p. 51.
[24] Arh. M.A.N., fond 876, dosar 4, 1920—1921, Buletin Informativ, nr. 8, 2—27 octombrie 1920, f. 125.
[25] P.R.O., *F.O.* 371/6230, f. 49.
[26] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 39, 1920—2937, f. 148 (telegramă nr. 1500, de la Londra, 4 mai 1920, Titulescu către I. G. Duca).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Marea Britanie mergea în întîmpinarea intereselor franceze, în timp ce dezinteresul Londrei față de aplicarea Tratatelor de Pace plasa noua grupare regională în afara intereselor directe britanice și, probabil, aceasta și explică pasivitatea *Foreign Office*-ului [27] față de *Mica Antantă* în prima decadă a perioadei interbelice. Călătoriile lui Take Ionescu la Roma, Paris și Londra au avut ca obiectiv să convingă Marile Puteri asupra utilității *Micii Înțelegeri* și au evidențiat și greutățile constituirii alianței în cinci.

Șeful diplomației române era hotărît să-și continue eforturile în vederea realizării cadrului *Micii Înțelegeri*, a cărei politică urma, așa cum se aprecia într-un document al vremii, să se opună „cu toată puterea tuturor acelora care ar voi să încerce o modificare oarecare a operei de pace de la Paris" [28]. Acest obiectiv a fost reafirmat și în timpul vizitelor efectuate de Take Ionescu la Praga și Varșovia [29]. Ziarul „Neue Freie Presse" aprecia că *Mica Antantă* nu e decît „un rezultat al situației politice creată de Tratatele de la St. Germain și Trianon, ea avînd aprobarea *tuturor* cercurilor politice ale României (*s.ns.*)" [30]

Două evenimente domină viața internațională între 1921 și 1932. În primul rînd, preponderența franceză în Europa continentală. Înfrîngerea Germaniei, dizolvarea monarhiei dualiste austro-ungare, izolarea Rusiei Sovietice, ca și grelele dificultăți economice, au lăsat cîmp liber inițiativelor *Quai d'Orsay-ul*. În realitate, această preponderență, era precară și corespundea unor baze economice, financiare și demografice fragile [31]. Un al doilea punct este paralelismul aproape perfect între mișcările economiei mondiale și fazele de tensiune și de destindere internațională. În acest cadru, vocația Londrei rămînea mai mult mondială decît europeană.

Un rol deosebit în amplificarea raporturilor româno-engleze din anii '20 l-a jucat Nicolae Titulescu, a cărui acreditare ca ministru în capitala Angliei a fost urmărită cu multă atenție de cercurile oficiale britanice [32]. Acest lucru era cu atît mai necesar, cu cît tratamentul la care fusese supus șeful delegației române la Conferința de Pace de la Paris, I. I. C. Brătianu, de către David Lloyd George și de ceilalți reprezentanți britanici, crease o anumită tensiune în relațiile dintre Londra și București. O recunoaște însuși Frank Rattigan care, la 1 decembrie 1920, scria la *Foreign Office* că Brătianu și Mișu „au fost tratați cu răceală", în special de David Lloyd George și de delegații britanici, ambii întorcîndu-se la București complet „deziluzionați"; el era convins că „un anume adevăr în aceasta exista", dar nu erau motive ca atitudinea respectivă să nu fie modificată în timp util, deoarece „se merită" [33].

Ministrul englez la București, Herbert Dering, chemat în iulie 1921 la *Foreign Office*, a comunicat lui Sir E. Crowe posibilitatea ca N. Titulescu să primească, în curînd, calitatea de reprezentant diplomatic al României la Londra. Același lucru îl va repeta, la 20 septembrie 1921, într-o telegramă adresată *Foreign Office*-ului unde semnalează că, înainte de a-și prezenta de-

[27] N. Iordache, *Regionalismul...*, p. 148.
[28] Arh. M.A.N., fond 876, dosar 1938, Poziția 264, 1920, f. 131.
[29] *Ibidem*, f. 135.
[30] Idem, fond 5417, Poziția 618, dostr 6, 1920, nepag.
[31] P. Milza, *De Versailles à Berlin. 1919—1945*, Paris, 1972, p. 72.
[32] *Titulescu și strategia...* passim.
[33] P.R.O., *F.O.* 371/4692, f. 4 (telegramă nr. 314, de la București către *F.O.*).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

misia, șeful diplomației Bucureștilor, Take Ionescu, va încerca „să-l numească pe domnul Titulescu în postul de ministru la Londra“ [34].

Titulescu a efectuat, cu puțină vreme înainte de numirea la Londra, o vizită la Paris, ceea ce n-a întîrziat să atragă atenția oficialităților britanice [35]. Mai ales Dering se arăta neliniștit de o eventuală concesionare a terenurilor petrolifere ale statului Franței, care nu se justifica, întrucît el însuși informase *Foreign Office*-ul de o declarație a lui Titulescu în privința acordului de la San Remo: „nimeni nu poate admite ca petrolul român să devină o armă politică contra României“ [36]. Vom observa neîntîrziat un atribut al viitorului mare diplomat: grija permanentă pentru avuția națională.

Reprezentantul Angliei la București a fost anunțat, la 22 noiembrie 1921, că Titulescu va părăsi curînd Ministerul de Finanțe și va fi numit ministru la Londra. A doua zi, el anunța *Foreign Office*-ul că viitorul titular al Legației României „este foarte inteligent“ [37].

Acreditarea lui Titulescu la Londra s-a efectuat rapid, *Foreign Office*-ul răspunzînd imediat la propunerea guvernului de la București. Ministerul Afacerilor Străine al României l-a solicitat pe Dering, la 12 decembrie 1921, să facă demersuri confidențiale pentru a afla dacă la Londra „există, în principiu, vreo obiecție“ la propunerea Bucureștilor [38]. Răspunsul din 15 decembrie a fost pozitiv [39], iar la 23 decembrie 1921, Cabinetul britanic a informat România că agrea numirea lui Titulescu ca ministru în capitala Angliei [40].

Numirea lui Titulescu la Londra s-a efectuat în baza Raportului numărul 49 045 al Ministerului Afacerilor Străine al României, document semnat de regele Ferdinand și de Take Ionescu [41]. Decretul, parafat de suveranul român, a fost emis la 27 decembrie. N. Titulescu a solicitat, la 18 martie 1922, audiență la suveran, iar la 28 martie a prezentat în fața regelui George al V-lea scrisorile de acreditare, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, în misiune specială, al României la Londra [42]. Acreditarea sa ca ministru în capitala Angliei a fost rezultatul activității desfășurate de el pînă atunci. Avînd sprijinul lui Take Ionescu, care a sesizat, între cei dintîi, importanța pe care Anglia o juca în evoluția raporturilor internaționale, gîndind, el însuși, că „Londra este un post de observație de prim ordin“ [43], numirea sa se încadrează în eforturile diplomației României de consolidare a păcii și de conservare a tratatelor din anii 1919—1920. În concepția Bucureștilor, trimiterea în misiuni diplomatice a unor personalități avea în vedere *consolidarea*

---

[34] Idem, 6215, f. 128 (telegramă nr. 532, 20 septembrie 1921, de la București, Dering către *F.O.*).

[35] *Ibidem*, f. 2, 13 (telegramă nr. 220, 9 noiembrie 1921, de la București, Dering către *F.O.*; telegramă nr. 227, de la București, Dering către *F.O.*).

[36] *Ibidem*, f. 22.

[37] *Ibidem* (telegramă nr. 635, 23 noiembrie 1921, de la București, Dering către *F.O.*).

[38] *Ibidem*, f. 197 (telegramă nr. 253 (R), de la București, 12 decembrie 1920, Dering către *F.O.*).

[39] *Ibidem*, ff. 198, 200, 204.

[40] *Ibidem*, f. 206 (radiogramă nr. 191, 23 decembrie 1921, *F.O.* către Dering).

[41] Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 246, c. 4—7; Arh. M.A.E., 77/1934, vol. I, Document nr. 1175.

[42] *Ibidem*.

[43] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV/14, ff. 4—7 (scrisoare din 10 ianuarie 1920, de la Paris, Titulescu către Take Ionescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Marii Uniri, iar întreaga activitate a lui Titulescu la Londra avea să îndreptățească această speranță [44].

În preajma reuniunii de la Genua, grație eforturilor statelor din *Mica Înțelegere* pe lîngă *Foreign Office*, David Lloyd George a admis ca „intangibilitatea Tratatelor să fie deplin recunoscută la Conferință" [45]. După „Gazette de Lausanne", din 26 februarie 1922, *Mica Antantă* urmărea ca la Genua să sprijine punctul de vedere francez cu privire la *aplicarea integrală a tratatelor*, pentru crearea unui front unic care să se opună tuturor pretențiilor teritoriale ale Ungariei și ale oricărei încercări de restaurare carlistă, precum și în stabilirea unei atitudini comune în ceea ce privește raporturile economice cu Rusia Sovietică [46]. Acest lucru era cu atît mai necesar cu cît, în Camera Lorzilor, oameni politici ca Newton și Sandham cereau aprobarea ca Ungaria și Bulgaria să introducă serviciul militar obligatoriu, întrucît sistemul angajărilor militare nu putea asigura efectivul de care aveau nevoie [47]. Primul ministru, David Lloyd George, a condamnat această cerere, precizînd că „Bulgaria și Ungaria nu au a se teme de vecini" [48].

Presa engleză, dealtfel, comenta favorabil modul în care România rezolvase problema minorităților. La începutul anului 1922, apărea într-un important cotidian britanic un studiu asupra situației Transilvaniei, în care se aprecia că drepturile politice, religioase nici nu pot suferi comparație între ceea ce sînt azi cu ceea ce au fost în trecut. „Românii — se sublinia în ziarul englez — sînt toleranți și foarte respectuoși, acordînd drepturi tuturor minorităților" [49].

Înainte de Genua, la Boulogne, David Lloyd George și Poincaré au stabilit că față de Rusia Sovietică fiecare stat rămînea liber să adopte politica ce o va crede, dar guvernul de la Moscova nu trebuie recunoscut [50]. Oficialitățile britanice considerau că la Genua nu trebuie să se aibă în vedere un joc larg și că această conferință nu va suferi influența unor învoieli preliminare. România, ca și Franța, aveau tot interesul ca la Genua, unde urmau să se discute, în primul rînd chestiuni economice, acestea să fie despărțite de cele politice.

Conferința de la Genua, începută la 10 aprilie 1922, a avut în centrul discuțiilor problema colaborări economice internaționale. Rezoluția din 6 ianuarie 1922 a cinci mari puteri avea în vedere studierea mijloacelor de a restaura economic Europa [51]. În același timp, documentul sublinia că „prima condiție, care este de importanță primordială pentru reconstrucția Europei, este de a stabili relații cu toate națiunile europene pe baza unei păci stabile și

---

[44] I. M. Oprea, *L'activité...*, p. 425—439; V. F. Dobrinescu, *Some Considerations...*, p. 72.
[45] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, f. 360.
[46] *Ibidem*, f. 148.
[47] *Ibidem*, f. 165 (Buletin Informativ din 3 martie 1922).
[48] Arh. M.A.E., fond 71, Franța, vol. 1, 1921—1934, f. 23.
[49] Arh. St. București. fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 15, 1922, f. 1.
[50] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, f. 145.
[51] *Dictionnaire diplomatique*, vol. I, Publié sous la direction de A. F. Frangulis, Paris, f.a., p. 951—952.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

durabile" [52]. O reuniune a experților, care a avut loc la Londra, în martie 1922, a stabilit ordinea de zi a Conferinței.

Pentru prima dată de la sfîrșitul primului război mondial s-au reunit în jurul aceleiași mese reprezentanții tuturor marilor puteri europene : David Lloyd George (Anglia), Louis Barthou (Franța), G. V. Cicerin (Uniunea Sovietic), Rathenau (Germania) și Mussolini (Italia). În pofida poziției rigide a Franței, care respingea ideea acordării de credite Rusiei Sovietice fără achitarea prealabilă a datoriilor contractate de statul țarist, au ieșit în evidență intențiile Marii Britanii și ale Germaniei de a stabili relații comerciale cu Moscova [53]. Anglia a părut decisă să facă cele mai largi concesii, renunțînd la datoria Germaniei, pentru a putea colabora cu ea, și a recunoscut necesitatea de a se relua raporturile economice cu Rusia Sovietică [54].

Printr-o notă adresată delegației sovietice, la 2 mai 1922, de reprezentanții Italiei, Franței, Marii Britanii, Japoniei, Poloniei, Elveției și Suediei, s-a solicitat Moscovei să restituie României valorile depuse la sfîrșitul primului război mondial [55]. Delegația sovietică, în răspunsul ei, din 11 mai 1922, a respins cererea și a anunțat că nu recunoaște Protocolul de la Paris din 28 octombrie 1920 [56]. Față de această situație, președintele Conferinței, italianul Facta, după ce a subliniat că prin tratatele de pace s-a recunoscut, conform principiului autodeterminării popoarelor, desăvîrșirea unității naționale a României a anunțat că la Conferință nu se poate „să se ia act de protest" [57]. La Genua, Marile Puteri au recunoscut ca îndreptățile doleanțele României [58]. În acest context, la 17 mai 1922, prin I. I. C. Brătianu, România și-a asumat un angajament unilateral și permanent de neagresiune bazat pe *statu quo* față de Rusia Sovietică [59]. Pe de altă parte, acest angajament, care reprezenta o concepție politică permanentă a României, oferea un plus de securitate în zona orientală a Europei.

Un alt moment internațional față de care a ieșit clar în evidență politica externă a României a fost acela legat de încheierea tratatului de la Rapallo. România a protestat, împreună cu celelalte țări ale *Micii Antante* și Polonia față de Conferință și a cerut ca respectarea tratatelor de pace să fie o datorie a tuturor țărilor europene. În acest sens, ea era de acord, ca împreună cu țările amintite și Franța, să intervină la *Foreign Office* pentru ca Londra „să consimtă a interveni energic în problema controlului militar și Kronprinzului" și să se hotărască, dacă va fi nevoie „chiar sancțiuni împotriva Germaniei" [60]. În acest scop, ea avea în vedere unitatea de acțiune cu marii aliați, cu toate că în Anglia se observa „o ostilitate vădită față de țara noastră"" [61]. Rapallo a însemnat anularea definitivă a Brest-Litovscului și sfîrșitul izolării sovietice pe plan economic și politic.

---

[52] *Ibidem*, p. 952.
[53] *Probleme de politică externă...» 1919—1939*, p. 20.
[54] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, dosar 13, 1922, f. 93—94.
[55] *F.R.U.S.*, vol. II. 1922, p. 786.
[56] A. Gianinni, *Les Documents de la Conférence de Gènes*, Roma, 1922, p. 220.
[57] *Ibidem*, p. XVIII.
[58] Arh. M.A.N., fond 876, dosar 76, Poziția 318, 1922, f. 43.
[59] V. Moisuc, *Principiul naționalităților...*, p. 297.
[60] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu, CVIII, 5—20 (telegramă nr. 264 22 noiembrie 1922, Duca către V. Antonescu).
[61] *Ibidem* (telegramă nr. 265, 9 noiembrie 1922, V. Antonescu către Duca).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Ocuparea Ruhr-ului de către trupele franco-belgiene a reprezentat un eveniment cu ample implicaţii pentru relaţiile internaţionale, raporturile dintre Anglia şi Franţa avînd mult de suferit [62]. „Rezistenţa germană în Ruhr — scria diplomatul Djuvara la 15 septembrie 1923 — a fost posibilă numai graţie politicii britanice" [63]. Guvernul sovietic a condamnat acţiunea Franţei, probînd prin acest gest existenţa unui tratat cu Germania [64]. Evenimentele legate de Ruhr şi atitudinea *Foreign Office*-ului faţă de acestea au creat o atmosferă de neîncredere între diplomaţiile engleză şi franceză [65].

Primul ministru român se arăta şi el îngrijorat de evoluţia vieţii internaţionale şi considera că „ cea mai bună politică actualmente este aceea a bunelor raporturi cu vecinii" ; totodată, el era de părere că România, dată fiind experienţa istoriei, trebuie să ducă o politică, „fără angajamente precise cu protagoniştii politicii mondiale" [66].

N. Titulescu era convins de efectele pe care o bună propagandă le-ar fi putut avea asupra relaţiilor bilaterale româno-engleze şi considera că sînt necesare posturi de lecturer în civilizaţie română la Universităţile din Londra, Oxford şi Cambridge [67] ; în acest scop, el cerea ca R. W. Seton Watson să fie numit la Oxford, iar Evans la Universitatea din Londra [68]. Pentru o mai bună cunoaştere a României în Anglia, el a propus, în 1923, aducerea pentru conferinţe a marelui istoric N. Iorga. În urma eforturilor diplomatului, la 1 octombrie 1924, s-a creat secţia română la *King's College* la Londra, cursurile fiind susţinute de W. Steed (relaţiile internaţionale ale României şi Orientul Apropiat) şi Marcu Beza (limba şi literatura română) [69]. Eforturile lui Titulescu vizau predarea unui curs despre economia României de către profesorul Evans [70] ; cît priveşte pe R. W. Seton Watson, ministrul nostru îi dorea foarte mult la Oxford pentru predarea istoriei românilor [71]. Diplomatul român a depus eforturi serioase pentru traducerea şi publicarea în Anglia a *Istoriei Românilor*, scrisă de N. Iorga, „operă de înalt interes cultural şi naţional" [72] ; el considera eficientă ţinerea de către marele istoric, a unor conferinţe în Marea Britanie, în special la *King's College*. În acest timp, la solicitarea lui W. Steed, colonelul Ion Antonescu, ataşat militar la Londra, a prezentat la Universitatea din capitala Marii Britanii mai multe conferinţe prin care făcea cunoscute opiniei publice engleze eforturile României în primul război mondial [73], precum şi intenţiile pacifice ale ţării noastre. Se urmărea să se înlăture

[62] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală-Ferdinand, vol. II, dosar 15, 1923, f. 209 (telegramă nr. 2271, de la Londra, 4 septembrie 1923).

[63] *Ibidem* (telegramă nr. 2376, de la Londra, Djuvara către Duca).

[64] Arh. M.A.N., fond 876, Poziţia 358, dosar 28, 1923, f. 46.

[65] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală-Ferdinand, vol. II, dosar 15, 1923, f. 209.

[66] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, III/1, 9 ianuarie 1924.

[67] *Titulescu şi strategia...*, p. 375—376 (scrisoare de la Londra, 10 mai 1923, Titulescu către Duca) ; Gh. Buzatu, *N. Iorga and the History of Anglo-Romanian Relations*, în vol. *Anglo-Romanian...*, p. 215—236.

[68] *Titulescu şi strategia...*, p. 376 (scrisoare din 31 august 1923, Titulescu către Duca).

[69] *Ibidem*, p. 377, 387.

[70] *Ibidem*, p. 387.

[71] *Ibidem*, p. 389.

[72] *Ibidem*, p. 387—388 (scrisoare din 11 octombrie 1924, de la Geneva, Titulescu către Iorga).

[73] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziţia 777, dosar f.n., 1926, ff. 16—40 (raport nr. 116 din 1 martie 1926).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

informațiile false care apăreau în unele publicații londoneze referitoare la caracterul participării României la prima conflagrație mondială.

Relațiile politico-diplomatice româno-engleze au cunoscut în cursul anului 1924 momente de apropiere, rolul ministrului român pe lîngă Palatul St. James, N. Titulescu, fiind esențial. Acesta mărturisea reprezentantului Angliei la București că cea mai sigură cale de a ajunge la o înțelegere cu Marea Britanie era „prin prietenie". În relațiile internaționale „trebuie să fii întotdeauna sigur pe faptele tale, să nu faci nici o promisiune care nu ar putea fi respectată, să arăți respect față de punctul de vedere opus și, în sfîrșit, să fii cinstit în dorința de conciliere" [74]. Oficialităților engleze și franceze, care invocau lipsa spiritului de internaționalism a României, ilustrul diplomat le răspundea : „Internaționalismul îl primesc cu condiția să fie bilateral [...]. Cînd România are nevoie de credite, de mașini, nu aud niciodată vorbindu-se de internaționalism. Cînd statele străine au nevoie de bogățiile României, internaționalismul apare imediat. Să ne punem de comun riscurile și nevoile și pe urmă să căutăm cum internaționalismul se poate împăca cu suveranitatea națională" [75].

Un moment deosebit din istoria raporturilor bilaterale l-a constituit vizita din mai 1924 a suveranilor români la Londra. Pregătită de N. Titulescu [76], prezența regelui Ferdinand, însoțit de ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca, a ocazionat contacte între cele două diplomații și s-a încheiat cu un „desăvîrșit succes", părere împărtășită, în unanimitate, și de presa engleză [77]. Cu prilejul discuțiilor, oficialitățile britanice au reafirmat sprijinul lor pentru integritatea teritorială a României și s-au aplecat asupra relațiilor comerciale și financiare dintre cele două țări aflate atunci în centrul preocupărilor Londrei și Bucureștilor. La sfîrșitul aceleiași luni, premierul englez a dat noi asigurări de sprijin a integrității teritoriale a României în discuțiile cu ministrul Titulescu [78].

Diferendele dintre marile puteri își puneau amprenta asupra raporturilor internaționale ale perioadei și provocau neliniștea diplomației României. Titulescu scria Ministerului Afacerilor Străine că puterile occidentale îi fac „imprèsia unor somnambuli care inconștient pun foc propriei lor case" [79], și aducea la cunoștință lui I. G. Duca că va face eforturi, pe lîngă *Foreign Office* și *Quai d'Orsay*, pentru a sprijini eforturile de pace ale României. Din nou, în august 1924, Titulescu a insistat pe lîngă oficialii britanici pentru noi asigurări în scopul apărării „integrității teritoriale a României" [80]. El era convins că „trebuie să ne apărăm interesele continentale sprijiniți pe Franța și, dacă nu se poate concursul britanic, ceea ce ar fi perfect, cu bunăvoința An-

---

[74] P.R.O., *F.O.*, 371/9981, f. 74—75 (telegramă nr. 204, 24 aprilie 1924, Dering către *F.O.*).

[75] *Titulescu și strategia...*, p. 386 (telegramă de la Geneva, 30 septembrie 1924, Titulescu către M.A.S. și V. Brătianu).

[76] *Ibidem*, p. 379 (telegramă de la Londra, 25 aprilie 1924, Titulescu către Duca).

[77] *Ibidem* (telegramă de la Londra, 14 mai 1924, Titulescu către M.A.S. și V. Brătianu).

[78] *Ibidem*, p. 380 (telegramă de la Londra, 28 mai 1924, Titulescu către M.A.S.).

[79] *Ibidem*, p. 382 (telegramă de la Londra, 7 august 1924, Titulescu către M.A.S.).

[80] *Ibidem*, p. 384 (telegramă de la Londra, 17 august 1924, Titulescu către M.A.S.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

gliei" [81]. N. Titulescu se arăta, într-o scrisoare către I. G. Duca, dezamăgit de promisiunile britanice, în special, de asigurările aliaților, în genere. „Nu văd frontul unic ferm — scria el — care singur ar putea face pe învinșii de ieri să se obișnuiască (sau să înceapă cel puțin a se obișnui) cu noua ordine de lucru [...]. Marii Aliați se interesează numai de Tratatul de la Versailles, dar nu și de celelalte (Trianon, St. Germain), de Protocolul din 28 octombrie 1920 de la Paris" [82]. Cu toate acestea, diplomația Bucureștilor a făcut tot ce i-a fost posibil pentru îmbunătățirea relațiilor cu toate țările europene.

Rolul României în viața internațională ca țară dornică de a avea legături cu toate statele, urmărind „consolidarea unității naționale înăuntru și în afară", prin menținerea tratatelor existente, a fost reafirmat și în expozeul asupra politicii externe a guvernului, din 20 martie 1924, unde se sublinia că „raporturile cu Anglia s-au dezvoltat în ultimul an" [83]. Cu toate acestea, evoluția relațiilor internaționale neliniștea diplomația Bucureștilor. Ministrul român la Londra, N. Titulescu, era și el îngrijorat de întorsătura pe care o luase politica internațională și aprecia că „adevăratul pericol ar veni din manoperile anglo-americane unde ni s-ar impune un arbitraj" și „am fi dezarmați fără să ni se confere, în schimb, nici un fel de securitate" [84]. După ce concluziona că, prin protocolul din 1924, Anglia „a transformat obligațiunea de asistență în obligațiune morală, lipsită de sancțiuni". Titulescu reproducea discuția omului politic francez Herriot cu ministrul Diamandi, în care acesta din urmă îi spusese : „eu nu pot admite arbitrajul, adică amestecul străin la mine acasă și dezarmarea României numai contra unei securități de natură biblică care constă în simplul sfat de a ajuta pe aproapele său" [85]. Ministrul român consemna, în încheierea raportului, că Franța, ca și Anglia, se preocupă numai de interesul lor și că „negocierile referitoare numai la granițele Germaniei însemnează că granițele spre Rusia sînt lăsate în vînt" [86].

La *Foreign Office*, într-o convorbire cu Lampson, Titulescu reamintea diplomatului britanic că în problema securității punctul de vedere al Bucureștilor era că „distincțiunea între granițe nu corespunde cu adevăratele exigențe ale păcii". La replica lui Lampson, după care politica externă engleză era cuprinsă în cuvîntarea lui Chamberlain, Titulescu a replicat că „discursul trebuie complectat printr-o declarație în Parlament", potrivit căreia Anglia are „interesul în menținerea ordinei în Europa centrală" și că „încercarea de a o modifica, prin mijloace violente, nu o poate lăsa indiferentă" [87]. Acest lucru era necesar, deoarece și opinia publică engleză se arăta refractară oricărui amestec în chestiunile Europei centrale și orientale. Titulescu a mai menționat că Anglia se va convinge, în curînd, că „dacă problema securității există pentru ea, aceasta nu poate fi decît generală". *Foreign Office*-ul, a subliniat ministrul român, „a descoperit toate granițele Europei centrale și orientale prin

[81] *Ibidem*, p. 394 (telegramă din 21 noiembrie 1924, Cap Ferrat, Titulescu către Duca).
[82] *Ibidem*, p. 400 (scrisoare din 3 martie 1925, St. Moritz, Titulescu către Duca).
[83] B.C.S., fond St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1/CIII.
[84] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, vol. 112, f. 10 (telegramă de la Paris, 20 martie 1925, semnată Titulescu).
[85] *Ibidem*, f. 10.
[86] *Ibidem*, f. 11.
[87] Idem, fond 71, Anglia, vol. I, 1925—1932, f. 7—8 (telegramă nr. 888/21 aprilie 1925, de la Londra, semnată Titulescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

afirmarea că nu le garantează"[88]. În mai 1925, N. Titulescu se prezenta din nou la *Foreign Office* pentru a declara că nu îmbrățișa politica întortocheată a Angliei care, „în ceea ce privea România, nu-i asigura granițele"[89].

O mare atenție a acordat România în perioada premergătoare Locarnoului atitudinii diplomației britanice căreia, de fapt, i-a aparținut propunerea încheierii unui pact de garanții. Inițial, după aprecierea însărcinatului cu afaceri român la Londra, Laptew, Marea Britanie „nu era dispusă să admită includerea Poloniei și a Cehoslovaciei"[90] în cadrul acestui pact, fapt ce reieșea limpede și din discursul ținut de A. Chamberlain unde se afirma că Londra „începe să părăsească politica tradițională a izolării"[91]. Șeful *Foreign Office*-ului era convins că numai printr-o înțelegere cu Germania „se putea obține ameliorarea situației internaționale pe continent"[92]. La Londra, politica Wilhelmstrasse-ului se bucura de multe simpatii, ceea ce îl determina pe Laptew să-și exprime temerea că „într-un eventual conflict, ce am putea avea cu Germania, nu ne putem bizui pe simpatia engleză"[93].

Față de un asemenea proiect, șeful diplomației Bucureștilor, I. G. Duca, aprecia că pactul „va spori nesiguranța Europei", împărțind-o în țări cu „granițele garantate și în cele lăsate în voia propriilor mijloace"[94]. După ce sublinia că Pactul Ligii Națiunilor și Protocolul de la Geneva, cu toate imperfecțiunile și lipsurile lor de sancțiuni efective, „ofereau totuși o garanție mai reală de pace", Duca ruga pe miniștrii Titulescu și Diamandi să atragă serios atenția guvernelor, pe lîngă care erau acreditați, „asupra primejdiei pentru pacea europeană a unor atari înțelegeri unilaterale" și să arate că, „dacă urmăresc, într-adevăr, consolidarea situației create de război, trebuie să caute neapărat mijlocul de a da o garanție și celorlalte state"[95]. Ministrul român la Londra insistase asupra „absurdității acestei concepțiuni" și subliniase că ideea revizuirilor „nu poate produce decît confuzie și dezordine, procedeul atîrnînd pe capul țărilor mici ca o sabie a lui Damocles"[96].

Apărător al fruntariilor stabilite după prima conflagrație mondială, Titulescu a aprobat orice acțiune care aducea un spor de securitate statelor din Europa. Dar nu a acceptat niciodată ca hotarele să fie garantate unilateral, cum s-a procedat la Locarno. Cu cîteva luni înainte de încheierea acordurilor de la Locarno, el a comunicat guvernului englez că „Împărțirea Europei în două, în țări cu granițele garantate și în țări cu granițele negarantate, va contribui la sporirea nesiguranței în loc să asigure consolidarea păcii"[97]. În discuțiile cu oficialități britanice ca: A. Chamberlain, Lordul Cecil, Lampson, Wellesley[98], el a accentuat punctul de vedere al Bucureștilor „după care dis-

---

[88] *Titulescu și strategia...*, p. 402—403 (telegramă de la Londra, 20 aprilie 1925, Titulescu către M.A.S. și V. Brătianu).

[89] *Ibidem*, p. 403 (telegramă de la Londra, 19 mai 1925, Titulescu către Duca).

[90] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. I, 1925—1932, f. 1 (telegramă din 3 martie 1925, de la Londra, semnată Laptew).

[91] *Ibidem*, f. 2 (telegramă de la Londra, 6 martie 1925, semnată Laptew).

[92] *Ibidem*, f. 4 (telegramă nr. 579, de la Londra, 7 martie 1925).

[93] *Ibidem*, f. 5.

[94] Idem, fond 71, Germania, 1925, vol. 112, f. 7 (telegramă din 11 martie 1925, semnată Duca).

[95] *Ibidem*, f. 17—18 (telegramă de la Londra, 27 martie 1926, semnată Titulescu).

[96] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1/CIII.

[97] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, vol. 112, f. 7, 12,

[98] P.R.O., *F.O*, 371/11427, f. 50—51.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

tinctiunea între granițe nu corespunde cu adevăratele exigențe ale păcii" [99] și a cerut Angliei să nu tolereze eventualele încercări de revizuire a tratatelor de pace. În ceea ce privește securitatea statelor europene — o constantă a politicii promovate de Titulescu —, diplomatul a insistat în favoarea creării unui „Locarno" pentru Europa centrală, care să acopere, într-un fel, lipsa de eficacitate a acordului primar pentru această zonă.

Tratatul de la Locarno a fost primit favorabil de toate partidele politice din Marea Britanie. Laptew scria Ministerului Afacerilor Străine de la București că partidele politice din Anglia văd în pact „un mijloc pentru a garanta pacea europeană și un instrument care, lărgit la toate Puterile, va putea servi cu folos la menținerea păcii" [100]. În cadrul dezbaterilor parlamentare, partidele liberal și laburist au propus amendamente care nu au fost admise. Principala critică care s-a adus acestui acord se refera la faptul că „dominioanele nu sînt copărtașe la acest act" ; pentru el au votat 375 de deputați, iar 13 s-au pronunțat împotrivă [101]. Dezbaterile din Camera Comunelor arătau că majoritatea conducătorilor englezi nu aveau încredere în „stabilitatea politică a noii ordini creată în Europa centrală și orientală". De la Londra, Titulescu aprecia că diplomația lui A. Chamberlain „întrevede rectificări de frontieră prin înțelegeri amicale" [102].

Locarno marca sfîrșitul izolării morale a Germaniei, el fiind o mărturie a dispariției complete a spiritului de la Versailles.

Marea Britanie a reluat, în noiembrie 1925, ideea ministrului de externe grec, Rentis, referitoare la arbitrajul obligatoriu urmat de un pact de garanție în cadrul Societății Națiunilor, propunînd-o statelor balcanice [103]. Însușirea de către Chamberlain a propunerii Rentis, pentru organizarea unui Locarno Balcanic, deși ascundea primejdia unei puternice influențe a Angliei, servea totuși la menținerea *statu-quo*-ului teritorial din această zonă. Interesele contradictorii ale Marilor Puteri, ca și unele neînțelegeri dintre statele balcanice au împiedicat înfăptuirea unei organizații destinate securității lor teritoriale și naționale. Guvernul român a fost solicitat de Tirana să ia inițiativa unui acord în sensul unui Locarno Balcanic româno-greco-iugoslavo-albanez, la care ar fi aderat și Italia. Răspunsul Bucureștilor a fost că nu ar putea lua o asemenea inițiativă atît timp cît blocul nu cuprindea „toate statele din partea de sud-est a Europei" și nu se bucura de „concursul Marilor Aliați" [104], ceea ce atestă grija diplomației României pentru apărarea păcii din zonă.

Deși opinia publică engleză era dezinteresată de chestiunile Europei centrale și orientale [105], Titulescu a intuit rolul pe care *Foreign Office*-ul îl avea în rezolvarea problemelor internaționale ale continentului. Adept al diplomației deschise, al discuțiilor sincere, Titulescu a transformat aceste deziderate în postulate care îi vor defini întreaga activitate politică. Acțiunile sale de-

[99] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. 1, 1925—1932, f. 7.
[100] Idem, Locarno, vol. 113, 1925—1937, f. 35 (telegramă de la Londra, 10 noiembrie 1925, semnată Laptew).
[101] *Ibidem*, f. 90—91.
[102] Idem, vol. 112, f. 17—18 (telegramă de la Londra, 27 martie 1925, Titulescu către M.A.S.).
[103] E. Campus, *Înțelegerea Balcanică*, p. 25.
[104] Arh. St. București, fond Președ. Cons. de Min., dosar 22, 1927—1930, f. 162 (telegramă nr. 80, 24 decembrie 1926, semnată Mitilineu).
[105] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, vol. 112, 1925, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

osebite la Liga Națiunilor, unde a militat pentru universalitatea acestui organism în spiritul concilierii internaționale, modul în care a apărat interesele României la diverse conferințe și reuniuni, contribuția la dezvoltarea relațiilor țării noastre cu Marile Puteri, în special cu Anglia, i-au adus aprecierea cercurilor conducătoare din țară. În septembrie 1926, ministrul Angliei la București, R. Greg, nu excludea posibilitatea ca diplomatul român să fie rechemat de la Londra, pentru a fi numit președinte al Consiliului de Miniștri, ceea ce ar fi, adăuga el, „un avantaj" [106] din punctul de vedere britanic. Titulescu nu a fost numit prim ministru. Totuși, la 6 iulie 1927, el a fost chemat de I. I. C. Brătianu în țară, unde i s-a repartizat portofoliul externelor, calitate în care avea posibilitatea să pună în aplicare vastele sale cunoștințe și experiența acumulată la Londra.

Cercurile diplomatice britanice și-au exprimat satisfacția pentru numirea lui Titulescu ca ministru al Afacerilor Străine al României. Sir W. Tyrell i-a adresat o telegramă de felicitare, iar presa engleză a comentat favorabil această investitură.

În noua calitate, Titulescu va vizita Roma, Berlin și Paris, călătorii ce au reținut atenția *Foreign Office*-ului. Raporturile României cu aceste țări treceau prin momente nu prea favorabile și era necesar ca ele să fie ameliorate. Cu Italia, guvernul Al. Averescu încheiase un tratat și cîteva dintre clauze n-au fost bine primite de Titulescu [107]. Ratificarea de către Italia a Protocolului de la Paris [108] fusese însă apreciată, iar diplomatul nostru a intenționat, așa cum va mărturisi mai tîrziu, să acorde acestei țări „locul ce i se cuvine" [109] în cadrul raporturilor noastre externe. Titulescu avea în vedere și revizionismul de care începuse să fie animat Mussolini și dorea, fără îndoială, să estompeze o parte din planurile Romei în această direcție.

Raporturile româno-germane evoluaseră pozitiv, în special în latura economică, iar Titulescu năzuia spre consolidarea lor. În fine, cu Franța, țară cu care România colaborase atît de bine pe plan diplomatic, se iviseră, în special în vremea celei de a doua guvernări averescane, unele dezacorduri care trebuiau să-și găsească rezolvarea. Oricum, vizita lui Titulescu la Roma nu a avut darul să mulțumească cercurile *Quai d'Orsay*-ului.

Moartea primului ministru I. I. C. Brătianu a prilejuit reprezentantului englez la București, Greg, un comentariu deosebit de favorabil în ceea ce privește personalitatea lui Titulescu : „cel mai de seamă om din guvernul Vintilă Brătianu, cel căruia noul președinte de Consiliu îi cere aproape patetic sfatul și ajutorul". Cu aceeași ocazie, el evidențiia „foarte buna cunoaștere" de către Titulescu a Angliei și „reputația sa la Ligă" [110], ceea ce îi conferea o valoare deosebită pentru raporturile bilaterale.

---

[106] P.R.O., *F.O.*, 371/11 421, f. 13 (telegramă din 28 septembrie 1926, R. Greg către *F. O.*).

[107] *Ibidem*, f. 13.

[108] *D.B.F.P.*, Series I A, vol. 3, London, 1970, p. 80 (scrisoare din 9 martie 1927, de la Geneva, A. Chamberlain către W. Tyrell).

[109] Arh. M.A.E., fond T 34, vol. 13 (Memoriul lui Titulescu către Generalul Antonescu, 23 octombrie 1940).

[110] P.R.O., *F. O.*, 371/12 221, f 269 (radiogramă nr. 298, de la București, 19 decembrie 1927, Greg către *F.O.*).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

La 1 august 1928, Titulescu a revenit la Londra ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, perioada coincizînd cu începutul unei etape de agravare a situației internaționale datorată, în special, contradicțiilor dintre Marile Puteri. Situația, aprecia Titulescu, era „favorabilă pentru Germania care a lucrat văzînd ce profit poate trage“ [111]. Era de așteptat ca precedentul stabilit de ea să fie urmat și de alte state revizioniste.

Politica externă britanică evita angajarea în divergențele dintre marile puteri continentale. Despre protagoniștii politicii europene, Titulescu spunea: „am găsit în Italia excitațiune, în Franța tendință de insularism și în Anglia miopie“ [112]. *Foreign Office*-ul căuta, pe cît posibil, să mențină „un paralelism de vederi cu Franța“ [113], dar preponderența acesteia în Europa centrală nu corespundea intereselor Angliei, motiv pentru care Londra se străduia să păstreze echilibrul forțelor, atît pe uscat, cît și pe mare [114]. Această orientare nu convenea tuturor oamenilor politici britanici. Astfel, David Lloyd George acuza, în noiembrie 1928, guvernul Baldwin că urmase o politică de dependență față de Franța și respinsese propunerea de dezarmare făcută de Moscova. De asemenea, el aprecia că raporturile anglo-americane nu sînt ceea ce ar trebui să fie [115].

După mărturiile ambasadorului englez la Paris, aflate în timpul vizitei lui Ramsay Mac Donald în capitala Franței, politica Marii Britanii trebuia să se bazeze pe prietenia cu Franța în scopul ajungerii la o „înțelegere franco-germană“ [116]. Faptul a fost recunoscut și de primul ministru Baldwin, care, la banchetul oferit în onoarea Lordului primar al Londrei, s-a arătat satisfăcut de evoluția raporturilor internaționale din ultimii ani; după el, Locarno „a dat rezultate satisfăcătoare și azi recunoscute de toți“ și a evidențiat „ameliorarea progresivă a raporturilor cu Franța“ [117]. Diplomația engleză părea, în cursul anului 1928, să țină la înțelegerea cu Parisul, considerînd că în felul acesta situația internațională s-ar ameliora sensibil [118].

Unul din momentele diplomatice care a ținut trează atenția Angliei și României a fost acela legat de semnarea pactului Briand-Kellogg. Inițial, *Foreign Office*-ul a formulat rezerve față de acest pact, considerînd că unele din prevederile sale nu erau compatibile cu interesele imperiului englez [119]. Într-o telegramă, din 12 mai 1928, se arăta modul în care se tratează de către cei mari cele mai importante probleme externe și se exprima îngrijorarea pentru viitor, deoarece cu formula „război contra războiului“ nu se pot „rezolva chestiuni așa grave“. Londra nu vedea cu ochi buni ceea ce, în document, se numea „combinație bazată pe vorbărie“ [120]. Într-un raport, înaintat lui I. G.

---

[111] Idem, 20 427, f. 26.

[112] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, 1920—1937, vol. 39, f. 147 (telegramă de la Londra, 16 noiembrie 1930).

[113] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, Personal, dosar 129, 1931, f. 9.

[114] Arh. M.A.N., fond 5418, Poziția 1 312, dosar f.n., 1929, f. 7 (radiogramă nr. 346 din 22 noiembrie 1929).

[115] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu alte state, vol. 38, 1922—1944, f. 9 (telegramă nr. 2 731/A-2, 15 noiembrie 1927, semnată Laptew).

[116] Arh. St. București, fond Președ. Cons. de Min., dosar 22, 1927, f. 5—6.

[117] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. I, 1925—1932, f. 105—106, (telegramă nr. 2 723 A-2, 12 noiembrie 1928, semnată Laptew).

[118] *Ibidem*, f. 100 (telegramă nr. 1 903, din 1 august 1927, de la Londra).

[119] *Ibidem*, f. 96 (telegramă nr. 1 244, din 17 mai 1928).

[120] Arh. St. București, fond Casa Regală-Regență Mihai, dosar 41, 1928, f. 37.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Duca, se aprecia că de acest fapt ar profita Germania, prin modificarea planului Dawes, iar în ceea ce privește Anglia se spunea că ea nu apreciază această realizare diplomatică [121]. I. G. Duca transmitea lui Titulescu, la San Remo, că „în principiu, sîntem gata de a adera la pactul Briand-Kellogg". Rezervele diplomației Bucureștilor aveau în vedere Pactul Societății Națiunilor, tratatele și angajamentele luate, precum și vecinii [122]. Ulterior, guvernul sovietic s-a adresat Poloniei și Lituaniei să încheie un protocol de neagresiune după modelul pactului Briand-Kellogg. Varșovia a răspuns că la pact trebuiau să adere și alte state interesate (inclusiv România). Bucureștii au cerut să se introducă în pact și cîteva rezerve specifice situației sale față de Uniunea Sovietică, ceea ce Moscova a acceptat [123].

Pactul Briand-Kellogg a fost adoptat în Parlamentul român cu 256 de voturi în Adunarea Deputaților și cu 124 în Senat în februarie 1929 [124], iar protocolul de la Moscova la 21 februarie 1929, cu 250 voturi [125].

Din inițiativa delegației engleze, în septembrie 1929, s-a creat un comitet de 11 membri, între care și Titulescu, cu misiunea de a alcătui un raport asupra amendamentelor de adus eventual Pactului Societății Națiunilor, pentru a-l pune în armonie cu tratatul de la Paris [126].

România sprijinea orice inițiativă menită să consolideze pacea. Răspunzînd la proiectul Briand de federalizare a statelor, guvernul de la București se arăta favorabil unei asemenea acțiuni care, după opinia sa, trebuia să se bazeze pe: „respectarea tratatelor, a integrității teritoriale, a independenței, suveranității și egalității lor". Țara noastră atrăgea atenția, totodată, asupra gravității raporturilor economice internaționale [127] și a efectelor pe care rezolvarea acestor chestiuni le aveau în desfășurarea relațiilor externe. Titulescu, vorbind despre propunerea lui Briand, în cadrul conferinței ținute la Cambridge, la 19 noiembrie 1930, sublinia că este „o inițiativă generoasă destinată a apropia popoarele de pe continent" și adăuga că reprezintă „singura soluție pentru a menține pacea între popoare" [128].

Revenirea lui Carol al II-lea pe tron, în iunie 1930, a fost considerată de cercurile economice și financiare londoneze ca fiind de natură să le consolideze situația din România [129].

Însărcinatul cu afaceri român la Londra transmitea Ministerului Afacerilor Străine de la București că *Foreign Office*-ul credea că o îmbunătățire a situației europene nu se poate obține decît prin legarea celor trei probleme: dezarmare, datorii de război și reparațiuni [130]. Într-adevăr, efectele crizei economice mondiale de supraproducție s-au resimțit puternic în viața internațională a perioadei. Modul în care se rezolvaseră, pînă atunci, chestiunile cu caracter economic și financiar rezultate din război s-au repercutat

[121] *Ibidem.*
[122] Idem, dosar 42, 1928, f. 107.
[123] Arh. M.A.N., fond 5 418, dosar f.n., 1929, Poziția 690, f. 58—59.
[124] *Resumé...*, vol. X, 1930, nr. 1, 15 februarie 1930, p. 4.
[125] „Monitorul Oficial", Partea I, nr. 30, 7 februarie 1929, p. 918—923, 74—77.
[126] Idem, nr. 70, 27 martie 1929, p. 2 418—2 421.
[127] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 102, 1930, f. 3.
[128] R. Deutsch, *N. Titulescu. Discursuri*, p. 362.
[129] Arh. St. București, fond Casa Regală-Coral II, dosar 102, f. 1—2 (raport de la Londra, 28 iunie 1930, semnat Al. Duiliu Zamfirescu).
[130] Idem, dosar 111, 1931, f. 2.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

asupra relațiilor internaționale ale perioadei și au afectat, în egală măsură, raporturile interstatale.

Anglia era nemulțumită de preponderența Franței în Europa centrală, situație care a ieșit în evidență mai ales în perioada crizei economice, cînd a căutat să evite a se angaja „à fond" în divergențele continentale ; cu toate acestea, ea a căutat să se mențină pe poziția unui paralelism de opinii cu Parisul.

În problema dezarmării exista un dezacord între Franța și Anglia. Redactarea tezei engleze fusese în așa fel făcută încît, indiscutabil, conceptul francez era redus înainte de a fi expus. În această problemă, diplomația Bucureștilor considera că trebuie ținut cont de poziția politică, militară, teritorială, precum și de situația geografică. Titulescu aprecia că dezarmarea calitativă „trebuie să fie întinsă cît mai departe dat fiind că noi nu avem nici artilerie grea, nici avioane de bombardament, nici tancuri" [131]. Ministrul român aprecia, pe bună dreptate, că limitarea bugetară trebuia să țină cont de circumstanțele particulare și de condițiile specifice ale fiecărei țări.

În legătură cu planul Tardieu, cercurile oficiale engleze erau de părere că acesta ar trebui să fie discutat în cadrul Comisiunii Europene de pe lîngă Societatea Națiunilor care să hotărască ce state vor trebui să participe la discuții. O atitudine fermă din partea guvernului britanic nu se putea lua, deoarece acesta urmărea, în primul rînd, efectele Conferinței de la Ottawa. Angliei îi displăcea rolul important ce l-ar fi deținut Franța, dacă ar fi izbutit să înglobeze Austria și Ungaria într-un acord regional cu *Mica Înțelegere*. *Foreign Office*-ul se arăta neliniștit și de faptul că miniștrii de externe ai *Micii Antante* ajunseseră la un acord cu Tardieu, în sensul acordării unor tarife medii Germaniei și Italiei în cadrul Europei dunărene.

Conferința economică mondială din anul 1932 a oferit prilejul Marii Britanii împreună cu dominioanele să examineze situația economică a lumii și în raport cu acordurile de la Ottawa. Hotărîrile Conferinței de la Londra au arătat, în primul rînd, că Marile Puteri erau dispuse să facă extrem de puține concesii în chestiunea raporturilor economice internaționale, de care ar fi putut să fie avantajate, cît de cît, micile state ale lumii.

Evenimentele din Germania anului 1932 preocupau adînc cercurile conducătoare britanice [132]. Ramsay Mac Donald, în timpul discuțiilor cu Stimson și Brüning, ar fi acceptat principiul egalității de înarmare a Germaniei. Dealtfel, la Londra, oficialitățile erau de părere că pentru a obține un rezultat practic la Conferința de dezarmare trebuia concedat ceva Germaniei [133]. Nu același lucru se putea spune despre revendicările germane în problema mandatelor coloniale, care nu erau acceptate de Anglia. Față de cererile germane, W. Steed, în „The Sunday Times", recomanda o politică „fermă" din partea Londrei, Parisului și Washington-ului [134]. Tot la Londra se considera că, față de perspectiva unui guvern „tare" la Berlin, Franța ar

[131] Idem, dosar 98, 1932, f. 8 (telegramă cifrată din 4 august 1932, semnată Titulescu).
[132] Arh. M.A.F., fond 71, Anglia, General, vol. 1, 1925—1932, f. 168 (telegramă nr. 1 178 de la Londra, 9 iunie 1932, semnată Laptew).
[133] *Ibidem*, f. 172 (telegramă nr. 1790, de la Londra, 24 august 1932, semnată Laptew).
[134] *Ibidem*, f. 175 (telegramă nr. 1964/A-2, de la Londra, 12 septembrie, 1932, semnată Laptew).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

fi, în cele din urmă, dispusă să facă unele concesiuni, în special în problema înarmării Germaniei [135]. Astfel, problemele Conferinței dezarmării interesau și cercurile oficiale românești. Înainte de a pleca la Geneva, generalul Samsonovici a avut o întrevedere cu ministrul Titulescu, care i-a declarat că, la Conferința dezarmării, România va susține punctul de vedere conform căruia va trebui să aibă o armată corespunzătoare „securității sale, în raport cu situația geografică" [136].

În ceea ce privește planul englez de dezarmare, acesta, după aprecierea lui Laptew, nu oferea nici o garanție de securitate, ci numai o reafirmare a angajamentului [137] Puterilor Contractante că nu vor recurge la forță pentru a obține satisfacția cererilor lor. Se confirma, din nou, tendința Londrei de a nu se lăsa atrasă în diferendele continentale.

La 21 aprilie 1932, Titulescu, referindu-se la dezacordul anglo-francez [138], observa că dezarmarea calitativă trebuia să fie întinsă cît mai departe [139]. Situația era cu atît mai gravă cu cît existau multe controverse între punctele de vedere ale experților britanici, Ramsay Mac Donald, Sir John Simon și *Foreign Office* [140]. Ramsay Mac Donald și John Simon erau de acord, în principiu, cu egalitatea solicitată de Germania [141]. Churchill, în răspunsul la mesajul regal asupra politicii externe, aprecia că cererea Berlinului era doar „un preludiu", care va fi urmat, la momentul oportun, și de alte cereri, ca „restaurarea de teritorii și colonii" [142]. De la Berlin, Tașcă scria că vizita cancelarului german la Londra și contravizita lui Mac Donald în capitala Germaniei va scoate Republica de la Weimar din izolarea în care se aflase pînă atunci [143].

Laptew transmitea, la 3 octombrie 1932, că tendința Angliei de a nu se amesteca în diferendele europene se menține, primul ministru britanic optînd pentru „politica de compromis", în care Londra „urma să joace rolul de arbitru" [144]. Într-un discurs ținut în Camera Comunelor, Churchill opina că, înainte de a proceda la dezarmare, ar trebui înlăturate „chestiunile juste ale învinșilor" [145]. Situația nu putea, desigur, decît să neliniștească diplomația Bucureștilor ferm atașată principiilor integrității teritoriale și securității europene.

*

Pronunțîndu-se pentru relații pașnice cu toate statele, România nu a neglijat creșterea potențialului său militar în vederea *apărării hotarelor na-*

[135] *Ibidem*, f. 171 (telegramă nr. 1752, de la Londra, 18 august 1932, semnată Laptew).
[136] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 88, 1932, f. 9.
[137] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. 1, 1925—1932, f. 203 (telegramă nr. 2599/A-2, 24 noiembrie 1932, de la Londra, semnată Laptew).
[138] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 85, 1932, f. 58.
[139] Idem, dosar 98, 1932, f. 8.
[140] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. 1, 1925—1932, f. 183—184.
[141] *Ibidem*, f. 174 (telegramă nr. 1790, din 24 august 1932).
[142] *Ibidem*, f. 199 (telegramă nr. 2593/A-2, din 24 noiembrie 1932).
[143] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 111, 1931, f. 18.
[144] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, Chestiuni economice, vol. 30, 1920—1933, f. 282 (telegramă nr. 2845, de la Londra, 3 octombrie 1932, semnată Laptew).
[145] Idem, General, vol. 1, 1925—1932, f. 204 (telegramă nr. 2587, de la Londra, 24 noiembrie 1932, semnată Laptew).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ţionale [146]. Aşa se explică atenţia forurilor de resort pentru dotarea armatei române cu material militar provenit, în marea lui majoritate, din străinătate. Bugetele militare româneşti au fost în general mici şi ele nu au permis o înzestrare corespunzătoare. Nu întîmplător, dorinţa de pace a României este ilustrată şi de faptul că în perioada 1920—1930 în ţara noastră s-au construit 2 000 şcoli şi numai cîteva căzărmi [147].

Anglia a fost una din ţările exportatoare de armament şi alte materiale militare. Guvernul român s-a arătat în anul 1922 interesat în cumpărarea unor materiale militare de la Londra. Prin nota expediată ataşatului militar la Paris, colonelul Ion Antonescu, de ministrul de război, generalul Mărdărescu, se solicia *War Office*-ului să ne cedeze lovituri pentru obuziere şi cartuşe, costul total al materialului ridicîndu-se la circa 20 de milioane franci. Preţurile urmau să se stabilească prin analogie cu cele franceze [148].

La începutul anului 1923, Marele Stat Major român hotăra comandarea unui material militar în Anglia, din care 40% viza armamentul, 30% aviaţia, 20% geniu şi tancuri, iar 10% transportul şi cheltuielile de recepţie [149]. Titulescu, ministrul nostru la Londra, făcea cunoscute, în privinţa plăţii, următoarele trei soluţii : 1) un credit pe termen lung de negociat cu Trezoreria ; 2) un depozit britanic de arme în România ; 3) un împrumut de arme în natură. A treia soluţie implica pentru noi obligaţia de a restitui, la termenul dat, obiectele împrumutate sau valoarea lor, chestiunile financiare urmînd să fie examinate mai tîrziu. Reprezentantul român socotea că prima soluţie are cele mai mari şanse de reuşită. Era evident că politica militară externă a României avea în vedere, întîi, zona geografică în care se afla ţara noastră. Trebuiau contracarate efectele propagandei „subversive şi anarhice" de la graniţele ţării, România neputînd conta pe improvizări şi ajutoare [150] provenite de la membrii aliaţelor defensive. În ceea ce priveşte efectele acestor aliaţe — credeau unii factori de conducere militară — nu era exclusă posibilitatea ca, din cauza complicaţiilor externe, *ţara noastră să se găsească în situaţia de a conta numai prin forţele ei proprii* [151].

Un aspect important al cooperării militare româno-britanice l-a constituit acela al aeronauticii, care în 1925 se afla într-un plin proces de transformare. Pentru completarea flotei sale aeriene, România a comandat 60 de avioane Siskin [152].

O chestiune care a stat, de asemenea, în atenţia oficialităţilor noastre a fost dezarmarea [153]. În diverse ocazii, diplomaţia Bucureştilor a afirmat că România nu poate accepta de bună voie să-şi limiteze armamentul [154]. Ca o ilustrare a acestei poziţii stă mărturie procentul afectat Ministerului Apărării

---

[146] Vezi, pe larg, lucrarea lui Gh. Zaharia şi C. Botoran.

[147] Arh. M.A.N., fond 5418, Poziţia 1312, dosar f.n., 1929, f. 67.

[148] Idem, fond 5416, Poziţia 812, dosar 13, 1922f f. 17 (telegramă nr. 6826 din 19 octombrie 1922).

[149] Idem, dosar 15, Poziţia 913, 1922, f. 21 (Notă din 29 ianuarie 1923, semnată general Cristescu).

[150] *Ibidem.*

[151] Idem, dosar 26, Poziţia 883, 1923, f. 5—8.

[152] *Ibidem*, f. 8.

[153] Vezi Gh. Matei, *Dezarmarea în contextul...* ; Arh. M.A.N., fond 5417, Poziţia 663, dosar 1, 1925, f. 79—163, 170.

[154] Arh. M.A.N., fond 5416, Poziţia 883, dosar 26, f. 4—6.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Naționale — circa 16,25% [155] — cel mai redus (cu excepția Ungariei) dintre bugetele țărilor din centrul, sud-estul și răsăritul Europei. Discuția lui Titulescu, din 19 noiembrie 1926, cu vicontele Cecil de Chelwood reflectă atenția cu care diplomatul român urmărea *apărarea națională a României* în contextul unor propuneri lansate de diverse cancelarii europene sau la Liga Națiunilor [156]. Cu acel prilej, el a afirmat că România este dispusă să încheie acorduri pașnice cu state ca Ungaria, Bulgaria, Uniunea Sovietică, ceea ce „ar pregăti terenul pentru și mai mult și ar duce la crearea unei mentalități cu totul deosebite" [157]. În același timp, existau temeri față de sinceritatea Marilor Puteri care ne-ar impune, sublinia Titulescu, „un arbitraj unde am fi dezarmați fără să ni se confere, în schimb, nici un fel de securitate" [158].

România, la o populație de 16,2 milioane de locuitori, avea 143 000 de militari, efectiv de pace, ceea ce reprezenta 0,88% din populația țării [159]; în anul 1927, țara noastră a cheltuit pentru armată 5 250 milioane lei [160]. Statul român avea afectat pentru Ministerul de Război 16,25% din buget, adică 17 075 021,48 lei, procent sub care nu putea să coboare fără ca existența ei să fie periclitată [161].

În iunie 1930, atașatul militar la Londra a purtat discuții cu amiralul Henderson în legătură cu construirea unui port modern la Marea Neagră (Tașaul) conceput a fi și bază navală. Se considera că, în felul acesta, s-ar fi înlăturat hărțuielile ce ni se făceau la Sulina de C.E.D. Cu același prilej, Amiralitatea londoneză ne-a oferit spre cumpărare două distrugătoare. Căpitanul comandor Niculescu afirma, în raportul către Rege, că întreaga diplomație engleză este ghidată de politica Amiralității și de Bank of England, „care sînt cei doi regulatori ai politicii mondiale" [162]. Așa cum reieșea dintr-o scrisoare a baronetului Sir Trevor Dawson, directorul general al firmei Vikers-Armstrong, oficialitățile engleze erau dispuse să încheie un aranjament de 100 000 £ și unul pentru aviație, în valoare de 50 000 £ [163].

Discuțiile privind construirea unei baze navale la Tașaul au avut un rol important în evoluția relațiilor româno-engleze din perioada interbelică. Privită defavorabil de *Foreign Office* și Ministerul Comerțului Exterior de la Londra, propunerea a reprezentat un mare proiect menit să asigure convergența intereselor economice și navale ale celor două țări la Marea Neagră. Restricțiile impuse capitalurilor engleze, poziția Angliei la Conferința dezarmării, unde ea nu dorea să apară drept complice și ocrotitoare a unei țări pe cale de a se înarma, situația neclară a strîmtorilor și opoziția Franței la proiect au fost factori ce au dus la amînarea propunerii. În ajunul ce-

---

[155] *Ibidem*, f. 11.
[156] P.R.O., *F.O.* 371/11 421, f. 48—49.
[157] *Ibidem*, f. 49.
[158] Arh. M.A.E., fond 71, Germania, 1925, vol. 112, f. 11 (telegramă din 20 martie 1925, de la Paris, Titulescu către Externe).
[159] „România Militară", an LX, nr. 10, octombrie 1928, p. 94.
[160] *Ibidem*, p. 95.
[161] Arh. M.A.N., fond 5416, Poziția 883, dosar 26, f. 9.
[162] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 34, 1930, f. 1—5 (raport secret nr. 456).
[163] D. B. Funderburk, *op. cit.*, p. 44—45.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

lui de al doilea război mondial, proiectul, ne mai corespunzînd aşteptărilor, a fost abandonat de cele două părţi [164].

Vizita făcută în portul Constanţa de un crucişător şi două vase de război engleze a fost legată de planurile bazei navale şi de speranţa unui ajutor din partea Marii Britanii ; ea nu a trecut neobservată în statele vecine cu România. „Pravda", din 28 august 1930, aprecia vizita ca „o demonstraţie împotriva Rusiei, una ce nu trebuie subestimată", Anglia fiind acuzată că ia conducerea sectorului de sud al frontului antisovietic. Într-o discuţie pe care şeful Secţiei Informaţii şi Presă al Comisariatului Sovietic pentru Afacerile Externe a avut-o cu ambasadorul englez W. Strang, diplomatul sovietic n-a menţionat vizita navelor britanice în apele României [165], ceea ce denotă că chestiunea nu deranjase aşa de mult Uniunea Sovietică.

Observăm că problema dezarmării a constituit una din chestiunile internaţionale mult urmărită de diplomaţia Bucureştilor, mai ales înainte de deschiderea Conferinţei de la Londra. Pentru România, doctrina Societăţii Naţiunilor în materie de dezarmare stabilea o legătură indisolubilă, o interdependenţă între dezarmare şi securitate [166].

*

Un capitol important al raporturilor româno-engleze a fost acela al participării Angliei şi României la Liga Naţiunilor, unde ţara noastră a luptat pentru realizarea unei egalităţi reale între statele mari şi cele mici.

La a cincea adunare a Ligii Naţiunilor, care a avut loc între 1 septembrie şi 2 octombrie 1924, Comisia a III-a — Reducerea armamentului — a avut ca preşedinte pe I. G. Duca. Acest for a elaborat *Protocolul pentru reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale,* considerat drept cel mai important document al Adunării din acel an [167]. În document îşi găseau expresie o bună parte din propunerile anterioare ale României şi în care se încerca, din nou, completarea Pactului Societăţii Naţiunilor, prin introducerea a trei elemente : arbitraj, securitate, dezarmare. Se prevedea obligaţia statelor semnatare de a nu recurge la război, ca mijloc de reglementare a diferendelor, şi se preciza, pentru prima dată, delimitarea cazurilor de agresiune într-o formă incompletă. I. G. Duca propunea ca, în stabilirea căilor concrete de aplicare a normelor şi a principiilor din acest protocol, să se ia ca model documentele diplomatice perfectate de România cu statele din cadrul *Micii Antante* şi cu Polonia şi cerea să se treacă la încheierea unor pacte de neagresiune bilaterale sau multilaterale între statele vecine din diferite zone geografice, înserîndu-se în conţinutul acestora şi principiile recunoaşterii egalităţii juridice a statelor, independenţei, suveranităţii, respectului şi apărării integrităţii teritoriale [168]. Documentul nu a fost adoptat datorită poziţiei delegaţilor statelor revizioniste, precum şi a celor britanici.

---

[164] *D.B.F.P.*, Second Series, vol. VII (telegramă nr. 508/N 6132/75/38, de la Moscova, 30 august 1930, Strang către Henderson), p. 153—155.

[165] *Ibidem*, p. 154.

[166] *Resumé...*, vol. X, nr. 12, decembrie 1930, p. 042 (cuvîntarea lui C. Antoniade la Comisia pregătitoare a Conferinţei dezarmării) ; vezi, pe larg, P. Bărbulescu, *România la...*, precum şi studiile semnate de E. Bold, E. Campus, M. Iacobescu, Gh. Gheorghe şi A. Niri.

[167] *Resumé...*, vol. IV, nr. 9, septembrie 1924, p. 169.

[168] M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 344.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Despre Societatea Națiunilor, Titulescu mărturisea colaboratorului său George Oprescu: „orice aș face, nu pot să-mi scot Societatea Națiunilor din cap și din inimă [...]. Am dreptate să cer Ligii mai mult decît face și să cer să iasă din făgașul periculos al acordurilor de fațadă, al rezultatelor de mîntuială" [169]. Diplomatul român a participat activ în cadrul subcomisiilor pentru dezarmare și arbitraj și s-a abținut de la votarea unui text care făcea arbitrajul Ligii Națiunilor obligator chiar pentru chestiunile rezervate de Curtea de la Haga diferitelor guverne. Titulescu era revoltat de modul în care Londra ridicase chestiunea la Ligă și declara că în problema petrolului există dorința de colaborare cu capitalul străin și drepturile noastre suverane, concluzionînd că „dacă noul pact va permite asemenea interveniri în politica internă, România declară de azi că nu-l acceptă" [170].

Permanent, Titulescu a informat Ministerul Afacerilor Străine despre discuțiile care au avut loc la Geneva în problema arbitrajului și securității. La 6 octombrie, el îi scria lui I. G. Duca că, „pentru a nu rămîne izolată, România va accepta protocolul, dar va face o declarație separată" [171]. Protocolul din 1924 îi apărea lui Titulescu ca „un amestec de ipocrizie și de nedibăcie care repugnă firii mele [...]. Ipocrizie, pentru că se anunță cu sunete de goarnă o eră nouă în care agresorul va vedea ridicîndu-se împotriva lui omenirea toată. Și... obligațiunea de asistență e nesancționată. Nedibăcie, pentru că, necunoscîndu-se destul de bine mentalitatea britanică, s-au pus în text formule obligatorii, imperative și în raport rezerve care le anihilează [172].

Contribuțiile delegaților români la adunările Ligii Națiunilor, eforturile lor constante pentru întronarea unei atmosfere de pace și de destindere internațională în Europa le-au adus aprecierea întregii lumi diplomatice. În 1926, România a fost aleasă membră a Consiliului Permanent pe o perioadă de trei ani, obținînd la primul scrutin 41 de voturi, iar la al doilea 30 [173].

Și în anii următori, vom consemna eforturile constante susținute de reprezentanții României la forumul genevez pentru organizarea și menținerea păcii. Alături de strădaniile constructive ale lui Titulescu, prezența activă a României s-a dovedit prin I. G. Duca, în 1925, doctor N. Lupu, în 1927, N. Petrescu-Comnen, în 1928, G. G. Mironescu, în 1929.

Un mijloc de cunoaștere a politicii externe a statelor s-a făcut prin reuniunile internaționale ale asociațiilor pentru Liga Națiunilor. La Conferința de la Londra, delegația română, formată din Șerbescu, Stoica, Ciotori și Elena Văcărescu, a reușit să determine asociația similară engleză să renunțe la ceea ce era primejdios pentru interesele internaționale ale țării noastre, mai ales în problema minorităților [174]. Acest lucru era valabil atunci, deoa-

[169] *Titulescu și strategia..*, p. 390 (scrisoare a lui Titulescu către G. Oprescu, 29 octombrie 1924, de la Cap Ferrat).

[170] *Ibidem*, p. 385 (telegramă de la Geneva, 19 septembrie 1924, Titulescu către M.A.S. și V. Brătianu).

[171] *Ibidem*, p. 387 (scrisoare de la Geneva, 6 octombrie 1924, Titulescu către I. G. Duca).

[172] *Ibidem*, p. 391 (scrisoare din 2 noiembrie 1924, Cap Ferrat, Titulescu către I. G. Duca).

[173] *Ibidem*, p. 434 (scrisorile din 4 și 7 septembrie 1926, ale lui Titulescu către V. Brătianu); *Resumé...*, vol. VI, nr. 9, 15 octombrie 1926, p. 217.

[174] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Boerescu, CXV, dosar 1 (raport din 12 iunie 1925, semnat Elena Văcărescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

rece în unele ziare britanice, ca „Times", apăreau numeroase articole cu un conținut antiromânesc [175].

Maniera realistă cu care Titulescu a abordat chestiunile internaționale, reputația sa la Ligă, aprecierea unanimă a eforturilor desfășurate pînă atunci de diplomația Bucureștilor în opera de destindere europeană, au cîntărit mult la alegerea sa ca președinte al Adunării Generale a Ligii Națiunilor, în două rînduri, (1930 și 1931), caz unic în istoria acestui for internațional. Noua misiune diplomatică a confirmat calitățile excepționale ale lui Titulescu, de om politic profund atașat idealurilor de pace și colaborare internațională și a adus *„o creștere a prestigiului României (s. ns.)"* [176]. *Foreign Office*-ul a jucat un rol esențial în cazul ambelor alegeri [177] căutînd să-și construiască, astfel, în ochii Ligii Națiunilor, o imagine de forță și eficacitate.

În situația internațională grea a anului 1932, mai multe delegații, între care cea britanică și germană, au dorit să ofere președinția Adunării Generale a Societății Națiunilor, din nou, lui Titulescu [178]. Era un nou prilej prin care se aprecia politica externă constructivă și realistă a României. Diplomatul nostru a refuzat, pe motiv că situația la Conferința dezarmării era complicată și, deci, necesită timp [179]. Pe de altă parte, România se confrunta și cu alte chestiuni dificile, la rezolvarea cărora prestigiul diplomatului putea fi decisiv. În plus, ministrul român nu voia, așa cum va mărturisi mai tîrziu, să mărească „geloziile internaționale" care s-ar fi suprapus „peste cele naționale" [180].

În perioada dintre cele două mandate, Titulescu a prezentat, la 19 noiembrie 1930, o conferință — *Progresul ideii de pace* — în care a făcut o demonstrație asupra evoluției păcii europene și a progresului înregistrat, pînă atunci, în această direcție. Subliniind că „pacea este azi o stare de spirit ca scop : o organizare legală ca instrument și un strigăt al inimii, adică o expresie prin cuvînt, ca mijloc de a împlînta în conștiința universală imperioasele ei comandamente", diplomatul își punea legitim întrebarea : „Cum s-ar putea clădi edificiul păcii fără sprijinul maselor ? Și cum poți convinge masele dacă nu prin cuvînt ?" Răspunsul : „O doctrină — istoria o dovedește — nu se poate impune decît prin spadă sau cuvînt. Eu prefer cuvîntul" [181], alegere care demonstrează marile sale valențe umaniste, grija permanentă pentru apărarea civilizației umane. Conferința, rostită în fața studenților și a profesorilor Universității din Cambridge — una din cele mai vechi instituții de cultură europene — îi proba, odată în plus, cunoașterea detaliată a principalelor chestiuni cu care se confruntase Europa după 1918.

*

Semnatar al tratatului de la Trianon, ce consfințea unirea Transilvaniei cu România, Nicolae Titulescu, care la sfîrșitul primei conflagrații mondiale

[175] *Ibidem.*
[176] P.R.O., *F.O.*, 371/20 427, f. 26.
[177] „The Times", October 2, 1931 ; Arh. St. București, Casa Regală-Carol II, dosar 119, 1931, f. 2 ; idem, dosar 130, 1931, f. 29—30.
[178] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 130, 1931, f. 29 (raport din 10 octombrie 1931, semnat C. Antoniade).
[179] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 84, 1932, f. 1—2.
[180] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 83, f. 29.
[181] *N.T.D.D.*, p. 339.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

mărturisea că fericit este poporul „al cărui ideal național e una cu idealul umanității a cărui dezvoltare reclamă numai dreptate, a cărui existență presupunea numai libertatea" [182], va face din opera înfăptuită de masele populare la 1 Decembrie 1918 principalul obiectiv al activității sale diplomatice.

În ianuarie și martie 1920, atunci cînd Al. Vaida-Voievod se afla la Londra pentru a discuta detaliile semnării tratatului de pace cu Ungaria, Titulescu observa [183] că primul ministru român a fost bine primit în capitala Marii Britanii, această țară jucînd un rol *esențial* în viața diplomatică europeană. La 18 martie 1920, la sediul *Foreign Office*-ului, Lordul Curzon era de acord cu modificarea ușoară a articolului 181 din proiectul tratatului cu Ungaria [184], schimbare solicitată de delegația română. În general, se va observa că în timpul negocierilor și a semnării tratatului de la Trianon oficialitățile britanice au sprijinit, în majoritatea cazurilor, delegația română.

Articolul, de care am amintit mai înainte, va mai face obiectul și a altor negocieri internaționale, îndeosebi în Comisia Reparațiilor. Reprezentanții maghiari au încercat modificarea acestuia, dar s-au lovit de pregătirea documentată a delegaților români : V. Antonescu, E. Neculcea, Vintilă Brătianu și colonelul Ion Antonescu. În iulie și septembrie 1923 [185], încercările guvernului de la Budapesta de a modifica acest articol nu au reușit datorită poziției hotărîte și ferme a reprezentanților români, sprijiniți de L. Barthou, președintele Comisiei Reparațiilor, și de delegatul englez Henderson [186].

Cu toată poziția rigidă a Ungariei, România se pronunța pentru raporturi amicale cu Budapesta dar, așa cum consemna Titulescu într-o telegramă din 8 septembrie 1923, „în limita tratatelor actuale" [187]. Ministrul român a avut, dealtfel, o discuție, în această privință, la Liga Națiunilor, cu premierul ungar Bethlen.

Încercările Ungariei de revizuire a tratatului de la Trianon au fost încurajate și de poziția unor cercuri politice britanice, lucru sesizat și de V. Cornea, care, într-o lucrare publicată în 1934, scria că sursele revizionismului englez erau : a) critica economică a tratatelor de pace ; b) greșeala de a dezintegra fosta monarhie austro-ungară ; c) apărarea păcii europene prin revizuirea tratatelor de pace [188].

Dezbaterile din Camera Comunelor arătau, dealtfel, că unii conducători politici englezi nu aveau încredere în „stabilirea politică a noii ordini creată în Europa centrală și orientală" [189]. Întors de la Berlin, Lordul Beaverbrook comunica ministrului român că diplomații germani ar dori să încerce să facă prin el ceea ce ungurii efectuau deja prin Lordul Rothermere în favoarea Budapestei [190]. Era clar că în Marea Britanie, politica reprezenta rezultatul practic al lucrurilor, iar evenimentele influențau concepția diplo-

---

[182] B.A.R., Arh. N. Titulescu, II, Msse. 10, Fragmente de manuscris.
[183] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV/14, f. 4—7.
[184] *D.B.F.P.*, First Series, vol. VII, p. 527—528.
[185] Arh. St. București, fond Casa Regală-Ferdinand, 1923, dosar 21, f. 3—11.
[186] *Ibidem*, f. 40.
[187] *Titulescu și strategia...*, p. 377.
[188] V. Cornea, *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei*, București, 1934, p. 27—33.
[189] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1/CIII.
[190] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. 1, 1925—1932, f. 64 (telegramă nr. 2280, de la Londra, 6 octombrie 1927, semnată Laptew).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

matică [191]. De la Geneva, N. Petrescu-Comnen comunica, la 11 decembrie 1927, că își menținea impresia potrivit căreia „la Londra s-a lucrat mult în favoarea ungurilor în ultimile trei luni" [192]. Acțiunea desfășurată în atare sens de Lordul Rothermere în Marea Britanie, îi mărturisea A. Chamberlain lui N. Petrescu-Comnen, nu va avea nici o influență asupra politicii Londrei [193]. Ministrul rormân la Liga Națiunilor transmitea că secretarul de stat al *Foreign Office*-ului va fi nevoit să ia, din nou, o atitudine în această chestiune" [194]. Dealtfel, în mai multe rînduri, cabinetul britanic a luat în discuție chestiunea raporturilor cu Ungaria. Astfel, în 1925, guvernul englez privea regimul ungar ca „antidemocratic" și „tulburător al păcii" [195].

O problemă care a preocupat diplomațiile celor două țări a fost aceea a optanților unguri. Studii mai vechi [196] sau mai noi [197] ne oferă suficiente dovezi că chestiunea l-a absorbit pe Titulescu aproape un deceniu. Cunoscutul diplomat a prezentat, în discuțiile cu oficialitățile britanice, istoricul chestiunii agrare din România. Astfel, în mai 1925, întîlnindu-se cu A. Chamberlain diplomatul nostru i-a arătat că era „imposibil", pentru statul român, să introducă „alt tip de reformă [agrară] în provinciile istorice unite cu patria mamă" [198]. Chestiunea a oferit lui Titulescu posibilitatea să-și pună în valoare marile sale calități în slujba apărării intereselor naționale. În septembrie 1927, a fost reținut în fața Consiliului Ligii Națiunilor șapte ore pentru dezbaterea problemei optanților. În aceeași lună, printr-o telegramă expediată lui I. G. Duca, sublinia că a fost sprijinit de A. Chamberlain. Acesta — scria Titulescu — „a fost greu de convins, dar afirm că nici unul din oamenii politici ce cunosc nu ar fi avut curajul pe care l-a avut el să ia taurul de coarne, cum a făcut. Și, cînd știu atacurile la care (e) supus în Anglia pe tema că nu aplică ideile de la Locarno, meritul lui e și mai mare și deci recunoștința noastră trebuie să fie mai adîncă" [199].

*

După cum se știe, la Conferința de Pace de la Paris nu s-a adoptat un statut definitiv referitor la navigația pe Dunăre. Acest lucru avea să se facă la 23 iulie 1921 cînd, în capitala Franței, s-a adoptat *Statutul definitiv al Dunării*, semnat de Franța, Anglia, Belgia, Grecia, Italia, România, Regatul Sîrbo-croato-sloven și Cehoslovacia [200]. Navigația era supusă unor reguli uniforme, ea urmînd să fie coordonată de două comisii: a) Comisia maritimă — ce avea în atribuție asigurarea navigației pentru Dunărea maritimă

---

[191] *Ibidem*, p. 37 (telegramă nr. 113, de la Londra, 16 ianuarie 1927, semnată Titulescu).

[192] Idem, vol. 39, 1920—1937, f. 94.

[193] *Ibidem*.

[194] *Ibidem*, f. 98.

[195] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziția 690, dosar f.n., 1929, f. 351.

[196] Vezi lucrarea lui D. Cutcutache.

[197] Studiul lui D. Șandru din volumul *Titulescu și...*, p. 168—192.

[198] *Titulescu și strategia...*, p. 403—404 (telegramă din 21 mai 1925, de la Londra, Titulescu către I. G. Duca).

[199] *Ibidem*, p. 438 (telegramă din 20 septembrie 1927, de la Geneva, Titulescu către M.A.S.).

[200] I. Cârțînă, I. Seftiuc, *Die Donau in der Geschichte des Rumänischen Volkes*, București, 1980, p. 119—184; *Recuiel des traités*, vol. 26, 1924, nr. 1—4, p. 174—199.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

(cuprindea patru delegați reprezentînd România, Franța, Italia și Anglia); b) Comisia internațională pentru Dunărea fluvială de la Brăila la Ulm. În această comisie intrau doi delegați ai statelor germane, cîte unul pentru fiecare riveran și cîte unul reprezentînd statele din *Comisia Europeană a Dunării*: Italia, Franța, Anglia [201].

România nu făcuse, pînă atunci, în problema Dunării, o politică de inițiativă, Bucureștii fiind mai mult în defensivă. O chestiune era aceea a amestecului neriveranilor în probleme care priveau numai pe riverani, ceea ce reprezenta premisa unui izvor de conflicte viitoare. Acest lucru era favorizat și de faptul că mijloacele bănești ale societății românești de navigație pe Dunăre erau incomparabil mai mici decît acelea ale Marilor Puteri.

Anglia înființase „Danube Navigation Company" (River Syndicate), cu un capital de 1 200 000 £, prin cumpărarea de la statul austriac a tuturor acțiunilor Societății „Bayerischer Lloyd" și acelea de la „Süddeutsche Donau". De asemenea, capitalul englez era prezent și în navigația dunăreană a Cehoslovaciei, Iugoslaviei și Bulgariei. Astfel, în locul celor două state învinse, Austria și Germania, au apărut doi învingători — Anglia și Franța.

Și în anii următori, Anglia a căutat să acapareze, sau, cel puțin, să controleze, orice cale mondială de navigație. Potrivit unei telegrame din Praga, din 15 martie 1924, la Budapesta s-a ținut, din inițiativa acționarilor englezi la societățile de navigație dunărene, o consfătuire. În urma întîlnirii, s-a creat un cartel pentru centrul Europei, care a sporit tariful transporturilor, călătorilor și al mărfurilor; măsura afecta, mai ales, linia Viena-Budapesta-Belgrad [202].

Noul regim al Dunării lăsa situația vechii *Comisii Europene* nerezolvată, fără a pune în concordanță situația ei cu configurația postbelică și cu noile împrejurări, ceea ce aducea o gravă atingere a dreptului de suveranitate. Statutul Dunării nu reprezenta încă rezolvarea definitivă a chestiunii acestui fluviu de o importanță vitală pentru țara noastră. România dorea o sinceră colaborare între riverani, bazată pe respectul dreptului de suveranitate al fiecăruia.

Cabinetul britanic a sesizat Comisia Comunicațiilor și Tranzitului că un diferend s-a ivit între guvernele britanic, francez și italian, pe de o parte, și România, pe de alta, cu privire la aplicarea articolelor 346, 348 și 349 ale tratatului de la Versailles, în ceea ce privește limita jurisdicției *C.E.D.*-ului. Diferendul se iscase în problema de a cunoaște valoarea puterilor Comisiei asupra părții din Dunăre care mergea de la Galați la Brăila și care era jurisdicția ei exactă. În lipsa delegatului român, Comisia a amînat examinarea conflictului și a hotărît numirea unui comitet de anchetă [203].

În legătură cu jurisdicția *C.E.D.*-ului, un comitet însărcinat de Comisia Consultativă și Tehnică a Comunicațiilor și Tranzitului s-a reunit la Geneva în perioada 30 martie — aprilie 1925. Din partea britanică a participat Sir Cecil Hurst, consilier juridic la *Foreign Office*, iar, din partea României, Contzescu, ministru plenipotențiar, delegat în *C.E.D.* Americanul

[201] Gr. Antipa, *Chestiunea Dunării*, p. 27—33.
[202] *Ibidem*, p. 27.
[203] *Resumé...*, vol. IV, noiembrie 1924, p. 255.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Walker D. Hynes a fost însărcinat de Comisia Comunicațiilor și de Tranzit să întreprindă un studiu asupra navigației pe Rin și pe Dunăre [204].

Din raportul lui Hynes reieșea, că, pentru Dunăre, el nu a găsit decît o documentație redusă și, în ansamblu, statistici puțin numeroase. Comisia a fost de acord că jurisdicția *C.E.D.*-ului se întinde de la Galați la amonte de Brăila, în aceleași condiții ca de la mare la Galați și că distincția dintre competența *C.E.D.*-ului pe fluviu și aceea a autorităților române în porturi nu trebuie să fie efectuată după o limită geografică [205].

România s-a plîns de drepturile recunoscute *Comisiei Europene*, ceea ce reieșea și din raportul lui Hynes [206] și a desfășurat o amplă activitate diplomatică în problema competenței *C.E.D.*-ului. Intențiile Bucureștilor reieșeau clar din rezoluția pusă, la 10 ianuarie 1927, de generalul Averescu pe raportul trimis, la 20 noiembrie 1926, delegației române la *C.E.D.* „În ziua cînd vom vedea că sforțările noastre se izbesc de o rezistență absolută — sublinia șeful guvernului român — va trebui cu siguranță să luăm, oricare ar fi riscurile, *o hotărîre în acord cu interesele și demnitatea țării. Aceasta ar fi la sfîrșitul anului viitor (s. ns.)*" [207]. Nemulțumirea României față de *Comisia Europeană* reiese și din unele documente britanice. R. Greg, ministrul Angliei la București, transmitea, la 23 noiembrie 1926, că Vintilă Brătianu consideră *Comisia Europeană* un fel de „bête noir" [208].

În aprilie 1927 a fost remis Ministerului Afacerilor Străine al Italiei un memorandum referitor la greutățile navigației pe Dunăre datorate lipsei unor lucrări tehnice pe care, mai bine de zece ani, *Comisia Europeană* le neglijase [209].

După ce, în mai multe ședințe [210], competența *C.E.D.*-ului s-a aflat în discuția Ligii Națiunilor [211], unde s-au expediat numeroase memorii, s-a ajuns în urmă la Curtea Internațională de justiție de la Haga. Guvernul român a însărcinat pe Al. Millerand și Charles de Virscher, profesor la Gand și secretar general adjunct la Institutul de drept internațional, să apere punctul nostru de vedere. România prezentase, dealtfel, la 15 septembrie 1927, răspunsul său la observațiile formulate de Anglia și Italia din 17 iunie [212].

Curtea Internațională de Justiție, a luat în discuție, în perioada 6—13 octombrie 1937, competența *C.E.D.*-ului. Au avut loc 13 audieri publice, Curtea avînd ca președinte pe elvețianul Hubert. Guvernul britanic era reprezentat de Sir Douglas Hagg, generalul Anthorney, Alexander Fachiri și W. E. Beckett. Punctul de vedere românesc — apărat de Millerand, Charles de Virscher, N. Politis și Contzescu — înțelegea într-un alt mod expresia cuprinsă în articolul al șaselea „în aceleași condiții ca în trecut" [213]. Teza ce-

---

204 Idem, vol. V, nr. 4, aprilie 1925, p. 121.
205 Idem, nr. 5—6, iunie 1925, p. 176—177.
206 Idem, nr. 8, august 1925, p. 201—205.
207 Arh. St. București, fond Președ. Cons. de Min., dosar 35, 1927, f. 1.
208 P.R.O., *F.O.*, 371/11 421, f. 58.
209 *Ibidem*, f. 78—80 (telegramă nr. 1533 din 28 aprilie 1927).
210 *Resumé...*, vol. VII, nr. 2, p. 30; idem, nr. 4, p. 95.
211 Idem, nr. 5, mai 1927.
212 Idem, nr. 6, iulie 1927, p. 189.
213 Idem, vol. VIII, nr. 10, 1927, p. 280—283.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

lor trei mari puteri — Marea Britanie, Italia și Franța — se referea la dreptul de a exclude, în sectorul Brăila-Galați — competența juridică și tehnică ca aceea existentă în aval de Galați bazată pe statutul Dunării din 1921.

La 8 decembrie 1927, Curtea Permanentă de Justiție Internațională stabilea că „puterea de a reglementa și jurisdicția aparține, în porturile Brăila și Galați, autorităților teritoriale, iar dreptul de supraveghere în vederea asigurării libertății de navigație și egalitatea pavilioanelor aparține *Comisiei Europene*" [214]. Taxele de navigație, fixate la ședința plenară din octombrie 1927, aveau să rămînă în vigoare cinci ani, cuantumul lor, stabilit de comun acord între România și *C.E.D.*, reprezentînd o sensibilă diminuare față de tariful din trecut [215].

O schimbare în atitudinea Angliei față de competența *C.E.D.*-ului s-a produs în februarie 1928, cînd delegatul britanic în Comisie a susținut condițiile solicitate de România pentru modificarea regimului Dunării. Cabinetul de la Londra considera condițiile Bucureștilor „moderate și deplin justificate". Nu s-a putut ajunge, însă, la o satisfacere a cererilor noastre din cauza intransigenței delegatului francez [216]. De-abia în martie 1929 s-a încheiat un acord între *C.E.D.* (Franța, Anglia, Italia, pe de o parte, și România pe de altă parte), în privința competenței *Comisiei Europene*, iar la 16 ianuarie 1930 s-a stabilit statutul definitiv al Dunării [217].

*

Poziția țării noastre față de Rusia Sovietică era clar exprimată într-o telegramă a ministrului de externe, Take Ionescu, adresată Moscovei, la 5 ianuarie 1921, în care, printre altele, se spunea: „România nu are intențiunea de a călca obligațiunile impuse de dreptul internațional, în sensul păstrării unei absolute neutralități față de Rusia. Nu este vorba despre negocieri între Rusia și România, care pace nu a fost niciodată călcată, ci numai despre *reglementarea anumitor chestiuni*. Politica pe care o urmează și intenționează să o păstreze și mai departe guvernul român este politica unui stat care nu dorește să se amestece în afacerile vecinului său și care nu nutrește contra lui nici o intențiune dușmănoasă" [218].

Diplomația sovietică a răspuns propunerilor române, prin Cicerin, și a acceptat ideea tratativelor, numind ca delegat la discuții pe M. Litvinov [219]; aceasta a propus ca orașul Reval să fie gazda convorbirilor româno-sovietice. După unele păreri, formulate în presa poloneză, Anglia era țara care și-ar fi luat sarcina de mijlocitor între România și Soviete, în caz de tratative [220].

România, prin Take Ionescu, s-a arătat gata, la 31 ianuarie 1921, să numească un delegat care să se întîlnească cu reprezentantul Moscovei într-o

---

[214] Idem, vol. VII, ntr. 12, p. 380.

[215] Arh. St. București, Fond Min. Propagandei, Informații, dosar 25, 1927, f. 6.

[216] Idem, fond Președ. Cons. de Min., dosar 22, 1927—1930, f. 91 (telegramă nr. 10 359 din 6 februarie 1928).

[217] *Resumé...*, vol. X, 1930, nr. 1, p. 15.

[218] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu (telegramă nr. 440, 5 ianuarie 1921, Take Ionescu către Cicerin).

[219] Arh. I.S.I.S.P., fond 28, dosar 661.

[220] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziția 621, dosar 891, 1920, f. 65.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

localitate neutră, de preferință Riga. Diplomatul nostru sublinia, din nou, în telegrama din 18 februarie 1921, că „România nu are două politici și, mai ales, n-a folosit niciodată duplicitatea în raporturile ei cu un alt stat" [221]. Se arăta în această telegramă că au fost date ordine severe pentru ca frontiera de răsărit „să fie bine păstrată", așa încît „să fie imposibil ca bandele alb-gardiste", de care vorbea Cicerin, „să poată utiliza ca bază teritoriul român" [222].

Contactele româno-sovietice s-au menținut și, la 27 mai 1921, Take Ionescu îl anunța pe Cicerin că reprezentantul nostru, Filality, aștepta, la București, de mai bine de o lună, un mesaj din partea lui Litvinov, pentru a pleca spre Reval [223].

Presa engleză și cea polonă acordau un spațiu larg istoriei diplomatice a estului european. În unele ziare britanice continuau să apară articole tendențioase, în care căutau să acrediteze ideea că România ar avea intenții agresive față de Soviete. Astfel, „Daily Herald", din 29 iulie 1921, cita o telegramă din Viena în legătură cu subiectul și reproducea și textul unei note a „Comitetului Național pentru Protecția Rusiei". Față de aceste știri, neconforme cu adevărul istoric, Legația română de la Londra a luat atitudine, printr-o dezmințire publicată de Agenția Reuter [224]. La rîndul lor, comentariile ziarelor poloneze reproduceau o opinie a lui Take Ionescu după care guvernul de la București nu vedea necesitatea începerii tratativelor de pace cu Rusia Sovietică, deoarece România nu era în stare de război cu această țară. Totuși, conducătorul diplomației Bucureștilor se declara gata ca, prin discuții, să se lămurească unele puncte din neînțelegerile ivite, în ultimul timp, între cele două guverne. Aceleași surse diplomatice remarcau faptul că *Foreign Office*-ul s-ar fi arătat interesat în menținerea contactelor dintre Moscova și București [225]. Trebuie remarcat că unul din „motivele" pentru care Rusia Sovietică era nemulțumită de politica guvernelor noastre se găsea în sprijinul acordat lui Petliura [226] sau altor alb-gardiști, nemulțumire pe deplin nefondată.

Discuțiile româno-sovietice au început la 22 septembrie 1921 la Varșovia. Reprezentantul nostru, Filality, comunica, la 26 septembrie, că delegatul sovietic, Karachan, i-a propus să se scoată din programul viitoarei conferințe problema teritorială și a minorităților și, drept compensație, „să consimțim a nu se trece nici aceea a socotelilor dintre noi". Ca urmare, diplomatul român a ripostat: „Dacă am priceput bine ne propuneți o tîrguială. Doriți să faceți din Basarabia o monedă de schimb. Să renunțăm la dînsa" Răspunsul lui Filality l-a șocat pe Karachan, care a recunoscut: „Da, așa este. Și apoi văd că faceți atîta caz pentru mizerabila sumă de o sută de milioane de ruble aur la care se ridică întregul dumneavoastră stoc metalic. *Admiteți sper că Basarabia face mai mult (s. ns.)*" [227]. De la început, Filality

---

[221] Arh. I.S.I.S.P., fond 28, dosar 661.
[222] *Ibidem.*
[223] Idem, dosar 657 (telegramă din 27 mai 1921).
[224] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 39, 1920—1937, f. 64 (telegramă nr. 2881, de la Londra, 6 august 1921, semnată Djuvara).
[225] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziția 621, dosar 891, 1920, f. 65.
[226] *Ibidem*, f. 208 (nota lui Cicerin din 18 august 1921).
[227] Arh. I.S.I.S.P., fond 28, dosar 661.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

a arătat că guvernul de la București „nu primește, în nici un caz, și sub nici o formă să pună în discuție legalitatea sau caracterul definitiv al Unirii Basarabiei cu România". Țara noastră, a continuat diplomatul român, acceptă să discute consecințele Unirii (navigația pe Nistru în speță), dar este împotriva abordării problemei așa-zise a minorităților, rezolvată prin tratatele de pace [228]. Șeful delegației sovietice a invocat, în sprijinul argumentării sale, acordul ce s-a încheiat între Averescu și Rakovski [229].

Corespondența purtată între Take Ionescu și Filality ne dezvăluie clar intențiile României în cadrul discuțiilor cu Rusia Sovietică. La 17 octombrie 1921, ministrul de externe român îi scria lui Filality: „Niciodată nu am crezut că tezaurul ne va fi restituit, cum, de asemenea, am știut că guvernul sovietic nu vrea decît să reia relațiile diplomatice cu România. *Este evident că am face cea mai mare greșeală dacă ne-am învoi la o asemenea socoteală, în care noi am pierde totul fără a lua nimic (s. ns.)*" [230]. Aprecierea lui Karachan că statul român ar avea vreun interes ca să capete, de la guvernul sovietic, *recunoașterea unirii Basarabiei cu România*, era considerată, cu dreptate, de Take Ionescu, „neîntemeiată"; totodată, el sublinia că „hotărîrea noastră, oricare ar fi consecințele, e să nu primim discutarea chestiunii Basarabiei ca punct de program hotărît între ambele părți". Diplomatul român era de părere că nu trebuie acceptată, între altele, o discuție asupra problemei Dunării, deoarece nu putem să slăbim cu o linie „terenul nostru de drept internațional", și considera ca revendicări principale: recunoașterea hotărîrii de Unire din 27 martie 1918, retrocedarea tezaurului și a localului Legației României. „Trebuie evitat, afirma în finalul instrucțiunilor sale Take Ionescu, cuvîntul Tratat de Pace sau încetarea stării de război. Nu sîntem în stare de război" [231]. Într-o altă adresă, șeful diplomației Bucureștilor afirma din nou că „noi nu avem nici un drept să schimbăm ceva din statutul Dunării" [232] în favoarea unei țări vecine. Discuțiile de la Varșovia (22 septembrie — 25 octombrie 1921) nu au dus la un rezultat pozitiv [233]. Filality, într-o scrisoare expediată lui Take Ionescu, credea că „ar fi fost mai bine să nu rupem definitiv cu rușii și că programul, cel puțin, ar fi trebuit să-l înjghebăm fie chiar cu oarecari mici concesiuni" [234].

Așadar, în cursul anului 1921 au avut loc mai multe schimburi de note diplomatice între Moscova și București și o conferință la Varșovia, contacte în urma cărora s-au făcut cunoscute pozițiile celor două state. România a respins, ca nejustificate, unele „acuzații" [235] aduse de partea sovietică potrivit cărora țara noastră susținea activitatea antibolșevică, arătînd că toate atacurile care aveau loc pe malul stîng al Nistrului „nu sînt provocate nici

[228] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XLII/3, f. 165 (Protocol 3 din 5 octombrie 1921).

[229] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, 22 februarie 1922.

[230] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XLII/3 (adresa nr. 39 557 din 17 octombrie 1921).

[231] *Ibidem.*

[232] *Ibidem*, f. 109 (adresa nr. 39 652 din 17 octombrie 1921).

[233] *Ibidem*, f. 165 (Protocol 3, din 6 octombrie 1921); Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., vol. 96, 1942—1944, f. 74—90.

[234] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XCVIII/9, f. 71.

[235] Arh. M.A.N., fond 5417, Poziția 621, dosar 891, 1920, f. 208 (raport nr. 261, din 23 august 1921, atașatul militar de la Varșovia către Marele Stat Major).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

de sovietici, nici de români, ci de bandele lui Petliura" [236]. Presa românească, cu toate dificultăţile existente între Moscova şi Bucureşti, era, în general, favorabilă bunelor relaţii cu vecinul de la răsărit. Într-un articol apărut în ziarul „Dimineaţa" se aprecia că „România nu poate decît să dorească refacerea Rusiei, pentru a-şi crea un debuşeu însemnat produselor sale" [237]. Acest deziderat venea şi în întîmpinarea opţiunilor sovietice ; V. I. Lenin aprecia, dealtfel, la Congresul al IX-lea al Partidului Bolşevic că Rusia nu poate rămîne în afara sistemului economic european şi micile state europene vor fi obligate să reia relaţiile diplomatice cu Moscova [238].

România urmărea cu multă atenţie modul în care *Foreign Office*-ul privea raporturile cu statul sovietic. Anglia a fost în anul 1921 principalul furnizor economic al Rusiei, iar în anul următor se afla pe locul al doilea (cu cincizeci milioane ruble aur), după Germania (cu nouăzeci şi unul milioane ruble aur) între partenerii comerciali ai Sovietelor [239]. Cu toate eforturile lui David Lloyd George şi ale altor oameni politici britanici, problema reluării raporturilor diplomatice dintre Anglia şi Rusia Sovietică nu a fost rezolvată [240], deşi relaţiile comerciale bilaterale intraseră într-o fază foarte activă [241].

Anglia a fost prima mare putere care a ratificat Protocolul de la Paris din 28 octombrie 1920. Acest lucru s-a produs prin procesul-verbal depus în Camera Comunelor la 14 aprilie 1922 [242] ; în aceeaşi zi, ambasadorul englez la Paris, Hardinge of Penhurst, s-a prezentat la *Quai d'Orsay* pentru a depune procesul-verbal al ratificării Protocolului din octombrie 1920 [243], documentul fiind semnat de Poincaré, De Fouquierès şi de diplomatul britanic.

Problema Protocolului de la Paris s-a aflat în centrul discuţiilor şi în Camera Deputaţilor de la Bucureşti, la 6 aprilie 1922, cînd istoricul N. Iorga a relevat meritele lui Al. Vaida-Voievod şi N. Titulescu [244] în grăbirea sancţionării de către Parlamentul britanic. Evenimentul în sine a provocat o răceală de moment în raporturile anglo-sovietice. Rusia Sovietică a fost convinsă, la Genua [245], că va obţine evacuarea teritoriului dintre Nistru şi Prut de către România, lucru pe care statele participante la această conferinţă nu l-au acceptat, ele invocînd valabilitatea principiului autodeterminării naţionale.

Guvernul sovietic a propus ţărilor vecine, la 12 iunie 1922, o reducere a forţelor armate. Mai întîi, la Reval, între 1 şi 3 august, a avut loc o conferinţă preliminară cu participarea delegaţilor militari ai ţărilor limitrofe Rusiei, la care reprezentantul României nu a fost prezent. Ideea admisă de

---

[236] *Ibidem*, f. 184 (radiogramă nr. 187, 10 iulie 1921, semnată colonelul Bădulescu).
[237] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3.
[238] *Ibidem*, f. 75.
[239] Arh. M.A.N., fond 876, Poziţia 397, dosar 7 B, 1924, f. 3 (dare de seamă din 1 noiembrie 1923).
[240] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 17, 1923, f. 16 (raportul ataşatului militar la Londra, colonelul I. Antonescu, din 27 noiembrie 1923).
[241] *Ibdem*, f. 7.
[242] B.C.S., fond Al. St. Georges, dosar 15, PCCCLXVIII (telegramă nr. 255, din 24 septembrie 1922, V. Antonescu către I. G. Duca).
[243] Arh. M.A.N., fond 5418, Poziţia 1368, dosar f.n., 1933, f. 16.
[244] N. Iorga, *Memorii*, III, p. 294.
[245] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 33, f. 38.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

experții militari, de a se pretinde Rusiei Sovietice să reducă forța navală „de haute mer" de la Marea Baltică la strictul necesar apărării coastelor sale, a fost lărgită la propunerea generalului N. Petala, în sensul admiterii unui regim asemănător și pentru Marea Neagră. O eventuală reducere a armamentului naval urma să se facă în baza principiilor Pactului Societății Națiunilor [246]. Conferința delegațiilor militare din Estonia, Polonia, Letonia, România și Finlanda a avut loc la 23 septembrie 1922 la Reval, prilej cu care s-a stabilit ca, înainte de a dezarma, toate statele contractante să semneze un pact mutual de neagresiune. Propunerea unei dezarmări „proporționale", formulată de sovietici, nu a fost acceptată, considerîndu-se că singura bază pe care urma să se trateze reducerea forțelor armate era aceea stabilită de Liga Națiunilor. S-a considerat, totodată, că propunerea Moscovei nu poate fi aprobată, deoarece forțele militare ale statelor limitrofe au fost deja reduse la maximum și o micșorare, în continuare, ar fi posibilă numai în caz de garantare a securității fiecăreia din ele. Propunerile consfătuirii cuprindeau: schimbarea mutuală a declarațiilor de neagresiune și angajamentul reciproc de a rezolva, mai tîrziu, chestiunea reducerii forțelor armate pe baza principiilor Pactului Societății Națiunilor [247].

Un alt moment în care România și Uniunea Sovietică și-au făcut cunoscute pozițiile a fost acela al Conferinței de la Lausanne, unde au avut loc discuții între I. G. Duca, pe de o parte, Cicerin și Rakovski, pe de alta. Ultimul i-a mărturisit ministrului nostru de externe că „Basarabia nu e o chestiune esențială pentru Rusia". După mărturiile lui N. Iorga, omul politic sovietic i-ar fi declarat șefului diplomației Bucureștilor că țara sa „ar renunța la Basarabia, dar din cauza curentelor de opinie publică n-ar vrea să admită de la început" [248].

Pînă în anul 1924, guvernul sovietic a fost recunoscut, *de jure*, de către țările limitrofe (cu excepția României) în mod invariabil, prin tratate ce delimitau frontierele comune, și de către Germania, prin tratatul de la Rapallo. „Problema Basarabiei — scrie Sally Marks — a împiedicat recunoașterea română" [249].

Marea Britanie a recunoscut, prin nota adresată, la 1 februarie 1924, de agentul britanic la Moscova puterii sovietice „U.R.S.S., ca guvern *de jure* în teritoriile vechiului Imperiu Rus care accepta autoritatea Uniunii" [250]. Drept urmare, Moscova recunoștea, prin scrisoarea lui Zinoviev din 25 octombrie 1924, interesele engleze în Uniune [251]. Acțiunea începută de guvernul Ramsay Mac Donald, la 1 februarie 1924, a fost continuată de Italia, peste o săptămînă, și de Franța, în octombrie, punîndu-și amprenta și asupra atitudinii României.

Influențat de *Foreign Office*, guvernul de la București a trimis o notă prin care își exprima dorința de a relua raporturile diplomatice cu Moscova,

---

[246] Arh. M.A.N., fond 5418, Poziția 1121, dosar 2, 1922, f. 23 (raportul generalului Petala, din 25 septembrie 1922, către Ministerul de Război).
[247] *Ibidem*, f. 26.
[248] N. Iorga, *Memorii*, IV, p. 144—145.
[249] Sally Marks, *The Illusion of Peace. International Relations in Europe 1918—1933*, London, 1976, p. 56—57.
[250] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 38, 1922—1944, f. 323.
[251] *Ibidem*, f. 324.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

cerînd preciziuni. Tratativele au început la Viena, la 3 aprilie 1924, ele fiind o continuare a discuțiilor purtate la Tiraspol. În ceea ce privește conferința din capitala Austriei, instrucțiunile lui I. I. C. Brătianu transmise delegatului român spuneau : „De la început, veți insista asupra faptului că *noi nu ne amestecăm și că nu ne vom amesteca în afacerile interne ale Rusiei și că noi, întotdeauna, am refuzat să intervenim pentru a ajuta pe dușmanii ei* [...] *sîntem gata să reluăm relații normale și amicale, recunoașterea frontierelor este necesară, căci fără frontiere nu se poate obține armistițiul și relații normale între cele două state* (*s. ns.*)“ [252]. Între tezele susținute de cele două delegații s-au ivit, încă de la început, deosebiri de vederi ceea ce a dus la întreruperea negocierilor. Delegatul român, ministrul C. Langa-Rășcanu, transmitea că „între dorința Sovietelor de a ajunge la raporturi normale și aceea a *integrității teritoriului nostru nu se poate concepe nici un fel de tranzacție* (*s. ns.*)“ [253]. Conținutul discuțiilor de la Viena a făcut obiectul dezbaterilor din Parlamentul român, prilej cu care au vorbit, printre alții, Al. Vaida-Voievod și dr. N. Lupu. Al doilea informa pe deputați că, în Parlamentul britanic, Kenworthy, prieten cu Rakovski, a interpelat guvernul liberal, întrebîndu-l pe Ramsay Mac Donald dacă „tratatul pe care l-a iscălit Marea Britanie este ratificat și dacă implică obligații militare“. Premierul englez a răspuns că tratatul era ratificat și că nu avea nici un fel de obligații militare, așa cum nu are nici una din țările care au procedat într-un mod asemănător [254]. I. G. Duca și alți deputați au subliniat, în intervențiile lor, că România „este gata să restabilească relațiile cu Rusia dacă aceasta încetează să mai revendice Basarabia“ [255].

Între timp, la Londra s-a angajat o polemică româno-sovietică în chestiunea Basarabiei, la care au participat reprezentantul sovietic Rakovski și Titulescu [256]. Diplomatul român a militat pentru integritatea teritorială a României convins fiind că „dorința sinceră (de a) relua raporturi normale cu Rusia nu se poate realiza (în) mod serios și complet cîtă vreme granițele nu sînt recunoscute“ [257]. La 13 noiembrie, Titulescu s-a adresat ziarului „Epoca“ din Roma aducînd precizări în legătură cu faptul că un articol scris de Rakovski (la 2 noiembrie) a deformat sensul intervențiilor sale din presa britanică [258].

Situația s-a repetat și la 7 mai 1925, cînd șeful diplomației Bucureștilor a răspuns interpelării lui N. Iorga. După ce a luat cunoștință de cuvintele marelui istoric potrivit cărora „dacă nu ar fi fost Titulescu nu ar fi existat nici măcar relațiile pe care le avem cu Londra“, I. G. Duca a subliniat, din nou, că nu am restabilit raporturile cu Rusia, deoarece această țară „subordonează reluarea lor părăsirii, de către noi, a drepturilor asupra Basarabiei“ [259].

---

[252] *Aspects...*, vol. I, p. 113.
[253] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1, CIII.
[254] *Ibidem.*
[255] Ibidem.
[256] *Russia's Neighbours and their Policies Roumania and Bessarabia*, în „Nineteenth Century and After“, XCV, June, 1924, nr. 568, p. 791—803 ; *Bessarabia The Roumanian Case*, în „Manchester Guardian“ din 26 mai și 7 iunie 1924.
[257] *Titulescu și strategia...*, p. 373.
[258] *Ibidem*, p. 393.
[259] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. M. Mitilineu, dosar 1, CIII.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În acest timp, Franța se arăta tot mai interesată de reluarea raporturilor cu Moscova. De la Paris, ministrul român, C. Diamandi, comunica cum că a surprins existența unor „sentimente vrăjmașe" față de țara noastră și făcea o constatare, nu lipsită de interes, după care, peste cîțiva ani, lumea va asista la o „acțiune a Germaniei contra Dantzigului", combinată „cu una la hotarele răsăritene ale României" [260].

Oficialitățile noastre aveau informații despre atitudinea Uniunii Sovietice față de România și din surse poloneze. Astfel, în timpul vizitei efectuate la Varșovia, Cicerin i-a declarat omologului său polonez că țara sa „ar fi sigură în existența ei dacă s-ar dezinteresa de Basarabia". Șeful diplomației sovietice i-a comunicat ministrului de externe de la Varșovia că „Basarabia este cel mai delicat subiect în politica Europei" [261]. Desigur, atitudinea Moscovei, care nu recunoștea frontierele răsăritene ale României, nu avea darul să liniștească cercurile conducătoare de la București [262].

După Locarno, poziția oficialităților sovietice față de România s-a menținut pe aceleași coordonate. A. Briand îi mărturisea lui Diamandi că Cicerin, „cînd i-a vorbit de Basarabia, a simțit o reticență, el punînd înainte chestiunea plebiscitului" [263]. Titulescu era și el neliniștit de lipsa garanțiilor pentru hotarele răsăritene. La 26 ianuarie 1926, într-un *Memorandum* asupra Basarabiei, întocmit de J. D. Greenway, se aprecia că „din punct de vedere al oportunității, problema deținătorului final al Basarabiei ar părea de mică importanță Guvernului Majestății Sale, iar „extinderea spre Prut a avanposturilor sovietice nu ar constitui în sine o primejdie serioasă" [264].

Încheierea tratatului româno-francez, din 10 iunie 1926, a fost urmată de un protest al guvernului de la Moscova prin care acesta arăta „impresia penibilă" pe care actul respectiv a produs-o asupra popoarelor sovietice. Nota a fost trimisă, la 2 octombrie 1926, de Rakovski, ministrul sovietic la Paris, lui A. Briand [265]. În protocolul zisului tratat, plenipotențiarii români declarau că țara noastră, „a cărei unică grijă este de a urmări dezvoltarea internă în pace, *statu-quo* și respectarea tratatelor, confirmă declarațiile făcute la Genua, la 17 mai 1922, la a cincea ședință a primei comisii, de șeful delegației române, I. I. C. Brătianu, în ceea ce privește un angajament ferm de neagresiune față de Rusia, bazat pe *statu quo*" [266].

Amînarea ratificării de către Italia a Protocolului din 28 octombrie 1920 a determinat pe Titulescu să aibă întrevederi cu A. Chamberlain și Wellesley [267]. Dealtfel, *Foreign Office*-ul a insistat, așa cum rezultă din documentele britanice, ca Italia să ratifice Protocolul de la Paris [268].

---

[260] Arh. M.A.E., fond 71, Franța, vol. 63, 1920—1926, f. 87 (raport din 12 ianuarie 1925, semnat C. Diamandi).

[261] Arh. St. București, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 19, 1925, f. 16 (raport al atașatului militar în Polonia, din 8 octombrie 1925).

[262] Arh. M.A.N., fond 876, Poziția 367, dosar f.n., 1924, f. 3 (raport din 5 ianuarie 1925, atașatul militar la Paris către generalul Lupescu).

[263] *Ibidem.*

[264] P.R.O., *F.O.*, 371/11 427, f. 59.

[265] Arh. M.A.N., fond 5 418, Poziția 1 240, dosar f.n. 1925, f. 43—44.

[266] *Ibidem*, f. 42.

[267] P.R.O., *F.O.* 371/11 421, f. 11—15 (telegrama nr. 112, Chamberlain către Dering).

[268] *D.B.F.P.*, Series I A, vol. III, p. 80.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Unul din semnatarii tratatelor de pace de la Paris, David Lloyd George, se pronunța, în 1927, pentru revizuirea granițelor, apreciind că Rusiei Sovietice i s-au luat provincii la sfîrșitul primului război mondial [269]. Această declarație a neliniștit în special statele mici, între care și România.

În anul 1927, atunci cînd Cehoslovacia a pus problema reluării raporturilor diplomatice cu U.R.S.S., guvernul britanic, dată fiind tensiunea din raporturile anglo-sovietice care fuseseră rupte de S. Baldwin la 27 mai, a declarat că diplomația de la Praga „ar face o greșeală" [270]. Totodată, secretarul de stat al *Foreign Office*-ului, A. Chamberlain, i-a comunicat lui E. Beneș că „nu poate interveni, fiindcă, în interesul păcii, am declarat că politica Marii Britanii față de relațiile tuturor statelor cu Sovietele este *de neutralitate* (s. ns.)" [271]. Această opțiune diplomatică era dorită și față de o eventuală reluare a raporturilor dintre Moscova și București, chiar dacă unele declarații făcute de cunoscuți oameni politici englezi nelinișteau diplomația României [272].

Un alt moment în care diplomația Bucureștilor și-a arătat, din nou, hotărîrea de a se ajunge la rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor interstatale a fost acela ocazionat de semnarea pactului Briand-Kellogg. România, ca stat ce milita pentru apărarea *statu quo*-ului teritorial, a îmbrățișat ideea pactului încă din perioada cînd acesta nu era decît obiect de negociere între guvernele Franței și Statelor Unite. Guvernul de la București a aderat la pact printr-o notă comunicată la 14 august 1928, acordul fiind ratificat de Parlamentul nostru la 27 ianuarie 1929 [273]. Eforturile diplomatice consacrate apărării păcii au sporit considerabil în perioada ulterioară încheierii pactului Briand-Kellogg și au îmbrăcat numeroase forme de manifestare inițiate, fie de foruri internaționale, fie de guvernele unor țări aflate în imediata vecinătate a focarelor de război. Pornind de la postulatul consolidării păcii și a stabilirii unor tot mai bune raporturi cu statele vecine, Uniunea Sovietică a inițiat la sfîrșitul anului 1928 punerea în vigoare cu anticipație a Pactului de la Paris de către țările situate în răsăritul Europei. Inițial, Moscova s-a adresat Poloniei [274] și Lituaniei cu propunerea de a semna un protocol la care ar fi urmat să adere toate statele învecinate cu Uniunea Sovietică. Convorbirile tripartite sovieto-lituano-polone au atras atenția guvernelor Finlandei, Letoniei, Estoniei și României, pe care statul sovietic nu le invitase inițial să adere la protocol, deoarece ele nu ratificaseră încă pactul Briand-Kellogg [275].

George Mironescu, ministrul de externe român, a prezentat, la 14 februarie 1929, în Camera Deputaților, Protocolul cu Sovietele [276], iar cîteva zile mai tîrziu, la 18 februarie, s-a ajuns la discuții diplomatice cu Moscova.

---

[269] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. I, 1925—1932, f. 66 (telegrama nr. 2 455, 25 octombrie 1927, semnată Laptew).

[270] Idem, Franța, vol. 63, 1920—1926 (telegrama nr. 7 324, de la Paris, 4 martie 1926).

[271] Idem, Anglia, vol. I, 1925—1932 (telegrama nr. 408, de la Geneva, 9 martie 1926).

[272] *Ibidem*, f. 66.

[273] I. M. Oprea, *Din istoria...*, p. 25.

[274] Arh. M.A.N., fond 5 417, Poziția 690, dosar f.n., 1929, f. 126.

[275] I. M. Oprea, *Din istoria...*, p. 27.

[276] N. Iorga, *Memorii*, vol. V, p. 332.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

M. Litvinov i-a spus lui C. Davila că Sovietele doresc în problema Basarabiei plebiscitul ; ministrul român la Varşovia a răspuns diplomatului sovietic că „actul din 1812 nu are valoare legală, căci Turcia nu era îndreptăţită să cedeze ce nu era al ei". Apoi, a continuat Davila, „de ce s-ar cere Bucovina, care n-a fost niciodată a ţarilor ?" [277].

România, ca aliată cu Polonia, a propus ca protocolul consacrat punerii în vigoare cu anticipaţie a pactului Briand-Kellogg să fie negociat şi semnat în comun de către toate ţările din vecinătatea Uniunii Sovietice, acţiune cu care diplomaţia de la Varşovia a fost de acord [278]. Acordul complet, care încununa negocierile între statele contractante, s-a realizat în ziua de 4 februarie 1929, iar semnarea protocolului a avut loc cinci zile mai tîrziu în capitala Uniunii Sovietice. Aplicarea Pactului Briand-Kellogg între U.R.S.S. şi o serie de state vecine cu ea, prin semnarea protocolului de la Moscova, a fost considerată la Bucureşti „un succes", el fiind, totodată, şi o „decepţie pentru Budapesta şi pentru întreaga campanie contra Tratatelor de Pace" [279].

În anul 1929, tot mai mulţi oameni politici englezi erau convinşi de necesitatea unor raporturi normale cu Uniunea Sovietică. Baldwin, în cuvîntarea ţinută cu prilejul banchetului de la Guildhale, ocazionat de instalarea lordului primar al Londrei, după ce aducea elogii lui Briand şi Stresemann pentru realizarea unei reale destinderi în relaţiile dintre ţările lor, făcea aluzie la posibilitatea reluării raporturilor diplomatice cu Moscova [280]. Alături de David Lloyd George, care se pronunţa constant pentru restabilirea raporturilor anglo-sovietice, Ramsay Mac Donald urmărea acelaşi obiectiv [281]. Henderson declara la Conferinţa anuală a Partidului Laburist de la Brighton că Anglia era pe cale de a încheia raporturi cu Moscova, care însemna preludiul unor înţelegeri trainice între cele două ţări [282].

Vizita efectuată, în aprilie 1929, de o delegaţie de industriaşi englezi la Moscova a pregătit reluarea raporturilor diplomatice cu Uniunea Sovietică [283]. Negocierile, care au început în cursul verii, s-au întrerupt datorită poziţiilor divergente a celor două guverne. La 3 octombrie 1929, Henderson, şeful *Foreign Office*-ului, şi Dovgalevski, ambasadorul sovietic la Paris, au semnat la Londra un protocol care urma să intre în vigoare după reluarea completă a relaţiilor diplomatice şi a schimbului de ambasadori. Protocolul cuprindea : 1) precizarea atitudinii celor două guverne faţă de tratatul din 1924 (cînd guvernul sovietic a fost recunoscut *de jure* de către guvernul englez) ; 2) tratativele comerciale şi chestiunile decurgînd din ele ; 3) revendicări şi contrarevendicări reciproce datorate guvernului, datorii particulare şi chestiuni financiare ; 4) chestiuni relative la pescuit [284]. În timpul discuţiilor

---

[277] Idem, vol. III, p. 44 ; Karl Marx, *Insemnări despre români*, Bucureşti, 1964, p. 106.
[278] I. M. Oprea, *Din istoria...*, p. 27.
[279] Arh. St. Bucureşti, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 36, vol. I, f. 196 (telegramă de la Paris, 10 februarie 1929, Diamandi către Externe).
[280] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. I, 1926—1932, f. 74—75 (telegrama nr. 2 602, de la Londra, 10 noiembrie 1927, semnată Laptew).
[281] Ibidem, *f. 145* (telegrama nr. 2 503, de la Londra, 10 noiembrie 1929, semnată Laptew).
[282] *Ibidem*, f. 138 (telegrama nr. 2 169, de la Londra, 4 ctombrie 1929, semnată Laptew).
[283] Arh. M.A.N., fond 5 417, Poziţia 690, dosar f.n., 1929, f. 127.
[284] *Ibidem*, f. 259 (Buletin informativ din septembrie 1929).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

a fost abordată și problema unui tratat polono-sovietic, față de care Ministerul Apărării Naționale al României avea unele rezerve considerînd că : 1) reduce la trei ani durata nelimitată a pactului Briand-Kellogg ; 2) transformă angajamentul multilateral (Pactul de la Moscova) într-o serie de tratate bilaterale [285].

Restabilirea relațiilor anglo-sovietice a avut loc la 3 octombrie 1929 într-un moment în care Ramsay Mac Donald declara că „trebuie avute relații cu Rusia, deoarece fără această țară e mai greu de păstrat pacea în Europa" [286].

Diplomații englezi acreditați la Moscova erau convinși, pe baza celor constatate acolo, că „mai curînd sau mai tîrziu", problema Basarabiei „urma să fie rezolvată prin forța armelor". Sir E. Owey, de exemplu, scria în februarie 1930 lui Henderson că, în acest context, „neutralitatea prietenească a Turciei ar fi de un mare avantaj" pentru Moscova [287]. La 1 mai 1930, în *Memorandumul*, întocmit de R. Vansittart asupra raporturilor internaționale, se aprecia că „actualele frontiere ale României constituie un obstacol serios, dacă nu incomparabil, în pacificarea Europei centrale", vădind dezinteresul, tot mai pronunțat, al *Foreign Office*-ului față de integritatea teritorială a României [288].

Imediat după semnarea Protocolului de la Moscova, chestiunea încheierii pactelor bilaterale de neagresiune a reținut, din ce în ce mai mult, atenția cercurilor diplomatice europene.

Discuțiile privind încheierea unui pact de neagresiune sovieto-român au început în prima jumătate a anului 1931, în timpul guvernului Iorga—Argetoianu. Inițiativa aparținea Moscovei care, pornind de la necesitatea completării și dezvoltării pactului Briand-Kellogg, proiectase încheierea unei rețele de pacte bilaterale, atît cu România, cît și cu Finlanda, Estonia, Letonia, Polonia și Franța. Ciotori îi scria, la 24 aprilie 1931, lui Iorga că, „prin mijlocirea englezilor, cei de la București acceptă să meargă în Uniunea Sovietică, avînd împuternicirea necesară" [289].

Dacă negocierile purtate de U.R.S.S. cu Finlanda, Estonia, Letonia, Polonia și Franța au ajuns în cursul anului 1932 să fie relativ ușor încununate de succes, tratativele româno-sovietice, începute în decembrie 1931, prin aliații noștri Franța și Polonia [290], au îmbrăcat de la început un caracter lent, anevoios și cu perspective îndoielnice. Discuțiile de la Riga, începute în decembrie 1931, au evidențiat că unele puncte de vedere ale celor două guverne erau divergente. Față de o atare situație, delegația României, condusă de M. Sturdza, a propus reprezentantului sovietic, Stomoniakov, să accepte o redactare a pactului de neagresiune care să excludă orice mențiune despre existența vreunui diferend între cele două state [291].

---

285 Idem, fond 5 418, Poziția 1 304, dosar 1, 1929—1936, f. 61 (Referat nr. 569, 29 mai 1931, semnat general Samsonovici).

286 Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. I, 1925—1932, f. 144—145 (telegrama nr. 2 503, 11 noiembrie 1929, de la Londra, semnată Laptew).

287 *D.B.F.P.*, Second Series, vol. VII, 1929—1934, p. 99.

288 *Ibidem*, p. 847.

289 B.A.R., Arh. N. Iorga, XXXV, Varia 332—350 (telegrama nr. 24 320, de la Londra, 24 aprilie 1931, semnată Ciotori).

290 Idem, VII, Mss. 79.

291 I. M. Oprea, *Din istoria...*, p. 33 ; W. Bacon, *Secret Papers...*, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Discuțiile sovieto-române erau urmărite cu atenție la Washington. Acolo, ministrul român C. Davila a prezentat stadiul negocierilor secretarului și subsecretarului de stat, Stimson și Castle, precum și șefului Diviziei Afacerilor din Orientul Apropiat, Wallace Murray. Ministrul român a sugerat *Departamentului de Stat* să recunoască Protocolul de la Paris, din octombrie 1920, și a arătat că chestiunea „ocupă un loc important în hotărîrile Conferinței pentru dezarmare" [292]. W. Murray, într-un memorandum adresat, la 4 februarie 1932, lui Castle sublinia că chestiunea „s-a tărăgănat mai mult de zece ani" și că el, personal, propune „o ocazie de încheiere a problemei, dacă aceasta s-ar putea face fără a aduce prejudicii intereselor Americii" [293]. Oficialitățile americane erau convinse de utilitatea recunoașterii Protocolului de la Paris și de efectele pozitive pe care acesta le-ar fi putut avea în cadrul lucrărilor Conferinței de dezarmare de la Geneva.

Punctul de vedere al Moscovei, în ceea ce privește teritoriul fostului imperiu, coincidea, în linii generale, cu acela al emigrației ruse [294] și crea dificultăți, în special, în discuțiile cu România.

Litvinov, în timpul unei convorbiri cu Zaleski, l-a întrebat cînd semnează Polonia tratatul de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Ministrul polon a răspuns că țara sa va semna „atunci cînd Estonia și România vor fi gata cu tratativele", punct de vedere pe care demnitarul sovietic nu l-a împărtășit, el neadmițînd niciodată interdependența semnăturilor [295]. De la Geneva, Titulescu scria că Bucureștii nu pot iscăli pactul cu Moscova, deoarece aceasta „cere recunoașterea Basarabiei" [296], chestiune care reieșea și din scrisorile adresate de delegații ei lui Mihail Sturdza.

Foreign Office-ul s-a arătat și el interesat de stadiul negocierilor sovieto-române. De la Londra, D. N. Ciotori transmitea, la 3 ianuarie 1932, că discuțiile româno-sovietice erau urmărite „cu deosebit interes" și cu „sincera dorință ca aceste încercări să ducă la un bun rezultat". Diplomatul român nu părea convins că U.R.S.S. vor recunoaște Tratatul de la Londra [297]. Într-o discuție purtată la Moscova, la 26 martie 1932, între Sir E. Owey și Litvinov, ambasadorul englez a aflat unele detalii în legătură cu tratativele româno-sovietice privind încheierea unui pact de neagresiune. Diplomatul sovietic i-a comunicat interlocutorului său că practic tratativele încetaseră și că el discutase acest subiect, la Geneva, cu Tardieu, care își luase obligația să pună din nou această chestiune guvernului de la București. Conducătorul diplomației sovietice era pesimist în ceea ce privea reluarea tratativelor, el socotind că încheierea unui asemenea acord „era mai mult în interesul României decît al Rusiei". Litvinov i s-a părut lui Owey „mai degrabă pesimist și aproape dezinteresat în rezolvarea acestei probleme" [298].

---

[292] F.R.U.S., 1932, vol. II, Washington, 1947, p. 503—508.
[293] *Ibidem*, p. 507—508.
[294] Arh. St. București, fond Min. Propagandei, Presă internă, dosar 222, 1932—1935, f. 8.
[295] *Ibidem*.
[296] Idem, fond Carol II, dosar 86, 1932 (telegrama nr. 104, din 2 martie 1932, de la Geneva, semnată Titulescu).
[297] B.A.R., Corespondență N. Iorga, 1932, f. 8—9 (Ciotori către președintele Consiliului de Miniștri).
[298] *D.B.F.P.*, Second Series, vol. VII, p. 237 (Sir Edmond Owey către J. Simon, 28 martie 1932, de la Moscova).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Date suplimentare în legătură cu tratativele româno-sovietice aflăm dintr-o scrisoare adresată de ambasadorul englez la Paris, Campbell, lui John Simon, la 27 septembrie. Scrisoarea cuprindea detaliile unei discuții purtate de ambasador cu Al. Léger, secretar general al *Quai d'Orsay*-ului. Diplomatul francez îi declarase că țara sa aprobă încheierea unor asemenea pacte și că de acest lucru răspundea Tardieu. „Franța, a subliniat Léger în sprijinul argumentării sale, vede în încheierea unor asemenea pacte un real avantaj, ele avînd o anumită valoare psihologică în sensul că vor atenua puternica amenințare a unei înțelegeri ruso-germane, bazată pe angajamente publice sau secrete". Totodată, constata că Parisul a găsit „unele avantaje politice și psihologice ale pactelor de neagresiune independente de problemele economice" Léger socotea, pe nedrept, că România era obstacolul, deoarece „a cerut lucruri care au dus la destrămarea negocierilor" [299].

Guvernul englez era în tratative avansate cu Uniunea Sovietică și opina că România trebuia „să întreprindă ceva", deoarece el „nu-l poate aștepta" [300]. Polonia urmărea, la rîndul ei, cu interes discuțiile româno-sovietice la care participa și reprezentantul nostru la Varșovia, Victor Cădere. Întreruperea tratativelor dintre cele două state a fost considerată de J. Beck „regretabilă", omul politic polon subliniind că, „în această privință, România își va decide singură politica". Ambasadorul polon la Moscova, Patek, a obținut, în cursul discuțiilor cu Litvinov, o asigurare în scris că Uniunea Sovietică va lua „în considerație obligațiile privind pactul Briand-Kellogg și *nu vor încerca să rezolve problema Basarabiei prin forță*". Ambasadorul englez la Varșovia, Sir W. Erskine, comunica Londrei că Polonia, „continuă să privească alianța cu România ca o teză fundamentală pentru politica sa" [301].

Istoricul american W. Bacon, Jr. surprinde cu acuratețe, în lucrarea *Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negociations 1931—1932*, cele mai importante momente ale negocierilor româno-sovietice privind încheierea unui pact de neagresiune. El subliniază rolul inițial al Varșoviei în contactele româno-sovietice și observă că Polonia a aprobat majoritatea propunerilor diplomației București lor [302].

Ministrul român la Londra, Titulescu, a aflat cu oarecare întîrziere de contactele româno-sovietice nu de la șeful diplomației București lor, D. Ghika, ci de la August Zaleski. El a avertizat împotriva posibilelor efecte, asupra *statutului României în Basarabia*, existente în proiectul pactului de neagresiune care includea arbitrajul și concilierea [303]. Aflînd de rezultatele discuțiilor de la Riga, Titulescu s-a opus atît contactelor inițiale cît și continuării discuțiilor de la Geneva. Orice discuție litigioasă — credea el — acționează în defavoarea României [304].

Contrar declarațiilor anterioare, Al. Vaida-Voievod și Grigore Gafencu au dat instrucțiuni lui Cădere să facă, în timpul discuțiilor cu Litvinov,

[299] *Ibidem*, p. 244—245 (Campbell către J. Simon, de la Paris, 27 septembrie 1932).
[300] Idem, vol. VIII, p. 247—248.
[301] *Ibidem*, p. 284—285.
[302] W. Bacon, *Secret Papers...*, p. 32—34 (Documentele 3 și 4, scrisoarea lui Arion către Ministerul de Război, din 18 iunie 1931, și Memoriul lui Szembek, ministrul Poloniei la București, către Ghika, din 31 iulie 1931).
[303] *Ibidem*, p. 11.
[304] *Ibidem*, p. 92—93 (Aide Mémoire, februarie 1932, întocmit de Arion).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

concesii majore negociatorului sovietic [305]. Șeful diplomației sovietice, folosindu-se și de criza politică română, a insistat, în contradicție cu asigurările anterioare, asupra formulei care includea „litigiu teritorial" sau „diferende existente". În pofida intervențiilor franceze și poloneze, Litvinov a refuzat să abandoneze cuvîntul „existente". Atît Cădere cît și Gafencu credeau că o formulă care ar înlocui cuvîntul „existente" cu una analoagă, dar mai sofisticată, ar putea duce la un acord cu sovieticii.

Titulescu a căutat să estompeze insistențele poloneze și franceze. Franța, prin Herriot, considera că formula rezonabilă era „litigiul existent" pe care Titulescu considera că nu trebuia să-l recunoaștem. Nici propunerea polonă, care dorea să înlocuiască pactul Briand-Kellogg, care era etern, printr-o simplă obligație de neagresiune, nu putea fi acceptată de România.

Regele, membrii guvernului, opinia publică și presa sprijineau, fără șovăire, pe Titulescu care nu voia să recunoască, într-un act juridic, existența unui litigiu cu privire la Basarabia [306].

Ilustrul diplomat era convins că nu trebuie permisă o slăbire a garanțiilor prevăzute în pactul Briand-Kellogg ; el declara că Sovietele au afirmat dorința lor de a semna pactul de neagresiune în formula propusă de Victor Cădere [307].

Numit negociator la discuțiile cu sovieticii, Titulescu care declarase, în mai multe rînduri, că era primul dintre români care doreau o ameliorare a raporturilor cu Moscova, le-a întrerupt. Diplomatul român considera că semnarea pactului de neagresiune, în formula acceptată de Uniunea Sovietică, nu implică renunțarea la litigii trecute, prezente și viitoare. În orice caz — scria Nicolae Titulescu regelui Carol al II-lea în 1940 — în 1932 eu eram un român rău deoarece am împiedicat acordul sovieto-român cu prețul recunoașterii că Basarabia nu era românească [308]. Este o ironie — scrie în finalul excelentului său studiu istoricul american W. Bacon — că Titulescu, care a ajuns la conducerea Ministerului Afacerilor Străine al României [pentru a doua oară — n.ns.] părînd că se opune apropierii relațiilor româno-sovietice, a pierdut portofoliul susținîndu-le [în 1936 — n.ns.] [308 bis].

•

Chestiunea petrolului, așa cum am mai menționat în paragrafele anterioare, a jucat un rol *esențial* în evoluția relațiilor româno-engleze, ea determinînd, nu de puține ori, conduita cercurilor politice și economice britanice față de România.

Problematica în sine a primit rezolvări din cele mai fericite [309], așa încît nu ne rămîne decît să punctăm cîteva chestiuni, îndeosebi consecințele Legii Minelor asupra raporturilor româno-engleze.

Vorbind despre programul economic al guvernului I. I. C. Brătianu, ziarul „Vossische Zeitung", din 22 ianuarie 1922, scria că acesta urmărește „să înfrunte influența capitalului străin, în primul rînd efortul Aliaților de a

[305] *Ibidem*, p. 21 ; vezi și Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 083, f. 36—37.
[306] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 158, 1932, f. 2.
[307] W. Bacon. *Secret Papers...*, p. 21—22.
[308] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8 083, f. 38.
[308] bis W. Bacon, *Secret Papers...*, p. 22.
[309] Gh. Buzatu, *România și...*, p. 126—129.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

exercita un fel de control asupra României şi a zădărnici planul ca petrolul să fie supus unui regim interaliat". În finalul articolului se aprecia că primul ministru român „vrea să impună principiul independenţei" [310]. Exprimată prin formula „prin noi înşine", această politică a reflectat interesul partidului de a asigura capitalului bancar liberal un loc privilegiat în economia ţării. Dar chiar cei care au criticat, ironic sau violent, formula „prin noi înşine" n-au contestat că ea reflecta un instinct profund al poporului român, acela al independenţei [311].

Atunci cînd a efectuat o vizită la Londra, I. I. C. Brătianu a aflat că oficialităţile engleze intenţionau să pună problema concesiunii terenurilor petrolifere proprietate de stat în schimbul obţinerii unui împrumut. Cu puţină vreme înainte de plecarea lui Titulescu în Occident, reprezentantul britanic la Bucureşti a avut o discuţie cu Take Ionescu care i-a mărturisit că ministrul de finanţe „nu va oferi terenuri petrolifere dar, dacă se va ridica chestiunea, nu va refuza să negocieze" [312]. Cîteva zile mai tîrziu, Dering aprecia că posibilitatea obţinerii concesiunii asupra terenurilor petrolifere ale statului român „nu este atît de imposibilă cum apărea cu un an în urmă" [313], deoarece opoziţia liberală „slăbeşte în momentul de faţă [314].

Secretarul de stat al *Foreign Office*-ului, Lordul Curzon, îi atrăgea atenţia lui Waterlow asupra faptului că guvernul de la Bucureşti „pare să nu înţeleagă că noi (englezii) sîntem scopul real al înţelegerii de la San Remo" şi se solicita lui Dering să contracareze declaraţii de genul acelei făcute de Titulescu [315], care afirmase că în problema petrolului cea care va decide va fi numai România.

Chestiunea interesa şi alte mari puteri. Astfel, guvernul american informa, la 21 iunie 1922, prin însărcinatul său cu afaceri la Bucureşti, că *Departamentului de Stat* i s-a adus la cunoştinţă de către „Standard Oil Company of New Jersey" că zisa societate face parte dintr-un consorţiu internaţional. Scopul sindicatului era de a obţine condiţii *acceptabile* în concesiunea terenurilor aparţinînd Coroanei din România. În această problemă, în afară de societatea americană amintită, mai erau interesate „White Hall Petroleum Corporation", „Anglo-Persian Oil Company" (Anglia) şi „Bataq Frische Petroleum Company" (Olanda) [316].

Problemele financiare, pe care România le avea de rezolvat, erau strîns legate de acelea ale industriei petrolului. Din informaţiile ministrului român la Paris, la „Banque de Paris et Pays Bas" se intenţiona suprimarea „cotării leului". Victor Antonescu a motivat acest lucru datorită stagnaţiunii complete în industria petrolului care, după opinia sa, făcea „impresie în străinătate" [317]

[310] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, f. 12.
[311] A. P. Samson, *op. cit.*, p. 22.
[312] P.R.O., *F.O.* 371/6 234, f. 13 (telegrama nr. 227, de la Bucureşti, 12 noiembrie 1921 Dering către *F.O.*).
[313] Idem, 6 315, f. 167 (telegrama nr. 635, de la Bucureşti, 23 noiembrie 1921. Dering către *F.O.*).
[314] *Ibidem*, f. 185 (telegrama nr. 252, de la Bucureşti, 9 decembrie 1921, Dering către *F.O.*).
[315] Idem, 6 230. f. 24.
[316] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 63, f. 2.
[317] Idem, vol. 58, f. 182 (telegrama nr. 108, din 14 ianuarie 1923, Titulescu către V. Brătianu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Chevalier îl informa pe ministrul român la Paris că grupul englez, care făcuse oferte guvernului precedent, cu privire la terenurile petroliere ale statului", s-ar dezinteresa completamente de afacerea petrolului", din cauza politicii cabinetului I. I. C. Brătianu [318]. La Londra, scăderea leului se atribuia unor „mașinații ale Germaniei și Franței", precum și „condițiilor vieții politice europene" [319].

Marile societăți petroliere duceau o campanie împotriva creditului românesc, lucru confirmat și de V. Antonescu, care vedea în aceasta una din cauzele cele mai însemnate ale deprecierii leului [320]. Într-o telegramă transmisă lui Titulescu la Londra, din 2 februarie 1923, diplomatul român era rugat să intervină pe lîngă cabinetul englez și cercurile financiare, cărora să li se arate eforturile ce se fac în țara noastră pentru restabilirea situației financiare. Se considera, la București, că orice campanie antiromânească nu putea decît să compromită redresarea economică și financiară a unei țări prietene [321]. O zi mai tîrziu, C. Diamandi, aflat la Conferința de la Lausanne, era împuternicit să vorbească cu Lordul Curzon în problema campaniei dusă de marile societăți petroliere față de creditul românesc și contribuția acestora la scăderea cotării leului" [322].

Legația britanică din București adresa, la 22 februarie 1923, un *Aide-mémoire* guvernului român în care își arăta neliniștea în legătură cu intențiile țării noastre de a naționaliza subsolul. În document se sublinia „interesul viu" al guvernului de la Londra, deoarece exista „o mare cantitate de capital englez plasat în întreprinderile românești" [323]. Reprezentația britanică s-a adresat, din nou, la 18 mai și 6 iunie, guvernului în legătură cu proiectul Legii Minelor [324]. Herbert Dering informa, la 6 iunie, că președintele Sindicatului O.P.Q., vicontele Long of Wraxhall, ar dori să facă propuneri guvernului român [325]. Chestiunea preocupa, dealtfel, cercurile financiare din țara noastră. În ajunul plecării sale în Anglia, Vintilă Brătianu se arăta nemulțumit de noul demers englez, considerînd că statul român era pus într-o „situație delicată". Faptul se datora propunerii, din 6 iunie, prin care un sindicat era pus să hotărască într-o chestiune în care România „nu și-a arătat încă normele după care înțelege să facă această exploatare" și că noi „nu am dorit să se repete procedura de la San Remo" [326].

Noile intenții ale Bucureștilor în domeniul industriei petroliere nu erau agreate nici de cercurile americane, îndeosebi de la *Departamentul de Stat*, care se plîngeau de politica României față de capitalurile străine [327]. Comunicatul oficial al guvernului nostru a fost atacat de Greenway, președintele Societății „Steaua Română" britanică, în termeni „puțin corecți", el exprimîndu-și speranța că „noile autorități nu vor sta prea mult la putere" [328].

[318] *Ibidem.* (telegrama nr. 42, din 27 ianuarie 1923, V. Brătianu către Externe).
[319] *Ibidem*, f. 194 (telegrama nr. 274, din 29 ianuarie 1923, Titulescu către Externe).
[320] *Ibidem*, f. 196 (telegrama nr. 47, din 31 ianuarie 1923, V. Antonescu către Duca).
[321] *Ibidem*, f. 202 (telegrama din 2 februarie 1923, Duca către Titulescu)
[322] *Ibidem*, f. 203 (telegrama nr. 5 865, din 3 februarie 1923, Duca către Diamandi).
[323] *Ibidem*, f. 8.
[324] *Ibidem*, f. 45.
[325] *Ibidem*, f. 65 (Nota Legației britanice nr. 108, din 6 iunie 1923).
[326] *Ibidem.* f. 48.
[327] *Ibidem*, f. 229 (telegrama nr. 1 078, 11 aprilie 1923. Djuvara către Externe).
[328] Idem, vol. 63, f. 34 (telegrama nr. 1 721, 16 aprilie 1923, de la Washington, semnată Bibescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În legătură cu proiectul noii legi a minelor, mai multe ziare din Anglia au exprimat puncte de vedere antiromâneşti, campania fiind dusă de „Pall Mall Gazette", „Moring Post" şi „Daily Mail", gazete care atacau politica financiară şi economică a Bucureştilor [329]. Articolele din unele ziare britanice erau considerate de Djuvara drept „fanteziste şi denaturate" [330]. Existau însă şi păreri favorabile României. Astfel, într-un discurs, Sir Ed. Mandwille, preşedintele Companiei de petrol „Phoenix", „a elogiat România, combătînd ştirile tendenţioase apărute în presa britanică" [331]. Titulescu scria, la 10 mai 1923, că această campanie era, deocamdată, „fără efecte mari" şi aprecia că ea porneşte „de la anume indivizi nemulţumiţi în afacerile lor cu România". Ministrul român era de părere „să nu se exagereze rostul campaniei presei străine" şi propunea „măsuri de apărare", deoarece în salvgardarea independenţei noastre economice „încă n-avem uri, ci numai convingere şi tenacitate" [332]. Drept măsuri pentru contracararea campaniei antiromâneşti, el propunea o „propagandă serioasă, nu numai prin articole şi broşuri, dar şi prin invitarea unor britanici în România şi crearea unor posturi de lectori în civilizaţie română, la universităţi engleze [333]. Ministrul nostru a intervenit pe lîngă Lordul Rothermere, proprietarul ziarului „Daily Mail" şi Lordul Astor, regretînd apariţia, în presa engleză, a unor ştiri false difuzate la adresa României.

În mai 1923, reprezentanţii societăţilor petroliere engleze au predat Legaţiei noastre o notă solicitînd un răspuns formal asupra guvernului I. I. C. Brătianu de a da o lege care să stabilească un anume control sau limite de participare în întreprinderile din domeniul apărării naţionale. Titulescu a replicat că „nu se poate forţa un guvern să facă cunoscute intenţiile sale legislative înainte de a le fi comunicat propriului său parlament şi nu se poate face proces de intenţie pe simple intenţii" [334].

Legaţia Angliei din Bucureşti s-a adresat, la 24 august 1923, din nou, guvernului, atrăgîndu-i atenţia asupra „salvării capitalurilor britanice, în baza articolului 19 din noua constituţie a României" [335].

Depeşele diplomatice şi scrisorile adresate în această vreme de Titulescu ministrului Afacerilor Străine, I. G. Duca, şi lui Vintilă Brătianu evidenţiau că pe prietenii britanici ai României i-a aflat „tulburaţi", cînd e vorba de interesele lor personale, fiind foarte greu „să se trateze cu ei" [336].

Proiectul legii minelor a provocat animozităţi între Londra şi Bucureşti. Guvernul englez, prin nota din 9 octombrie 1923, sublinia că „prin drepturi cîştigate" el înţelege toate concesiile existente, independent de valorificarea lor şi cu dreptul de a le reînnoi sub condiţii rezonabile [337]. Răspunsul dat de

[329] *Ibidem*, f. 224 (telegrama nr. 857, de la Londra, 22 martie 1923, Titulescu către Externe).
[330] *Ibidem*, f. 37 (telegrama nr. 1 261, 28 aprilie 1923, Djuvara către Externe).
[331] *Ibidem*, f. 38 (telegrama nr. 1 302, 2 mai 1923. Djuvara către Externe).
[332] *Titulescu şi strategia...* p. 375 (scrisoarea lui Titulescu către Duca, de la Londra 10 mai 1923).
[333] *Ibidem*, p. 376.
[334] *Ibidem* (telegrama din 16 mai 1923, Titulescu către M.A.S. şi V. Brătianu).
[335] Arh. M.A.E., 2, Convenţii A 10 (telegrama nr. 775. de la Londra, 18 martie 1923).
[336] *Titulescu şi strategia...*, p. 377 (scrisoarea lui Titulescu către V. Brătianu, de la Londra, 3 noiembrie 1923).
[337] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 63, f. 97 (Nota nr. 181 din 9 octombrie 1923)

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Vintilă Brătianu, la 27 octombrie 1923, sublinia: „Statul român, cum s-a declarat în diferite rînduri, este călăuzit în chestiunea Legii Minelor de preocuparea ca să acorde toată solicitudinea sa pentru că asigură în cadrul principiilor enunțate în Constituție o dezvoltare rațională a industriei de petrol în România. Soluția definitivă va fi dată de Parlament. Cel mai bun răspuns de dat unor asemenea intervenții repetate [...] *asemenea procedeuri nu sînt compatibile cu relațiile obișnuite între statele independente (s.ns.)*“ [338].

Ministrul român la Paris, V. Antonescu, a înțeles, dintr-o discuție cu B. Zaharoff, că în Anglia există „o ostilitate vădită față de România“ [339]. Atitudinea britanicilor era, adeseori, „rigidă și vexatorie“ [340]. Cercurile de afaceri londoneze erau neliniștite de un discurs al ministrului român de justiție, ținut odată cu promulgarea Legii din 14 decembrie 1923. Față de această situație, la 23 ianuarie 1924, Titulescu era autorizat să declare că Bucureștii nu au intenția „să se depărteze de litera și spiritul convențiilor încheiate la Londra și Manchester“ [341]. Prin interviuri, articole de presă, comunicări verbale, el a reușit să pună „oarecare frîu campaniei tendențioase dezlănțuită (de) presa cercurilor internaționale ostile nouă“ [342]. Astfel, articolului defavorabil, apărut în „Daily Express“, ziar depinzînd de grupul Lordului Beaverbrook, i s-a răspuns printr-un comentariu aparținînd profesorului Gerothwohl, tipărit în „Daily Telegraph“ [343], care „aprobă politica (de) independență economică (a) României, dar spune că niciodată această politică n-a însemnat pentru România (un) refuz (de) colaborare a capitalului străin“ [344].

În mai 1924, I. G. Duca a fost solicitat să insiste pentru a obține ca în proiectul legii minelor participarea capitalului străin la societățile miniere să fie extinsă de la 40 la 45%. În aceeași direcție, Sir H. Dering exprima, la 25 iunie 1924, în numele Londrei, nemulțumirea în legătură cu terenurile petrolifere. Guvernul român, se arăta în răspunsul Bucureștilor din 27 iunie 1924, „nu prejudiciază societățile străine. Singura inovație — dacă vor în viitor să cumpere terenuri petrolifere aparținînd statului, trebuie să accepte, în zece ani, o colaborare cu capitalul național. Aceasta este o preocupare dictată de grija *întăririi pieții economice și apărarea noastră națională (s. ns.)*“ [345]. La *Foreign Office*, relata Djuvara, s-a creat o atmosferă defavorabilă prin trecerea în Senat a proiectului legii minelor. Diplomatului român i s-a spus că, „dacă legea trece, se va produce o mișcare contra noastră“ [346]. O discuție cu un caracter asemănător a purtat Nicolae Titulescu și cu Lampson [347]. Departe de a fi ideal, regimul minier liberal, promulgat la 3 iunie 1924, a fost

---

[338] *Ibidem*, f. 108 (Nota 155 967, 27 octombrie 1923, V. Brătianu către Ministerul de Finanțe).

[339] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu. CVIII, 5—18 (telegrama nr. 265 9 noiembrie 1923, V. Antonescu către Duca).

[340] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 59, f. 19.

[341] *Ibidem*, f. 21.

[342] *Titulescu și strategia...*, p. 380 (telegrama lui Titulescu către Duca, de la Londra 6 iunie 1924).

[343] *Ibidem* (telegrama din 23 mai 1924, Titulescu către M.A.S. și V. Brătianu).

[344] *Ibidem* (Barbu Știrbei, N. Titulescu către I. G. Duca. de la Londra, 26 mai 1924)

[345] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 59. f. 143.

[346] *Ibidem*, f. 151.

[347] P.R.O.. *F.O.* 371/9 981, f. 185.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

netăgăduit superior celui precedent, favorizînd, în largă măsură, progresul industriei miniere, îndeosebi a celei petrolifere [348].

Votarea legii minelor în Parlament a provocat „o vie agitație" la Londra și a mobilizat grupurile „Royal Dutsch Schell", strîns legate de Rotschild [349]. Reprezentanți ai Sindicatului *O.P.Q.* au avut discuții, în august 1924, cu V. Brătianu în chestiunea modificării legii minelor, care, spuneau ei, „le periclita interesele" [350]. Au revenit, printr-o scrisoare, la 23 octombrie, la N. Titulescu care le-a declarat că nu primește „nici un fel de observație oficială contra unei legi votate de Parlamentul român, oricare ar fi ea" [351].

Cu toate presiunile exercitate, trusturile internaționale, între care și „Royal Dutsch Schell", nu au ajuns, între 1924 și 1926, să abroge legea minelor.

În perioada ulterioară, profitînd de prilejul oferit în angajarea unor tratative de către România pentru contractarea unui mare împrumut financiar extern necesar stabilizării, ele vor insista și vor obține revizuirea legii din 4 iulie 1924. Pînă atunci, comunica Nicolae Titulescu la București, în 1925, trusturile petroliere interesate se pregăteau în vederea unei ofensive puternice, la care „nu se știe cum va rezista România" [352]. Dealtfel, în acel an, din cele 56 societăți străine ce aveau interese în industria noastră extractivă, 30 erau engleze, 22 franceze, belgiene, italiene și 14 olandeze. Capitalul societăților engleze era de 214 510 879 lei aur [353].

Campania contra legii a continuat; șeful diplomației Bucureștilor considera acest lucru ca „interesat și nedrept" [354]. Modificarea legii minelor se afla în centrul preocupărilor societăților petroliere, existînd însă și opinii favorabile României ca acelea exprimate în „Financial News" [355]. Unul din efectele acțiunii trusturilor engleze a contribuit la campania de depreciere a leului [356].

În vara anului 1928, capitaliștii străini au trecut deschis la ofensivă pentru a obține revizuirea legii minelor. Înainte de a acorda împrumutul solicitat prin convenția din iulie 1928 de la București, bancherii străini au căutat să obțină de la guvernul Vintilă Brătianu asigurarea fermă că dispozițiile legii, pe care ei le considerau prea „dure", vor fi modificate. În acest scop, grupul de bancheri britanici, participanți la negocierile pentru împrumut, a trimis o scrisoare primului ministru român. Ei propuneau lui V. Brătianu să primească la București pe unul din reprezentanții lor pentru ca, împreună, să studieze „cauzele nemulțumirii" companiilor petroliere străine, calea fiind astfel deschisă unei soluționări reciproce avantajoase [357]. Paralel cu aceste demersuri, s-au produs intervențiile lui Sir H. Deterding pentru modificarea legii minelor din 1924.

---

[348] Gh. Buzatu, *Rezultatele aplicării Legii Minelor din 1924 în industria petrolului din România*, în *AIIAI*, XII, 1975, p. 734.

[349] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 63, f. 135.

[350] *Titulescu și strategia...*, p. 390 (scrisoarea lui Titulescu către V. Brătianu, de la Cap Ferrat, 27 octombrie 1924).

[351] Gh. Buzatu, *România și....* p. 152.

[352] *Ibidem*, p. 210.

[353] „Independența economică", an X, iulie—septembrie 1927, nr. 3, p. 146.

[354] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 63, f. 164.

[355] Arh. St. București, fond Regență Mihai, dosar 34, 1928, ff. 4—6.

[356] Arh. M.A.E., Dosare speciale, vol. 59, f. 99.

[357] Gh. Buzatu, *Le problème du pétrole dans les négociations financières de la Roumanie pour la conclusion de l'emprunt extérieur de stabilisation de 1929*, în *RRH*, nr. 2, 1972 p. 315.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

În perioada cînd se punea problema împrumutului de stabilizare în Anglia se remarcau două campanii de presă, conduse cu „dibăcie și tenacitate", împotriva României. Prima era aceea a Lordului Rothermere, iar a doua, mai periculoasă, era dirijată de societățile petroliere care urmăreau modificarea regimului minier[358]. O parte din diplomații englezi aveau o atitudine de espectativă la adresa României (Lindsay, Sargent, Cadogan)[359]. Sargent, de pildă, își exprima teama ca Marea Britanie „să nu fie exclusă din comenzile de materiale ce se vor face în contul împrumutului care se negocia. Totodată, la englezi exista teama vizibilă a acaparării pieții românești de către Germania[360].

V. Brătianu i-a cerut lui Titulescu ca Legația de la Londra să sprijine „energic" acțiunea guvernului de la București[361]. Ministrul român acreditat în capitala Angliei avertiza că „opoziția din țară acționează riguros și s-ar putea crea pericolul conjugării campaniei lor cu cea a Lordului Rothermere" ; el se declara partizanul lui V. Brătianu care îi spusese la Veneția că intenționează să modifice legea minelor „ca o politică a statului român", dar nu admite să i-o „dicteze bancherii străini"[362].

Sosit la Londra, Tancred Constantinescu a realizat un acord cu delegații bancherilor britanici care cereau guvernului liberal, ca o condiție primordială pentru obținerea împrumutului de stabilizare solicitat, să facă importante concesii capitaliștilor străini în punctele esențiale ale legii minelor[363]. Aranjamentul perfectat nu obliga guvernul de la București la o *revizuire integrală* a regimului minier adoptat cu patru ani mai înainte. Concomitent, N. Titulescu s-a interesat de stadiul negocierilor în privința împrumutului ce urma să se acorde României la băncile Hambros, L. Brothers[364].

De la Londra, Titulescu observa că noul guvern român, în problema împrumutului de stabilizare a monedei, a schimbat condițiile ce se fixaseră de precedentul, acum „costul" împrumutului fiind mai mare[365]. La 28 ianuarie, el se adresa lui Madgearu căruia îi promitea că va depune toate eforturile în problema împrumutului care „interesează așa de mult țara". Titulescu era convins că ceă mai bună soluție era apelul la Liga Națiunilor sau „desăvîrșirea" tratativelor inițiate de guvernul precedent, pentru a se obține imediat împrumutul, ca să nu se schimbe condițiile ofertanților. Apreciind că România era angajată „numai față de vechile condiții", reprezentantul român la Londra considera că ceea ce importă astăzi este ca România „să obțină cele mai bune condiții pe calea ce și-a dorit-o"[366].

---

[358] Arh. St. București, fond Regență Mihai, dosar 34, 1928, f. 4.
[359] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 36, f. 103.
[360] Arh. St. București, fond Regență Mihai, dosar 34, 1928, ff. 4—6.
[361] *Titulescu și strategia...*, p. 443 (scrisoarea lui Titulescu către Ciotori, de la Veneția 21 septembrie 1928).
[362] *Ibidem*, (scrisoarea lui Titulescu către V. Brătianu, de la Veneția, 22 septembrie 1928).
[363] Gh. Buzatu, *România...*, p. 218—220.
[364] *Titulescu și strategia...*, p. 444.
[365] *Ibidem*. p. 445.
[366] *Ibidem*, (telegrama lui Titulescu, de la Londra, 28 ianuarie 1929, către M.A.S. și V. Madgearu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Contractul împrumutului de stabilizare a fost semnat la 2 februarie 1929. Ajuns la putere, guvernul Iuliu Maniu a făcut cunoscut că va proceda, fără întîrziere, la revizuirea tuturor legilor economice elaborate de liberali în anii precedenți. Noua lege a minelor a intrat în vigoare la 28 martie 1929. Ea punea capăt politicii petroliere instaurată de Partidul Național Liberal după primul război mondial, care dăduse rezultate în ceea ce privește încurajarea capitalului, a muncii și inițiativei autohtone în industria petrolului. Regimul minier din 1929, elaborat în spiritul cel mai larg al „porților deschise", a mărit considerabil, în raport cu perioada precedentă, pericolul acaparării petrolului — una din bogățiile cele mai importante și mai prețioase ale României — de capitaliștii străini. V. Brătianu, promotorul politicii „prin noi înșine", observa cu justețe că revizuirea legii minelor din 1924 putea conduce la o situație „care să dea trusturilor străine controlul factorilor principali de energie ai țării noastre" [367].

•

Una din chestiunile, cu ample implicații pentru bunul mers al raporturilor bilaterale, a fost aceea a datoriilor contractate de România din Anglia în anii primului război mondial. O parte însemnată din datoria publică externă fusese acumulată de statul nostru sub forma împrumuturilor pe termen lung și de bonuri de tezaur, în valută străină, față de care moneda românească se prezenta într-o continuă scadență. Dealtfel, Anglia și Franța dețineau peste 40% din totalul datoriei publice externe a României. Excedentele balanței comerciale au însumat, între anii 1923 și 1928, circa 7,160 000 lei, iar anuitățile datoriei publice externe s-au ridicat la 18 298 000 lei. Relațiile comerciale ale României erau subordonate cerințelor echilibrării balanței de plăți pentru achitarea anuităților datoriei publice externe a țării [368].

Așa după cum am menționat deja, încă din 1920 se încheiase, la Londra, un acord între Basil Blackett și N. Titulescu, care stabilea principiul compensației prin indemnizațiile datorate de Anglia și Franța cu datoriile de război ale României către aceste state. Titulescu a avut, în negocierile cu privire la datoriile de război, o contribuție efectivă și, în anumite etape, determinantă.

Noua politică financiară, inaugurată de România, era considerată la Londra ca „inoperantă" înainte de consolidarea bonurilor de tezaur, chestiune care s-a aflat în centrul discuțiilor purtate de Titulescu în capitala Angliei. Acolo, băncile redactaseră un memoriu, considerat de reprezentantul nostru ca având „un caracter de pamflet politic". Ministrul român își exprima speranța că va putea „consolida bonurile de tezaur" și, în felul acesta, s-ar putea „stabiliza schimbul. De reglementarea plății cupoanelor, scria la 15 decembrie 1920 Titulescu lui Take Ionescu, „depind interesele viitoare românești" [369]. Titulescu solicita încrederea tuturor factorilor și propunea adoptarea unor măsuri pentru a se rezolva ceea ce el numea „scop excesiv de ingrat" [370]. Deși a reușit un aranjament cu băncile, la 16 noiembrie 1921, bursa londoneză excludea

[367] Gh. Buzatu. *România...*, p. 228.

[368] I. Puia, *Relațiile comerciale...*, p. 2 035.

[369] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, XIII 3, f. 193 (telegrama nr. 3 517 15 noiembrie 1921, Titulescu și Ghika către Externe).

[370] *Ibidem*, f. 202 (telegrama nr. 3 531, 17 noiembrie 1921, de la Paris, semnată Titulescu—Ghika).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

leul din cotă, măsura fiind considerată de ministrul român deosebit de gravă pentru interesele noastre naționale [371].

Vintilă Brătianu îi scria, la 15 august 1922, lui Victor Antonescu că România înțelegea să respecte convențiile încheiate și să nu facă modificări, și aprecia că este inadmisibil să suportăm diferența schimbării cursului dolarului și al lirei sterline. „Noi nu putem — afirma el — să acceptăm comisia forfetară a 300 000 £ contra intereselor realizării celei mai complete a conversiunii. Pentru împrumutul de 2,5 milioane £ angajamentul bancherilor trebuie să rămînă întreg". Ministrul de finanțe reamintea că, la 6 iunie 1919, se încheiase la Paris o înțelegere în baza căreia s-a votat o lege de care au avut cunoștință și trimișii la București ai Consorțiului englez. Din aceste motive, el se pronunța împotriva modificării unei convenții semnate de două părți serioase și era de acord să procedăm imediat la aplicarea ei. Guvernul de la București găsea inadmisibilă condiția de a supune statului diferența între emisiunea obligatorie în dolari și lire sterline. Mai mult, consorțiul își luase angajamentul de a face conversiunea bazată pe interesul prevăzut și de a aduce cît mai multe bonuri de tezaur la aceasta, într-un angajament forfetar de 300 000 £ [372].

Situația financiară a României, în 1922, era precară. Avea o datorie de consolidare de 25 milioane franci și un rest de 250 milioane lei ; datoria bonurilor de tezaur era de 600 milioane lei în interior și de 1,3 miliarde franci în afară. Se adăuga datoria flotantă a Băncii Naționale care se ridica la suma de 12,4 miliarde lei [373].

Problema datoriilor dinainte de război, în discuțiile cu creditorii britanici, evolua greu. Aceștia insistau pentru răspunderea statului român și nulitatea angajamentului din 1922. Titulescu le-a demonstrat eroarea ambelor teze și imposibilitatea, pentru București, de a suporta „toate obligațiile ce i se pretind de pe urma războiului, atunci cînd drepturile ei bănești sînt sacrificate cu atîta ușurință" [374].

Țara noastră a căutat, mai întîi, să reglementeze datoria flotantă particulară care însuma 1 401 026 186 lei aur. Cabinetul I. I. C. Brătianu, după ce a respins cererea Băncii Zaharoff ca România să consolideze bonurile de tezaur în schimbul unor concesii petrolifere, a trecut, în iunie 1922, la lichidarea, prin intermediul băncilor londoneze „Helbert Wag and Co. Ltd." și „British Overseas Bank Ltd.", a unei părți a datoriilor externe ale României. În acest scop, la 16 iunie 1922, au sosit la București Drake și Jonas, reprezentanții instituțiilor bancare engleze, care au finalizat tratativele începute cu o lună mai înainte [375]. Drept urmare, la 19 iunie 1922 a fost votată o lege prin care Ministerul Finanțelor a primit autorizația de a contracta un împrumut de consolidare a bonurilor de tezaur aflate peste granță pînă la cifra maximă de 35 milioane lire sterline, precum și un împrumut special de 2,5 milioane lire sterline pentru acoperirea cheltuielilor de conversiune. Primul a fost contractat cu o dobîndă de 4%, pe 40 de ani, iar al doilea, cu aceeași

[371] *Ibidem*, f. 201 (telegrama nr. 3 527. 17 noiembrie 1921, semnată Titulescu—Ghika)
[372] Idem, Arh. V. Antonescu (telegrama din 15 august 1922, V. Brătianu—Ghika).
[373] Idem, PCII, dosar 3.
[374] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 59, f. 7 (telegrama nr. 3 117, 5 decembrie 1923, de la Londra, Titulescu către Externe).
[375] I. Saizu, *Cu privire la...*, p. 318.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

dobîndă, însă pentru o perioadă înjumătățită. Și unul și celălalt au primit garanții speciale de restituire prin gajarea tuturor devizelor și taxelor provenite din încasarea taxelor de import și export în aur și devize străine, iar cînd acestea s-au dovedit insuficiente s-a instituit o garanție cu drept de prioritate asupra tuturor veniturilor statului [376]. Băncile cu care s-a contractat împrumutul nu au executat obligația de a consolida în întregime bonurile de tezaur ale datoriei flotante. Cu cele 35 milioane lire sterline nu s-au consolidat decît 17 milioane, bancherii englezi încasînd comisioane uriașe ca și cînd ar fi conlucrat la consolidarea tuturor bonurilor de tezaur. Operațiunea de consolidare din România a produs o bună impresie în Anglia și în Franța

Paralel cu acest aranjament, Titulescu a făcut demersuri la Londra pentru a se ajunge la o înțelegere între creditorii englezi și debitorii români, nu înainte însă de a discuta cu ministrul Angliei la București, H. Dering, cu care s-a întîlnit la 14 iunie 1922. Diplomatul român l-a rugat pe ministrul britanic să facă demersuri paralele la Londra el urmînd, la rîndul său, să se întîlnească în capitala Angliei, cu Baldwin, președintele lui *Board of Trade*, și ci Philip Lloyd Green, care își manifestaseră încrederea că „o înțelegere se va face" [377]. De la Paris, V. Antonescu scria că englezii au de gînd să ne propună, în acest sens, un plan [378].

Delegația debitorilor români, care avea să încheie acordul de la Londra și Manchester cu creditorii englezi, a plecat spre capitala Marii Britanii în noiembrie 1922. Tratativele cu grupul financiar englez au fost „laborioase și anevoioase". Delegația română era însărcinată să încheie un aranjament similar și cu creditorii din Franța, Belgia, Italia și Elveția, dar nu a putut ajunge la tratative cu aceștia din cauza prelungirii discuțiilor de la Londra. Prin articolele 16 și 18 ale Convenției de la Londra se stipula obligația guvernului de la București de a aplica condiții similare tuturor creditorilor, în valută forte, și de a legifera, ca și creditorii englezi care, într-un mod „atît de culant și echitabil", au venit în ajutorul colegilor săi români [379]. După lungi discuții, în decembrie 1922, delegații Camerei de Comerț și ai Băncilor de consolidare au căzut de acord asupra proiectului, fără garanția statului față de băncile române [380].

Conform unor știri provenite din presa britanică, creditorul Nothingham ar fi respins proiectul român asupra datoriei particulare [381]. Totodată, de la Londra, Titulescu sublinia că atitudinea lui Rock nu este „inamicală", de oarece el, ca delegat al creditorilor din Manchester, nu este de acord, „cu toate punctele proiectului de consolidare a datoriei comerciale și caută să obțină, din partea guvernului român, oarecare schimbări" [382].

---

[376] *Ibidem*, p. 318—319.
[377] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale. vol. 58, f. 166.
[378] Ibidem, f. 161 (telegrama nr. 104, de la Paris, 1 iulie 1922, semnată V. Antonescu).
[379] „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie", anul XXXIII, aprilie—mai 1923, nr. 4—5, p. 214.
[380] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 58 (telegrama nr. 3 830, de la Londra 20 decembrie 1922, Titulescu către V. Brătianu).
[381] *Ibidem*, f. 182 (telegrama nr. 108, 14 ianuarie 1923, Titulescu către V. Brătianu)
[382] *Ibidem*, f. 207 (telegrama nr. 322, 5 februarie 1923, de la Londra. Titulescu către Duca).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Negocierile în problema datoriilor private mergeau destul de lent [383]. La mijlocul lunii februarie, acestea erau pe punctul de a fi întrerupte, deoarece fiecare creditor voia să se discute detaliile chestiunilor lor. Titulescu sugera lui Gardiner să se constituie un Comitet restrîns de creditori în vederea ajungerii la un acord cu delegația noastră. Aceștia nu admiteau plăți anuale, variind la cursul leului, și solicitau plăți anuale ferme, în lire sterline [384]. Delegația creditorilor din Manchester cerea plata în zece ani a datoriilor. Titulescu considera că aceștia, „pentru rațiuni multiple, vor să ne facă să eșuăm", motivațiile lor nefiind acelea ale creditorilor [385].

Eforturile lui N. Titulescu au avut în vedere și contracararea unor articole defavorabile apărute în Anglia (în „Daily Mail", îndeosebi), care urmăreau să creeze greutăți României în strădaniile sale privind lichidarea datoriilor externe. El era convins că această campanie este, „sigur, începută de oameni de afaceri" [386].

Vintilă Brătianu a efectuat la jumătatea lunii iunie a anului 1923 o vizită la Londra. Obiectivele vizitei derivau din dorința realizării compatibilității dintre hotărîrea și necesitatea de a folosi orice sprijin financiar extern pentru consolidarea economică a României fără a înstrăina bogățiile țării și, respectiv, posibilitatea de cîștig a burgheziei liberale pe care o reprezenta. Ministrul român de finanțe a invitat capitalurile engleze să colaboreze la „consolidarea economică și politică a țării", dar în *„cadrul politicii românești"*, iar nu statul să intre în cadrul ofertelor de care este vorba *(s. ns.)* [387].

Legea de ocrotire a comercianților, pentru datorii în străinătate, a făcut în cercurile financiare, comerciale și industriale străine o impresie defavorabilă [388]. La 10 iunie 1923 a avut loc la Londra o conferință la care au participat V. Brătianu și N. Titulescu, precum și reprezentanți ai creditorilor britanici. În timpul discuțiilor — aprecia E. Millington Drake — ministrul român al finanțelor ar fi recunoscut ca fondate „cererile britanice" [389]. Problema datoriilor particulare avea să fie ridicată și în Camera Lorzilor, unde interpelatorul a solicitat guvernului să nu faciliteze României împrumutul, pînă ce creditorii englezi nu vor fi fost satisfăcuți. Răspunzînd, reprezentantul cabinetului a declarat că se speră să se pună, peste puțin timp, toată această chestiune „în ordine". Titulescu a intervenit la *Foreign Office* ca acesta să dea informații exacte asupra acordului intervenit; răspunsul dat a fost considerat de ministrul român „foarte corect" [390]. Legea consolidării datoriilor era chemată, pe de o parte, să asigure plata pentru creditori, iar prin întărirea leului ușura posibilitatea statului de a plăti cît mai repede [391].

---

[383] *Ibidem*, f. 213 (telegramă nr. 403, Titulescu către Duca și V. Brătianu).

[384] *Ibidem*, f. 216 (telegrama nr. 428, 14 februarie 1923. de la Londra, Titulescu către Brătianu și Duca).

[385] *Ibidem*, f. 218.

[386] *Titulescu și strategia...*, p. 375 (scrisoarea lui Titulescu către Duca, Londra, 10 mai 1923).

[387] I. Ciupercă, *Marile Puteri și țările Europei centrale și de sud-est după primul război mondial. Probleme economice*, în *AȘUI*, XXVI, 1980, p. 115.

[388] Arh. M.A.E.. fond 71, Dosare speciale, vol. 58, f. 283 (telegrama nr. 222, 2 iulie 1923. de la Paris, V. Antonescu către Duca).

[389] *Ibidem*, f. 306.

[390] *Ibidem*, f. 312 (telegrama nr. 2 003, 3 august 1923, de la Londra, Titulescu către Externe).

[391] *Ibidem*, f. 330.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Schimbul de scrisori purtat între I. G. Duca, V. Brătianu și N. Titulescu este edificator în ceea ce privește poziția oficialităților britanice față de România. Diplomatul român acreditat la Londra avea convingerea că problemele financiare erau „și cele mai grele de soluționat“ [392]. El a tratat, în această perioadă cu Casa Schroader, dobînzile pentru *Relief Bonds*, amortizările. La 4 decembrie 1923, Titulescu transmitea lui V. Brătianu că negocierile în problema datoriilor antebelice ale României avansau „greu“ ; „eu fac tot ce pot și am consacrat zile întregi acestei chestii“ [393].

Foreign Office-ul anunța, în martie 1924, că în ceea ce privește tranșarea chestiunii datoriilor noastre față de supușii britanici propune avansarea întregii afaceri unui arbitraj [394]. Negocierile cu creditorii mergeau foarte greu, deoarece aceștia solicitau, într-un mod ireductibil, 50% din datoria inițială plătibilă în cinci ani ; partea română a refuzat și a oferit 20 pînă la 30%. Ei mai vorbeau, de asemenea, și de o scară progresivă după care leul se ameliora sau nu [395].

Ministerul de externe britanic se arăta interesat de stadiul negocierilor cu privire la datoriile antebelice. „Cererile creditorilor — transmitea Titulescu — cel puțin sînt inacceptabile și, pînă ce nu vor veni la sentimentul realității, eu nu mă las emoționat de nici un demers oficial sau privat“ [396].

Legația britanică din București își arăta, printr-o scrisoare, nemulțumirea în legătură cu neefectuarea plăților. Guvernul român motiva că aceste întîrzieri erau datorate modificării legii din iunie 1923 prin Parlament și verificarea creanțelor, destul de multiple, ce s-au depus la Oficiul Plăților Externe. Aceasta nu însemna „nici rea voință, nici șicane“. Totodată, se mai aducea ca argument faptul că, adeseori, creanța a fost întîrziată chiar în urma cererii creditorilor, în dorința de a ajunge la o soluție amiabilă [397].

Eforturile lui Titulescu s-au dovedit a fi fost fructuoase. La sfîrșitul lunii mai, el anunța cu plăcere că „după grele negociațiuni a obținut de la creditorii de dinainte de război aproape tot ce a voit“. Aranjamentul prevedea plata în lire sterline a 35% din datorii în decurs de șapte ani, cu începere de la ratificarea convenției, fără intermediul statului ; nu era prevăzută nici o dobîndă, în afară, bineînțeles, de aceea plătită din pricina întîrzierii ratelor. Diplomatul nostru aprecia aranjamentul „avantajos“ [398], acesta deosebindu-se numai cu o diferență de 5% de condițiile din aprilie 1923, sugerate de ministrul de finanțe, și era convins că nerezolvarea problemei „va îngreuna și mai mult, în viitor, raporturile noastre comerciale cu Anglia“ [399].

Relațiile cu creditorii englezi erau îngreuiate și de conținutul legii minelor. În legătură cu aceasta, Legația britanică din București a solicitat, în mai multe rînduri, „declarații precise“ ale României, prin care „interesele en-

[392] *Titulescu și strategia...*, p. 377 (scrisoarea lui Titulescu către V. Brătianu, de la Londra, 3 noiembrie 1923).
[393] *Ibidem*, p. 378.
[394] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 59, f. 60.
[395] *Ibidem*, f. 66.
[396] *Ibidem*, f. 79.
[397] *Ibidem*. f. 68.
[398] *Ibidem*.
[399] *Titulescu și strategia...*, p. 380 (Titulescu către Duca. Londra, 16 iulie 1924).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

gleze să nu fie atinse"[400]. Cercurile politice de la Londra considerau drept principal vinovat al conținutului legii minelor pe V. Brătianu, pentru care aveau o nedisimulată antipatie[401].

N. Titulescu transmitea guvernatorului Băncii Naționale, la 12 august 1924, textul convenției privind datoriile antebelice ale României cu mențiunea că ea reprezintă „maximum concesiunilor ce am putut obține" și insista ca debitorii români s-o execute „punctual"[402]. Peste două zile, ministrul român primea cererea formală, de la creditorii postbelici, ca vărsămintele datorate să fie depuse de Banca Națională imediat la Lloyd Bank din Londra[403], iar la 24 august Consiliul de Miniștri aproba convenția relativă la plata datoriilor antebelice[404], încheiată între delegații englezi și debitorii români. Cu toate acestea, creditorii de dinaintea războiului amenințau că, dacă pînă la 1 decembrie debitorii români nu semnează convenția, vor trimite delegați la Congresul de lt Berna pentru a-și expune situația. Titulescu credea că o asemenea manifestare ar fi păgubitoare creditului nostru", mai cu seamă că „chestiunea era tranșată și negocierile durau de un an"[405]. Creditorii antebelici au primit convenția semnată de debitorii români și au cerut ca legea să fie votată înainte de sărbătorile de iarnă[406], amenințind că altfel toată executarea actului ar fi fost suspendată.

Reîntors la Londra, în decembrie 1924, Titulescu a continuat tratativele în problema *Relief Bonds*, iar la 16 decembrie a ajuns la un acord și a cerut încuviințarea Bucureștilor[407].

În ianuarie 1925, Titulescu a participat împreună cu V. Brătianu la Conferința de la Paris care a avut în centrul discuțiilor problema reparațiilor. Printr-o telegramă expediată din capitala Franței, la 13 ianuarie 1925, către Ministerul Afacerilor Străine, diplomatul român sublinia că „nu numai delegația britanică, ci și presa londoneză (The „Times", din 12 ianuarie) susțin poziția Bucureștilor la Paris ; dintre toate statele succesoare situația României „trebuie socotită (ca fiind) din cele mai grele". Datoria României s-ar ridica la un miliard franci aur, în vreme ce reparațiile cuvenite „valorează puțin sau mai degrabă nimic". Se impune, conchidea The „Times" „să privim cu simpatie atitudinea ei actuală"[408]. Revenit la Londra, la 23 ianuarie 1925, Titulescu, însoțit de V. Brătianu, era primit în audiență de A. Chamberlain, cu care au discutat relațiile comerciale și economice anglo-române[409].

Datoriile României față de Anglia se ridicau, la începutul anului 1925, la suma de 23 milioane de lire sterline ; problema consolidării acestora era dificilă chiar dacă acordul pentru bonurile *Relief Bonds* crease „impresia greșită" că Bucureștii trecuseră la reglementarea lor. Titulescu era convins că țara noastră nu a primit „cu inima ușoară" acel acord și l-a admis numai pentru

[400] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 63, ff. 106—107, 114—115, 122—124, 134.
[401] B.A.R., Arh. N. Iorga, XIV, Mss. 101, f. 5—6.
[402] *Titulescu și strategia...*, p. 384.
[403] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale, vol. 59. f. 107.
[404] *Ibidem*, f. 133.
[405] *Ibidem*, f. 164.
[406] *Ibidem*, f. 174.
[407] *Titulescu și strategia...*, p. 397.
[408] *Ibidem*, p. 399—400.
[409] *Ibidem*, p. 399—400.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

că i s-a spus că *Relief Bonds* reprezenta o „datorie specială, distinsă [distinctă] de datoriile ei celelalte [410].

Creditorii britanici au făcut, în aprilie 1925, noi demersuri ca, după doi ani de negocieri, să se admită pretenţiile lor, căci altfel puteau urma „neplăceri şi din partea guvernului britanic" [411]. Acestora li s-au alăturat creditorii italieni, belgieni, francezi şi elveţieni, care, în perioada februarie-aprilie 1925, s-au constituit într-un bloc pentru a impune României condiţiile lor. De altfel, la Londra, ei au făcut demersuri pe lîngă Titulescu.

Ministrul român la Londra îl anunţa, la 18 septembrie 1925, pe Ciotori că era de acord să plece în Statele Unite, în luna octombrie, după reglementarea datoriilor către Anglia „care trebuie făcută (în) prealabil, aşa cum cer interesele ţării şi cinstea" [412]. Cinci zile mai tîrziu, el a început negocieri la *Treasury* cu Niemeyer, în chestiunea consolidării datoriilor României către Anglia. Discuţia a fost „foarte grea şi chiar cu momente dezagreabile". Reprezentantul englez a insistat că se făcea României un „regim de favoare", faţă de cel pe care îl rezervau americanii. Titulescu a replicat că sumele pretinse de Anglia „depăşesc capacitatea noastră de plată" şi că scara progresivă pentru anuităţi era „absolut inacceptabilă". În atare condiţii, se adresa Titulescu Ministerului Afacerilor Străine, „cum vom ajunge la înţelegere [...] nu ştiu" [413]. Trezoreria stabilea, în ziua următoare, anuităţi „mult mai slabe", dar şi acestea — considera Titulescu — sînt absolut peste puterile noastre". El insistase pentru o anuitate de 600 000 £, iar britanicii pentru 750 000 £ şi „scara" era inacceptabilă: 600 000 £ în 1926, în timp ce diplomatul român propunea între 1926 şi 1931 suma de 250 000 £. Ministrul nostru era convins că nu putea reglementa datoriile către Statele Unite, dacă Anglia, în prealabil, nu primea condiţii „acceptabile" şi nu-i dădea „mîinile libere". Pe un aranjament de o asemenea natură — încheia Titulescu — „eu nu pui iscălitura mea [414].

Discuţiile din 26 septembrie nu au adus modificări în atitudinea părţilor, dificultatea provenind din necesitatea de a despăgubi petroliştii, încă de la început. Cu prilejul acelei şedinţe, Anglia a scăzut din datoria României suma de 8 milioane lire sterline, drept compensaţie pentru distrugerea zonei petrolifere în 1916 [415].

Tratativele au continuat, la 1 octombrie, hotărîndu-se să se trateze separat componentele anuităţilor (petroliştii, *Relief Bonds*). De-abia ele „au luat curs favorabil" [416], iar în ziua următoare s-au obţinut unele succese în negocieri, între care asimilarea lui *Relief Bonds* cu datoriile de război ale României, anuităţile (cea dintîi, din 1926, în valoare de 265 000 £, apoi la 315 000 £, în 1928, la 365 000 £ ş.a.m.d.) [417]. Titulescu solicita confirmarea Bucureştilor, la 7 octombrie, printr-o telegramă, pentru acordul realizat, care stabilea valoarea datoriei de război la 29 370 000 £, plătibilă în anuităţi după

410 *Ibidem*, p. 401.
411 *Ibidem*, p. 402.
412 *Ibidem*, p. 410.
413 *Ibidem*, p. 411.
414 *Ibidem*.
415 *Ibidem*.
416 *Ibidem*, p. 412.
417 *Ibidem*, p. 413.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

o scară progresivă : 1926 — 265 000 £ ; 1927 — 315 000 £, pentru a se ajunge în ultimele două decenii (1967—1987) la 750 000 £ [418]. Cîteva zile mai tîrziu, el îl anunța pe V. Brătianu că, în chestiunea datoriilor de război, Anglia *a oferit condiții mai avantajoase decît Franța* [419]. Aceleași lucruri le va repeta la 16 octombrie, cînd va sublinia că, pe viitor, Anglia „nu ar putea consimți la ceva mai bun" față de alt stat [420].

Acordul pentru reglementarea datoriilor României către Marea Britanie, la care „au fost greutăți pînă la ultima oră" [421], s-a semnat la 19 octombrie 1925 și el a evidențiat capacitatea și eforturile lui Titulescu în rezolvarea unei chestiuni cu ample implicații pentru relațiile româno-engleze [422].

Proiectul de lege referitor la ratificarea convenției încheiate cu creditorii englezi a fost depus în Adunarea legiuitoare, care nu a putut să-l voteze, întrucît a intrat în vacanță chiar în ziua discutării actului. În virtutea acestei legi, Marea Britanie, care deținea bonuri de tezaur românești pentru suma de 18 448 200 £, consimțea să-i fie achitate anuitățile următoare : 50 000 £ (1926) ; 100 000 £ (1927) ; 150 000 £ (1928) ; 200 000 £ (1929) ; 250 000 £ (1930—1934) ; 275 000 £ (1935—1944) ; 500 000 £ (1945—1966) ; 750 000 £ (1967—1987). Anuitățile urmau să fie plătite la 15 ianuarie și 15 noiembrie, cu excepția celei din 1926, care urma să fie achitată pînă la 15 noiembrie [423]. Marea Britanie consimțea să accepte anuități reduse în perioada 1926—1944, în funcție de plățile pe care țara noastră le va face, în timpul acestui interval, pentru *Relief Bonds* de 2,2 milioane lire sterline. Pentru orice întîrziere de plată a anuității, România plătea o dobîndă de 6%. Menționăm că la 15 noiembrie 1925, datoria de război a țării noastre față de Anglia era de 19 079 000 £. În perioada crizei economice, guvernul român a fost autorizat, prin legea din 23 martie 1932, să ratifice executarea protocolului semnat la Londra la 4 august 1931, la propunerea lui Hoover, relativ la suspendarea, începînd cu perioada 1 iulie 1931 — 30 iunie 1932, a angajamentelor financiare rezultînd pentru România din convenția încheiată la Londra la 19 octombrie 1925 [424].

•

O chestiune cu importante consecințe pentru viața internațională a fost aceea a reparațiilor de război în care România a acționat cu multă atenție. Era evident acest lucru, deoarece drepturile României la reparații depășeau cu mult ceea ce ea datora Angliei, Franței, Statelor Unite, Italiei etc. Pretențiile sale legitime se ridicau, după unele calcule, cele mai optimiste, la peste 31 miliarde de lei aur, în vreme ce întreaga datorie flotantă externă reprezenta, la 1 martie 1921, 2 876 milioane lei aur [425]. Dacă țara noastră ar fi primit de la foștii inamici plata reparațiilor concomitent cu reglementarea da-

[418] *Ibidem.*
[419] *Ibidem.*
[420] *Ibidem*, p. 415.
[421] *Ibidem.*
[422] *Ibidem.*
[423] Arh. M.A.E., fond 71, Dosare speciale. vol. 59, f. 176.
[424] „Roumanie économique", nr. 3—4, mars-avril, 1932, p. 80.
[425] M. Maievschi, *Contribuții la istoria finanțelor publice ale României între cele două războaie mondiale*, București, 1957, p. 160.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

toriilor sale față de occident, lichidarea datoriei flotante externe nu ar fi constituit o problemă.

Nu ne propunem să reluăm, în cele ce urmează, această vastă chestiune, despre care în ultimii ani, au apărut lucrări valoroase [426], ci numai să facem unele sublinieri în ce măsură problema a interesat relațiile bilaterale româno-engleze. Din capul locului, trebuie să amintim că opinia *Foreign-Office*-ului și a Trezoreriei în problema reparațiilor de război s-a deosebit total de cea a Bucureștilor. Anglia avea absolută nevoie, pentru comerțul său, de Germania și Rusia Sovietică. De aceea, ea va duce o politică de ridicare economică a Germaniei, fiind gata să renunțe la despăgubirile ce i se cuveneau, numai ca să-și poată dezvolta comerțul. Ea spera că prin relațiile cu Germania să cîștige mai mult ca din despăgubiri. Spre deosebire de Londra, Parisul și-a clădit întreaga sa politică economico-financiară pe obținerea despăgubirilor de la Germania [427].

Una din cauzele dezechilibrului economic era datorată inegalei și nejustei repartizări a sarcinilor de război, care afectau îndeosebi statele mici. După o statistică a lui Titulescu, datoria publică revenea în Franța la circa 5 400 franci pe cap de locuitor, față de un venit de 730 franci, în Anglia la 4 978 franci, față de 830 franci, iar în Statele Unite la 1 530 franci față de 957 franci. În datoria publică a Statelor Unite și a Angliei erau cuprinse și împrumuturile făcute de ele celorlalte țări [428].

Problema reparațiilor a constituit obiectul a numeroase contacte între guvernele aliate. După notele trimise de România, nu trebuia admisă nici o modificare a punctului de vedere inițial. Delegatul englez Bradbury afirma că România „ar trebui să aibă un solid pasiv", lucru pe care Vintilă Brătianu îl considera a fi „arma cea mai puternică pentru a justifica rațiunile pentru care noi nu putem să ne angajăm pe calea pe care trebuie să mergem". Ministrul de finanțe român sugera să se facă demersuri pe lîngă statele francez, englez și belgian, pentru a ști dacă guvernele respective ne dau răspunsul necesar, sau dacă ele permit ca delegații lor să facă jocul germanilor [429].

Pentru rezolvarea unei chestiuni relative la reparațiile ce decurgeau din Tratatul de la Trianon, o delegație română, condusă de C. Diamandi, a sosit la Londra, unde a purtat discuții cu Neville Chamberlain [430]. La *Foreign Office*, în fapt, problema reparațiunilor s-a transformat în chestiunea raporturilor cu Parisul, la originea dezacordului aflîndu-se David Lloyd George, care se pronunța pentru reconsiderarea relațiilor diplomatice cu Germania, lucru pe care Franța, din motive de ordin intern, nu-l putea accepta [431].

În Comisia Reparațiilor, România s-a pronunțat pentru apărarea articolului 181 [432] din Tratatul de la Trianon [433]. Eforturile delegaților noștri (N. Titulescu, V. Antonescu, V. Brătianu, E. Neculcea și colonelul Ion Antonescu)

---

[426] E. Bold, *De la Versailles*.., passim.
[427] „Independența economică", an V, ianuarie 1922, nr. 11, p. 9.
[428] *Ibidem*.
[429] B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. V. Antonescu. PXVII, dosar 6—21 (telegrama din 24 decembrie 1922, V. Brătianu către Neculce).
[430] B.A.R., Arh. I. I. C. Brătianu, II, Varia 3, f. 153.
[431] Arh. St. București, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 17, 1923, f. 15.
[432] Idem, dosar 21, 1923, ff. 1—3.
[433] *Ibidem*, f. 11.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

au înlăturat încercările guvernului maghiar și a reprezentanților săi de a răsturna adevărul) [434].

Ministrul Afacerilor Străine al României și-a exprimat acordul cu poziția indicată îndeosebi de N. Titulescu care, din nou, la 21 iulie 1924, își arăta nemulțumirea față de tratamentul aplicat de statele mari țărilor mici în chestiunea reparațiilor ; situația, consemna el, „e cu atît mai grea, cu cît acestea din urmă lucrează unele împotriva altora, sau nu se susțin" [435]. La Londra, Titulescu a expus la Conferința interaliată poziția Bucureștilor în problema reparațiilor, prezentînd și un memoriu în care a apărat statele mici și a demonstrat dreptul României la reparații [436]. El a revendicat egalitatea de tratament a reprezentanților statelor la conferință stăruind, în acest sens, încă din prima zi a dezbaterilor [437]. Titulescu era de părere să se accepte planul Dawes, dar considera, într-un memoriu separat, că „voi face toate rezervele și voi expune întreaga chestiune a reparațiilor pentru ca el (memoriul — n. ns.) să fie discutat cînd toate aceste chestii vor face obiectul unei dezbateri interaliate" [438]. La 28 iulie, el declară oficial că România aprobă planul experților, considerîndu-l ca un instrument menit să reglementeze modalitățile de plată din partea Germaniei, dar consideră că actuala conferință nu are căderea a se pronunța asupra nici unuia din drepturile și obligațiile statelor în materie de reparații și de datorii de război, care vor trebui reglementate ulterior [439]. Declarația era însoțită de un amplu și documentat memoriu explicativ din care reieșea că România despăgubise, începînd cu 1922, pe supușii englezi și francezi din Basarabia, Angliei plătindu-i-se 6 890 615 lei (reprezentînd 277 144 £), Franței 31 904 401 lei (638 087 £) ; dobînzile au fost de 171 610 £. În total, s-au achitat 1 086 841 £ [440]. Din memoriu mai reieșeau pagubele de război (31 099 853 761 lei aur) și datoriile externe către Aliați : Anglia (23 milioane lire sterline) ; Franța (1 106 072 899 franci) ; Statele Unite (38 milioane dolari) ; Italia (159 milioane lire sterline) ; Belgia (24 milioane franci belgieni) [441]. În același timp, se arăta că obligațiile impuse României, prin tratatele de la Trianon și St. Germain se ridicau la 235 milioane franci aur. Memoriul a produs neliniște, David Lloyd George interpelînd pe Ramsay Mac Donald în Parlament [442].

Corespondența purtată de N. Titulescu cu V. Brătianu evidențiază desfășurarea lucrărilor conferinței, ale căror date tehnice „se modificau de trei ori pe zi". România, sublinia ilustrul diplomat, „a putut face toate greșelile. Dar România a suferit și toate nedreptățile. Greșelile i-au fost întotdeauna măsurate cu metrul. Nedreptatea și drepturile cu milimetrul (1)" [443]. Concluzia

---

[434] *Ibidem*, f. 40.
[435] *Titulescu și strategia...*, p. 381.
[436] I. M. Oprea, *N. Titulescu's Diplomatic....* p. 43—45.
[437] *N.T.D.D.*, p. 141.
[438] *Titulescu și strategia...*, p. 380 (telegramă de la Londra, 16 iulie 1924, Titulescu către M.A.S.).
[439] *N.T.D.D.*, p. 149—150.
[440] M. Mușat. *Românii în vîltoarea vitregiilor istoriei*, în *AdI*, 3, 1978, p. 42.
[441] *Ibidem.*
[442] *Titulescu și strategia...*, p. 382 (Titulescu către V. Brătianu (la Paris). Londra, 5 august 1924).
[443] *Ibidem*, p. 383 (scrisoare din 12 august 1924 a lui Titulescu către V. Brătianu, de la Londra).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

asupra tuturor negocierilor financiare dintre anii 1919 și 1925 reiese clar dintr-o depeșă expediată de Titulescu: „De cinci ani asistăm dacă nu la sabotajul complet al reparațiunilor din partea anglo-saxonilor, cel puțin la vădita tendință a acestora de a reduce reparațiunile, nici prea mult pentru a nu împuternici Germania, dar destul de simțitor pentru a împiedica Franța să iasă prea repede din greutățile războiului" [444].

La Conferința de la Londra, N. Titulescu a înfățișat, pe baza unor temeinice analize, modul în care statul român a fost dezavantajat în urma repartizării cotelor părți din volumul reparațiilor și a cerut să se revizuiască procentul oferit la Spa. Totodată, reprezentantul nostru a mai revendicat participarea României la execuția planului experților și soluționarea chestiunii datoriilor de război, în funcție de scopul în care au fost contractate de modificările pe care le-au suferit după semnarea tratatelor, de cota parte obținută asupra reparațiilor și de nevoile reconstrucției economice a Europei [445].

Planul Dawes a fost pus în aplicare la 1 noiembrie 1924 și a funcționat efectiv aproape cinci ani. Pentru reglementarea unor chestiuni nerezolvate la Londra a fost convocată la Paris o conferință a miniștrilor de finanțe (ianuarie 1925). Acolo, atitudinea experților față de țara noastră a fost considerată de Titulescu, la *Foreign Office*, în timpul unei întrevederi cu Lampson, „fără precedent". Ministrul român i-a demonstrat diplomatului englez că dificultățile noastre, cu privire la biletele Băncii Naționale, proveneau din cauză că puterile mici au fost excluse de la negocieri și că, în ultimul moment, s-a înscenat pentru ele, în rezumat oral, lucrările secrete care avuseseră loc timp de opt zile. Reprezentantul român i-a remis lui Lampson o copie de pe telegrama expediată de V. Brătianu, la *Quai d'Orsay*, prin care anunța marii aliați că „România nu va participa la nici o conferință, dacă nu va fi invitată pe picior de egalitate" [446]. La conferința de la Paris a miniștrilor de finanțe pentru împărțirea despăgubirilor — scria N. Iorga — „ni s-au oferit condiții rele, spunîndu-ni-se chiar de americani că ne-am plătit singuri luînd mai mult decît ni se cuvenea" [447], iar francezii „cerînd să fie plătiți înainte de a plăti" [448]. După un document diplomatic, termenii în care am fost invitați la conferință „nu ne pot conveni", deoarece „se face deosebire între cei mari și cei mici". I. G. Duca anunța că se fac demersuri „ca să nu fim invitați sub această formă inadmisibilă și pe picior de egalitate la Conferința de la Paris". Totodată, diplomatul român solicita o acțiune concertată cu aceea a țărilor mici, îndeosebi Regatul Sîrbo-croato-sloven [449]. Poziția adoptată de V. Brătianu și N. Titulescu la conferința din capitala Franței avea să fie sprijinită de delegația britanică [450].

În toamna anului 1928, la cererea Germaniei, au început noi negocieri pentru reglementarea definitivă a reparațiilor și, totodată, pentru evacuarea anticipată a Renaniei. Revenit la Londra, ca ministru plenipotențiar, Titu-

[444] *N.T.D.D.*, p. 152.
[445] I. M. Oprea, *N. Titulescu*, p. 138—138.
[446] Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, General, vol. I, 1925—1932, f. 7.
[447] N. Iorga, *Memorii*, IV, p. 207.
[448] *Ibidem*, p. 208.
[449] Arh. St. București. fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 11, 1924, f. 1 (telegramă către Legația Franței, 24 decembrie 1924, semnată Duca).
[450] *Titulescu și strategia...*, p. 399.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

lescu se informează asupra desfășurărilor posibile în viitoarele convorbiri. Lui W. Churchill îi declară că România nu va zădărnici, prin atitudinea ei, un acord franco-britanic, dar dorește ca interesele ei legitime să fie luate în considerație și ca „detenta ce se urmărește prin acordul cu Germania să-și producă efectele nu numai în apus, dar și la răsărit" [451]. Diplomatul român a explicat punctul de vedere al Bucureștilor și în cadrul discuțiilor cu A. Chamberlain.

Noua reglementare s-a făcut prin planul Young, care reducea sensibil cuantumul datorate de Germania. Țara noastră era nemulțumită de modul în care se rezolvase problema reparațiilor de război, deoarece sumele care ni s-au oferit, în acești ani, s-au dovedit a fi iluzorii. Pagubele aduse industriei petroliere au fost transformate în compensații pentru datoriile de război, iar bugetul României îngreuiat cu plata acestei despăgubiri pe timp de 40 de ani. Prin nota Titulescu, din 12 martie 1929, remisă la Geneva, România cerea ca anuitățile la care va fi obligată Germania să acopere nu numai integral toate plățile datoriile ca datorii interaliate, inclusiv *Reliefs Credits*, dar să se lase și un sold destinat a acoperi pagubele sinistraților și ale statului [452]. Pagubele de război, în lei aur, reprezentau 28 miliarde lei (din care 8 miliarde ale statului) celelalte reprezentau 31 miliarde de lei aur, iar drepturile sinistraților particulari români 8 miliarde. Totodată, existau creanțe speciale asupra Austriei și a Ungariei de 624 957 663 lei aur și a Bulgariei de 100 milioane lei [453]. În 1929, prin împrumutul de stabilizare, au putut intra în țară o masă de capitaluri de circa 2 miliarde franci.

Intervențiile făcute de diplomația Bucureștilor aveau menirea să reglementeze întreaga problemă a reparațiilor (germane și orientale) și să se ajungă la o rezolvare acceptabilă pentru toate țările interesate. Titulescu a inițiat sondaje, în acest scop, pe lîngă guvernele marilor state occidentale. Observațiile sale referitoare la rezolvarea integrală a reparațiilor, la anularea cotei de eliberare sau a valorii bunurilor cedate, ca și la reprezentarea României în comitetul de experți, n-au găsit înțelegerea deplină nici din partea guvernului englez, nici din partea celui francez. În una din telegramele prin care N. Titulescu informa Bucureștii asupra tratativelor purtate în Anglia, nu-și ascundea dezamăgirea pentru faptul că problemele majore, în care statele mici erau interesate ca și hotărîrea Marilor Puteri de a nu le da satisfacție „erau socoteli din timp chibzuite" [454]. Demersurile diplomatului român au continuat la Lugano, unde el a conferit, între alții, și cu A. Chamberlain. Dar, în final, cu toate eforturile lui Titulescu de a forma un bloc al statelor mici, interesate în recuperarea reparațiilor, ele au fost puse în fața unui fapt împlinit. Prin planul Young, României i s-a răpit posibilitatea acoperirii integrale a datoriile ei față de Aliați. Ținînd cont de aceste realități, N. Titulescu sfătuia guvernul de la București să refuze aderarea la noul sistem de plată al reparațiilor și să nu admită ca ea să fie lăsată „debitoare" [455]. Cercurile politice românești

[451] *Ibidem*, p. 255—258 (telegrama cifrată nr. 1.500. 14 decembrie 1928, de la Lugano, Titulescu către M.A.S.).

[452] Arh. St. București, fond Regență Mihai, dosar 28, 1929, f. 1.

[453] Idem, dosar 42, 1929, f. 1—2.

[454] E. Bold, *De la Versailles...*, p. 134.

[455] *N.T.D.D.*, p. 314 (telegrama cifrată nr. 943, 17 noiembrie 1929, de la Paris, Titulescu către G. Mironescu).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

şi-au arătat prin Grigore Gafencu, la 3 iulie 1929, nemulţumirea faţă de efectele negative ale planului Young. Cu acel prilej, Gafencu a avut o discuţie cu ministrul Greg, căruia i-a declarat că guvernul de la Bucureşti era „adînc jignit de raportul experţilor" şi nemulţumit de „sprijinul Angliei în satisfacerea revendicărilor României" [456].

N. Titulescu a participat la diferitele faze ale discuţiilor, inclusiv la Conferinţa de la Haga, care a pus în aplicare prevederile planului Young, el semnînd împreună cu G. Mironescu, Lugojianu şi Zeuceanu, acordurile din capitala Olandei. Ilustrul diplomat va urmări, în 1932, ultima fază din problema reparaţiilor şi a datoriilor de război, încheiată prin Conferinţa de la Lausanne (16 iunie — 9 iulie), care a anulat cea mai mare parte din reparaţiile de război restante ale Germaniei şi a transmis unor reglementări ulterioare problema datoriilor interaliate.

•

O chestiune care a preocupat constant diplomaţiile celor două state a fost aceea a tarifelor vamale ; după Marea Unire din 1918 au fost adoptate tarife vamale protecţioniste din ce în ce mai ridicate, dintre care mai importante au fost acelea din 1921, 1924, 1926 şi 1927. Tariful vamal din 1921 avea un caracter protecţionist pentru industrie şi menţinea taxele de export şi la produsele agricole ; prin el s-a urmărit reducerea importului de produse industriale şi asigurarea unei anumite apărări o monedei naţionale.

La 18 aprilie 1921, M. Boerescu s-a prezentat la *Foreign Office* pentru a notifica denunţarea vechiului tratat de comerţ cu Anglia. Guvernul britanic, prin nota 8034/37 din 21 aprilie acelaşi an, lua act de denunţarea, din partea noastră, a convenţiei comerciale din 1905, începînd cu 31 aprilie 1921 [457]. Legaţia Angliei din Bucureşti, prin nota din 30 iulie 1921, atrăgea atenţia forurilor noastre asupra faptului că vechea convenţie comercială rămînea în vigoare pînă la 18 aprilie 1922. Din aceste motive, guvernul britanic îşi exprima speranţa că mărfurile sale, din categoriile menţionate în lista care forma partea integrantă a acelei convenţii, vor continua, pînă la data susmenţionată, de a nu fi impuse la taxele vamale care să depăşească pe acelea indicate în lista respectivă. Se solicita ca taxele vamale, prevăzute în noul tarif, să nu depăşească pe cele indicate în listă. Denunţarea prin bună înţelegere a acordului comercial anglo-român a fost înregistrată, la 23 ianuarie 1922, la Secretariatul Societăţii Naţiunilor [458].

Taxele vamale, care se aplicau mărfurilor cuprinse în convenţia de comerţ cu Anglia, se percepeau pe baza valorii lor în aur [459]. La 27 decembrie 1921, Legaţia britanică din Bucureşti se arăta nemulţumită de tariful vamal la stofă şi produsele de lînă (articolele 104 şi 102), care, după părerea lui H. Dering, împiedicau „libera dezvoltare a comerţului britanic în România" [460].

Cercurile de afaceri engleze erau nemulţumite de noul tarif vamal românesc. I. G. Duca sublinia, în nota din 14 februarie 1922, că acesta urmăreşte

[456] E. Bold, *De la Versailles...*, p. 137.

[457] Arh. M.A.E., 2, Convenţii. A-10 (telegrama nr. 2 111, 30 iulie 1921, de la Legaţia Angliei, semnată E. Milington-Drake).

[458] *Ibidem* (telegrama nr. 226, 23 ianuarie 1922, semnată Eric Drummond).

[459] *Ibidem* (telegrama lui Titulescu către Ministerul Finanţelor din 13 decembrie 1921).

[460] *Ibidem* (Nota nr. 341 din 27 decembrie 1921, semnată H. Dering).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

„să protejeze industria existentă din țara noastră" și „ne-ar fi imposibil să consimțim, acum, la o modificare a sa". Șeful diplomației române atenționa să se comunice Legației britanice din București că asemenea măsuri de protecție au fost luate de toate țările „chiar și de cele liber-schimbiste, noi neputînd să rămînem în urmă" [461]. Legația a răspuns, la 22 februarie 1922, la nota românească din 25 decembrie 1921. Guvernul britanic aproba, fără rezervă, punctul de vedere românesc și declara că „aplicarea noului tarif vamal al României, la mărfurile britanice, se acordă cu Tratatul de comerț care subzistă încă între cele două țări dacă guvernul regal român, la rîndul său, e de acord că un aranjament provizoriu, pentru prelungirea tratatului, să fie inclus pentru șase luni sau un an cu scopul de a lăsa timpul necesar în vederea reglementării pe care una sau alta dintre Înaltele Părți Contractante le va introduce în noul tratat" [462]. Cabinetul de la Londra propunea un schimb de note în vederea prelungirii tratatului provizoriu, precizînd că, „nici un caz, dreptul de vamă asupra obiectelor specificate în lista care formează parte integrantă din Tratatul din 1905 nu trebuie să depășească o sumă corespunzătoare în fiecare caz particular la valoarea lei aur specificată în acel loc" [463].

Punctul de vedere al Ministerului Finanțelor — Serviciul Tarife — era că, începînd cu 1 aprilie 1922, cînd expirase convenția noastră comercială cu Anglia, „să nu se mai încheie nici un acord pe bază de tarif convențional" ; el propunea ca o convenție și un acord tarifar să se încheie după trei-patru ani, cînd valoarea mărfurilor ar fi devenit mai stabilă [464].

Legația britanică solicita, la 9 mai 1922, să i se comunice opinia guvernului de la București și propunea un schimb de vederi în scopul repunerii în vigoare a Tratatului din 1905, care fusese denunțat, excepție făcînd ultimul paragraf al articolului 5, referitor la taxele vamale impuse unei anumite categorii de mărfuri [465]. Ministerul de Finanțe român era de acord cu încheierea unui nou tratat comercial cu Anglia, excluzînd, pentru moment, fixarea unui tarif convențional. Se preciza că un asemenea acord „ar trebui încheiat pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate și a principiului din vechea convenție de comerț și a noilor acorduri internaționale" [466]. Acest punct de vedere al lui Vintilă Brătianu a fost însușit de Ministerul Afacerilor Străine, care, la 20 septembrie 1922, l-a comunicat însărcinatului cu afaceri britanic la București. Diplomatul englez era încunoștiințat că introducerea în acord a unui tarif convențional nu era acceptată de partea română. Totodată, se considera că actualul tarif vamal român „nu este decît provizoriu" și că nu a ajuns momentul pentru a se încheia unul definitiv din cauza „enormelor variații ale valorilor mărfurilor, a schimburilor și a situației economice, financiare, comerciale și valutare internaționale" [467].

---

[461] *Ibidem* (Nota nr. 231 578, din 14 februarie 1922, a lui I. G. Duca către Ministerul Finanțelor).
[462] *Ibidem* (Nota nr. 30 a Legației britanice din București, 22 februarie 1922, semnată Dering).
[463] *Ibidem*.
[464] *Ibidem*. (Nota nr. 266 562, din 28 martie 1922, a Ministerului Finanțelor către M.A.S.).
[465] *Ibidem* (Nota nr. 8 594, a Legației Angliei, 9 mai 1922, semnată Dering).
[466] *Ibidem* (Nota nr. 136, a Legației Angliei, 14 iunie 1922, semnată Dering).
[467] *Ibidem* (Nota nr. 100 890, din 1 august 1922, a lui V. Brătianu către M.A.S.).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

H. Dering a răspuns, la 9 octombrie 1922, arătînd că Anglia rămînea la părerea că „metoda cea mai simplă și cea mai rapidă ar fi punerea în vigoare, prin mijlocirea unui schimb de note, a vechiului tratat de comerț cu excluderea ultimei fraze a articolului 5" din acel acord. Ministrul englez sublinia că Lordul Curzon aprecia că această chestiune a devenit „gravă și urgentă" datorită punerii în vigoare a „noilor reglementări românești". Șeful *Foreign Office*-ului avea în vedere în considerațiile sale, în primul rînd, situația supușilor britanici din România [468].

Răspunsul Bucureștilor, din 25 octombrie 1922, motiva imposibilitatea de a se accepta dorința Marii Britanii datorită „instabilității situației economice, comerciale și valutare internaționale". În același timp, se aprecia că România ar fi dispusă să încheie un acord comercial „unind principiile vechiului tratat de comerț, pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate, astfel ca și în cazul aranjamentelor comerciale încheiate cu Franța, Belgia și Italia" [469].

Legația britanică aducea la cunoștința conducătorului diplomației Bucureștilor că primise o notă de la Curzon referitoare la proiectul unui acord comercial și de navigație, care urma să asigure „supușilor britanici din România și reciproc tratamentul național în acest scop". Secretarul de stat al *Foreign Office*-ului a adăugat, scria Dering, că „supușii britanici și reciproc vor fi exceptați de la orice rechiziții militare, inclusiv acelea prevăzute în noul regulament român la acest subiect" („Monitorul Oficial" din 23 august 1922) [470]. În legătură cu noul acord comercial cu Anglia, aflat în fază de proiect, ministrul Finlandei la București se interesa la Dering dacă „egalitatea în drept a comercianților englezi și români a dat loc la neajunsuri". Răspunzînd de la Londra, Titulescu sublinia că „nu a produs nici un neajuns" [471].

Proiectul de notă britanic, din 26 februarie 1923, viza obținerea clauzei națiunii celei mai favorizate. Observația lui V. Brătianu se referea la reducerea preavizului pentru denunțare la trei luni, și nu la șase, cum prevedea nota engleză, deoarece aranjamentele comerciale cu alte state cuprindeau această durată. Ministrului britanic de la București i s-a prezentat verbal această propunere [472]. La 3 mai 1923, printr-o notă, se arăta că taxele de vamă la cauciuc și pînză cauciucată sînt mari, motiv pentru care guvernul de la București era rugat să găsească o posibilitate de reajustare a acestora [473].

Prin schimbul de note care a avut loc la București la 11 și 24 mai 1923, între Ministerul Afacerilor Străine și reprezentantul Marii Britanii, s-au stabilit raporturile comerciale dintre cele două state printr-un acord provizoriu bazat pe clauza națiunii celei mai favorizate [474]. Această învoială [475] nu se aplica Indiei sau Dominioanelor, coloniilor, protectoratelor sau mandatelor, avînd guverne autonome, în lipsa unei notificări speciale. Totuși, mărfurile

[468] *Ibidem* (Nota nr. 246, a Legației britanice din București, 9 octombrie 1922, Dering către Duca).

[469] *Ibidem* (Nota nr. 52 342, din 21 octombrie 1922, către Legația britanică din București).

[470] *Ibidem* (Nota nr. 28 din 26 februarie 1923).

[471] *Ibidem* (telegrama nr. 775, din 18 martie 1923).

[472] *Ibidem* (Notiță din 26 martie 1923).

[473] *Ibidem* (Nota nr. 71, din 3 mai 1923, semnată I. G. Duca).

[474] *Ibidem* (telegrama nr. 27 776, din 24 mai 1923, semnată I. G. Duca).

[475] F. C. Nano, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354—1932*, vol. I București, 1938, p. 263.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

lor, ca și cele românești, se bucurau de tratamentul națiunii celei mai favorizate, sub condiție de reciprocitate. Învoiala a fost extinsă asupra Canadei, prin schimbul de note din 23 și 30 iulie 1928. Acordul înceta să mai fie executat după trei luni de la data la care ar fi fost denunțat de una din părți, iar în cazul situațiilor speciale își pierdea valabilitatea după șase luni de la data notificării [476]; în septembrie, același an, el era înregistrat la Secretariatul Societății Națiunilor [477].

În perioada următoare, reprezentanții Angliei au continuat să insiste pentru modificarea taxelor de import. Astfel, Legația britanică din București a solicitat, la 2 decembrie 1924, 18 iulie și 31 august 1925 modificarea acestora la stofele de lînă și țesături [478].

Relațiile comerciale cu Anglia au fost guvernate, în perioada 1923—1930, de principiile stabilite cu ocazia schimbului de note din 11 și 24 mai 1923, între Sir Herbert Dering și ministrul de externe I. G. Duca, un rol deosebit în promovarea raporturilor comerciale bilaterale avîndu-l Camera de Comerț Britanică, deschisă prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 2 981 din anul 1927. Cu toate acestea, în septembrie 1930, după aprecierea ataşatului comercial la Londra, I. M. Nonu, exista un curent defavorabil României în cercurile comerciale și financiare britanice [479], care făcea și mai grea evoluția raporturilor bilaterale, deoarece prin nota nr. 11 766, din 22 februarie 1930, guvernul de la București anunțase că, începînd cu 1 mai, consideră denunțat aranjamentul din 1923 [480]. Însărcinatul cu afaceri român la Londra, Laptew, informa, la 11 martie 1930, că guvernul britanic a acceptat acest lucru ulterior [481], denunțarea prelungindu-se cu două luni pînă la 1 iulie [482].

La 6 august 1930, cînd s-a denunțat acordul din mai 1923, s-a încheiat un Tratat de Comerț și Navigație pe o perioadă de trei ani și care a intrat în vigoare la 12 mai 1931. Potrivit clauzelor Tratatului, ni se dădea dreptul să denunțăm acordul în cazul că măsuri vamale engleze vor prejudicia și păgubi exportul nostru de produse agricole. Tratamentul mărfurilor se baza pe clauza națiunii celei mai favorizate. În România, mărfurile engleze erau impuse la taxele minimale prevăzute în tariful nostru vamal (articolele 11, 12 și 13). Cînd a intrat în vigoare Tratatul, Anglia era adepta liberului schimb. După șase luni, ea a trecut însă la protecționism. Legea importațiunilor anormale și „Horticultural Act", din septembrie 1931, n-au avut aproape nici un efect asupra exportului nostru în Marea Britanie. Pe de altă parte, „The Import Duties Act", din 12 februarie 1932, cu taxa *ad-valorem*, de 10% viza următoarele produse agricole și derivate: fructe, plante oleaginoase, semințe, cu excepția celor de rapiță, fasole, mazăre, orz, ovăz, secară, făină de grîu,

---

[476] „Monitorul Oficial", Partea I-a, nr. 78, 10 iulie 1923, p. 2886.
[477] *Resumé...*, nr. 9, septembrie 1923, vol. VIII; idem, nr. 10. 15 octombrie 1923, p. 199.
[478] Arh. M.A.E., 2 Convenții. A-10, (nota nr. 124, a Legației britanice, din 2 decembrie 1924; notele 255 și 181 din 18 iulie, respectiv, 31 august 1925, semnate H. Dering și Noel Charles).
[479] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 129, 1930, ff. 1—24.
[480] Arh. M.A.E., 2 Convenții, A-10 (nota nr. 21 din 11 martie 1930).
[481] *Ibidem* (telegrama nr. 652/A-8, de la Londra, 11 martie 1930).
[482] Ibidem (telegrama nr. 1226/A-8, 19 mai 1930, de la Londra, semnată Laptew).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

tărîțe, fier, lemne, zdrențe, păsări tăiate și ouă. Dar numai 1/8 din exportul nostru în Anglia a fost lovit de aceste taxe protecționiste.

Politica vamală s-a caracterizat, pînă în 1923, prin sporirea lentă a taxelor la export, fapt care a făcut ca gradul de protecție să fie mai scăzut. Sporirea gradului de protecție a industriei, prin creșterea taxelor de import de la 4.1% în 1922 la 26,7% în 1928 din totalul importului, exprima clar concepția politicii economice a burgheziei liberale „prin noi înșine" aplicată în această perioadă [483]. Tarifele vamale, mai ales cele din 1924 și 1927 (tariful Manoilescu) au oferit condiții mult mai favorabile dezvoltării comerțului exterior și creau posibilități burgheziei industriale de a îngrădi concurența mărfurilor străine. Paralel cu adoptarea unor tarife vamale protecționiste, liberalii au militat pentru apărarea monedei naționale depreciate. În 1929, după ce au venit la putere, guvernele național-țărăniste au modificat tarifele vamale protecționiste, creînd avantaje mai mari capitalului străin.

Raporturile economice dintre Anglia și România, în perioada 1924—1928, au evoluat satisfăcător, lucru datorat și unui anume dezinteres manifestat de cercurile economice și financiare britanice față de țara noastră [484]. Pe de altă parte, structura economică a celor două țări nu îngăduia schimburi comerciale întinse.

Anglia ocupa locul al șaptelea, avînd cel mai redus import din România (36 000 lei în 1919) și cel mai urcat (2 432 013 lei în 1926). Ea deține, în anii 1919—1921, procente mai ridicate din valoarea comerțului nostru, înregistrînd, în 1920, chiar 15,50%, iar, începînd de la 1922 înainte, procentele scad la jumătate și chiar mai puțin [485] în raport cu anii de la început. Cifra totală a importului nostru în Anglia ajunge limita superioară de 19,97 în 1920 și pragul inferior de 8,13 în anul 1925, adică tocmai cînd cifra absolută a valorilor atinge punctul culminant.

Balanța noastră comercială a fost pasivă de la 1901 pînă la 1929 inclusiv. Din 1930 și pînă la 1933, soldul devine activ.

Media anuală a valorii importului nostru se cifrează, pentru perioada 1919—1927, la 2 020 milioane lei, sau în valori de 11,19% [486]. Balanța comercială a Angliei cu România a fost tot timpul excedentară. Cel mai mic sold pozitiv revine anului 1919 și cel mai mare excedent îl găsim în 1920 ; în anul 1929, pasivul a fost de 293 153 000 lei, iar în anul următor balanța a devenit activă — 1 356 740 000 lei. În 1931, ea a fost de 940 488 000 lei, iar în anul următor de 1 045 522 000 lei, scăzînd apreciabil, în 1933, la 479 699 000 lei.

În ceea ce privește exportul României în Anglia, cifra maximă a cantităților a fost de 415 967 tone, iar cea a valorilor se ridică la suma de 2 432 milioane lei în 1926. Atît din punct de vedere al cantităților, cît și al valorilor, regnul vegetal stă în fruntea importului din România, urmînd apoi cel mineral, animal și diverse produse combinate [487]. Anglia ocupa la import, în anul 1929, locul patru dintre partenerii economici ai României; iar la export locul al cincilea. Anul următor, ea păstra aceeași situație la import, iar

---

[483] I. Puia, *Relațiile economice externe...*, p. 78—80.

[484] Arh. St. București, fond Casa Regală-Carol II, dosar 129, 1930, f. 24.

[485] *Comerțul exterior al României, 1928—1937*, vol. I, Partea I-a, București. 1939 p. 258—261.

[486] *Ibidem*, p. 315 ; „Roumanie économique", nos. 3—4, mars-avril, 1932.

[487] *Comerțul exterior...*, I, p. 283.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

la export s-a ajuns pe locul trei ; în 1932, același loc cinci, la import și export. Anul 1932 aducea Anglia pe primul loc la export, ea fiind cel mai bun client al României, iar în 1933 Marea Britanie ocupa primul loc în ceea ce privește importul și exportul cu țara noastră [488].

Statul britanic, inclusiv coloniile, dominioanele, protectoratele deținea, în comerțul nostru (export) 15,2% în 1931, 20% în 1932 și 24,1% în 1933. Aceste state participau la soldul nostru activ în 1931 cu 28%, în 1932 cu 44%, iar în 1933 cu 52% [489].

Cantitativ, în perioada 1929—1933, exportul s-a triplat. Valoric, el s-a menținut peste nivelul din 1929, atingînd apogeul în 1930, spre a rămîne constant în următorii trei ani. Din produsele exportate, combustibilul minier, petrolul și derivatele ocupau primul loc. Incidental, în exportul de produse petroliere se remarcă o diminuare, iar cel de cereale urmează o linie în zigzag, atingînd apogeul în 1930, cînd s-au trimis 3 129 830 chintale, față de numai 663 108 chintale în anul următor. În 1933, s-au exportat 3 milioane de chintale. Concomitent, cantitatea de produse alimentare exportate a crescut continuu de la 80 de chintale în 1929 la 5 094 în 1933. Începînd cu noiembrie 1933 s-a acordat, pentru prima dată după război, libertate deplină pentru exportul tuturor cerealelor, fără nici o restricție decît plata taxelor vamale.

Petrolul a constituit unul din cele mai importante produse de export în Marea Britanie. De la 47 498 tone în 1922 [490] s-a ajuns la 1 138 965 tone în 1932. Iată situația și pentru anii 1926—1931 : 176 247 tone, 226 807, 290 263, 300 035, 664 970, 973 007 [491]. România și-a mărit importul din Anglia în 1933 și a expediat mărfuri în valoare de 617 536 lire sterline [492], petrolul continuînd să rămînă principalul articol de export al țării noastre : 1929 (304 527 tone, în valoare de 1 883 373 lei) ; 1930 (659 024 tone = 2 214 592 lei) ; 1931 (973 213 tone = 1 699 440) ; 1932 (149 425 tone = 2 108 006) ; 1933 (986 016 tone = 1 659 589 lei). Pentru aceeași perioadă, petrolul acoperea următoarele proporții din exportul nostru în Anglia : 63,4% (în 1929) ; 68,7% (în 1930) ; 75,4% (în 1931) ; 91,6% (în 1932) ; 76,1% (în 1933) [493].

Cantitativ a scăzut și lemnul exportat de la 60 000 chintale (1923) la 14 154 în 1933 [494].

Comerțul nostru cu Anglia avea în vedere și tendința de urcare a lirei sterline, care nu era încurajat prea mult, deoarece nu dusese la rezultate favorabile pentru schimbul britanic [495].

Anul 1933 a însemnat pentru Anglia o desăvîrșită recuperare a pieței din 1929, cînd România importa 58 835 tone, spre a ne reduce importul la 34 538 tone în 1932 și a-l ridica, sub regimul contigentării, în detrimentul altor state, la 67 805 tone în 1933 [496]. Volumul exportului nostru a crescut în

---

488 Titus Cristureanu, *op. cit.*, p. 31.
489 *Ibidem*, p. 32.
490 „Import-Export", anul III, nr. 1, februarie—aprilie, 1923.
491 M. Pizanty, *Situația României în comerțul mondial de petrol*. București, 1936, p. 22.
492 T. Cristureanu, *op. cit.*, p. 37.
493 *Ibidem*, p. 43.
494 *Ibidem*, p. 34.
495 Arh. M.A.E., fond 71, Anglia, vol. 30, 1920—1932, f. 219.
496 *Comerțul exterior...*, Partea a II-a. vol. I, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

cinci ani de trei ori, iar valoarea produselor vîndute Angliei, cu toată criza preţurilor, aproape s-a dublat.

Ţara noastră a devenit în această perioadă un factor mai activ în comerţul european. Totuşi, raporturile comerciale dezavantajau puternic economia României. Schimburile neechivalente decurgeau din faptul că România livra la export materii prime la preţuri scăzute şi importa produse industriale la preţuri foarte ridicate. S-a ajuns, în felul acesta, ca producătorul român să trimită peste graniţă pentru o tonă importată 5,7 tone în 1925, sau 6 tone în 1926, iar în anii 1927 şi 1928 cîte 6,5 tone [497].

Primul deceniu de după Marea Unire s-a caracterizat printr-o sporire aproape continuă a volumului comerţului exterior, atît cantitativ cît mai ales din punct de vedere valoric.

•

În concluzie, între anii 1921 şi 1932 raporturile României cu Anglia — politico-diplomatice, economice, culturale şi militare — au evoluat în cadrul tratatelor încheiate la sfîrşitul primei mari conflagraţii mondiale şi al activităţii ambelor ţări la Liga Naţiunilor. Diplomaţia Bucureştilor a acordat o atenţie deosebită relaţiilor, pe multiple planuri, cu Marea Britanie, aşa explicîndu-se acreditarea, pe lîngă Palatul St. James a lui Nicolae Titulescu, unul dintre cei mai străluciţi oameni politici ai României moderne.

România a urmărit cu multă atenţie evoluţia politicii externe a Angliei şi poziţia *Foreign Office*-ului faţă de principalele evenimente ale vieţii internaţionale.

Stat mic ca întindere, aflat la zona de interferenţă a Marilor Puteri, România a avut ca obiectiv central păstrarea integrităţii teritoriale, acţiune în jurul căreia s-a desfăşurat întreaga sa diplomaţie. Faţă de unele încercări de revizuire „pe cale paşnică" a tratatelor de pace, care şi-au găsit numeroşi prozeliţi în Marea Britanie, România a adoptat o poziţie fermă.

Pe plan politico-diplomatic, vizita din 1924 a suveranilor români la Londra, însoţiţi de ministrul Afacerilor Străine, I. G. Duca, a însemnat pînă în anul 1930 aspectul cel mai important al relaţiilor bilaterale. Locarno-ul şi mai ales tendinţa Angliei de a nu se angaja la garantarea frontierelor Europei de sud-est au nemulţumit profund diplomaţia Bucureştilor, ferm ataşată la principiile apărării suveranităţii şi integrităţii teritoriale a statelor europene.

Acţiunile britanice privind România din această perioadă au făcut parte din politica engleză faţă de Balcani. Această politică balcanică a fost anunţată printr-o declaraţie a secretarului de stat al *Foreign-Office*-ului, Chamberlain, făcută la Conferinţa imperială din 20 octombrie 1926. Era, de fapt, o repetare a memorandumului *Foreign Office*-ului, din decembrie 1925, *Cu privire la problema balcanică şi la politica britanică în Balcani*, unde se afirma că „singurul interes politic pe care îl are Marea Britanie în privinţa soartei României este că fiind semnatară a tratatelor de pace ea va fi obligată să reziste oricărei încercări de a-i modifica *statu quo*-ul prin violenţă". Politica cabinetelor britanice de după 1922 (Ramsay Mac Donald şi Baldwin îndeosebi) se deosebea radical de aceea a lui David Lloyd George care îşi expri-

[497] I. Puia, *Relaţiile comerciale...*, p. 2042.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

mase „dezinteresul" față de chestiunile centrului și răsăritului Europei. Cu toate acestea, Anglia nu s-a dovedit a fi „vital interesată" în chestiunile Europei de sud-est, ea considerînd că zona este aflată sub influența politică a *Quai d'Orsay*-ului.

Diplomații celor două state au colaborat fructuos la Genua în 1922 și Lausanne în 1923, precum și la sesiunile Ligii Națiunilor unde N. Titulescu și A. Chamberlain au avut un rol deosebit la activitatea forului de la Geneva. Titulescu a găsit sprijin la delegații britanici în timpul discutării planului Young și al încheierii Acordurilor de la Haga cînd Anglia, Franța și Italia au convenit să contribuie la formarea unui „fond agrar", care să ajute la satisfacerea pretențiilor cetățenilor unguri față de România.

Cel mai însemnat interes economic al Marii Britanii în România a fost legat de petrol. Anglia importa o cantitate însemnată de produse petroliere și deținea importante investiții de capital în această ramură economică. Legea minelor nu a convenit Londrei care a făcut tot ce a fost posibil pentru contracararea ei. Pe planul raporturilor româno-engleze, legea minelor a creat o anumită tensiune în relațiile dintre cele două state care s-a atenuat în 1929 cînd aceasta a fost înlocuită. Tratatul comercial româno-englez încheiat în august 1930 a ilustrat dorința Angliei și României de a-și organiza raporturile economice pe temeiuri mai bune și se pare că a contribuit la crearea unei atmosfere mai binevoitoare a Londrei care a durat pînă în ajunul celui de al doilea război mondial.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ÎNCHEIERE

Cercurile conducătoare de la București au acordat, după 1918, o atenție deosebită amplificării raporturilor politico-diplomatice, economice și culturale cu Marile Puteri, între care și cu Anglia, aceasta fiind, dealtfel, una din constantele politicii externe a României. Așa se explică faptul că perioadele de vîrf din istoria acestor relații coincid cu prezența la conducerea Ministerului Afacerilor Străine al țării noastre a trei dintre cei mai cunoscuți diplomați ai României moderne : Take Ionescu, Nicolae Titulescu și Grigore Gafencu.

Anglia a apreciat în anii 1916—1917 eforturile țării noastre în război și a formulat, pe plan politico-diplomatic, proiecte privind reorganizarea postbelică a Europei, un loc important fiind acordat României mari. *Memoriul Balfour*, intitulat *Reglementarea Păcii în Europa*, prevedea constituirea unei Românii Mari în sud-estul continentului, ceea ce îndrituia speranțele legitime a milioane de români aflați în afara granițelor statului național. În anii 1917—1918, un rol important în promovarea raporturilor bilaterale, în cunoașterea de către națiunea engleză a *aspirațiilor spre unitate ale românilor*, l-a jucat *The Anglo-Roumanian Society* în conducerea căreia s-au aflat cunoscute personalități ale vieții politice, culturale și ecleziastice britanice. Prin intermediul unor diplomați sau experți (A. W. A. Leeper, W. G. Tyrell, G. W. Prothero, A. Toynbee), Marea Britanie a cunoscut *revendicările naționale ale României* față de care, cu puține modificări, va păstra aceeași atitudine și la Conferința Păcii. În timpul contactelor româno-britanice din anii primului război mondial, Take Ionescu a avut un rol decisiv, la activizarea lor mai contribuind R. W. Seton Watson, W. Steed, R. W. A. Leeper, E. Crowe, David Mitrany, col. Thomson, G. Barclay, G. Moroianu, Octavian Goga, Sever Bocu.

Anii Conferinței Păcii din capitala Franței (1919—1920) au ocazionat pentru istoria raporturilor bilaterale cele mai numeroase contacte de importanță majoră între oficialii celor două țări din întreaga perioadă interbelică. Discuțiile purtate la sfîrșitul primei mari conflagrații au îmbrăcat un caracter politico-diplomatic și economico-financiar detașîndu-se stabilirea statutului juridic al țării noastre la Paris și recunoașterea revendicărilor teritoriale ale României la forumul păcii.

Delegația britanică, prezidată de premierul David Lloyd George, a sprijinit majoritatea revendicărilor naționale ale României, în special în ceea ce privește problemele teritoriale dar, în unele momente, a condiționat recunoașterea *Hotărîrilor de Unire* din cursul anului 1918, de satisfacerea unor probleme economice, îndeosebi a petrolului, recunoașterea clauzei minorităților

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

în tratatul de la St. Germain și Protocolul de la Paris și asigurări privind proprietatea și situația cetățenilor britanici din România.

Delegația română, condusă în prima fază a Conferinței Păcii de I. I. C. Brătianu, a adoptat o *poziție de intransigență* față de atitudinea Marilor Puteri, care prin modul cum înțelegeau să rezolve diferite probleme politico-teritoriale, economice, financiare, navale etc., afectau independența și suveranitatea statelor mici. Atitudinea lui I. I. C. Brătianu la Paris a influențat poziția Angliei față de problemele românești, îndeosebi a primului ministru David Lloyd George. Împreună cu delegațiile celorlalte mari puteri, Anglia a creat numeroase dificultăți oficialilor români aflați la Paris, ceea ce și-a pus amprenta asupra evoluției generale a raporturilor dintre cele două țări din anii '20.

După demisia lui I. I. C. Brătianu, care a protestat împotriva amestecului Marilor Puteri în problemele românești și a nerespectării de către acestea a normelor de drept internațional, noii șefi de guvern, îndeosebi Al. Vaida-Voievod, au căutat să creeze o bază durabilă în relațiile dintre cele două state. Eforturile lui I. I. C. Brătianu, în negocierile anterioare, ale lui Al. Vaida-Voievod, N. Titulescu și Take Ionescu, după aceea, sprijiniți de oficialitățile britanice, îndeosebi Lordul Curzon și A. W. A. Leeper, s-au văzut încununate prin semnarea Tratatuului de la Trianon, la 4 iunie 1920, și, apoi, la 28 octombrie, același an, a Protocolului privind sancționarea Unirii Basarabiei cu România.

Anglia a fost prima mare putere care a ratificat Protocolul de la Paris, printr-un proces-verbal depus în Camera Comunelor la 14 aprilie 1922 și prezentat, în aceeași zi, la *Quai d'Orsay*. Importanța Protocolului de la Paris rezidă și în faptul că el includea singura obligație asumată de Marea Britanie în Balcani, în afara clauzelor tratatelor de pace și a înțelegerilor convenite prin rezoluția Conferinței Ambasadorilor cu privire la Albania. Recunoașterea britanică din 1922 a constituit o problemă cardinală a relațiilor politice anglo-române din anii '30. Tratatul Basarabiei, punct major al relațiilor politice anglo-române din această perioadă, a avut, totuși, în concepția *Foreign Office*-ului o valoare mai mică decît credea diplomația Bucureștilor, unii funcționari ai Ministerului Afacerilor Străine de la Londra, îndeosebi Sir Orme Sargent, considerînd angajamentul suplimentar al Marii Britanii ca o „regretabilă greșeală".

Relațiile anglo-române de după 1922 au avut ca principal obiectiv problemele economice și financiare. Acreditarea lui Titulescu ca ministru în capitala Angliei a inaugurat o etapă importantă în istoria raporturilor dintre Londra și București. Diplomatul român a reușit, în perioada misiunii sale, să rezolve o serie de probleme cu caracter economic și financiar ce interesau cele două țări. Astfel, în domeniul relațiilor financiare și economice au fost încheiate acorduri de reglementare a datoriilor românești în bonuri de tezaur (19 octombrie 1925), a despăgubirilor datorate de către Marea Britanie pentru instalațiile petroliere distruse în 1916 și s-au acordat României împrumuturi. N. Titulescu și Vintilă Brătianu au jucat un rol important în încheierea înțelegerii de la Londra și Manchester dintre creditorii englezi și debitorii români, eforturile lor vizînd „consolidarea economică și politică a țării" în „cadrul politicii românești". Aranjamentul, considerat de Titulescu „avantajos", prevedea plata în lire sterline a 35% din datorii în decurs de șapte ani, cu înce-

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

pere de la ratificarea convenției, fără intermediul statului ; nu era prevăzută nici o dobîndă, în afară, bineînțeles, de aceea rezultată din pricina întîrzierii ratelor. În problema datoriilor de război, Anglia, aprecia Titulescu, „a oferit condiții mai avantajoase decît Franța". Talentul și capacitatea lui Titulescu de a înțelege și de a intui principalele direcții de dezvoltare a raporturilor internaționale, rolul jucat de el în rezolvarea unor chestiuni economico-financiare care influențau raporturile politice au fost mult apreciate la *Foreign Office* și *City*.

România a urmărit, în această perioadă, cu multă atenție evoluția politicii externe a Angliei și poziția acesteia față de principalele evenimente ale vieții internaționale. Credincioasă politicii ei tradiționale și nemulțumită de influența franceză în sud-estul Europei, Anglia a acordat o atenție mai mică relațiilor ei politice cu România. Este adevărat că la Genua (1922) și, mai ales, la Lausanne (1923) reprezentanții celor două țări au colaborat fructuos. Diplomații englezi și români au colaborat la sesiunile Ligii Națiunilor de la Geneva, îndeosebi N. Titulescu și A. Chamberlain. La conferințele internaționale consacrate problemei reparațiilor sau a afacerii optanților, nu o dată, România a beneficiat de înțelegerea diplomaților englezi, mai ales a secretarului de stat al *Foreign Office*-ului A. Chamberlain. Titulescu a găsit sprijin la delegații britanici în timpul discutării planului Young și al încheierii Acordurilor de la Haga cînd Anglia, Franța și Italia au convenit să contribuie la formarea unui „fond agrar", care să ajute la satisfacerea pretențiilor cetățenilor unguri față de România.

Cu toate acestea, mai ales după Locarno, diplomația Bucureștilor a înțeles că Anglia nu este „vital interesată" în problemele centrului și răsăritului Europei. *Foreign Office*-ul manifestase un anume dezinteres față de activitatea *Micii Înțelegeri*, acțiunile britanice referitoare la România fiind formulate ca parte integrantă a politicii generale britanice în Balcani.

Vizita din mai 1924 a familiei regale române în Anglia, ca și contactele lui I. G. Duca cu reprezentanții *Foreign Office*-ului din anii 1924—1926, sînt momente mai importante ale raporturilor politice româno-britanice din perioadă. Călătoria s-a încheiat cu un „desăvîrșit succes", părere împărtășită, în unanimitate, și de presa engleză. Cu prilejul discuțiilor, oficialitățile britanice au reafirmat sprijinul lor pentru integritatea teritorială a României și s-au aplecat asupra relațiilor comerciale și financiare dintre cele două țări aflate atunci în centrul preocupărilor Londrei și Bucureștilor. La sfîrșitul aceleiași luni, premierul englez a dat, în discuțiile cu N. Titulescu, noi asigurări de sprijin a integrității teritoriale a României.

Propunerea de construire a unei baze navale la Tașaul, din 1930, sub îndrumarea experților englezi, care ar fi avut un rol esențial în amplificarea relațiilor politice anglo-române, nu s-a realizat.

Politica pe care Anglia a început să o practice față de foștii învinși, îndeosebi Germania, nu a avut darul să mulțumească diplomația Bucureștilor, care în acest caz a orientat țara mai mult spre *Quai d'Orsay*, mai ferm atunci față de tendința de revizuire a tratatelor de pace. Încercarea de revizuire „pe cale pașnică" a tratatelor, sprijinul oferit Ungariei de unele cercuri politice britanice au stîrnit nemulțumirea României care dorea să facă din respectarea acestora o datorie a tuturor statelor europene.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Noua politică economică a României, conținută îndeosebi în formula „prin noi înșine", care ținea cont de instabilitatea situației economice, comerciale și valutare internaționale, reflecta o trăsătură caracteristică a poporului român, aceea de independență. Aceste direcții noi nu au avut darul să mulțumească grupările financiare și economice engleze și au ieșit în evidență mai ales la promulgarea noului tarif vamal și a legii minelor (1924).

Conținutul legii minelor din 1924 a creat animozități în raporturile româno-britanice, guvernul de la București considerînd că reacția Angliei nu era compatibilă cu „relațiile obișnuite între statele independente". Departe de a fi ideală, legea minelor din 1924 a fost netăgăduit superioară celei de dinainte și a favorizat, în largă măsură, progresul industriei petroliere, contribuind la întărirea vieții economice și la apărarea noastră națională. După adoptarea legii minelor, cercurile de afaceri britanice au continuat să spere într-o modificare a acesteia, evenimentul petrecîndu-se la 28 martie 1929, cînd guvernul național țărănist a promulgat cu o nouă lege care punea capăt politicii petroliere formulată de Partidul Național Liberal după primul război mondial. Regimul minelor din 1929, elaborat în spiritul politicii „porților deschise", a mărit considerabil, în raport cu perioada precedentă, pericolul acaparării petrolului de către monopolurile străine.

Relațiile comerciale cu Anglia au fost guvernate în această perioadă de principiile stabilite cu ocazia schimbului de note din 11 și 24 mai 1923, între H. Dering și I. G. Duca, acord provizoriu bazat pe clauza națiunii celei mai favorizate și de noul Tratat de comerț și navigație încheiat la 6 august 1930.

În preajma crizei economice, Marea Britanie absorbea o parte din exporturile românești mult inferioară aceleia a Germaniei dar, în 1931, cele două țări se găseau aproape la egalitate. Germania este depășită în 1932 (15,7% față de 12,5%). Fenomenul se explică prin voința României de a dezvolta exporturile către Anglia. Această opțiune era determinată de mai mulți factori, primul fiind dorința României de a evita o dependență politică față de Germania. Un al doilea factor, tot așa de important, rezidă în imperativele industrializării. Or, un asemenea efort nu se putea concepe fără importuri masive. Atît guvernul de la București, cît și întreprinzătorii români contau pe sprijinul pieței financiare britanice. Un al treilea și ultimul factor a fost determinat de neîncrederea pe care o încercau cercurile conducătoare românești în fața propriei monezi, motiv pentru care nu ezitau să transfere importante sume în Anglia.

Balanța noastră comercială față de Anglia, pînă la 1929, a fost pasivă. Începînd însă cu 1930 și pînă în 1933 soldul devine activ.

Evenimentele internaționale din anii 1932—1933 și, mai ales, venirea la conducerea Germaniei a lui A. Hitler marchează o nouă etapă în istoria raporturilor româno-britanice, observîndu-se, în general, o schimbare a opticii *Foreign Office*-ului în problemele externe și, îndeosebi, față de chestiunile românești. La activizarea relațiilor anglo-române din această perioadă au contribuit legăturile dinastice dintre cele două monarhii și, mai ales, rolul unor cunoscuți diplomați din țara noastră: Take Ionescu și Nicolae Titulescu. Vreme de 15 ani raporturile politice româno-engleze au fost corecte.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ANEXE

Documentele prezentate au fost depistate în arhiva *Foreign Office*-ului depozitată la Public Record Office-Kew Gardens — Anglia şi se referă la trei momente mai importante din istoria raporturilor bilaterale. Documentul VII a fost extras din Fondul Microfilme al Arhivelor Statului Bucureşti.

Documentele I—VI cuprind recomandările britanice privind revendicările teritoriale româneşti. Alcătuite în februarie 1919 de o comisie de experţi din care au făcut parte Sir E. Crowe şi A. W. A. Leeper, cunoscători ai relaţiilor politice româneşti, recomandările au servit drept bază delegaţiei britanice condusă de David Lloyd George la forumul păcii din capitala Franţei. Deşi nu concordă întotdeauna cu conţinutul clauzelor teritoriale aprobate de *Antantă* prin tratatul din august 1916, ele relevă argumentele de ordin istoric, etnic, etnografic, politic, economic şi strategic care au stat la baza Marii Uniri. Totodată, documentele relevă că principiul naţionalităţilor a fost recunoscut prin Hotărîrile de Unire din martie, noiembrie şi decembrie 1918. Documentele VII—X se referă la încheierea Tratatului Basarabiei, punct major în raporturile româno-engleze din anii '30.

Documentul XI cuprinde poziţia *Foreign Office*-ului faţă de legea minelor şi a comercializării care au creat animozităţi în raporturile româno-engleze. Mai ales legea minelor din 1924, concepută în spiritul politicii „prin noi înşine", care releva interesul burgheziei liberale din România de a consolida economic ţara printr-o legislaţie adecvată, nu a fost bine primită de Londra. Anglia, dealtfel, a inaugurat seria notelor diplomatice care atacau legea minelor şi solicitau modificarea ei. Departe de a fi ideală, legea din iulie 1924 a favorizat, în largă măsură, progresul industriei petroliere, contribuind la întărirea vieţii economice şi la apărarea naţională a României.

În fine, documentele XII—XIII conţin aspecte diplomatice legate de activitatea lui N. Titulescu la Londra şi Geneva, la rolul jucat de ministrul nostru în întărirea poziţiei internaţionale a ţării şi de interesul constant al diplomaţiei Bucureştilor pentru consolidarea păcii europene prin conservarea tratatelor semnate la Paris în anii 1919—1920. Totodată, se relevă modul în care România a acţionat după 1925 pentru crearea unui sistem de alianţe care să estompeze lipsa de eficienţă a Tratatelor de la Locarno pentru garantarea frontierelor ţărilor din răsăritul şi sud-estul Europei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

I

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

North-Western Frontiers

It is recommended that the line of the Roumanian frontier in the North and North-West towards the Ruthens and Magyar speaking countries from the point at which it leaves the frontier of Bukovina, Galicia and Hungary, pass in a north-westerly direction to the Theiss at some point south of Roho and then along the northern bank of the river to some point north-west of Maramureș Sziget, from which it shall run north-west to the neighbourhood of Velete and thence west-ward to Vararos-Nameny. Thence it shall run south-east along the line of the Szamos as far as Czenger and from Czenger in a south-westerly direction towards Gross-Wardein (Nagy Varad), leaving Nagy Karoly to Hungary.

Argument

This recommendation is based on the supposition that the Ruthenas of Hungary will form an autonomous province in the Czecho-Slovak Republic, and that in such a case it is exceedingly desirable, alike economically and politically, to safeguard direct communication of the Czecho-Slovaks State with Roumania by the railway passing from Csap. This calculated however that if such a frontier be drawn about 150,000 Magyars in these regions will be incorporated in either the Czecho-Slovak or Roumanian State. In the interest of the international communication established, however, and possibly in the economic interests of the populations concerned this recommendation has been made, but in the event of the Ruthenes of Hungary not forming part of the Czecho-Slovak State, this recommendation cannot be put forward and in that case alternative recommendation would be made, but (not) the frontier pass from Velete on a slotting line south-est towards Gross-Wardein leaving Erdod and Margitta to Roumania. These two alternative recommendations are made under the reserve that the Roumanian authorities assure and guarantee to the Magyar or Ruthenian populations concerned full cultural and local rights as already promised by the provisional Transylvanian Government to the nationalities residing within their jurisdiction.

(Great Britain, P.P.O., *F.O.* 371 608, 49, f. 29—30).

II

1788, 10 February 1919

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

WESTERN FRONTIERS

It is recommended that the western frontier of Roumania as towards Hungary should not follow the line of the Treaty, but should pass further

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

east in such a way as to include within Roumania Gross wardein and Arad reaching the River Maros about Peceska.

Argument

The frontiers granted Roumania under the Treaty would include within Roumania an exceedingly large Magyar border population, and there seems no adequate strategic or economic reason to justify this. The ethnical frontier between the two peoples passes, roughly, east of Grosswardein and Arad, but these two towns, though possessing considerable non-Roumanian majorities, must be regarded.

(a) as extremely important symbols of the future relations of Roumania with Hungary ;

(b) as strong potential centres, once a large official and officially connected Magyar population has been replaced, according to natural processes, by a similar Roumanian population.

It does not seem possible for ethnic reasons to include within the frontiers of Roumania the whole railway line connecting the two cities through Bekescaba, and therefore the direct railway connections between them must be urgently studied and, if possible, made.

These recommendations are made under the reserve that the Roumanian authorities accord to the considerable Magyar and other national minorities their full cultural and local rights, as already promised by the provisional Transylvanian Government to the national minorities within their jurisdiction.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f. 31—32).

III

1788, 10 February 1919

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

General Statement

The following recommendations as to the territorial frontiers of Roumania are based on an examination of the claims put forward by the Roumanian Prime Minister, Monsieur Brătianu, for the acceptance of the Peace Conference. The frontiers claimed by Monsieur Brătianu are those accorded to Roumania under the Treaty of August 1916, together with (1) a corner of Bukovina north of the Prut excluded from Roumania under that Treaty, and (2) Bessarabia. Except in so far as they must be taken as a statement of Roumanian Claims the frontiers accorded under the Treaty are not considered in these recommendations as forming the basis of a settlement. The lines of this settlement as is here suggested, are determined solely by ethnical, economic, geographical and political considerations.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Commission on Roumanian Claims.
British Recommendations
Bessarabia

It is recommended that the Peace Conference shall recognise the union, already accomplished, of Bessarabia with Romania, subject to the reservation made below, as an application of the principle of nationalities and as in accordance with the interests of the peoples concerned.

Argument

Bessarabia was, up till 1812, an integral portion of Moldavia. In December 1917 its Representative Assembly declared its independence, and in April 1918 voted on its own conditions for union with Roumania.

The population according to the only statistics available, is between 60 and 66 per cent Roumanian ($1^3/_4$ million). Of the many other nationalities the Ukrainiens come first with about 1/6 th of the population. Only in the extreme north of the province (Khotin) is there a compact Ukrainian majority, but this could only be detached in such a way as to ruin the economic and railway communications of the province with Roumania and Bukovina and to destroy the geographical frontier formed by the Dniester.

Conclusion : It is therefore recommended that the free union of the entire province with Roumania shall be recognised by the Peace Conference, subject only to the reservation : 1. that the basis of Bessarabia's separation from Russia and reunion with Roumania shall be ethnic principle not the military occupation or conquest of the country by Roumania at the expense of Russia ; 2. that so far as possible nothing shall be done to prejudice the economic or other vital interests of Russian relations with Roumania in this connection ; 3. That the national minorities in Bessarabia, whether Ukrainian, Jewish, German, Bulgar or others shall be secured of their full cultural and local autonomy by international guarantee.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, ff. 25—27).

IV

1788, 10 February 1919

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

Dobrudgea

It is recommended that, after the satisfaction of Roumanian claims at a moment judged suitable by the Allied Powers, it shall insistently be urged upon the Roumanian Government that a re-adjustment of frontiers with Bulgaria in southern Dobrudgea is in the interests of the population concerned, and the future good relations of Roumania and Bulgaria.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

It is recommended that the frontier to be delimited in such a contigency should leave the Danube west of Tutrakan and run practically due east taking note of natural geographical features, to reach the sea at the pre-1913 point just south of Ilanlik.

Argument

The cession of territory by Roumania to Bulgaria if carried out, will probably be the one instance in this war of an Allied Power being asked to cede territory to an enemy power. Roumanian opinion would naturally be sensitive at such a request. On the other hand Roumania has no ethnical claims to this fort of the Dobrudgea, which is entirely Turkish or Bulgar, except in the two towns of Tutrakan and Silistra which for purpose of strategic defence should, in any case, be retained by Roumania.

In the interests of future relations between Roumania and Bulgaria a new frontier should be drawn in the southern Dobrudgea. Moderate Roumanian feelings, it may be taken, would not oppose the cession of territory south of the line suggested but the time and way in which the Allied Powers should urge upon Roumania the desirability of making the cession must be carefully considered.

It is therefore recommended that at such time as Roumanian claims elsewhere have been fairly satisfied the desirability of freely ceding to Bulgaria the territory south of the line drawn from Tutrakan of Ilanlik should be urged in a friendly but insistent way upon the Roumanian Government.

(Signed) Paris, 7th February 1919
Eyre A. Crowe
A. W. A. Leeper

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f. 37—38).

V

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

Banat

It is recommended that it proves impossible to secure Serbian acceptance of the union of the whole of the Banat (so desirable for natural, geographical and strategic reasons, with Roumania), the frontier between Roumania and the Yugo-Slav State shall leave the Theiss at Ada and run either (a) due east to about Székelhása, or (b) directy south-est to Detta, and from either of these points practically due south to the junction of the Karas with Danube.

Argument

From the geographical point of view the Banat is a unit with natural river frontiers ; to unite it as a whole with Roumania would seem the easiest way of establishing definitely settled relations for the future between Roumanians and the Yugo-Slavs.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Further the Banat is such a mosaic of nationalities, except in the purely Roumanian eastern part that it is impossible to draw any clear ethnical frontier.

On the other hand, for historic, sentimental and economic reasons, Serbian feeling is so strongly attached to the western part of the Banat, that the solution just mentioned would be a very unlikely one for the Yugo-slavs to accept.

Therefore in the probable event of such a solution proving impossible our artificial frontier should be drawn which, while leaving in Roumanian hands more than two-thirds of the Banat would give to Serbia the parts geographically connected with her.

A further alternative suggested in this connection would be a frontier running practically due north from the Danube, just west of the Temesvar-Bazias Railway to the Maros at Pécsica. In this case it would be possible to leave to Hungary the extreme north-west corner of the Banat, where the Magyars are in a slight relative majority, and the frontier between Hungary and the Serbian Banat in this direction might be formed by the River Aranka. This would however deprive the Roumanians of the possesion of one bank of the Maros down to its confluence with the Theiss, to which they attach very great importance. On the other hand it would be a frontier less open to strategic objection than the one here proposed.

Conclusions

It is recommended that in the probable event of the Serbians demanding a partition of the Banat, the frontier line between the two countries should be drawn from Ada on the Theiss by one or other of the two lines suggested to reach the Danube just west of Bazias. This recommendation is made subject to the reservation that the Roumanian and Yugo-slav authorities grant to the other nationalities, whether Roumanian, Serbian, Magyar or German, included in their respective jurisdiction, full cultural and local rights.

1788, 10 February 1919

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f. 33—34).

VI

1788, 10 February 1919

COMMISSION ON ROUMANIAN CLAIMS. BRITISH RECOMMENDATIONS

TIMOK VALLEY

The number of Roumanians inhabiting the north-east corner of Serbia is variously calculated at 300,000 (Roumanian estimate) to 14,000 (Serbian estimate).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

In the event of the partition of the Banat on ethnic grounds, Roumanians propose to raise the question of the union of these inhabitants of the Timok Valley with Roumania.

It is to be depreciated that this question be placed on the same footings as that of the Serbian inhabitants of the Banat, though the danger must be foreseen that in the event of the partition of such a natural unit as the Banat, the Timok question may in future be raised in an acute form. While up to the present, owing to the preferable social conditions prevailing in Serbia to those in Roumania, there has been no serious irredentism on the part of the Timok Roumanians, this irredentism may arise as a result of social reforms in Roumania, particularly as it is impossible for the Peace Conference not to grant the Roumanian request for guarantees of full cultural and local rights to the Roumanians of Serbia, the result of which may well be the growth of a national Roumanian consciousness.

It is recommended that the attention of the Serbian Representative be called to the serious danger likely to arise in their future relations with Roumania in such a contigency and while the Timok question cannot be placed on the same footing as the question of the Serbian Banat, it cannot be regarded as unconnected with it.

The Roumanian claims that the Timok Roumanians shall enjoy the full cultural and local right accorded to Serbians in Roumania is justifiable.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f. 35—36).

VII

(*Minutes*)

Frontiers of Rumania in Bessarabia, Dobrodgea

(Minute by Mr. Nicolson)

1) It will be remebered that Mr. Lansing raised strong objection to our taking a definite line about the cession of Bessarabia to Rumania. His argument was that we had no right to take territory away from one ally to give it to another.

2) In the Central Committee on Bulgarian Affairs the Americans desired us to exert pressure on Roumania to cede the Southern Dobrodgea to Bulgaria. We objected to this on the ground that it was unfair to force on ally to cede territory to an ennemy.

Major Johnson, of the American Delegation, asked me today whether we could consider a fusion of our respective attitudes on these two questions, If we agree to the cession by Rumania of the Southern Dobrodgea, it is quite possible that the Americans would agree to Rumania acquiring Bessarabia. He considered it quite possible that Mr. Lansing or Mr. Polk would withdraw their objection regarding Bessarabia if we would withdraw ours regarding the Dobrodgea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

I think there is something in this suggestion. We have always wished Bulgaria to have the Southern Dobrodgea and our hesitation tunes solely on the difficulty of urging Rumania to make the sacrifice. The Americans, on the other hand, have always wished the Rumanians to have Bessarabia, but have hesitated to annex to one ally the territory of another.

The American position is not very logical but Major Johnson's suggestion certainly offers a basis for compromise. I promised him that I would put it before my superiors had informed him of their views.

July, 25th, 1919

Harold Nicolson

(Arhivele Statului București, Fond Microfilme Anglia, Rola 446, c. 420).

VIII

France

Political

Telegram (en clair) to Lord Derby (Paris).
Foreign Office, 14th August, 1920.
No. 912 (By Bag).

His Majesty's go were unwilling to sign Bessarabian Treaty before Roumania had :

(a) Given certain assurances in regard to British property in Bessarabia, and

(b) ratified the Minorities Treaty,

(a) has now been complied with, and in regard to (b) the Roumanian Senate has ratified the Minorities Treaty.

Please, therefore, arrange with French Government for signature of Bessarabian Treaty directly authoritative information is received as to ratification by Roumanian Chamber, which is daily expected.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 4, 663, f. 58).

(C/8769/218/19)

IX

France

Political

Telegram (en clair) to Lord Derby (Paris).
Foreign Office, 18th October 1920.

No. 1 109, By Bag

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Your telegram No. 1 200 (of 14th October : Bessarabian Treaty).

The two proposals made by the Roumanian Delegation are not consistent with what was arranged with M. Titulesco here last May. You should therefore refrain from accepting them till the matter has been discussed here with M. Take Ionescu and M. Titulesco. We are hopeful of arriving at an agreement.

The proposed formula for the indemnification of British sujects in Bessarabia appears acceptable but you should take no further steps with regard to it till it has been fully considered here.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 4 663, f. 126).

X

(C 8769/218/19)

France

Political

Telegram (en clair) to Lord Derby (Paris).
Foreign Office, October 20th, 1920.

No. 117
By Bag

Your telegram No. 1 200 — of 14th October and my telegram No. 1 109 of 18th October (Bessarabian Teatry).

Board of Trade concur that proposed formula for indemnification of British subjects in Bessarabia is acceptable and you may so inform Roumanian Minister.

As regards Article 9 of draft Treaty, M. Titulescu agrees to substitute for the unacceptable words "non prévus" the words "à l'exclusion de la question des frontières definies dans ce traité et de la question de la souveraineté roumaine". You may accept this.

M. Titulescu offers to add to the draft letter dealing with Kilia the words' and Roumania will accepts its decision'. To meet this point Mr. Malkin has drafted the following Note to be addressed by the Roumanian plenipotentiary to the President of the Ambassadors Conference simultaneously with the signing of the Bessarabian Treaty :

Your Excellency,

I have the honour, by direction of my Government, to state, on the occasion of the signature of the Treaty by which the sovereignity of Roumania over Bessarabia is recognised, that the Roumanian Government agrees that the regime to be applied to the Kilia mouth of the Danube shall be determined forthwith by the Danube Conference now sitting in Paris, and hereby undertakes to accept the decision in this respect of the said Conference, taken if need be by a majority.

Unless Colonel Baldwin thinks that there is serious danger of a majority of the Conference voting against us of this matter, you may accept this for-

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

mula. Please enguise Colonel Baldwin's views and inform me by telegram in order that an agreement may be reached here if possible before M. Titulescu leaves London.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 4 663, f. 128—129).

XI

THE ROUMANIAN MINING LAW AND THE LAW FOR THE COMMERCIALISATION OF STATE ENTERPRISES

Principal Features

The Mining Law is an endeavour to secure by legislation and at the expense of foreign capital artificial Roumanian preponderance in the petroleum industry. The amount of foreign capital invested in the industry (as far as can be ascertained) is about £ 34,000,000, of which £ 8,000,000 represents British capital. Articles 33 and 163 provide that if after ten years foreign companies desire to obtain concessions of State oil lands they must consent to nationalize themselves in accordance with the terms of the new law, and the terms of the Commercialisation Law. The main provisions of the two laws in this connection are :

(a) That 55% of the capital invested in companies operating in Roumania must be Roumanian owned, and that 75% of the directors must be Roumanians. The law does not actually confiscate existing rights, but prevents the development of those rights and will therefore ultimately entail a considerable loss of initial capital on the part of investing firms, who argue that they would never have spent so much money on erecting plant and machinery if they had imagined that the Roumanian Government, once its machinery had been erected, would prevent any further development. In this connection it must be remembered that in Roumania, where leases are short and leased areas small, large oil companies are continually under the necessity of acquiring new lands, in order to maintain their position and existence, especially in view of the fact it not infrequently happens that lands confidently expected to yield a large output prove commercially unremunerative. The proposed interference by the State in the acquisition of new State lands by foreign oil companies threatens their existence ;

(b) Provision is also made for the expropriation of pipe lines after a certain term of years without compensation. This amounts in effect to confiscation ;

(c) There are also certain objectionable clauses regarding the rights already acquired by foreign oil companies in Roumania ; for example article 269 provides that at the end of the period for which rightshare confirmed, all the installation necessary for continuing the exploitation of the area will be retained by the State without compensation, while article 280 imposes an additional 5% royalty as a condition of the confirmation of rights on lands as yet unworked. If the Roumanian government is professing to recognise existing rights, it is not clear why they should not do so completely, without making confirmation dependent on imposition of penalties on the lessee.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

(d) The Commercialisation Law makes the distribution of oil products a State monopoly. Foreign companies will therefore have to sell to the Roumanian government distributing organisation at a valuation fixed by that body. This is especially hard on foreign countries, as presumably their remuneration will be made in lei, which at the moment are much depreciated.

The Roumanian Case

The Roumanians contend :

(1) That they have every right to do what they wish in regard to internal legislation.

(2) that we ourselves exclude foreign capital from oil projects in the British Empire.

(3) The present law does not confiscate concessions actually in force but merely provides for the nationalisation of any new companies or any companies who desire extension of their existing concessions.

(4) They also contend that the law only applies to State lands.

Point of view of His Majesty's Government

The objections of the Petroleum Department are summarised in the latest letter from that department, copy of which is attached herewith. But it may be well to summarise the objections to the Roumanian points mentioned above :

(1) While His Majesty's Government agree that the Roumanian government can do what they like as regards their oil deposits, if they pass legislation which we consider confiscatory, they cannot expect good relations with this country and still less can they expect that further British capital will in future be invested in Roumania. This is especially important at the present time when the Roumanians are seeking a loan. The attitude of British capital was made perfectly clear to M. Brătiano during his visit to this country in August last.

The answer to (2) is that, as pointed out by the American Minister in Bucharest, the idea that foreign capital was prohibited from oil enterprises within the British Empire was taken from illconsidered publications in the United States and that, generally speaking, there are no restrictions within the Empire except in certain Crown Colonies such as Trinidad and some parts of India. The analogy however breaks down since the Roumanians invited foreign capital, whereas the British has never done any such thing.

The answer to (3) is more difficult to determine. The Petroleum Department consider that the law does not actually confiscate existing concessions. It is so worked as to make such confiscation inevitable. As stated above existing companies hold their concessions on very short terms and over very small areas. They are continually extending their concessions both in time and area, and if they are prohibited from doing so under the present law, they will either have to abandon Roumania altogether or submit to the confiscation of the 55% of their capital implied in the new law. They therefore consider that the Roumanian argument that they are not confiscating

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

existing concessions is a mere quibble, since their action will squeeze all existing concessions within the period of ten years.

There is one other point, the Roumanian government have contended all along that the mining bill only applies to State lands, but the term "State lands" is by no means clear. The Roumanians have contended that all the wealth of the sub-soil belongs to the State (see the official interpretation of the mining law which appeared in the Universul of August 3rd). The question is, does the new law include all the petroliferous sub-soil at present under private ownership ? If so the limitation of all nationalisation to the acquisition of State land means nothing. The term "State lands" would be synonimous with the only lands worth having in Roumania. At present the position is that no private sales or transfers are allowed by the government until the mining law comes into force. If the bill now removes the restriction on private sales, then this means a very substantial concession by the Roumanian government to foreign companies as they would then be able to continue their activities on lands outside those owned by the State. This point however must be cleared up.

M. Constantinesco has argued that foreign companies have over 25,000 hectares of State land in their possession [...].

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/9981, ff. 155—159).

XII

South-Eastern Europe (*February 19, 1926*)
Confidential Section 1
(C 2180/2179/37)

No. 1

Sir Austen Chamberlain to Sir Herbert Dering (Bucharest).

Foreign Office, February 19, 1926.

(No. 112)
Sir,

I ENCLOSE for your information a memorandum by Mr. Wellesley of a conversation which he had yeasterday with the Roumanian Minister.

M. Titulesco repeated this communication to me to-day. He read to me as he had done to Mr. Wellesley what he said was an exact translation of the telegram which he had received from his Government, but he distinguished between the official communication which he made to me and the passages which he begged me to consider as not having been read. I was quite unable to understand why he thus distinguished between one sentence and another of the telegram as he read them and I am still more at a loss for an explanation when on rereading Mr. Wellesley's memorandum I observe that all that he said to me had previously said to Mr. Wellesley without any similiar reservations. M. Titulesco's own explanation, offered before I had even *looked* a question at him, was that as he did not understand the telegram himself he has determined that I should not have occasion at some later time to accuse him of deceiving me !

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

M. Titulesco accompanied the reading of the telegram with a running commentary which he also explained was purely personal. He did not himself undersatnd why the Italian Government wished the Roumanian Government to make the communication. He had sought all night for an explanation of why the Italian Government were unable to ratify the Bessarabian Treaty and yet willing to propose a treaty of alliance. The only explanation which had occured to him was that the Italian Government, being under an obligation to Russia not to ratify the Bessarabian Treaty, thought that by the course which they were proposing they would be able to answer any reproach of the Russians by saying : This is a purely defensive arrangement conceived in the spirit of Locarno which would only come into force in the event of unprovoked attack by Russia. In such a case the Covenant has already engaged us in similar liabilities. M. Titulesco enquired whether I did not think that this was the explanation. He also sought my opinion of the project.

I thanked him for the frankness of the communication which he had made on behalf of the Roumanian Government and said that I would study it with the most friendly feelings to both the Governments concerned as soon as I was in possesion of the necessary information, but that I was obviously not yet in possesion of sufficient information to form a definite opinion. As to his explanation of the apparent contradiction between the non-ratification of the Bessarabian Treaty and the conclusion of an alliance, I could say nothing, but on the commentary which he had offered I would make one observation. He had spoken of the alliance as being "in the spirit of Locarno". I must remark that the peculiar feature of the agreements of Locarno was that they were not a defensive alliance between two parties against some third Power, but an agreement between old friends and a former enemy that all three would mutually guarantee the sanctity of their common frontier. Without therefore expressing any opinion on the merits of the new proposals, I was not prepared to accept his description of it as a treaty of the Locarno type. M. Titulesco said that my distinction was well founded. He should have said rather that the project was conformable to the Covenant than that it was an imitation of Locarno.

M. Titulesco went on still *à titre personnel* to observe that Roumania was of course the best of friends with France — they were both Latin nations — but France had no particular interest in Roumania, and the interests of the two countries did not coincide. France's real connection was with Russia, with whom she was now trying to make a treaty, and Russia was Roumania's enemy. He personally therefore was in favour of this project as far as he understood it, and again he invited me to express agreement with his view. To this I replied that for my part I viewed the Franco-Russian negociations without any kind of jealousy or suspicion. I thought it very doubtful whether they would be successful, but in any case I believed it would be found that neither France nor indeed any of the other countries with which Russia had at one time or another negotiated could make an agreement which did not to some extent at any rate bring Russia's position nearer to that of the British Government.

I am,
AUSTEN CHAMBERLAIN

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Enclosure in No. 1

Memorandum by Mr. Wellesley

IN the absence of the Secretary of State and Sir William Tyrell, the Roumanian Minister called on me this afternoon to deliver on behalf of his Government an important message. He then proceeded to translate to me a telegram which he had just received from his Government. It was to the effect that Italy, not being able at the present moment to ratify the Bessarabian Treaty, Signor Mussolini had made to Roumania the offer of an alliance which had been accepted in principle by the Roumanian Government. The terms of this alliance were about to be discussed. Signor Mussolini had asked the Roumanian Government to notify this fact to the French and British Governments at once.

I asked the Minister whether he knew what the reasons were why the Italian Government were unable to ratify the Bessarabian Treaty, to which he replied that he had no information on the subject. I merely observed that a treaty of alliance seemed to me on the face of it to go beyond the obligations imposed by the Treaty, were yet able to enter into obligations of a far more extensive character. The Minister also expressed surprise at this and said that he had no information.

I promised to deliver this message to the Secretary of State at once.

W. WELLESLEY

February 18, 1926.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/11 427, f. 50—51).

XIII

Extract from a letter from Viscount Cecil of Chelwood to Sir Austen Chamberlain, dated November 19th, 1926

To-day Titulesco asked to see me to express his great anxiety to work with us for disarmament. He particularly wanted to know what we were to do in December. I described to him the disarmement situation as I see it, and he then expressed the view that all this talk about Article 16 was mere nonsense, but that it would have a certain value for Roumanian public opinion. He was anxious to make a disarmament gesture, but he could not do that unless he had something to show for it. He said that his Government and people were very nervous about Russia, and thought that they could do nothing so long as Russia threatened them. For himself he did not agree for several reasons. In the first place if Russia was really strong and invaded them nothing the Roumanians could do could stop them. But he did not think Russia was strong and, in particular, as she had no railways to the

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Roumanian border she could not concentrate in considerable force there. On the other hand he was a good deal afraid of what might be done by an aeroplane attack, not so much from a military point of view as by stirring up internal disturbances. As a matter of fact he said the Roumanian Army was very weak. It nominally consisted of twenty-two Divisions, but he doubted whether there were eight Divisions at all complete, and even these were miserably fed and clothed. They had to keep the officers of the other Divisions, though they were afraid that if they disbanded them there might be a military *coup*. From that point of view he regarded Prince Carl as a dangerè not so much because he wished to be a danger, but because he would be a good "symbol". I asked him what he thought of Prince Carl and he then gave me a description of various incidents in his private life and added that he was a man, not without ability, but he was afraid that he might turn out to be a very obstinate ruler. Incidentally he did not believe that the King was really seriously ill, and surmised that the Queen was using his illness as an excuse to get out of America which, for some reason or other, was not answering her expectations. He had been opposed to her going there but, with a characteristic gesture, he said "Who could stop Queen Marie ?". He finished by declaring that the conditions in Roumania were improving every day though they still gave cause for anxiety. He had wished very much to have an agreement with Hungary, but the Hungarians had declined ; that then he had asked the Hungarians whether they could not make some agreement with another member of the Little Entente. They had replied that they hated the Czechs but that something might be done with the Serbs. He represented himself as having greatly encouraged that. Meanwhile he thought Roumania might make some agreement with Bulgaria, and Bulgaria with Greece, and Czecho-Slovakia with Russia, and that thus the Little Entente in its several members might be a nucleus of a number of peaceful arrangements. As to disarmament generally, his view was that there were two dangers ; one was doing nothing at all, and the other was trying to do everything. The great thing was to do something, and that that would prepare the ground for doing more and cause an entiraly different mentality. I need not say that I heartily agreed with these sentiments.

The whole of Titulesco's conversation was on such a confidential basis that I do not send you a formal memorandum on it. I thought it might be useful to you to know the kind of things he thought it right to say to me. Whether they are to be taken quite seriously or not I do not feel sure.

Yours ever,

(Itd) R.C.

The Right Honourable

Sir Austen Chamberlain, K.G., M.P.

He contemplated reducing the Army to its real effectives § so strengthening it, as a gesture towards disarmament ! R.C.

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/11 421, f. 48—49).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

XIV

SOUTH-EASTERN EUROPE
CONFIDENTIAL
(C 10261/69/37)

December 19, 1927
Section 4.

No. 1

Mr. Greg to Sir Austen Chamberlain — (Received December 19).
Bucharest, December 13, 1927

(No. 298)
Sir.

I RETURNED to Bucharest on the 1st instant, and it has now been possible for me to gain some general impression on the situation arising here from the sudden demise of M. Bratianu on the 24th ultimo. These impressions, which are necessarily not final, I have the honour to submit. The death of Roumania's one outstanding statesman came with such astounding rapidity that rumours of poison circulated in the town, although I have no reason to think that there is the smallest foundation for such allegations. It is much more probable that the doctors lost their heads. Moreover, it transpired after M. Brătianu's death that he was in an advanced stage of kidney disease, and this may have accounted for the rapid hold which his last and fatal illness immediately obtained over his system.

The disappearance of M. Brătianu from the Roumanian political stage has not had quite the effect which I should have anticipated, and I even note among the younger men a tendency to regard his loss as almost a blessing in disguise. As long as he was alive there was, indeed, little likelihood of any drastic change or marked development in the internal situation, and it was felt that the country would never escape from the fetters of M. Vintilă Brătianu's economic policy, which is regarded in so many quarters as absolutely disastrous. Even before M. Brătianu' death the Opposition party, under M. Maniu, had been strengthening their position and showed no inclination to combine with, *i.e.*, to place themselves under, the dictator. The Manoilescu case, which was reported at the time by Mr. Howe, seriously damaged the Government, and in particular M. Brătianu's principal henchman, M. Duca, Minister of the Interior. It, moreover, reopened the question of Prince Carol, and brought home to the man-in-the-street the fact that, although there might be no immediate danger of a *coup d'Etat*, so long as the Prince resided outside the country in an ambiguous position, there was always the possibility of some discontented politician or other making use of him in order to attack the Government in power. Indeed, the relative harmlessness of M. Manoilescu's mission, which merely consisted in carrying letters to the leading Roumanian statesmen, made the scandal within the country and the circulation of the wildest reports outside it all the more significant. If so innocuous a proceeding could produce such a stir in Europe and so gravely discredit Roumania abroad, people naturally began to wonder what would happen if a real plot were to be discovered.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

3. What renders Roumania so unlike other Balkan countries and in a way so difficult for the foreign observer to understand is the absence of political excitement and indifference towards nearly every question, whether internal or foreign. The Albanian crisis, for instance, which is convulsing the Balkan States, has had almost no repercussion here, and Roumanians seem unable to realise that their neighbours'concerns, and specially near neighbours with whom they are actually in alliance may well have more than an academic reaction on their own country. King Ferdinand's death last July had been so long expected, and to that extent discounted, that when it did occur, curiously suddenly, it was perhaps natural that there should have been but little political excitement in the country. In the case of M. Brătianu, however, the end came with lighning rapidity and without any previous warning at all, and yet the country remained relatively unmoved. This oriental supineness, partly racial, no doubt, and partly due, possibly, to centuries of Turkish overlordship, is both a weakness and a strength. Roumania, at any rate, has the qualities of her defects, and revolutions, which are so freely announnced in the foreign press, seem curiously remote from the national temperament.

4. While there is no particular enthusiasm for Prince Carol in any political camp, his conjugal and political misdeeds do not here render him impossible, as would have been the case in countries with higher standards and a more certain public opinion. People probably regard him as an even greater nuisance in Paris than he would be in Bucharest, and were he to return, it would probably be on this ground rather than for any particular liking for or belief in him. The idea is that he might act as sole regent to his son but not become King, which would involve constitutional changes and be difficult to explain abroad. It is generally considered unlikely that Prince Carol will attempt any dramatic *coup d'Etat*, and that if he returns at all it will be by more or less general consent. In the meantime Princess Hélène has considerably strengthened her position by her tact and dignified bearing in odious circumstances, and I think that, even with the low standard prevailing in Roumania and the extraordinary indifference of the public, the Prince's return would be impossible unless he got rid of Madame Lupescu and, at any rate, went through the form of living with his wife, who is besides the mother of the King. I had the honour of taking tea with the Princess a few days ago, when the little King was present. He had grown considerably since I last saw him and looked very well. He is being brought up with absolute simplicity, and the Princess has closed her doors to all newspaper reporters and film agents.

5. On the death of his brother, M. Vintilă Brătianu lost no time in taking over the Government. M. Argetoianu, Minister of Agriculture, at once, with a somewhat theatrical gesture, joined the Liberal party. Whether the accession of this unscrupulous politician will in the long run strengthen the Liberals remains to be seen. There will probably be considerable rivalry between him and M. Duca for the leadership of the party should M. Vintilă Brătianu at any time drop out. M. Duca's position has been weakened by the Manoilescu case, as to which he seems to have signally miscalculated, and it will suffer further as a result of the recent anti-Jew riots at Oradea-Mare, which cannot fail to damage the Government's prestige to a high degree.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

6. M. Titulescu has unfortunately been ill for some weeks and is still confined to his house. His condition is, indeed, so unsatisfactory that he was unable to go to Geneva for the further of the "optants" question. He is unquestionably the most important man in the present Government and I am told that M. Vintilă turns to him almost pathetically for advice and support. He is not a Liberal by politics, is, I understand, in close touch with M. Maniu, the leader of the Opposition, and probably has but little sympathy with the Government in which he is serving. The American Minister tells me that he was intensely upset about the Oradea-Mare riots and blamed the Government for allowing a student' congress in that city. M. Titulescu's intimate knowledge of Englad, his great reputation with the League and his friendly personal relations with you Sir, make him of special value to this Legation and a great contrast to his predecessor, who, though well-intentioned, knew absolutely nothing about England and the British point of view. Current business is, however, likely to suffer, as even when the Foreign Minister is well he is so busy with larger issues that he has little for the ordinary work of his Ministry, which is left in the hands of Prince Ghika. The latter has little influence or driving force. Fortunately, there are not many questions pending between the Legation and the Roumanian Government.

7. Doubtless at the instigation of M. Titulescu, M. Vintilă Brătianu lost no time in endeavouring to form a coalition Government. On the face of it, his offer to the Opposition was a generous one — 50 per cent seats in the Cabinet and Senate and 45 per cent, in the Chamber. M. Maniu, however, maintained that the present Parliament was illegal and the outcome of faked elections, and insisted on the immediate holding of free elections and a complete break with the whole Liberal system and tradition of government. In a recent debate in the Chamber the leader of the Opposition dotted his i's and crossed his t's and left no further doubt in anyone's mind that he would have no trust with the Liberals nor admitted of any form of compromise or half-measures. In the general interests of the country, which is passing through a difficult moment, I feel it would have been wiser if the Opposition had accepted M. Brătianu's proposals while reserving to themselves complete liberty of action in the future. From their own point of view exclusively, their decision is natural enough as they are confident of an overwhelming majority in the country, given anything like free elections, while the more educated elements among them whole-heartedly detest the whole system of corruption, privilege and political wirepulling on which the Brătianu régime has been built up and still rests. The general opinion is that the present Government will carry on for a few months, at any rate long enough to pass their budget, and then pass away, though in what circumstances and by what force is not quite clear. The Opposition would then come into power. On paper, at any rate, they stand for low tariffs, the immediate stabilisation of the leu and the introduction of foreign capital and foreign traditions. Temperamentally, their sympathies would seem to lie rather with England and America, even with Germany, than with France or Italy [...].

(Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/12 221, f. 268—269).

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

THE ROMANIAN-ENGLISH RELATIONS (1914—1933)

Summary

The history of the Romanian-English Relations in the period 1914—1933 has been, with few exceptions, less consistently studied by our specialists. It is true, there appeared some decades ago or quite lately many monographs, studies and articles which treat international problems of Romania having a touch on this subject—their authors are well-known Romanian and foreign specialists (S. D. Spector, P. Quinlan, S. Aster, M. Gilbert, R. Gott, Ph. Marguerat, M. Pearton, J. de Launay, El. Barker, G. Torrey, A. Hillgruber).

The recent special studies devoted to the Romanian-English Relations have especially stressed on the economic and financial aspects (G. Buzatu, I. M. Oprea, Viorica Moisuc, El. Campus), on the unfavourable international context, created by the Great Powers, in which Romania was placed towards and the beginning of the second world conflagration.

We shall be presenting in this paper the Romanian-English Relations between the Peace Conference (1919—1920) and the instauration of Hitler's dictatorship, with special emphasis on the political, diplomatic and economic problems, more evident in the relations between the two states.

The leading circles in our country paid, after 1918, a special attention to the amplification of the relations, on multiple plans with the Great Powers, among which Great Britain — this was actually a constant attribute of Roumania's foreign policy. This is the reason why the peak periods in the history of these relations coincide with the presence at the head of the Ministry of Foreign Affairs of two of the best-known diplomats of modern Romania : Take Ionescu and Nicolae Titulescu.

Romania's participation in the first world conflagration was meant to achieve the whole national ideal, the result of historical justice and of what the ages gathered up as a will of all generations. The British diplomacy watched carefully the efforts of our country in the war and formulated, on a diplomatic and political plan, projects concerning the post-war reorganization of Europe, an important place being accorded to Romania. Through diplomats and experts, Great Britain knew Romania's national revendications towards which she will have the same attitude at the Peace Conference. During the Romanian-English contacts in World War I Take Ionescu played a decisive part.

Romania come to Paris conscious of having fulfilled her international obligations and made enormans human and material sacrifices. The Romanian delegation, headed in the first phase of the Conference by the Prime Minister, I. I. C. Brătianu, adopted a position of intransigence towards the attitude of the Great Powers which, as they thought of solving various problems — political, territorial, economic, financial, naval, etc. —, affected the independence and sovereignity of small countries.

The British delegation at Paris supported, in general, Romania's national claimings, especially in problems of territory but sometimes conditioned the recognition of the 1918 Decisions of Union on the satisfying of some economic problems, mainly oil, and the recognition of the clause of minorities in the Treaty with Austria. I. I. C. Brătianu understood at the moment that the English policy towards our country continued to be „reserved" and „hardly sympathetic". What is characteristics of British policy, considered the Prime Minister in a report sent to Mihai Pherekyde by a couriere „is ignoring the Continental questions because she has already obtained great results by annexing colonies and destroying the German fleet".

The attitude of British diplomacy towards Romania was dictated, to a certain extent, by the implications of the Soviet problem which haunted David Lloyd George.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Together with the delegations of the other Great Powers England made the task of the Romanian officials in Paris quite difficult, which had much influence on the general evolution of the relations between the two states.

After I. I. C. Brătianu retired the new government leaders, especially Al. Vaida-Voievod, tried hard to lay the relations between the two states on a lasting basis. The efforts of Al. Vaida-Voievod, N. Titulescu and Take Ionescu, supported by the British officialities, were succesfully translated into life by the Trianon Treaty on June 4-th 1920 and also by the Protocol concerning the sanctioning of the Union of Bessarabia and Romania. England is the first great power to have ratified the Paris Protocol by a precis made in the House Of Commons on April 14 th 1922 and presented, the same very day, at *Quai d'Orsay.*

With a view to giving an impulse to the economic, political and diplomatic relations with England N. Titulescu was sent as a minister to London. His presence in the capital of Great Britain was able to englighten the bilateral relations; the Romanian diplomat succeeded during his mission in solving a series of problems with an economic and financial character. The talent and capacity of Titulescu, the most Europeen of all the Romanian diplomats, in understanding and intuiting the main directions in the development of international relations were highly appreciated at the Foreign Office and the City.

True to her traditional policy and dissatisfied with the French influence in the South-East of Europa, England paid less attention to her relations with Romania, hence a certain lack of interest in the activity of the *Little Entente*, in its first years and the distrust in the treaties concerning the foundation of the *Balkan Alliance.*

The policy of concessions that England started to make, as far as the defeated countries and especially Germany were concerned, was not of a nature to satisfy our diplomatic circles which preferred to drive the country to the French policy, more firm at that time against the tendency to revise the Peace Treaties. The „peaceful" revision of the treaties, the support of Hungary by some British political circles caused the dissatisfaction of Romania who wanted to make their observance a duty of all European states.

The Romanian-English economic and financial relations between 1923 and 1933 were dominated by a few questions: the setllement of the payment of checks, the consolidation of the treasury bonds and private debt, the solving of the damage to oil industry during the war, etc.

Romania's new economic policy, contained in the formula „all by ourselves", had in view the instability of the international commercial, economic and currency situation and reflected a profound instinct of the Romanian people: independence. These new directions did not satisfy the English financial and economic circles, which was fully revealed on the occasion of the promulgation of the new customs tariff and the law of mines.

The content of the 1924 law of mines provoked animosities in the Romanian-British relations, our government considering that England's reaction was not compatible to the „usual relations among the independents states". Far from being ideal the liberal mining law promulgated on July 3-th 1924 was undoubtedly superior to the former one and favoured, largely, the progress of oil industry, contributing to the strenghening of economic life and our national defence. After the adoption of the mining law, the British business circles continued to hope it would be changed-it was September 1928 when Tancred Constantinescu had talks in London concerning the granting of a borrowing. Owing to the internal and external conditions, Vintilă Brătianu did not obtain the borrowing; the convention was concluded on November 16-th 1928 by the National-Peasant government which promulgated a new mining law on March 16-th 1928 putting an end to the oil policy the National-Liberal Party had formulated after World War I. The 1929 regime of mines elaborated in the spirit of „open gates" raised considerably, in comparison with the former period, the danger that Romanian oil should be monopolized by foreign trusts.

The commercial relations with England were governed in the period 1923—1930 by the principles established on the occasion of the exchange of notes, on May 11-th and 24-th 1923, between Sir H. Dering and the minister of foreign affaires I. G. Duca, a temporary accord based on the clause of the most favoured nation. The New Romanian-English Commercial treatise concluded in August 1930 illustrated England's and Romania's desire to organize their economic relations on better grounds and it seems to have contributed to the creation of a more favourable atmosphere of London which lasted by the end of World War II.

After 1918, the relations of our country with the Great Powers, England included, entered a new stage of their development. The basis of these relations was established at the end of the first world conflagration and, chiefly, during the years of the Peace Conference, in the capital of France where there took place most of the official Romanian-English contacts in the whole inter-war period.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

It is true that during the first post-war decade the economic-financial matters prevailed in the nature of the London-Bucharest relations. T. Titulescu's appointment as Romania's representative at St. James Court and his efforts to influence the circles of the *Foreign Office* concerning England's engagement to preserve the frontiers of the Great Romania characterized this period.

From a political-diplomatic point of view, the Romanian sovereigns visit to London accompanied by the Foreign Affairs Minister, I. G. Duca, in 1924, meant the most important aspect of the bilateral relations up to 1930.

The British actions concerning Romania in this period were part of the English policy towards the Balkans. This Balkan policy had been foretold in a declaration of the State Secretary of the *Foreign Office* — A. Chamberlain, made at the Imperial Conference on October 20, 1926. It was in fact, a repetition of the Memorandum of the *Foreign Office* — in December 1925, *As for the Balkan problem, the British policy concerning the Balkans* held that „the only political interest of Britain concerning Romania's fate is that as a signer of the peace treaties, it will be obliged to stand any attempt to change its *statu quo by* violence".

The policy of the British cabinets after 1922 (Ramsay Mac Donald and especially Baldwin) entirely differed from that of David Lloyd George who had expressed his „lack of interest" concerning the problems of the Centre and the East of Europe. Nevertheless England didn't prove to be „vitally interested" in the matters of the South-East Europe considering that this region was under the political influence of *Quai d'Orsay.*

The Bessarabian Treaty, a major point of the English-Romanian relations in the 1920-ies had, in the view of the *Foreign Office*, a lesser value than the one believed by Bucharest's diplomacy, some members of the *Foreign Office* in London even considering the suplimentary engagement of Great Britain as an „unfortunate mistake".

The diplomats of the two states fruitfully collaborated at Genua in 1922 and Laussane in 1923 as well as at the sessions of the Nations League where N. Titulescu and A. Chamberlain played a foremost part. Titulescu was supported by the British delegates during the debates concerning the Young Plan and the conclusion of the Haga bargains when England, France and Italy agreed to contribute to the foundation of an „agrarian fund" to meet the Hungarian citizens demands towards Romania.

Great Britain's most significant economic interest in Romania was linked to oil. England used to import a large quantity of oil products and had important capital investments in this economic branch. The Mine Law was not convenient to London which did its best to thwart it. As for the Romanian-English relations, the Mine Law produced a certain tension in the relations between the two states, which was diminished in 1929 when it was replaced.

In conclusion, between 1920 and 1933, Romania's political-diplomatic, economic, cultural and military relations developed between the end of the first great world conflagration and of the activity of both countries at the Nations'League.

It was said, just reasonably, that by 1933, the relations between Romania and England had generally been correct for 15 years.

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

INDICE

A.

ADERCA, FELIX — 58
AGRIGOROAIEI, I — 4, 10
ALBA IULIA — 12, 30, 57—58, 60
ALBANIA — 151
ALSACIA — 21
ALEXANDRA, regina Angliei — 28
ALEXANDRU, prinț regent și rege al Iugoslaviei — 41
AMERICA LATINĂ — 3
ANDREI, ȘTEFAN — 4
ANGELESCU, CONSTANTIN — 8
ANGLIA (vezi Marea Britanie) — 3, 6, 8—11, 13—29, 31, 34—43, 45, 47—49, 51—53, 55—57, 60—76, 78—81, 83—89, 91—104, 107—112, 114—116, 118—119, 125—126, 129—130, 132—154, 161, 164, 167, 171, 172—174
„ANGLO-PERSIAN OIL COMPANY" — 124
ANTANTA (vezi și Tripla Înțelegere) — 11—26, 31, 34, 36, 41—42, 48, 57, 83, 154
ANTHORNEY (general) — 110
ANTIPA GRIGORE — 109
ANTONESCU, I. (colonel) — 23, 92, 97, 102, 107, 114, 138
ANTONESCU, MIHAI — 3
ANTONESCU, VICTOR — 8, 13, 24, 31, 35, 37, 40, 43, 47—49, 62, 66, 69, 74—75, 78, 91, 107, 111, 114, 124—125, 127, 131—133, 138
ANTONIADE CONSTANTIN — 62, 104, 106
APOSTOL, P. — 54
APPONYI, ALBERT (conte) — 60, 63
ARAD — 156
ARDELEANU, I. — 4
ARGETOIANU, CONSTANTIN — 120, 170
ARHANGHELSK — 27
ARION (căpitan) — 23, 25, 27
ARION, MIHAI — 122
ASTER, SIDNEY — 7, 172
ASTOR (lord) — 126
„ASTRA ROMÂNĂ" — 70
ASQUITH, H. H. — 17, 30
ATANASIU, VASILE — 14
ATENA — 15
AUSTRIA — 30, 45—46, 48, 79, 86, 100, 109, 116, 141
AUSTRO-UNGARIA — 11—13, 15, 21, 44, 65, 85
AVERESCU, ALEXANDRU — 12,13, 34, 54—56, 65, 72, 76—77, 97, 110, 113
AVRAMOVSKI, Ž. — 7

B.

BACĂU — 81
BACON, W. Jr. — 7, 120, 122—123
BADEA, MARIN — 5
BALCANI — 14, 22, 25, 56, 148, 151, 174
BALDWIN (colonel) — 65, 162—163
BALDWIN, STANLEY — 98, 118—119, 132, 149, 174
BALFOUR, A. J. — 31, 33—36, 40—41, 47, 50, 59—62, 150
BANAT — 19—20, 30, 38, 41—42, 158—160
„BANQUE DE PARIS ET DE PAYS BAS" — 124
„BANK OF ENGLAND" — 103
BARBU, VIOREL — 10
BARCLAY, SIR GEORGE — 15—22, 26, 28, 31, 37—38, 70, 74—75, 150
BARKER, ELISABETH — 7, 173
BARUCH, B. — 71
BARTHOU, LOUIS — 91, 107
BASARABIA — 30, 38, 50—51, 53, 56, 81—82, 97, 112—113, 115, 121, 116—117, 119—120, 122—123, 139, 151, 154, 156—157, 166, 167, 173—174
„BATAQ FRITSCHE PETROLEUM COMPANY" (Olanda) — 124
BAZIAȘ — 67
BAYERISCHER LLOYD" — 109
BĂDULESCU, VICTOR — 114
BĂDULESCU, ALEXANDRU (colonel) — 54

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

BĂLESCU (amiral) — 66
BĂRBULESCU, PETRE — 4, 104
BĂNESCU, NICOLAE — 4
BEAVERBROOK, LORD — 107, 127
BECK, JOSEPH — 122
BECKETT, W. E. — 110
BELGIA — 40, 45, 68, 108, 132, 139, 144
BELGRAD — 7, 41, 57, 60, 65, 109
BELOY (căpitan) — 66
BENDITER, JANETA — 4
BENEŞ, EDUARD — 118
BENNET — 22
BERLIN — 17, 38, 69, 88, 97, 100—101, 107
BÉRANGER, N. P. — 72
BERNA — 135
BERTHELOT, HENRI — 11, 58
BESBOROUGH, LORD — 28
BETHLEN, ISTVAN (conte) — 107
BEZA, MARCU — 6
BIBESCU, MARTHA — 8
BIRMINGHAM — 62
BITOLEANU, I. — 5
BLACKETT, BASIL — 74, 130
BLANCK, ARISTIDE — 16, 78
BLONDEL, C. — 18—21
BOCU, SEVER — 35, 150
BODEA, GH. — 5
BOERESCU, MIHAIL — 8, 17, 25, 34—36, 53, 55, 62—64, 70, 74, 87, 105, 142
BOLD, EMILIAN — 3—4, 42, 44, 81, 104, 138, 141—142
BONAR, LAW ANDREW — 33, 43, 55
BONTESCU, VICTOR — 77
BOTESCU, DAN — 5
BOTORAN, CONSTANTIN — 4, 25—27, 31, 102
BOULOGNE — 84, 90
BOURGEOIS, LEON — 46
BOYLE, J. W. (colonel) — 77
BRADBURY — 138
BRĂILA — 68, 109—111
BRASOVEANU, L. — 5
BRĂTIANU, I. I. C. — 3—4, 8, 13—28, 36—48, 50—51, 58—59, 61, 66—67, 69—70, 72—73, 75—76, 78, 80, 82, 88, 90—91, 97, 113—114, 116—117, 123—125, 131, 138, 151, 156, 164, 169—170, 172—173
BRĂTIANU, I. GHEORGHE — 3, 31, 33
BRĂTIANU I. VINTILA — 4, 66, 76, 78, 93, 95, 105, 107, 110, 124, 125—135, 137—140, 143—144, 151, 169, 171, 173
BRESTOIU, HORIA — 5
BREST-LITOVSK (pacea) — 44, 91
BRIAND, ARISTIDE — 22, 31, 46, 99, 117, 119
BRIAND-KELLOGG, (pactul) — 98—99, 118—120, 122—123
BRIDGES (general) — 58
BRIGHTON — 119
BROWN — 32
BRUSILOV, A. — 24
BRITISH LIBRARY — 9
„BRITISH OVERSEAS BANK LTD." — 131
BRÜNING, HEINRICH — 100
BUCKINGHAM — 43
BUCHNAN, G. W. — 18, 21
BUCOVINA — 46, 119, 115, 157
BUCUREŞTI — 3—6, 8, 11—14, 16—18, 20—25, 30, 32—33, 35—41, 43—44, 47—52, 55, 57—60, 64—66, 68—73, 75—78, 80—83, 87—89, 93—97, 99—102, 104, 106—115, 118—122, 124, 126—129, 131—135, 137—148, 150—154, 164, 169, 170, 174
BUDAPESTA — 30, 57—58, 60, 64—65, 69, 85, 107, 109, 119
BULEI, I. — 3, 13, 15—22, 24—25
„BULETINUL CAMEREI DE COMERŢ ŞI INDUSTRIE" — 132
BUJOR, PAUL — 53
BULGARIA — 12, 14—16, 18, 24, 45—46, 49, 51, 69, 90, 109, 141, 158, 160—161, 168
BUZATU, GHEORGHE — 7, 9—10, 48, 52, 61, 63, 70—72, 92, 123, 128—130, 172
BUXTON, NOËL — 14—15
BRYCE — 28

C.

CADOGAN, ALEXANDER — 129
CADRILATER — 51
CALAFETEANU, I. — 4, 25, 26, 31, 36—37
CALWELL, G. — 28
CAMPBELL, SIR RONALD — 122
CAMBON, JULES — 49
CAMBON, HENRI — 71
CAMBON, PAUL — 15, 17
CAMBRIDGE — 62, 92, 99, 106
CAMPUS, ELIZA — 3—5, 16, 25—26, 31, 34, 43, 68, 70, 85, 86, 87, 96, 104, 172
CANADA, — 145
CANTACUZINO, J. — 63
CANTERBURY — 28, 43
CAP FERRAT — 94, 105, 128
CARMI, OZER — 7
CAROL I — 11
CAROL (prinţ şi rege al României, începînd cu 1930) — 98—99, 101, 103, 106, 121, 123, 145, 146, 168, 169
CARPAŢI, — 12
CARSON, EDWARD SIR — 28
CASTLE — 121
CAZAN, GHEORGHE, N. — 3, 15
CĂCIULAŢI — 9

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CĂDERE, VICTOR — 122, 123
CÂNDEA, VIRGIL — 3
CÂRȚINĂ, IULIAN — 5, 65, 69, 70, 108
CECIL DE CHELWOOD (viconte) — 103, 107
CECIL, HUGH (lord) — 28, 95
CECIL, ROBERT (lord) — 22, 27, 32
CERNATONI, AL. — 5.
CERNEA, E. — 5
CERNOVODEANU, PAUL — 6
CEHOSLOVACIA — 46, 61, 68, 83, 87, 95, 109, 118, 155, 168
CICERIN, GH. V. — 50, 52, 55, 91, 111—112, 1115—116
CICIO, POP, ȘTEFAN — 53, 62—63, 86
CITY — 83, 152, 173
CIOTORI, D. N. — 30, 52—53, 105, 120—121, 129, 136
CIUPERCĂ, I. — 5, 133
CHAMBERLAIN, A. — 9, 74, 94—95, 97, 108, 117, 118, 135, 141, 148—149, 152, 165—169, 174
CHAMBERLAIN, NEVILLE — 138
CHANTILLY — 24
CHIȘINĂU — 56
CHEVALIER — 125
CHILIA (brat) — 68
CHIPER, I. — 5
CHRISOVELIONI — 22
CHURCHILL, W. — 33, 42—43, 51, 84, 101, 144
CHRISTODORESCU, GH. — 77, 79
CLARETIE, L. — 24
CLARK, SIR GEORGE — 48, 57, 60
CLEMENCEAU, GEORGES — 36—37, 42, 46, 52, 58, 61
CLOGG, R. — 9
CLOTZ — 71
CLUJ-NAPOCA — 3, 5—6, 27, 29
COANDĂ, CONSTANTIN (general) — 78
CODRESCU, FLORIN — 4
COMISIA CONSULTATIVĂ ȘI TEHNICĂ A COMUNICAȚIILOR ȘI TRANZITULUI — 109—110
COMISIA EUROPEANĂ A DUNĂRII — 65, 67—68, 100, 109—111
COMISIA INTERALIATĂ A DUNĂRII — 65—68
COMISIA INTERNAȚIONALĂ A DUNĂRII — 67
COMISIA INTERNAȚIONALĂ A STRIMTORILOR — 68—69
CONSILIUL NAȚIONAL AL UNITĂȚII ROMÂNE — 35
CONFEDERAȚIA DUNĂREANĂ — 86
CONFERINȚA PĂCII DE LA PARIS (1919—1920) — 39—82
CONSTANTINESCU, ALEXANDRU — 76
CONSTANTINESCU, N. N. — 79
CONSTANTINESCU, MIRON — 5
CONSTANTINESCU-IAȘI, PETRE — 5
CONSTANTINESCU, PETRE — 6
CONSTANTINESCU, TANCRED — 129, 165, 173
CONSTANTINIU, FLORIN — 5
CONSTANTINOPOL — 44, 62, 69
CONSTANȚA — 44, 104
CONȚZESCU, CONSTANTIN — 109, 110
CORNEA, V. — 107
„CORRIERE DELLA SERA" — 15
COSMA, AUREL Jr. — 4
COSTINESCU, I. (doctor) — 16
COTROCENI — 24
CRAIOVA — 4
CRETZIANU, G. — 35—36, 70
CREUZOT — 85
CRISTESCU, C. (general) — 102
CRISTUREANU, TITUS — 6, 147
CROWE, SIR EYRE — 42, 51, 88, 150, 154, 158
CUPȘA, I. — 79
CURZON, G. N. (Lord) — 33, 40—41, 43, 46, 51, 53—54, 62, 63, 70, 76, 87, 107, 124—125, 144, 151
CUTCUTACHE, D. — 3, 108

D.

„DAILY GRAPHIC" — 27
„DAILY HERALD" — 112
„DAILY MAIL" — 126, 133
„DAILY TELEGRAPH" — 61, 127
„DAILY EXPRESS" — 127
DANIELOPOL, GEORGE — 16, 45, 74
DANTZIG — 117
„DANUBE NAVIGATION COMPANY" (River Syndicate) — 109
DARDANELE — 65, 68
DASCĂLU, NICOLAE — 5
DAȘCOVICI, NICOLAE — 3
DAWES (planul) — 45, 99, 139—140
DAWSON, SIR TREVOR — 103
DAVILA, C. — 119, 121
DAY, CLIVE — 42
DE CANDOLLE (general) — 27
DEAK (căpitan) — 64
D'ESPERAY, FRANCHET — 58, 66
DE FOUQUIÈRES — 114
DELCASSÉ, TH. — 19, 21, 22
DEMENY, LIDIA — 6
DENIKIN, ANTON (general) — 51—52, 56
DERBY (lord) — 28, 33, 40, 161
DERING, HERBERT — 88—89, 93, 117, 124—125, 127, 132, 142—145, 153, 165, 173
DERUSSI, GH. — 48, 55
DESCHANEL, PAUL — 19
DETERDING, SIR H. — 128
DEUTSCH, R. — 5, 70, 99

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

DE VIRSCHER, CHARLES — 110
DIAMANDI, C. — 17—18, 21, 50, 94—95, 117, 119, 125, 138
„DIMINEAȚA" — 114
DITTRICH, Z. R. — 7
DJUVARA, M. — 92, 112, 125, 126, 127
„DNEVNIC" — 14
DOBRINESCU, V. F. — 5, 8, 9, 12, 23, 31, 33, 45, 47, 61
DOBROGEA — 12, 14, 23, 30, 157—158, 160—161
DOBROVICI, GH. M. — 39
DOCAN, N. — 8, 64—66, 67, 74, 76
DOVGALEVSKI, VALERIAN — 119
DRAKE — 131
DRĂGHICESCU, D. — 30
DRUMMOND, ERIC (Lord Perth) — 142
DUCA, I. G. — 8, 70
DUCA, G. I. — 8, 13, 15—16, 18, 20, 24—26, 38, 41, 69, 70, 85, 87, 91—95, 99, 105, 108, 114—115, 116, 125, 127, 132—134, 140, 142—145, 148, 152—153, 169, 170, 173—174
DUMITRESCU, TOMA (colonel) — 57, 59
DUNĂREA — 5—7, 11, 30, 40—41, 65—69, 85, 108—111, 113, 158
DUNLOP, THOMAS — 29
DUNEDIN — 28
DUROSELLE, J. B. — 81, 85

E.

ELENA (prințesa) — 170
ELVEȚIA — 91, 132
EMANDI, TH. — 8
„EPOCA" — 116
ERSKINE, SIR W. — 122
ESTONIA — 115, 118, 120—121
EUROPA, — 3, 5, 8, 14, 38, 42, 49, 85—88, 90—91, 94—96, 98, 100, 103, 105—107, 109, 116, 118, 120, 140, 148—149, 154, 173, 174
EVANS, IF. L. — 92

F.

FACTA, LUIGI — 91
FACHIRI, ALEXANDER — 110
„FAMILIA" — 60
FASCIOTTI, CARLO (baron) — 31
FERDINAND I — 22—24, 32, 36, 46, 51, 58, 69, 70, 89—90, 92, 107, 114, 117, 119, 138, 140, 170
FILALITY, GH. — 54, 112—113
FILIPESCU, N. — 13
FILODOR N. — 8, 13, 15, 16—17, 19—22
„FINANCIAL NEWS" — 128
FINLANDA — 115, 118, 120, 144
FITZROY, Y. — 29
FLORESCU, GH. I. — 4, 81
FLORESCU, A. P. — 54—55
FRANGULIS, A. F. — 90
FOCH, F. (general) — 59
FOTINO, N. — 4
FOCȘANI — 32
FRANȚA — 3, 8—9, 14—15, 17—22, 26, 35, 37, 39—42, 45—47, 49, 52, 54—55, 57—58, 61, 65—68, 71—74, 83—85, 87, 90, 92, 94, 98, 100, 103, 108—109, 111, 115—118, 120, 122, 123, 132, 135, 137—140, 144, 149, 152, 166, 171, 173, 174
FREIBURG — 33
FUNDERBURK, D. B. — 9, 56, 78, 82, 103

G.

GAFENCU, GR. — 8, 122—123, 142, 150
GALAȚI — 67, 109—111
GALICIA — 155
GAND — 110
GARDINER — 133
„GAZETTE DE LAUSANNE" — 90
GEAMĂNU, GR. — 5
GENEVA — 3, 5, 7, 92, 101, 108, 109, 118, 121—122, 141, 149, 171; Protocolul — 95, 97
GENUA — 90—91, 114, 117, 149, 152, 174
GEORGE AL V-LEA (regele Angliei) — 23, 89
GEORGESCU, CONSTANT — 4
GEORGESCU, R. — 75
GEORGESCU, TITUS — 5
GERMANIA — 8, 12—13, 15, 25, 32—33, 35, 44—46, 66, 76, 84, 86, 91—92, 94, 98, 100—101, 103, 109, 114, 117, 125, 129, 138, 142, 152, 153, 171
GHEORGHE, GH. — 4, 104
GEROTHWOHL — 127
GHIKA, MATYLA COSTIESCU — 24
GHIKA, D. I. — 64—65, 77, 122 130—131, 171
GIANINNI, A. — 91
GILBERT, MARTIN — 8, 173
GIOLITTI, G. — 55, 87
GIURESCU, DINU, C. — 5
GLADSTONE (Lord) — 28
GLASGOW — 29
GRASSO, V. — 7
GRAUR, ȘT. S. — 3
GRECIA — 14, 40, 45—46, 68, 108, 168
GREEN, LLOYD PHILIP — 132
GREG, R. — 97, 110, 142, 169
GRIGORESCU, EREMIA — 13
GREY, SIR EDWARD — 13, 15, 17, 19—22, 26, 41
GREENLEY — 51
GRENVILLE, J. A.S. — 85
GREENWAY, J. D. — 117, 125
GREENWOOD, HAMAR, BART — 72

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

GOGA, OCT. — 29—30, 35, 150
GOGEANU, PAUL — 5
GOTT, R. — 8, 172
GOUDOEVER, A. P. van — 7
GOVENDER, R. — 7

H.

HABSBURG (familia) — 64
HAGA — 45, 105, 152, 174; Curtea Internațională de Justiție — 110—111, 142, 149
HAGG, SIR GOUGLAS — 110
HAMBROS, L. BROTHERS — 129
HANAK, H. — 9, 30
HANKEY, MAURICE — 87
HARDINGE (Lord) — 114
HARMSWORTH — 63
HEINEMAN, W. — 29
„HELBERT WAG AND CO. LTD" — 131
HENDERSON, A. (amiral) — 103
HENDERSON, N. — 104, 107, 119—120
HERRIOT, EDUARD — 94, 123
HERRON, G. — 30
HERȘCOVICI, HURST, A. — 29
HOARE, SIR SAMUEL — 63
HITLER, A. — 153
HOLDEN, NORMAN — 74
HOOVER, HERBERT — 60, 72, 137
HOOVER, INSTITUTION — 7
HOPE, J. TREVOR — 7
HORTHY, MICLOȘ — 61, 64
HOUSE, ED. (colonel) — 31
HOTIN — 157
HOWE — 169
HUBERT — 110
HYTHE — 84

I.

IACOBESCU, M. — 104
IAȘI — 3, 4, 6, 9, 23, 27, 31
ILIESCU, D. (general) — 8, 23
IMBROANE, AVRAM — 35
„INDEPENDENȚA ECONOMICĂ" — 73, 128
INDIA — 144, 164
ÎNȚELEGEREA BALCANICĂ (vezi și Antanta Balcanică) — 4, 96, 173
IORDACHE, ANASTASIE — 5, 14
IORDACHE, NICOLAE — 5, 85, 88
IORDAN, SIMA, C. — 5, 86
IORGA, NICOLAE — 6, 8, 13, 23, 30, 53, 61—63, 70, 80, 86, 92, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 135, 140
IONESCU, MIHAI — 5
IONESCU, TAKE — 4, 8—9, 13, 15, 19, 26—28, 30, 35, 36, 40—41, 44, 48, 54—55, 61—62, 64, 68, 74—80, 82—83, 86—89, 107, 111—113, 124, 130, 150—151, 153, 162, 172—173
IOSA, M. — 14
ITALIA — 13—18, 20—22, 24, 26, 41—42, 45—47, 55, 60, 66, 87, 91, 97—98, 100, 108—111, 115, 117, 132, 137, 139, 144, 149, 152, 167, 171, 174

J.

JAPONIA — 45, 91
JOHSON (maior) — 161
JONAS — 131

K.

KARA (marea) — 24
KARACHAN, LEV. — 112—113
KEGAN, PAUL — 29
KENNARD (maior) — 76
KENNARD, DOROTHY LADY — 29
KENWORTHY, J. M. — 116
KERR, A. C. — 59
KETTLE, M. — 33
KEW GARDENS — 8, 154
KEYES, TERENCE (colonel) — 51
KIRIACESCU, O. — 74
KING — 27
KING'S COLLEGE — 92
KIRILEANU, GH. — 8, 48
KLISCO — 52
KOLA — 27
KOVNO — 54
KRASIN — 52, 54
KUN, BELA — 58

L.

LAHOVARY, N. E. H. — 18—20, 22
LAMPSON, SIR MILES — 94—95, 127, 140
LANSING, ROBERT — 49, 160
LAPTEW, C. M. — 95—96, 98, 100—101, 107, 118—120, 145
LAROCHE, JULES — 42
„LA ROUMANIE ÉCONOMIQUE" — 45
LAUNAY, JACQUES DE — 8, 172
LAUSANNE — 69—70, 115, 125, 142, 149, 152
LĂZĂRESCU, I. — 3
LEEPER, A. W. A. — 28—30, 34, 38, 42, 50—51, 138, 150—151, 154
LEGEA MINELOR — 163, 165
LÉGER, ALEXIS — 122
LEIDEN — 8
LENIN, V. I. — 50, 114
„L'ENOCK TELEGRAPH" — 27
„LE TEMPS" — 41
LETONIA — 115, 120
LEYGUES, GEORGES — 65
LIGA ANGLO-BULGARĂ — 14
LINDSAY, SIR RONALD CHARLES — 129
LIVEANU, V. — 5
LIPATTI, VALENTIN — 4

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

LITVINOV, M. M. — 52—54, 111—112, 119, 121, 123
LITUANIA — 99, 118
„LIVERPOOL DAILY" — 27
„LLOYD BANK" — 135
LLOYD GEORGE DAVID — 26—27, 31, 33, 40—44, 47—48, 50, 51, 53, 55—56, 59—60, 62, 69, 78, 82, 87—88, 90—91, 98, 114, 118—119, 138—139, 149—151, 154
LOCARNO — 8, 84, 108, 117, 148, 152, 154, 166, 174; pentru Europa centrală — 95; Balcanic — 96
LOCKE, HERBERT — 76
LONDRA — 3, 6—8, 12—18, 19—29, 32—37, 44, 48, 50—56, 61—64, 67, 70—72, 74, 76—78, 82—108, 111—112, 114—116, 119—121, 124—140, 142, 145, 148—149, 150—151, 154, 173—174
LONG, WALTER OF VRAXHALL — 72, 125
LORENA — 21
LOS ANGELES — 8
LOZECOK (colonel) — 27
LUGANO — 141
LUGOȘIANU, I. — 142
LUNGU, DOV — 7
LUPESCU, ALEXANDRU (general) — 117
LUPESCU, ELENA — 170
LUPU, N. — 30, 35, 105, 116
LUPU, N. Z. — 3

M.

MACDONALD, RAMSAY J. — 98, 1100—101, 115—116, 119—120, 139, 149, 174
MACEDONIA — 30
MACKENSEN, AUGUST (general) — 12
MACLEAN — 62
MACOVESCU, GEORGE — 4
MADGE, dr. — 28
MADGEARU, VIRGIL — 73, 129
MAGNUS, L. A. — 29, 30
MAGNUS, PH. — 22
MAIEVSCHI, M. — 137
MAIORESCU, TITU — 13
MALKIN — 162
MALIȚA, MIRCEA — 3
MAKINDER — 51
MAKLAKOFF — 50
MANCHESTER — 16, 127, 132—133, 151
„MANCHESTER GUARDIAN" — 80, 116
MANDWILLE, ED. — 126
MANIU, IULIU — 53, 61, 130, 169, 171
MANOILESCU, M. — 169; tariful — 146
MANTOUX, PAUL — 47
MARAMUREȘ — 155
MAREA BALTICĂ — 115
MAREA NEAGRĂ — 17, 68, 69, 103, 115
MARGUERAT, PH. — 8, 173
MARIA (regina României) — 20, 28, 43, 48, 168
MARIN, FLOREA — 5
MARINESCU, BEATRICE — 6
MARINESCU, C. — 7
MARINESCU, C. GHEORGHE — 5, 29, 35
MARINESCU, I. — 75
MARKS, SALLY — 115
MARTINO, G. DE — 42
MARX, KARL — 119
MĂRĂȘEȘTI — 12, 27
MĂRĂȘTI — 12, 32
„MERCANTILE CO. LTD." — 76
MICA ÎNȚELEGERE, (vezi și Mica Antantă) — 4—5, 7, 30, 86, 88, 90—91, 100, 104, 152, 168, 173
MICHELSON, A. — 54
MICHIGAN — 7
MIHAI (voievod de Alba Iulia) — 98, 129, 141
MIHALACHE, ION — 61
MIKULICZ, S. — 7
MILLERAND, ALEXANDRE — 55, 86, 110
MILLINGTON, DRAKE E. — 133, 142
MILZA, P. — 88
MIRONESCU, G. G. — 35, 105, 118, 141—142
MITCHICI (general) — 58
MITILINEU, MIHAIL — 70, 94—96, 107, 116
MITRANY, D. — 29, 38, 150
MIȘU, NICOLAE — 12, 14, 16—21, 24—27, 31—33, 36, 59—60, 67, 88
MOCH, von — 14
MOISUC, VIORICA — 3—5, 25—26, 31, 63, 86, 91, 172
MOLDOVA — 6, 11, 157
MONTRAUX — 5, 70
MOROIANU, GEORGE — 6, 25, 33—34, 150
„MORNING POST" — 27, 126
MOSCOVA — 49—50, 54—55, 69, 90—91, 104, 111—118, 121; protocol — 99, 119—121
MUDANIA — 69
MÜNCHEN — 13
MUNTENEGRU — 14
MURGOCI, AGNES — 29
MURRAY, JOHN — 29
MURRAY, GILBERT — 28
MURRAY, WALACE — 121
MUREȘ — 12
MUSSOLINI, BENITO — 91, 97, 167
MUȘAT, MIRCEA — 4, 50, 53, 80, 139
MATEI, GH — 5, 102
MATICHESCU, OLIMPIU — 5, 27
MAZILU, DUMITRU — 5
MĂNDRESCU, SIMION — 8

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

N.

NANO, F. C. — 77, 144
NASTOVICI, EMA — 3, 16
NEAGU, C. — 75
NECULCEA, EUGEN — 107, 138
NEDELCU, FLOREA — 5
„NINETEENTH CENTURY AND AFTER" — 116
NETEA, VASILE — 4, 13, 33
„NEUE FREIE PRESSE" — 88
NEUILLY SUR SEINE (tratatul) — 45, 51, 81
„NEW EUROPE" — 28—29
NEW YORK — 8, 29
NEWTON (Lord) — 90
NICULESCU, GH. (comandor) — 103
NICOLSON, HAROLD — 40—41, 43, 51, 58, 87, 161
NIEMEYER — 136
NIRI, ANGARA — 4—5, 104
NISTRU — 49, 52, 113—114, 157
NITTI, FRANCESCO — 63
NOEL, CHARLES — 145
NONU, M. I. — 3, 145
NORTCLIFF (Lord) — 33
NORTON-GRIFFITH, SIR J. — 75
NOTHINGHAM (bancher) — 132
NUȚU, C. — 14, 16
NYON — 8

O.

OBI — 24
ODESSA — 12
OITUZ — 12, 32
OLANDA — 142
O'NEILL, CHARLES — 65
OPREA, I. M. — 3, 4, 7, 14, 42, 44, 49, 74—75, 90, 118—120, 139—140, 172
OPRESCU, GEORGE — 5, 105
OPRESCU, PAUL — 14
O.P.Q. (sindicat petrolier) — 125, 128
ORADEA — 170—171
ORLANDO, V. E. — 43, 47
ORȘOVA — 66
OTTAWA (conferința) — 100
OXFORD — 8, 28, 62, 92
OWEY, SIR E. — 120—121

P.

PAINLEVÉ, PAUL — 46
„PALL MALL GAZETTE" — 126
PARIS — 3—4, 6, 8, 14—21, 24, 27, 29, 31, 35—48, 51, 55—65, 67—68, 71—72, 78, 80—82, 85, 87—91, 94, 97—100, 108, 114, 117, 119, 122, 125, 130—133, 135, 138—141, 154, 161—162, 172
PASCU, AL. — 9
PASCU, ȘTEFAN — 5, 12, 29, 35
PAȘCALĂU, GH. — 6
PASICI, N. — 41
PATEK, STANISLAV — 122
PEARSON (grup financiar) — 79
PEARTON, MAURICE — 8, 172
PELIVAN, ION — 30, 50
PETALA, N. — 115
PETERSBURG (vezi și Petrograd) — 14—22, 24
PETLIURA (generalul) — 112, 114
PETRESCU-COMNEN, NICOLAE — 33, 105, 108
PETRESCU-DÎMBOVIȚA, MIRCEA — 10
PETRIC, GABRIEL — 5
PHEREKYDE, MIHAI — 41, 43—44, 46, 58, 66, 71—72, 172
„PHOENIX" (companie petrol) — 126
PICHON, STEPHEN — 40, 46—47, 60
PIZANTY, M. — 147
POINCARÉ, RAYMOND — 14, 18, 22, 90, 114
POLITIS, N. — 110
POLK, L. — 160
POLONIA — 8, 45, 64, 83, 87, 91, 95, 99, 104, 115, 117—122
POP, GH. T. — 5
POPA, MIRCEA — 5, 14, 39, 70, 79, 81
POPESCU, GHEORGHE (inginer) — 66
POPESCU-PUȚURI, ION — 5
POPIȘTEANU, CRISTIAN — 5
POKLEWSKI-KOZIELL — 15, 24
PORTUGALIA — 45
PORȚILE DE FIER — 67
POTRA, GEORGE, C. — 4
PRAGA — 66, 87—88, 109
„PRAVDA" — 104
PREVOST (Lord) — 29
PREZAN, CONSTANTIN — 32, 53—54, 58
PRINKIPO — 84
PROTIČ, ȘTEFAN — 41
PROTHERO, G. W. — 150
PRUT — 49, 52, 114, 117
PUBLIC RECORD OFFICE — 8—9
PUIA, ILIE — 5, 130, 146, 148
PUTERILE CENTRALE (vezi și Tripla Alianță, Triplice) — 11—14, 16, 22, 31—32, 34, 37, 40, 42, 65
PÂRVU, SORIN — 31

Q

QUINLAN, PAUL — 8, 172

R.

RADOSLAVOV, VASILI — 14
RAKOVSKI, CRISTIAN — 50, 113, 115—117
RAPALLO — 91, 115
RANGHEȚ, BORIS — 3, 40
RATHENAU, WALTER — 91

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

RATTIGAN, FRANK — 41, 46, 49, 51, 71, 76—77, 88
RĂCILĂ, EMIL — 34
RĂDULESCU, SAVEL — 5
RĂDULESCU-ZONER, ŞERBAN — 15
RĂŞCANU (general) — 54
RĂŞCANU-LANGA, CONSTANTIN — 67, 116
„RELIEF BONDS" — 134—137
RENANIA — 140
RENTIS — 96
REUTER (Agenţia) — 112
REVAL — 54, 111—112, 114—115
RIBOT, THÉODULO — 46
RIGA — 112, 121—122
RIN — 110
ROBERTS (Lord) — 27
ROCK — 132
ROMA — 47, 86—88, 91, 97, 116
ROMAN, VALTER — 5
ROMÂNIA — 3—6, 8—9, 11—34, 36—43, 45—72, 74—83, 85—86, 88—95, 97, 101—150, 152—158, 161, 165—170, 172—174
„ROMÂNIA MILITARĂ" — 103
ROTHEMERE (Lord) — 107—108, 126, 128—129
„ROYAL DUTSCH SHELL" — 128
RUDEANU, VASILE (colonel) — 8, 20—21, 24, 27—28
RUHR — 92
RUNCIMAN, WALTER (deputat) — 32
RUSENESCU, MIHAI — 5
RUSIA (vezi U.R.S.S.)

Ş.

SADLER, E. J. — 72
SAIZU, IOAN — 5, 9—10, 131
SAMSON, A. P. — 13, 124
SAMSONOVICI, N. (general) — 101, 120
SANDHAM (Lord) — 90
SAN REMO — 54, 73, 84, 89, 99, 125
SARGENT, SIR ORME — 71, 129, 151
SAVU, AL. GH. — 5
SAZONOV, S. D. — 14—15, 17, 19, 21
„SCHELL CO." — 70
„SCHROEDER" (casa) — 134
SCURTU, I. — 6
SEFTIUC, ILIE — 5, 65, 68, 70, 108
SERBIA (vezi şi Regatul Sîrbo-croato-sloven) — 7, 16, 40—41, 45—46, 61, 68, 83—84, 85—86, 108—109, 140, 159
SETON-WATSON, ROBERT (Scotus Viator) — 28—30, 34, 38, 64, 92, 150
SÈVRES (Tratatul de la) — 68—69
SEVERUS, AL. — 30
SEYMOUR, CH. — 31, 42
SFÎNTU GHEORGHE — 11
SFORZA, CONTE CARLO — 87
SHERIDAN, R. B. C. — 34
SIMION, AURICĂ — 5
SIMON, SIR JOHN — 101, 121—122
SINAIA — 11, 13
SIRET — 11, 12, 78
SÎRBU, I. — 35
SMUTS, JAN (general) — 58
SOCIETATEA ANGLO-ROMÂNĂ (vezi şi The Anglo-Roumanian Society) — 28—29, 150
SOCIETATEA NAŢIUNILOR (vezi şi Liga Naţiunilor) — 4, 9, 40, 46, 50, 77, 83—84, 87, 95—97, 105—108, 110, 115, 129, 142, 145, 148—149, 152, 171—174; Pactul Societăţii Naţiunilor — 99, 103—104
SOFIA — 14, 69
SOFRONIE, GEORGE — 3, 81
SOMME — 24
SONEA, EMILIA — 5
SONEA, GAVRILĂ — 5
SONNINO, SIDNEY, (baron) — 21, 41
SPA — 45, 84, 140
SPEARS, SIR EDWARD (general) — 77—78
SPECTOR, S. D. — 8, 36—37, 39—42, 61, 71, 173
ST. AULAIRE, CHARLES DE BEAUSPOIL — 23, 31, 38
STANCIU, I. — 5, 26
„STANDARD OIL" — 72, 77, 124
STĂNESCU, M. C. — 5
STATELE UNITE ALE AMERICII (SUA) — 8, 23, 39, 42—43, 47—48, 55—57, 71—73, 85, 118, 136—139, 164, 171
STEED, W. — 28—30, 34, 38, 64, 92, 100, 150
„STEAUA ROMÂNĂ" — 125
STELIAN, TOMA — 68
STIMSON, HENRY L. — 100, 121
ST. GERMAIN (Tratatul de la) — 44—49, 51, 81, 88, 94, 139
ST. JAMES, (palat) — 93, 141
STOICA, VASILE — 105
STOMONIAKOV, B. S. — 120
ST. MORITZ — 94
STRANG, SIR WILLIAM — 104
STRESEMANN, GUSTAV — 119
STURDZA, MIHAIL — 120—121
SUAREZ, G. — 31
SUCIU, I. — 5
SUEDIA — 91
SULINA — 65, 103
„SÜDDEUTSCHE DONAU" — 109
SZEMBEK, JAN — 122

Ş.

ŞANDRU, DUMITRU — 5, 9, 108
ŞEIŞANU, R. — 4, 60, 85
ŞERBESCU — 105
ŞTIRBEI, BARBU (prinţul) — 127

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

T.

TAPPE, ERIC — 7
TARDIEU, ANDRÉ — 42, 50, 100, 121—122
TAȘAUL — 103, 152
TAȘCĂ, GH. — 101
TATOU (amiralul) — 67
TAVERNIER — 41
TEJCHMAN, MIROSLAV — 7
TELEKY, PAL — 60
TEMPERLEY, H. W. V. — 50, 67, 73
THOMAS, ALBERT — 46
THOMSON, CRISTOPHER BIRDWARD (Lord) — 16, 21, 26, 38, 40, 75, 150
THOMYRE (scrisoarea) — 79
„THE TEACHERS WORLD" — 27
„THE SUNDAY TIMES" — 100
TILEA, V. V. — 3, 49, 50
„TIMES" — 29, 32, 34, 61, 106, 135
TIMOC — 158—160
TIRANA — 96
TIRASPOL — 116
TISA — 19, 57, 59, 85
TITULESCU, NICOLAE — 3—5, 7—9, 33, 35, 44—45, 50, 56, 61, 68—70, 74—75, 79, 83, 87—90, 92—103, 105—108, 114, 116—117, 121—142, 144, 148—153, 162—163, 165—168, 171—174
TITTONI, TOMASSO — 60
TODOSIA, MIHAI — 10
TORONTO — 29
TORRY, GLENN — 172
TOYNBEE, ARNOLD — 150
TRAILESCU, ION (colonel) — 28
TRANSILVANIA — 3, 11—12, 14—15, 29, 33, 57, 61—63, 90, 106—107
TREZORERIA BRITANICĂ (Treasury) — 136
TRIANON (Tratatul de la) — 63—64, 82, 85, 88, 94, 106—107, 138—139, 151, 173
TRINIDAD — 164
TROUBRIDGE (amiralul) — 65—66
TURCIA — 12, 46, 68—70, 120
TURCU, C. I. — 3
TURNU SEVERIN — 67
TUȚU, DUMITRU — 5
TYRELL OF AVON, SIR WILLIAM — 97, 150, 167

T.

ȚARA ROMANEASCĂ — 6

U.

UCRAINA — 12, 49
UDREA, TRAIAN — 5
ULM — 109
UNGARIA — 45, 57—64, 86, 90, 100, 103, 107—108, 141, 155, 168, 173
UNGHENI — 24
UNIUNEA REPUBLICILOR SOCIALISTE SOVIETICE (Rusia, Rusia Sovietică) — 3, 8, 11—12, 15—21, 23—26, 49—50, 52—57, 62, 84, 88, 90—91, 94, 99, 103—104, 110—112, 114—115, 117—123, 138, 157, 166

V.

VAIDA-VOIEVOD, ALEXANDRU — 48—49, 51—53, 56, 61—63, 86, 107, 114, 116, 122, 151, 173
VĂCĂRESCU, ELENA — 105
VĂITOIANU, ARTUR (general) — 49, 51
VANKU, MILAN — 7
VANSITTART, SIR ROBERT — 120
VANUTELLI REY, LUIGI — 42
VARȘOVIA — 54, 56, 88, 99, 112—113, 117, 119, 122
VENEȚIA — 129
VERDUN — 24
VERSAILLES (Tratatul de la) — 44—45, 67, 81, 84, 88, 94, 96, 109, 138, 142
VESA, VASILE — 3, 8, 9, 12, 23
„VICKERS-ARMSTRONG" (firma) — 103
VIENA — 17, 60, 66, 109, 112, 116
VINCHESTER — 28
VIVIANI, RENÉ — 20
VLĂDESCU, OVIDE — 4
VOPICKA, CHARLES — 31
„VOSSISCHE ZEITUNG" — 123
VRANGHEL, P. N. (general) — 55

W.

WALACE, HUGH C. — 49
WALKER, D. HYNES — 110
WARD, A. LAMBERT (colonel) — 54
WASHBURN, STANLEY — 26
WASHINGTON — 43, 49, 71—72, 100, 121, 125
WATERLOW — 124
WATSON (căpitan) — 65
WEAKLEY (memorandumul) — 72
WELLESLEY, W. — 95, 117, 165, 167
„WHITE HALL PETROLEUM CORPORATION" — 124
WILSON, WOODROW — 39, 43, 47, 59, 71, 79
WOLTON (lt. col.) — 78

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Z.

ZAHARIA, GH. — 4—5, 102
ZAHAROFF, BASILE — 127, 131
ZALESKI, AUGUST — 121—122
ZAMFIR, ZORIN — 3
ZAMFIRESCU, D. ALEXANDRU — 99
ZAMFIRESCU, DUILIU — 65
ZEUCEANU, ALEX. — 142
ZINOVIEV, GRIGORI — 115

Y.

YOUNG (planul) — 45, 141—142, 149, 152, 174

X.

XENI, C. — 4, 13, 32, 36

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CUPRINS

INTRODUCERE 3

Capitolul I — RAPORTURI POLITICO-DIPLOMATICE ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 11

Capitolul II — MAREA BRITANIE ŞI ROMÂNIA LA CONFERINŢA PĂCII DE LA PARIS (1919—1920) . . . 39

Capitolul III — RELAŢIILE ROMÂNO-ENGLEZE ÎNTRE ANII 1921 ŞI 1932. RETROSPECTIVE ŞI ORIENTĂRI . . 83

ÎNCHEIERE 150

ANEXE 154

REZUMAT 172

INDICE DE NUME 175

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

CONTENTS

INTRODUCTION 3

Chapter I — POLITICAL AND DIPLOMATIC RELATIONS DURING WORLD WAR I 11

Chapter II — GREAT BRITAIN AND ROMANIA AT THE PEACE CONFERENCE IN PARIS (1919—1920) 39

Chapter III — ROMANIAN-ENGLISH RELATIONS BETWEEN 1921 AND 1932. A GENERAL SURVEY 83

CONCLUSION 150

ANNEXES 154

SUMMARY 172

INDEX 175

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

ABREVIERI

AD	=	Affaires Danubiennes
AdI	=	Anale de istorie
AIIAI	=	Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol"
AMN	=	Acta Musei Napocensis
AMM	=	Acta Moldaviae Meridionalis (Vaslui)
AŞUI	=	Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi
DDNT	=	Documente diplomatice Nicolae Titulescu
DDSR	=	Documents Diplomatiques Secrets Russes
MA	=	Memoria Antiquitatis (Piatra Neamţ)
RA	=	Revista Arhivelor
RdI	=	Revista de istorie
RESEE	=	Revue des études sud-est européennes
RREI	=	Revue Roumaine d'études internationales
RRH	=	Revue Roumaine d'Histoire
RRSI	=	Revista română de studii internaţionale
SEE	=	South Eastern Europe
SUBB	=	Studia Universitatis Babeş Bolyai

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Tiparul executat sub cd. nr. 17
la Intreprinderea poligrafică Iași,
str. 7 Noiembrie nr. 49
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

Lei 25

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://adxenopol.academiaromana-is.ro